MB 5113

Biblioteca ASTRA SIBIU

UNIVERSITATEA DIN IAŞI

BIBLIOTECA CENTRALĂ „ASTRA" SIBIU

11 MAR 2014

BULETINUL

INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÎNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE"

2022

Director : IORGU IORDAN

VOLUMUL IX
(1942)

TIPOGRAFIA ALEXANDRU A. ŢEREK, STRADA MĂRZESCU 9 — IAŞI

80281

UNIVERSITATEA DIN IAŞI

BULETINUL

INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÎNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE"

Director: IORGU IORDAN

VOLUMUL IX
(1942)

TIPOGRAFIA ALEXANDRU A. ŢEREK, STRADA MĂRZESCU 9 — IAŞI

80281

Pentru tot ce privește administrația și redacția cei interesați se vor adresa INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÎNĂ, Facultatea de Litere și Filozofie, Iași.

CUPRINSUL.

STUDII.

Pagina

H. Mihăescu, Operă naturală sau convenţie omenească? 1
Iorgu Iordan, Verbe romîneşti nouă 20
Eugen Seidel, Versuch einer allgemeinen Sprachtypologie 60
G. Istrate, *Lui*, cu funcţiune feminină.,, . . . 72
Ingeborg Seidel-Slotty, Bemerkungen zur Struktur der rumänischen Sprache 81

NOTE

George-Mihail Drago ş, Note de argot romînesc . . 87
Iorgu Iordan, Note de lexicologie romînă . . . 116
G. Ivănescu, Colonii megleno-romîne în sudul Transilvaniei, Oltenia şi Muntenia. Graiul Romînilor din imperiul romîno-bulgar 161

RECENSII.

Max L. Wagner, *Historische Lautlehre des Sardischen* (Iorgu Iordan) 180
Alberto Menarini, *I gerghi bolognesi* (Iorgu Iordan) . 185
Atlasul linguistic romîn. Partea I (ALR I), vol. II şi *Micul Atlas linguistic romîn. Partea I (ALRM I), vol. II* de Sever Pop (Iorgu Iordan) 191
Atlasul linguistic romîn. Partea II (ALR II), vol. I. Supliment de Emil Petrovici (Iorgu Iordan) 206
N. Iorga *Revelaţii toponimice pentru istoria neştiută a Romînilor. I. Teleormanul* (G. Ivănescu) . . . 206
Mircea Tomescu, *Migraţiile din comuna Alaniş (jud. Olt) şi influenţele lor* (Iorgu Iordan) 212

NOTIŢE BIBLIOGRAFICE.

Pagina

Manuel de Paiva Boléo, *O estudo dos dialectos e falares portuguêses* (Iorgu Iordan) 216

Eva Thorné Hammar, *Le développement de sens du suffixe latin -bilis en français* (Iorgu Iordan) 217

A. Graur *Mélanges linguistiques II* (Iorgu Iordan) . . 218

Iorgu Iordan, *Nicolae Drăganu* (G. Istrate) . . . 220

Emil Petrovici *Continuitatea daco-romînă şi Slavii* (G. Istrate) 221

Cronică: *Giulio Bertoni* †; *Louis Gauchat* †; *Kristian Sandfeld* †; *Viggo Bröndal* †; *Dela administraţia Buletinului* (Iorgu Iordan) 224

Errata 230

Indice 231

Notiţă bibliografică despre *Cahiers Ferdinand de Saussure I* . 247

OPERĂ NATURALĂ SAU CONVENȚIE OMENEASCĂ ?

S'a pus de multe ori întrebarea dacă limba este operă lăsată de Dumnezeu, creație absolută și desăvîrșită a naturii, sau simplă descoperire a omului, instrument convențional, relativ și trecător. Este ea tot una cu gîndirea, îi premerge, se sprijinește pe dînsa sau nu are niciun fel de legătură cu celelalte funcțiuni și se desfășoară independentă și infailibilă ? Constitue limba o problemă de cunoaștere în cadrul filozofiei sau trebue desprinsă ca disciplină de sine stătătoare și examinată cu mijloace deosebite ?

In *Biblie (Cartea facerii*, I, 5, 8 și 10) se pot citi următoarele pasaje caracteristice : «Și a numit Dumnezeu lumina ziuă și întunericul l-a numit noapte... Și a numit Dumnezeu tăria cer... Și a numit Dumnezeu uscatul pămînt, iar adunarea apelor a numit-o mări. Și a văzut Dumnezeu că este bine». Ar rezulta de aici că numele lucrurilor vin dela Dumnezeu, iar acțiunea numirii lucrurilor este operă mai presus de om și de puterile sale, deci absolută și eternă. Fiind un dar dela Dumnezeu, limba rămîne o creație sublimă, infailibilă, imuabilă și independentă de acțiunea oamenilor. Dar, ceva mai departe, în aceeași carte a lui Moise (II, 19-20), întîlnim un punct de vedere deosebit, din care se poate desprinde că acțiunea de numire a lucrurilor aparține și omului și că este, în acest caz, operă relativă, schimbătoare și trecătoare, ca toate faptele și acțiunile omenești : «Căci Domnul Dumnezeu făcuse din pămînt toate vietuitoarele cîmpului și toate păsările cerului și le adusese la Adam, ca să vază cum le va numi ; și pe fiecare vietate, cum era s'o numească Adam, așa era să fie numele ei». Ceva asemănă-

tor se poate observa şi în filozofia indiană, unde problema originii limbii este dezbătută în două moduri deosebite. Limba este considerată uneori operă eternă, fără început şi fără sfîrşit, iar legăturile dintre sunet şi înţeles sînt naturale şi eterne; alteori limba e privită ca o creaţie omenească şi trecătoare, pentrucă sunetul articulat e operă omenească, deci pieritoare, schimbătoare şi relativă. [1]

Concepţiile acestea deosebite apar şi în Grecia, se pare, chiar de pe timpul lui Pitagora (înainte de 500 î. H.) şi ajung cu vremea o temă de discuţii aprinse şi ireconciliabile. [2] Momentul cuprins între apariţia sistemului lui Heraclit (aproximativ 500 î. H.) şi moartea lui Aristotel (322 î. H.) este unul dintre cele mai pline de învăţăminte în acest sens, cu influenţe considerabile asupra evoluţiei ulterioare şi cu un spirit de polemică aproape neobişnuit. Sofiştii dau acestei teme o amploare deosebită şi folosesc rezultatele contradictorii ca puncte de sprijin pentru ideile lor individualiste şi pline de scepticism, lovind în susţinătorii raţiunii şi în cercetătorii faptelor concrete. Dealtfel spiritul grecesc se preta de minune la astfel de discuţii în contradictoriu, la subtilităţi şi la desfăşurarea unei teme pînăla ultimele ei consecinţe, neţinînd sama de datele obiective şi nutrind mult zel pentru cele mai neaşteptate efecte ale paradoxului. In sistemele lui Platon şi Aristotel îşi dau întîlnire o mulţime de tendinţe contradictorii, de năzuinţe şi de metode: o întreagă lume de aspiraţii şi de idei sfîrşeşte, fuzionează şi renaşte prin ei într'o formă nouă, realizîndu-se o sinteză armonioasă şi durabilă. Schimbul pasionat de jumătăţi de adevăruri şi susţinerile, pătimaşe uneori, ale şcoalelor presocratice fac loc unor atitudini mai largi şi mai cuprinzătoare şi dezvoltă cu timpul disciplinele particulare.

Filozofia limbii ocupă, după cît se pare, un loc de cinste în opera lui Heraclit din Efes. Ajutat de achiziţiile predecesorilor şi sprijinit pe un trecut bogat în rezultate şi ob-

---

1. Antonino Pagliaro, *Sommario di linguistica arioeuropea*, fasc. I, *Cenni storici e questioni teoriche*, Roma, Bardi, 1930, pag. 13.

2. Xenophon, *Memorabilia*, III 14, 2 *λόγου ὄντος περὶ ὀνομάτων ἐφ' ὁτῳ ἔργῳ ἕκαστον εἴη.*

servații directe, Efezianul se ridică la priviri de ansamblu și concepe prima metafizică europeană. Lumea există din etern, reprezintă o anumită Orînduire (*Λόγος*) și are ca punct de plecare focul (*πῦρ*). In ultimă esență, lucrurile din lumea noastră nu sînt altceva decît transformări, modalități și manifestări ale focului etern. Focul corespunde ideii lui Platon, entelehiei lui Aristotel, lucrului în sine al lui Kant, voinței lui Schopenhauer ; obiectele din jurul nostru nu sînt decît aparențe schimbătoare și fugitive. Lupta (*πόλεμος*) nesfîrșită între elemente nu duce la nimicirea acestora, ci realizează rînd pe rînd compensații, restabilind armonia și echilibrul. Dumnezeu este pretutindeni, deoarece el nu este altceva decît focul etern și atotprezent. Intre Univers (macrocosm) și om (microcosm) există raporturi strînse de conformitate și de asemănare : unul este oarecum o copie (*μίμημα*) în mic a celuilalt. Orînduirea aceasta se sprijină pe elementul etern al focului, care este și inteligență și mișcare. Omul este compus din două părți : corp (materie, foc alterat) și suflet (inteligență, foc autentic și fin). Fiecare om are în el o părticică din focul Universului și cu ajutorul ei ia contact cu universalul (*τὸ ξυνόν*), își dă sama de lume și realizează cunoașterea. Fiind în continuă transformare și prefacere, obiectele din jurul nostru nu ar putea fi reținute, memorate, cunoscute și înțelese așa cum se cuvine, dacă nu ar exista limbajul. Cuvintele sînt elementul durabil, lucrurile sînt elementul trecător ; cele dintîiu cuprind un cerc mai larg, cele din urmă nu reprezintă decît un moment, un aspect, un stadiu de trecere. Deaceea Heraclit susține că drumul spre cunoașterea existenței are loc prin mijlocirea cuvintelor. [1]

Orînduirea (*Λόγος*) din lume a avut grija să stabilească între elementul etern (rațiunea, inteligența, spiritul, adică focul) din noi și obiectele din jurul nostru o legătură permanentă și infailibilă : limbajul. Animalele au raporturi șubrede și incomplete cu universalul, iar cunoașterea pentru ele este cu totul rudimentară. Omul are înnăscut în el acest in-

1. Proclos, *Comentar la Parmenide*, pag. 12 Cousin: *τὴν διὰ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν ὁδόν.*

strument dăruit dintru început de raţiunea supremă şi se serveşte de el pentru a se orienta în labirintul nesfîrşit al lucrurilor din jurul său. Fiind un dar al focului, limbajul rămîne un mijloc sigur, infailibil, imuabil şi permanent, pus în slujba cunoaşterii. Cuvintele sînt ceva născut, iar nu făcut; ele sînt create de natură (*φύσει*) şi nu constitue o simplă convenţie (*συνθήκη*) omenească, operă imperfectă şi pieritoare. Deaceea asupra obiectelor pot exista dubii, opinii contradictorii şi judecăţi eronate, dar cuvintele nu pot greşi niciodată, deoarece ele reproduc întocmai însuşirile generale, universalul (*τὸ ξυνόν*) şi elementul permanent al lucrurilor. In lume tronează o anumită Orînduire (*Λόγος*), care îşi găseşte expresie în limbă, deaceea cuvintele sînt de esenţă divină, ne sînt date odată pentru totdeauna şi corespund întocmai lucrurilor, reproducînd întocmai însuşirile şi neajunsurile acestora. Limba vesteşte omului sensul lumii, tainele şi înţelepciunea ei, făcîndu-se cel mai autentic crainic al divinităţii. Prin limbă se oglindeşte în microcosm *Logos*-ul suprem, macrocosmul. Cuvintele nu sînt semne întîmplătoare, convenţionale şi capricioase, ci realităţi necesare, care reproduc fiinţa intimă a lucrurilor. Prin mijlocirea cuvintelor ajungem să ne dăm sama de esenţa lumii din jurul nostru, să facem cu putinţă cunoaşterea şi să înţelegem Orînduirea supremă, *Logos*-ul divin (*θεῖος*) care pătrunde în toate (*διὰ παντὸς διήκων*), le rînduieşte pe toate (*πάντα διοίκων*) şi creează tot ce există (*λόγος δημιουργός*). Lucrurile fiind în continuă prefacere,[1] noi n'am fi niciodată în stare să le reţinem, dacă am fi lipsiţi de darul vorbirii.

Limba este un produs al Orînduirii generale, al legii divine: cuvintele reprezintă copia (*μίμημα*) lucrurilor, întocmai cum microcosmul reproduce în mic însuşirile macrocosmului, avînd strînse legături de dependenţă (*μεγάλα πρὸς μικρὰ, μικρὰ πρὸς μεγάλα*). Legea supremă nu cunoaşte pe pămînt reprezentant mai fidel şi mai autentic decît graiul: lege şi nume sînt unul şi acelaşi lucru; Dumnezeu e creatorul legii, al

1. Aristotel, *Metafizica* I, pag. 20 şi III, pag. 79 *περὶ γε τοῦ πάντη πάντως μεταβάλλοντος οὐκ ἐνδέχεσθαι ἀληθεύειν... καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης...*

cuvîntului, al lumii. Cuvintele constitue legile naturii (*τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα φύσιος νομοθετήματα*). Ele reprezintă universalul, generalul, spre deosebire de lucruri, care nu ne înfățișează decît particularul, concretul, individualul. Deaceea trebue să le preferăm lucrurilor și să le luăm drept călăuză, deoarece totdeauna avem datoria să dăm ascultare universalului (*διὸ δεῖ ἕπεσθαι τῷ ξυνῷ!*) Lumea obiectelor din jurul nostru, este un regat al individualului, al concretului, al particularului. Peste toate tronează universalul, Orînduirea supremă, *Logos*-ul, care se manifestă prin limbă. Alături de regatul particularului, limba construește un regat divin al generalului, al universalului, un regat al idealității [1].

Ideile lui Heraclit sînt combătute cu tărie de Parmenide din Elea (aproximativ 450 î. H.). Pentru acesta mișcarea este simplă iluzie, iar existența una singură și indivizibilă. Cuvîntul nu ni se înfățișează ca o realitate eternă și infailibilă, ci ca un sunet gol și lipsit de însemnătate, trecător și convențional. El nu exprimă ființa intimă a lucrurilor, ci le însoțește numai un anumit timp și le părăsește mai pe urmă, după bunul plac al celor ce le întrebuințează [2]. Parmenide se ridică împotriva tuturor deosebirilor și a tuturor nuanțelor, combătînd particularul și concretul și considerînd numele ca o simplă iluzie. El spune:

„Toate sînt simplă convenție (vorbă goală), cîte au rînduit oamenii, făcîndu-le adevăr: nașterea și moartea, ființa și neființa" [3].

Atitudinea critică față de limbă și observația directă constitue însă titlul de glorie al sofiștilor. Ei își pun dela început întrebarea asupra raportului dintre cuvinte și lu-

1. Ferdinand Lassalle, *Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos*, vol. II, Berlin, Duncker, 1858, pag. 543.

2. O. Gilbert, *Ionier und Eleaten*, în *Rhein. Mus.* LXIV (1909), pag. 195 urm.

3. Eduard Zeller, *Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Darstellung*, Teil I, 6-te Aufl., hrg. von Wilhelm Nestle, Leipzig, Reisland, 1919, pag. 695, n. 1. Cf. fragm. 8, v. 38—40.

τῷ πάντ' ὄνομα ἔσται
ὅσσα βροτοὶ κατέθεντο, πεποιθότες ἀληθῆ,
γίγνεσθαί τε καὶ ὄλλυσθαι, εἶναι τε καὶ οὐχί.

cruri : sînt cuvintele dependente în mod firesc (φύσει) de lucruri, reprezintă ele esenţa lor intimă, sau nu constitue decît simplă convenţie omenească ? În primul caz, s'ar putea trage anumite concluzii privitoare la lucruri numai din examinarea cuvintelor, în al doilea caz, cercetarea lucrurilor şi a cuvintelor ar trebui să se facă pe două căi deosebite. Dar observarea atentă a realităţilor a trezit repede îndoieli asupra infailibilităţii limbajului şi a alăturat pe sofişti la concepţia lui Parmenide. Protagoras poate fi considerat descoperitorul anomaliei [1] şi, cu aceasta, părintele filologiei. El îşi dă sama că limba este ceva omenesc şi schimbător, imperfect şi inconsecvent. Deaceea o supune unei observaţii directe şi stăruitoare. Astfel el distinge pentru prima dată cele trei genuri ale substantivelor, timpurile verbelor, felurile propoziţiilor şi dă mereu sfaturi să se vorbească mai corect, adică să se introducă în limbă un punct de vedere raţional, omenesc, de constrîngere şi de legiferare [2].

Gorgias din Leontinoi este părintele retoricii, maestrul care pune în valoare pentru prima dată artificiile stilistice şi deschide perspective pentru proza artistică de mai tîrziu [3]. Conţinutul are puţină însemnătate faţă de formă : expresii poetice, ritm, periodizare, simetrie apar din belşug în proza sa şi dau tonul pentru multă vreme în evoluţia scrisului grecesc. In cartea sa *Despre Natură* atacă însă un factor considerat pînăla dînsul, în genere, ca infailibil şi de esenţă divină : limbajul. Gorgias n'are multă încredere în achiziţiile ştiinţifice şi în dialectica pretenţioasă a timpului. Puterile omului i se par limitate şi restrînse, încercările privitoare la Univers şi lume nu pot duce decît la erori şi neştiinţă, iar cunoştinţele despre lucruri depărtate şi nesigure nu sînt de mare folos pentru viaţa imediată din jurul nostru.

---

1. Alfred Gudemann, *Grundriss der Geschichte der antiken Philologie*, 2. Aufl., Leipzig, Teubner, 1909, pag. 15.

2. Aristotel, *Retorica* III, 5, 1407 b 6 ; *Sophist. elench.* c 14 ; Aristofan, *Nourii*, 651 urm. ; Diogene Laerţiu, IX, 52-53 ; Quintilian, *Institutio orat.* III, 4, 10.

3. Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie der Altertumswissenschaft* VII (1912), 1538—1604 (E. Wellmann).

Dealtfel concluzia sa sună: nimic nu există [1]. Chiar dacă ar exista ceva, nu ar putea fi cunoscut, deoarece existența și gîndirea nu sînt identice. Existența nu este gîndire și gîndirea nu este existență. Altfel, tot ce gîndește cineva ar trebui să existe de fapt, iar reprezentarea falșă ar fi cu neputință. Chiar dacă presupunem că am cunoaște un lucru oarecare, nu sîntem în stare să-l exprimăm prin cuvinte. Căci cum am putea să exprimăm prin simple sunete, prin simple modulații de aer, intuițiile pe care le avem? Nu cuvintele au fost întîiu, ci lucrurile, reprezentările, intuițiile. Apoi cum e cu putință ca ascultătorul, la auzul unor cuvinte, să gîndească exact la fel cu cel ce vorbește, devremece nu e unul și același lucru să vorbești și să asculți? Chiar dacă presupunem că ar fi același lucru la amîndoi, acest lucru ar trebui să li se înfățișeze în mod deosebit, deoarece se află în locuri deosebite și sînt două persoane deosebite.

Prodicos din Ceos este un maestru în distingerea sinonimelor (*διαίρεσις ὀνομάτων*). Preocuparea aceasta este un semn clar că proza a făcut progrese apreciabile, că simțul critic și estetic a luat dezvoltare și că atitudinea față de limbă nu mai este aceeași ca la Heraclit și adepții acestuia. Prodicos încearcă să-și dea sama de valoarea și de justețea tuturor nuanțelor (*ὀρθότης ὀνομάτων*), stabilește limite precise și intervine totdeauna în discuție, cînd limitele acestea nu sînt respectate [2].

Hippias din Elis este un enciclopedist, dar se distinge în special prin cercetările sale de gramatică, de retorică și de muzică [3]. Chestiunile de ortoepie (*ὀρθοέπεια*), de dicțiune (*ὀρθοῤῥημοσύνη*) și de modulație îl ridică mult deasupra celorlalți sofiști și îi aduc o faimă durabilă [4].

In lupta lor împotriva noilor tendințe democratice și politice, sofiștii găsesc un ajutor cît se poate de potrivit în

1. Zeller, *o. c.*, pag. 1003.

2. Platon, *Charmides* 163 d; *Cratylos* 184 b; *Euthydemos* 277 e; *Protagoras* 337 a-c.

3. Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie* VIII (1913), 1706—1711; Platon, *Hippias maior* 285 b.

4. Platon, *Hippias minor* 368 d.

limbă. Ei îşi dau repede sama că limbajul nu este un instrument perfect logic şi consecvent, dupăcum susţinuse Heraclit, ci cuprinde o mulţime de antinomii, de nuanţe şi de varietăţi de înţelesuri. Folosindu-se de aceste inconsecvenţe şi de deosebirile de înţelesuri, sofiştii încearcă să nimicească adevăruri stabilite, lovesc în tradiţie, creează sofisme sau susţin paradoxurile cele mai neaşteptate. Dialectica lor este pur formală, iar rezultatul ei urmăreşte să dovedească tocmai faptul că limba nu se sprijină pe un temeiu durabil şi permanent, că nu este criteriu de cunoaştere şi că, dimpotrivă, reprezintă o simplă activitate omenească, deci convenţională şi relativă [1].

Sofiştii sînt reprezenanţii întîrziaţi ai unei aristocraţii care moare. In atitudinea lor este şi o doză de desperare. Noile curente politice şi sociale, triumful democraţiei după războiul cu Perşii, ridicarea unei burghezii proaspete şi înfloritoare izgonesc nobilimea din centrul afacerilor şi dela conducere şi fac din ea o minoritate neputincioasă, la periferia societăţii. Armele cu care se apără această aristocraţie sînt armele spirituale şi ale prestigiului rezultat din naştere. Deaceea una dintre temele cele mai favorite ale sofisticii este aceea de a arăta şi de a susţine cu tărie că există două feluri de drepturi : un drept natural, de origine divină, şi unul omenesc, convenţional şi trecător. Dreptul natural este etern şi neschimbător, şi cei ce încearcă să-l combată sau să-l distrugă se dovedesc nişte naivi, iar lupta lor este zădarnică. Un drept natural reprezintă, fără îndoială, coroana unui rege, titlul de nobleţă, dreptul de proprietate, etc. In lume, observă sofiştii, se pot face multe distincţii de acest fel : un lucru este sau natural sau convenţional. In primul caz, el durează în eternitate, are putere nelimitată şi trebue respectat cu sfinţenie ; în al doilea caz, rămîne simplă lege omenească, trecătoare şi relativă. In acest

1. Aristotel, *Sophist. elench.* 1, 165 a 4 *εἷς τόπος εὐφυέστατός ἐστι καὶ δημοσιώτατος ὁ διὰ τῶν ὀνομάτων* ; Platon, *Republica* V, pag. 454 a caracterizează dialectica drept disciplina ce face distincţii pe categorii (*διαρεῖν κατ'εἴδη*), pecind euristica procedează prin mijlocirea cuvintelor (*κατ'αὐτὸ τὸ ὄνομα διώκειν τοῦ λεχθέντος τὴν ἐναντίωσιν*).

amestec de misticism și de rațiune, noile curente nu se preocupă decît de propriile lor interese profesionale și dialectice, lăsînd la o parte orice scopuri mai înalte [1]. In opoziție cu ele, Platon întronează definitiv rațiunea: deși nobil, preconizează desființarea tuturor drepturilor din naștere, abolirea proprietății, crearea unei aristocrații bazate pe merit, instalînd primatul cercetării și al muncii.

Apogeul observației directe și al cercetării este atins, fără îndoială, de Democrit, susținătorul teoriei atomilor. Pentru el toate sînt materie, adică atomi și vid: sufletul, văzul, auzul, vocea, graiul, sentimentele, etc. [2]

Activitatea sa prodigioasă cuprinde domeniile cele mai variate și înfățișează rezultate aproape unice. Nu numai cercetarea naturii, a cerului și a omului, ci și esența poeziei, a gramaticii, a logicii și a divinității îl preocupă deaproape și îl îndeamnă la scris. [3] Pentru el, vocea este corp, materie, iar cuvintele sînt chipuri înzestrate cu glas (*ἀγάλματα φωνήεντα*), care pleacă din gura vorbitorului și străbat în urechea ascultătorului. Izvorul cuvintelor este însă sufletul. [4]

Democrit observă că cuvintele nu sînt pretutindeni unitare și constante: unele au mai multe înțelesuri (*πολύσημα*), altele reprezintă mai multe forme pentru un singur înțeles (*ἰσόρροπα*), altele au înțelesuri metaforice (*μετώνυμα*) și, însfîrșit, altele n'au niciun înțeles (*νώνυμα*). Deaceea conchide că limbajul nu poate fi de origine divină sau naturală (*φύσει*), ci reprezintă o simplă convenție omenească (*θέσει*), relativă și trecătoare. [5]

---

1. Léon Robin, *La Pensée grecque et les origines de l'esprit scientifique*, Paris, La Renaissance du Livre, 1922, pag. 172.

2. Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopädie* V (1903), 135-140 (E. Wellmann).

3. Operele sale sînt mai numeroase decît ale lui Platon și rivalizează cu acestea în ceeace privește calitățile stilistice. A lăsat, între altele, scrieri despre poezie (*περὶ ποιήσιος*), despre ritmuri și armonie (*περὶ ῥυθμῶν καὶ ἁρμονίης*) și despre verbe (*περὶ ῥημάτων*).

4. Aristotel, *Περὶ ἑρμηνείας* II 16,3 *τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα*, cf. Robert Philippson, *Platons Kratylos und Demokrit*, în *Philologische Wochenschrift* XLIX (1929), 923-927.

5. Proclos, *In Cratylum* 16, pag. 6,10 Pasquali *καλεῖ δὲ ὁ αὐτὸς*

In schimb, Democrit vede cu alţi ochi şi judecă din alt punct de vedere creaţia poetică. E interesant de constatat că omul de ştiinţă pozitivă şi de observaţie directă face loc aici misticului şi poetului. Orice operă într'adevăr mare, spune Democrit, nu poate fi concepută fără entuziasm şi inspiraţie divină. [1] Poetul se umple de un suflu supraomenesc, păşeşte într'o stare de fierbere vecină cu furia şi se împărtăşeşte în acest chip din înţelepciunea supremă. [2]

* * *

Este limbajul natură (*φύσις*) sau convenţie (*συνθήκη*)? Chestiunea era discutată cu aprindere în toate cercurile, constituind o întinsă materie de speculaţii în tot decursul secolului al cincilea. Interesul ei nu se limita la latura pur gramaticală, ci forma o foarte preţioasă problemă de cunoaştere, deaceea era reluată şi discutată cu toată seriozitatea. Cele două tabere nu renunţau întru nimic la punctele de vedere moştenite şi lăsau să continue nestingherit schimbul acesta de jumătăţi de adevăruri, dupăcum se exprimă filozoful englez John Stuart Mill. [3] Ivită în cercurile Pitagoreilor şi dezvoltată apoi de Heraclit, ideia despre originea naturală avea în timpul lui Platon un reprezentant neînduplecat în Cratylos, un elev al lui Heraclit. Ideia contrară a convenţiei pornise din cercurile eleaţilor, găsise o amplă răspîndire la sofişti şi fusese aşezată pe baze ştiinţifice de Democrit. [4]

τὸ μὲν πρῶτον ἐπιχείρημα πολύσημον, τὸ δὲ δεύτερον ἰσόρροπον, < τὸ δὲ τρίτον μετώνυμον >, τὸ δὲ τέταρτον νώνυμον... τύχῃ ἄρα καὶ οὐ φύσει τὰ ὀνόματα.

1. Clemens, *Stromat.* VI 168 *ποιητὴς δὲ ἅσσα μὲν ἂν γράφῃ μετ'ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἱεροῦ πνεύματος, καλὰ κάρτα ἐστίν.*

2. Platon *Ion* passim; Cicero, *De oratore* II 46, 194; *De divinatione* I 38,80; Horaţiu, *Arta poetică* 295.

3. Cf. Théodore Gomperz, *Les Penseurs de la Grèce. Histoire de la philosophie grecque*, vol. I, Paris, Alcan, 1908, pag. 414.

4. Proclos, *In Cratylum* 16, pag. 5, 25 şi 6, 10 Pasquali; Origenes, *Contra Celsum* I, 24, pag. 341 *λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι ἐμπίπτει εἰς τὸ προκείμενον λόγος βατὺς καὶ ἀπόρρητος, ὁ περὶ φύσεως ὀνομάτων, πότερον ὡς οἴεται Ἀριστοτέλης, θέσει τὰ ὀνόματα, ἢ ὡς νομίζουσιν οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς, φύσει...*

Problema nu putea să scape atenției lui Platon și își găsește, într'adevăr, tratarea cuvenită în dialogul *Cratylos*, fiind soluționată printr'o concluzie de compromis. Opera aceasta reprezintă o imagine clară a sforțărilor făcute pînăla Platon și înfățișează un material bogat și prețios, constituind cea dintîiu cercetare europeană asupra limbajului.

Filozoful urmărește aici o problemă scumpă, aceea a cunoașterii, și încearcă să arunce mai multă lumină asupra legăturilor destul de întunecate dintre nume și lucruri, dintre idei și fenomene, dintre spirit și materie. [1]

Personajele care iau parte la discuție sînt Cratylos, Hermogene și Socrate. Cratylos, continuînd pe Heraclit, susține că limba este natură și că realizează pentru fiecare lucru o denumire justă; limbajul nu reprezintă rezultatul unui acord între oameni, ci el există în mod firesc, atît pentru Greci, cît și pentru Barbari, și rămîne constant în toate manifestările sale. [2] Numele prin care chemăm pe zei și pe oameni sînt numele lor autentice, făcînd parte din însăși ființa lor intimă și constituind împreună cu persoanele sau lucrurile numite o identitate desăvîrșită. Hermogene, care este un admirator al sofiștilor, nu se poate împăca însă cu această idee și susține că limbajul nu este altceva decît simplă convenție și mijloc de înțelegere reciprocă (*συνθήκη και ὁμολογία*). Numele lucrului este just atîta vreme cît vrem noi; cînd îl schimbăm, numele nou este tot atît de just ca și cel precedent. Servitorii poartă diferite nume și răspund la fiecare din ele, după dorința stăpînului. Natura nu dă un nume determinat unui lucru oarecare, ci noi înșine, prin înțelegere și obiceiu, numim lucrurile așa cum am apucat și le schimbăm atunci cînd simțim nevoia. [3]

---

1. Diogene Laerțiu III 25 și III 79 *διελέξεται δὲ καὶ περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος.*

2. Platon, *Cratylos* 383a *ὀνόματος ὀρθότητα εἶναι ἑκάστῳ τῶν ὄντων φύσει πεφυκυῖαν... ὀρθότητά τινα τῶν ὀνομάτων πεφυκέναι καὶ Ἕλλησι καὶ βαρβάροις τὴν αὐτὴν ἅπασιν.*

3. Platon, *Cratylos* 384d *οὐ γὰρ φύσει ἑκάστῳ πεφυκέναι ὄνομα οὐδὲν οὐδενί, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει τῶν ἐθισάντων τε καὶ καλούντων.*

Intre aceste două puncte de vedere extreme ia poziţie Socrate, prin gura căruia este exprimată părerea lui Platon. Socrate încearcă o sinteză, reia discuţia cu argumente proprii, o desfăşoară pînăla sfîrşit şi aduce cîteva retuşări, oprindu-se la o soluţie de compromis.

El caută mai întîiu să-şi clarifice interlocutorii asupra faptului că limba este supusă unor constrîngeri sociale, că ea ascultă de anumite legi sociologice, cărora nu li se poate sustrage. Un nume nu poate avea viaţă reală decît atunci cînd primeşte consacrarea şi asentimentul întregii comunităţi lingvistice. Prin aceasta Socrate crede că se deosebeşte de sofistul Protagora, care afirmase că individul este măsura tuturor lucrurilor. In limbă, individul nu poate crea decît în funcţie de societate. Lumea, precum o vede sofistul, poate fi creaţia propriei sale minţi, dar limba nu există decît dacă întreaga comunitate cade de acord asupra ei şi şi-o însuşeşte.

Socrate se ridică apoi împotriva teoriei individualiste a sofiştilor şi în ceeace priveşte esenţa lucrurilor. Lumea nu este creaţia propriei noastre minţi, ci îşi are o esenţă a ei bine definită, care nu se schimbă în raport cu noi şi în dependenţă de acţiunile noastre, ci rămîne mereu aceeaşi. [1] Deaceea acţiunea vorbirii se adaptează întocmai lucrurilor şi caută să corespundă întocmai felului lor de a fi. Limba este un fapt natural, iar cuvintele au fost create în urma unei cunoaşteri desăvîrşite a lucrurilor. Vorbirea corectă presupune cunoaşterea totală a ceeace trebue exprimat, iar opiniile individuale nu aduc decît nesiguranţă şi neştiinţă. Trebue să numim lucrurile după felul şi după mijlocul pe care îl au ele în chip natural de a numi şi de a fi numite, iar nu dupăcum ne place nouă. [2] Numele este un instrument care ne serveşte să învăţăm şi să distingem realitatea. [3] De-

1. Platon, *Cratylos* 386c *δῆλον ὅτι αὐτὰ αὑτῶν οὐσίαν ἔχοντά τινα βέβαιόν ἐστι τὰ πράγματα, οὐ πρὸς ἡμᾶς οὐδὲ ὑφ' ἡμῶν.*

2. Platon, *Cratylos*, 387 d *καὶ ὀνομαστέον ἐστὶν ᾗ πέφυκε τὰ πράγματα ὀνομάζειν τε καὶ ὀνομάζεσθαι καὶ ᾧ, ἀλλ' οὐχ ᾗ ἄν ἡμεῖς βουληθῶμεν.*

3. Platon, *Cratylos*, 388 b *ὄνομα ἄρα διδασκαλικόν τι ἐστιν ὄργανον καὶ διακριτικὸν τῆς οὐσίας.*

aceea limba nu este opera primului venit şi nici a tuturor împreună, fără discernămînt, ci se datoreşte unui legislator (*νομοθέτης*), unui creator de cuvinte (*ὀνοματουργός*). Creatorul acesta îşi fixează mai întîiu ochii asupra lucrurilor, judecă, îşi dă bine sama de realitate şi apoi impune sunetelor şi silabelor un anumit nume, care se adaptează întocmai obiectului exprimat, reprezentînd esenţa lui intimă. In opinia lui Socrate, legislatorul din limbă procedează întocmai ca dătătorul de legi: observă, redactează textul de lege şi apoi îl impune celorlalţi. Cuvîntul (*ὄνομα*) este comparat cu legea (*νόμος*)): odată promulgat, el urmează să fie ascultat şi urmat de întreaga comunitate lingvistică. Creatorul de cuvinte stabileşte înţelesurile avînd drept călăuză discernămîntul, dialectica, şi în felul acesta le stabileşte corect şi aşa cum trebue. [1] Numele aparţin lucrurilor în mod firesc (*φύσει*) şi nu e dat oricui să poată crea în domeniul limbii, ci numai celui atent la esenţa lucrurilor şi, deci, capabil să impună forma autentică literelor şi silabelor. [2]

In continuare, Socrate încearcă să desprindă cîteva principii care trebue să conducă pe legislatorul din limbă. La Homer se întîlnesc două nume pentru una şi aceeaşi persoană: unul din aceste nume e adevărat, celălalt e falş. Care e criteriul de a distinge pe unul de celălalt? Se observă că, deobiceiu, unul din aceste nume e dat de zei, celălalt de oameni; unul e întrebuinţat de bărbaţi, celălalt de femei. Pentru Socrate e clar că numai cuvîntul folosit de zei e adevărat, pecînd cel întrebuinţat de oameni e falş; că numele folosit de bărbaţi trebue preferat celui întrebuinţat de femei. Există apoi o lungă serie de nume care se acordă progeniturii, copiilor. In spiritul limbii greceşti, numele fiului se adaptează după acela al tatălui: aici, deci, legislatorul nu poate greşi niciodată, deoarece copiii trebue să poarte totdeauna numele părinţilor.

1. Platon, *Cratylos* 390 d *νομοθέτου δὲ γε, ὡς ἔοικεν, ὄνομα, ἐπιστάτην ἔχοντος διαλεκτικὸν ἄνδρα, εἰ μέλλει καλῶς ὀνόματα θήσεσθαι.*

2. Platon, *Cratylos* 391 a *φύσει τέ τινα ὀρθότητα ἔχον εἶναι τὸ ὄνομα καὶ οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐπίστασθαι καλῶς αὐτὸ πράγματι ὀνομαστὸν θέσθαι.*

După credinţa lui Socrate, numele nu se dau la întîmplare. ci posedă o anumită potrivire cu lucrul sau persoana pe care le dezignează [1].

Apoi Socrate întreprinde o lungă incursiune în domeniul vocabularului, spre a cerceta natura cuvintelor şi spre a-şi da sama mai bine de principiile şi punctele de vedere de care s'a servit legiuitorul care a stabilit cuvintele greceşti în lume. Examenul se opreşte mai întîiu asupra numelor de zei, pentru motivul că aici a trebuit să se amestece dela început o putere şi o influenţă supranaturală. Socrate trece în revistă pe rînd aceste nume şi încearcă pentru fiecare o etimologie. Etimologiile date de Socrate sînt foarte numeroase şi ocupă cea mai mare parte a dialogului *Cratylos*. Aproape unanimitatea acestor etimologii, privite prin prizma lingvisticii actuale, se dovedesc cu totul falşe şi contrazic cele mai elementare legi ale ştiinţei etimologice.

Care e scopul lor în opera lui Platon şi cum sînt considerate de autorul dialogului? Părerile sînt împărţite şi discuţia nu poate fi considerată încheiată. Insuşi Socrate pare a lua uneori în glumă propriile sale etimologii şi înaintează în discuţie cu oarecare scepticism. Totuşi care e scopul pe care şi-l propune Platon prin îngrămădirea unui număr atît de mare de etimologii şi prin prelungirea unei discuţii care pare uneori anevoioasă şi fără sorţi de izbîndă? Filozoful pare să fie pe deplin convins că limba e un fapt natural şi înnăscut omului şi ca atare posedă o anumită orînduire care rămîne constantă. Pot fi desprinse legile acestei orînduiri cu ajutorul minţii noastre? E tocmai ceeace încearcă Socrate prin analizarea unui mare număr de cuvinte, prin dezghiocarea lor şi prin tendinţa de a ajunge progresiv, prin separarea elementelor constitutive, la principiul ultim, la elementele simple, insecabile, indivizibile şi, deci, constitutive ale limbajului. Etimologiile sale se sprijinesc pe mai multe procedee şi sînt pretutindeni de suprafaţă, adică de simplă inspiraţie momentană, de potrivire exterioară absolut întîmplătoare şi de analogii lipsite de temeiu.

1. Platon, *Cratylos* 397 a *τὰ ὀνόματα μὴ πάνυ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου οὕτως ἕκαστα κεῖσθαι, ἀλλ'ἔχειν τινὰ ὀρθότητα.*

Cuvîntul θεός (zeu) este derivat din verbul θεῖν (a alerga). Explicația este găsită în faptul că la început oamenii divinizau corpurile cerești, iar mișcarea lor neîncetată i-a făcut să dea zeilor numele «cei ce aleargă». Demonii (δαίμονες) au fost numiți astfel, pentrucă erau cuminți și învățați (δαήμονες), deci δαίμονες—δαήμονες. Iubirea are în ea ceva eroic, deaceea cuvîntul ἔρως (iubire) derivă din ἥρως (erou). Omul examinează tot ce vede (ἀναθρεῖ ὃ ὄπωπε), iar faptul acesta a dat naștere numelui său (ἄνθρωπος). Cuvîntul *Apolo* înseamnă cel ce spală, cel ce curăță (ἀπολούων), adică zeul luminii și al curățeniei. Socrate continuă să disece în chipul acesta cuvintele referitoare la zei, la demoni, la corpurile cerești, la noțiunile de morală și conchide că celelalte nume sînt tot atît de ușor de analizat și de desfăcut în componentele lor. Deci cea mai însemnată parte a limbajului este constituită din mai multe elemente, iar cel ce dorește să pătrundă misterul și tîlcurile limbii n'are decît să procedeze la fel, desfăcînd și interpretînd apoi elementele constitutive.

Cum au luat naștere însă elementele constitutive, depildă ἰόν 'ceeace merge', ῥέον 'ceeace curge', δοῦν 'ceeace înlănțuește'? Aici Socrate aplică o metodă care a mai fost folosită și de alții, după el, aceea a imitației naturii, a reproducerii sunetelor naturale.[1] Sunetele cuvîntului exprimă felul de a fi al lucrului și reproduc în ansamblu caracteristicile lui. Trebue să desfacem cuvîntul în silabe și în litere și să observăm ce imită fiecare din ele. Vom distinge mai întîiu vocalele (τὰ φωνήεντα), apoi sunetele care nu comportă nici fonicitate, nici zgomot, adică semivocalele (τὰ φωνῆς μὲν οὔ, φθόγγου δὲ μετέχοντά τινος) și, însfîrșit consoanele (τὰ ἄφωνα, τὰ ἄγθογγα). Vom observa ce reprezintă fiecare din aceste elemente, iar cînd vom proceda la numire, la impunerea unui cuvînt, vom căuta ca elementele sale să corespundă felului de a fi, de a se manifesta și de a reacționa al lucrului sau al persoanei respective. Creatorul de limbaj va proceda întocmai ca pictorul care amestecă diferite culori potrivite pentru a realiza apoi un ansamblu de

1. Platon, *Cratylos* 423 b ὄνομ'ἄρ'ἐστίν, ὡς ἔοικε, μίμημα φωνῇ ἐκείνου ὃ μιμεῖται.

culori şi de umbre, lăsînd fiecăreia caracteristicile proprii.

Astfel, declară Socrate în continuare, sunetul *r* serveşte să redea noţiunea de mişcare. Deaceea un mare număr de cuvinte greceşti care exprimă mişcarea conţin în corpul lor litera *r*, depildă: *ῥεῖν* 'a curge', *ῥοὴ* 'curgere', *τρόμος* 'cutremur', *τραχύς* 'încovoiat', *κρούειν* 'a atinge', *ἐρείκειν* 'a sfîşia', *θρύπτειν* 'a sfărma', *ῥυμβεῖν* 'a întoarce', etc. Litera *i* redă subtilul, uşorul, străveziul, finul, delicatul, astfel: *ἰέναι* 'a merge', *ἵεσθαι* 'a se arunca'. Literele *ph*, *ps*, *s* şi *z* imită aspiraţia, tremurul, agitaţia: *ψυχρόν* 'frig', 'rece', *ζέον* 'fierbinte', *σείεσθαι* 'a se agita', *σεισμός* 'agitaţie, cutremur'. Literele *d* şi *t* exprimă înlănţuirea (*δεσμός*) şi starea pe loc (*στάσις*). Litera *l* arată lunecuşul (*λεῖον*), alunecarea (*ὀλισθάνειν*), unsurosul (*λιπαρόν*) şi toate celelalte noţiuni de acest fel. Litera *g* exprimă tocmai contrarul, adică vîscosul (*γλίσχρον*), dulceagul (*γλυκύ*) şi lipiciosul (*γλοιῶδες*). Litera *n* arată interiorul, internul: *ἔνδον* 'înlăuntru', *ἐντός* (interior). Vocalele lungi *α* şi *η* se găsesc în cuvintele care exprimă mărimea şi lungimea, ca *μέγας* 'mare', *μῆκος* 'lungime'. Litera *o* reproduce ovalul, rotundul: *γογγύλον* 'rotund'. Şi aşa mai departe pentru toate celelalte litere. Fiecare din ele reproduce un sunet al naturii sau o caracteristică a noţiunii în care se găseşte cuprinsă. Legislatorul reduce totul la litere şi silabe, realizînd pentru fiecare lucru din lume un semn şi un nume, iar de aici, prin juxtapunere şi combinare, alcătueşte restul edificiului lingvistic [1]. A constata, deci, dacă un nume este just sau nu înseamnă a cerceta natura lucrului pe care acest nume îl exprimă [2].

Numele ne pot da indicii asupra naturii lucrurilor, ele constitue un element de cunoaştere. [3] In această privinţă Socrate se declară de acord cu Cratylos, deci partizan al teoriei lui Heraclit, cum că limbajul este natură, nu convenţie.

1. Platon, *Cratylos* 427c *αὕτη μοι φαίνεται βούλεσθαι εἶναι ἡ τῶν ὀνομάτων ὀρθότης.*

2. Platon, *Cratylos* 428e *ὀνόματος ὀρθότης ἐστὶν αὕτη, ἥτις ἐνδείξεται οἷόν ἐστι τὸ πρᾶγμα.*

3. Platon, *Cratylos* 428e *διδασκαλίας ἄρα ἕνεκα τὰ ὀνόματα λέγεται.*

Dar observația atentă a realității îl face pe Socrate să se îndoiască pe alocuri de această teză. El adaugă mai departe că unele nume nu respectă legea emisă mai sus: deci limbajul are și o parte de convențional, de relativ. Pentru Socrate esențialul în această chestie nu este cuprins în nume, ci în lucruri, adică în esența lucrurilor, în idei. Toată discuția n'a fost decît un pretext să arate că cunoașterea nu se poate bizui pe cuvinte, cum crezuse Heraclit, ci are la bază cercetarea (dialectica) și că în acest domeniu rațiunea trebue să ocupe primul plan (*νοῦς βασιλεύς*). Limbajul, pentru Socrate, nu este un dar al lui Dumnezeu, așa cum își închipue Heraclit și Cratylos, [1] ci reprezintă opera rațiunii, a bunului simț și a observației atente a naturii. Socrate intervine în dezbaterile privitoare la nume, nu atît pentru a se alătura uneia din cele două tabere sau pentru a realiza o sinteză armonioasă, ci pentru a arăta că discuțiile, așa cum sînt ele întreprinse, sînt de puțină însemnătate și nu folosesc deloc cunoașterii adevărului suprem, adică a ideilor. Intervenția sa are de scop să curme un lung șir de certuri și de discuții contradictorii și să îndrepte privirile spre alte cercetări mai fructuoase. Pentru el limbajul nu reprezintă un mijloc spre a ajunge la cunoaștere, ci rezultatul cunoașterii, așadar un scop atins și, deci, lipsit de plăcerile și bucuriile pe care le produce investigația. In ochii lui Socrate (adică ai lui Platon) obiectul cunoașterii constă în contemplarea realităților eterne, imuabile și neschimbătoare, adică a ideilor.

Această contemplare în chipul cel mai desăvîrșit ne-o oferă filozofia, disciplina centralizatoare, atotcuprinzătoare și infailibilă, spre deosebire de celelalte discipline speciale, care nu se hrănesc decît din frînturi și reprezintă fructul pipernicit al unor începuturi lipsite de vlagă.

Astfel încercările presocraticilor de a pătrunde mai adînc în tainele limbajului sînt anihilate printr'o lovitură de maestru de către Platon. Acesta pleacă depe terenul foarte șubred al etimologiei, adună date numeroase, își dă aere că

1. Platon, *Cratylos* 438 c *μείζω τινὰ δύναμιν εἶναι ἢ ἀνθρωπείαν τὴν δεμένην τὰ πρῶτα ὀνόματα τοῖς πράγμασιν.*

pune multă importanţă pe achiziţiile anterioare şi apoi compromite definitiv ideia de cercetare şi de observaţie lingvistică, sugerînd că totul este zădarnic şi îndreptînd simpatiile spre filozofie. In chipul acesta duşmanul cel mai categoric al poeziei este, în acelaşi timp, şi un redutabil adversar al lingvisticii. Cartea X-a din *Republica* caută să demonstreze că poezia este duşmana raţiunii, că încurajează instinctele inferioare şi că trebue, prinurmare, să fie izgonită din statul ideal. In dialogul *Cratylos* Platon încearcă să ducă la bun sfîrşit o luptă asemănătoare împotriva lingvisticii. Dar ironia soartei a vrut ca Platon să ajungă unul dintre cei mai autentici prinţi ai poeziei, cel mai mare poet în proză al antichităţii, iar dialogul *Cratylos* să reprezinte cel mai întins, mai complet şi mai preţios tratat privitor la limbaj pe care ni l-a transmis spiritul elenic.

Urmaşii lui Platon reiau vechile discuţii asupra limbajului şi dezvoltă o activitate prodigioasă. Stoicii continuă pe Heraclit şi susţin că limba este natură (φύσις), adică produs divin şi absolut, fiind o manifestare a Raţiunii supreme (Λόγος) pe pămînt. [1] Acelaşi lucru îl susţine şi Epicur, dar el se deosebeşte de stoici prin aceea că admite în limbaj şi o parte de convenţional. La origine, limbajul este creaţie supranaturală, instinct, întocmai ca văzul, ca auzul, sau ca voiosul cîntec al păsărilor. Deosebirile de limbaj pe care le observăm dela o regiune la alta şi dela o epocă la alta se datoresc faptului că pămîntul, felul de hrană, climatul şi alte condiţii materiale au influenţat pe oameni în decursul vremii şi i-au făcut să-şi schimbe treptat limba. Scepticii se declară partizanii sinceri ai teoriei lui Parmenide, ai sofiştilor şi ai lui Democrit, prin care se susţinea că limbajul este simplă convenţie omenească, relativă şi trecătoare. La Roma, continuatorul cel mai desăvîrşit al lui Epicur este poetul Lucreţiu, care atacă în versuri strălucitoare pe Democrit şi pe Platon, susţinînd că limbajul este instinct, natură. [2] Un alt discipol al lui Epicur, anume Diogene din Oinoanda, protestează deasemenea împotriva teoriei de mai sus şi a-

1. Paul Barth, *Die Stoa*, 4 Aufl., Stuttgart, Fromann, 1922, pag. 86.
2. Lucreţiu, *De rerum natura* V, 1026-1090.

pără cu căldură părerile maestrului său. [1] Dar ecoul cel mai puternic stîrnit de disputa între «naturaliști» și «convenționaliști» este celebra controversă privitoare la analogie și anomalie, inițiată în secolul al II-lea î. H. și terminată în secolul al II-lea d. H., și care constitue unul din cele mai insante capitole din filologia antică.

H. Mihăescu.

---

1. Diogene din Oinoanda, *Fragmente*, ed. Ioh. Williams, fr. X, col. II, l. II urm.

VERBE ROMÎNEŞTI NOUĂ.

Trebue să lămuresc mai întîiu titlul „Nouă" este un fel de a vorbi. Evident că marea majoritate a verbelor în discuţie au o vrîstă foarte fragedă, căci datează de curînd, adică, cel mai de vreme, din a doua jumătate a veacului trecut. Aceasta însemnează totodată că şi temele lor vor fi de cele mai multe ori recente, adică neologisme. Lucrul este perfect adevărat, dupăcum se va vedea mai încolo. Noutatea temei poate fi însă interpretată diferit din punctul de vedere al formării cuvintelor, care interesează aproape exclusiv articolul de faţă. Deobiceiu limba actuală posedă tema, ca element lexical de sine stătător, alături de verbul corespunzător. Ar urma că acesta s'a născut pe teren romînesc din substantivul sau adjectivul care-i serveşte drept primitiv. In realitate, atît verbul cît şi tema lui au fost mai totdeauna împrumutate, fiecare aparte, potrivit necesităţilor momentului, şi numai după aceea ele s'au asociat în conştiinţa Romînilor, alcătuind (eventual împreună cu alte cuvinte înrudite) o familie morfologică şi semantică. Aşadar, de regulă, verbele neologisme sînt împrumuturi propriu zise, adică directe. Numai excepţional avem a face cu creaţii romîneşti, dela teme, evident, tot importate, existente deja în limba noastră. Modul lor de formare variază, în sensul că, deşi toate sînt derivate, raportul faţă de temă nu se prezintă totdeauna la fel.

Dar, pelîngă verbe cu teme recente, există numeroase altele ale căror primitive sînt vechi şi foarte vechi. Ele au luat, în general, naştere supt influenţa celor împrumutate, adică după modelul lor. Această afirmaţie se poate verifica adesea, şi anume atunci cînd procedeul formativ, identic în

ambele ipoteze, se dovedeşte a fi împrumutat, depildă suf. *-iza*, care ne-a venit din franţuzeşte (eventual şi din alte limbi occidentale) deabia în veacul trecut.

Dacă asupra „noutăţii" acestor două categorii de verbe nu poate fi nicio îndoială, altfel stau lucrurile cu acelea la care şi temele şi mijloacele derivative sînt tradiţionale. Limba noastră posedă un mare număr de asemenea verbe. Nu le voiu lua pe toate în consideraţie, fiindcă intenţia mea nu este să studiez în general verbul romînesc din punctul de vedere al formării lui. M'am oprit, cum arată titlul articolului, la creaţiile n o u ă, înţelegînd noutatea supt raportul cronologic. Urmează, deci, să aleg, dintre verbele cu temă şi formaţie veche, numai pe acelea care au luat naştere în aceeaşi vreme cu neologismele propriu zise şi cu cele născute supt influenţa acestora. Există un mijloc sigur pentru ducerea la bun sfîrşit a „alegerii"? Ar fi cercetarea atentă a textelor, începînd cu primii ani ai sec. XIX.

Aceasta însemnează o muncă uriaşă, care trebue, evident, făcută de cine ar vrea să urmărească problema formării verbului romînesc supt toate aspectele ei. Cum scopul meu este altul, mult mai modest, voiu face „alegerea" după criterii fatal subiective. Vreau să spun că voiu înregistra numai verbele care mi se par mie mai mult ori mai puţin recente, datorită fie sensului, fie faptului că apar în condiţii oarecum speciale, deosebite de ale celor simţite şi socotite de toată lumea ca vechi, adică anterioare veacului trecut.

Imi dau sama că impresiile pot înşela, şi înşeală adesea. Dar, pentru ceeace urmăresc în studiul de faţă, paguba este neînsemnată. Pe mine mă interesează aptitudinea limbii noastre de a crea verbe nouă oridecîteori nevoia cere şi, în consecinţă, enorma ei bogăţie în acest domeniu al lexicului. Aptitudinea datează de vreme îndelungată, dar se manifestă cu o vigoare neobişnuită în timpul din urmă şi, cu siguranţă, supt impulsul condiţiilor de viaţă culturală care au adus cu ele atîtea neologisme de toate speciile. Se poate spune că limba romînească actuală nu cunoaşte nicio limită în această privinţă. Teoretic vorbind, dela orice substantiv sau adjectiv se poate forma un verb, dacă împreju-

rările cer. Şi împrejurările favorabile apar la tot pasul. Mai întîiu sînt cele pur exterioare, determinate de progresul tehnic (în sens larg) al civilizaţie moderne. Vom vedea că un mare număr de verbe nouă aparţin terminologiei ştiinţifice, fiind produsul necesităţilor simţite de reprezentanţii disciplinelor şi profesiunilor respective. Vine apoi elementul psihologic propriu zis, preferinţa subiectelor vorbitoare pentru expresia scurtă şi cu atît mai pregnantă, preferinţă care izvorăşte din aceeaşi atmosferă „tehnicizantă" (ca să mă folosesc şi eu de un verb nou): în locul unei perifraze, care deseori este o propoziţie întreagă, tehnicianul preferă un singur cuvînt, pentrucă în modul acesta economiseşte timpul său atît de preţios şi totodată are satisfacţia de a c r e a atît în domeniul specialităţii sale cît şi în acela al limbii.

Dar nu numai viaţa modernă şi reprezentanţii ei se caracterizează prin tendinţa aici în discuţie. Tehnician, într'un anumit sens, a fost şi este orice om (*homo faber*). Numai proporţiile activităţii şi rezultatele ei diferă după timp şi după categorii sociale. In esenţă, situaţia se prezintă la fel. Deaceea şi vorbirea populară utilizează procedeul formativ de care mă ocup aici.

Pentru acest motiv am adunat, în cursul lecturilor mele, şi un număr de verbe aparţinînd, prin natura lor, în total sau în parte, graiurilor populare. Limba romînească alcătueşte (ca orice alt idiom depe pămînt) o unitate desăvîrşită în ce priveşte sistemul ei, indiferent de aspectele sociale sau regionale pe care le capătă cu vremea. Procedeele ei de formaţie sînt, în esenţă, aceleaşi. Diferă numai amănuntele şi, mai ales, amploarea activităţii lingvistice dela o epocă la alta şi dela un mediu la altul.

Să vedem acum ce mijloace utilizează limba actuală pentru crearea de verbe nouă. Avem întîiu pe cel mai obişnuit şi mai vechiu dintre toate: transformarea în acţiune a unei noţiuni sau însuşiri prin simpla adăugare la temă a dezinenţei infinitivale.[1] Aceasta aparţine totdeauna conjugării întîiu sau a patra. Aici constatăm o deosebire tranşantă

1. Citeodată intervin, în subsidiar, mijloace ajutătoare, depildă un prefix (mai totdeauna *în-*) sau o vocală de legătură între temă şi *-i* (sau *-o*) al infinitivului. Dar aceste amănunte n'au importanţă pentru discuţia noastră.

între limba cultă şi cea populară. Prima recurge obişnuit la *-a*, cealaltă la *-i*. Deosebirea se explică istoric. Vorbirea populară (şi, în bună parte, familiară) continuă tradiţia potrivit căreia nu numai verbele create pe teren romînesc, ci şi cele împrumutate au fost înglobate la conjug. IV. Vorbirea cultă, supt influenţa limbii franceze, preferă conjug. I. Intr'adevăr, verbele împrumutate din franţuzeşte au acolo dezinenţa *-er*, pentru un motiv asemănător cu acela care, în romîneşte, a dus la predominarea conjug. IV în materie de creaţie verbală. La Francezi, singura conjugare cu adevărat productivă a fost şi este aceea în *-er*. Prinurmare, Romînii au trecut la conjug. I toate verbele franţuzeşti împrumutate de ei. După modelul acestora s'au condus apoi formaţiile nouă, indiferent dacă tema este un neologism sau un cuvînt vechiu.

Această separaţie a limbii culte de cea populară este foarte interesantă şi caracteristică pentru epoca de după 1800. Ea arată cum se poate părăsi o tradiţie lingvistică supt presiunea unei puternice influenţe străine, cu alte cuvinte, cum se poate modifica însuşi sistemul lingvistic, cel puţin parţial, adică în unul din aspectele limbii. Iată cîteva exemple edificatoare. Dela *grad*, cu sensul de 'lactometru', s'a derivat un verb care însemnează 'a măsura cantitatea de apă existentă în lapte'. Acest verb sună în vorbirea cultă (a organelor sanitare, însărcinate cu controlul laptelui) *a grăda*, în cea populară *a grădui*. Aceeaşi situaţie la *(în)chenăra — (în)chenărui, înşuruba — înşurubui, luxa* (refl.) *— luxi* 'a face lux (cu îmbrăcămintea, etc.)', *smălţa — smălţui, zimţa — zimţui*, etc. *Luxa* prezintă interes şi prin faptul că nu apare în limba cu adevărat cultă, unde s'ar confunda cu *luxa*, termin medical (*i s'a luxat piciorul*), ci numai în cea semicultă. Ei bine, forma în *-a* o utilizează păturile cu oarecare cultură, pe cealaltă păturile complect inculte.

Nu numai astfel de exemple arată deosebirea de procedee derivative în domeniul verbului după mediul social în care iau naştere creaţiile nouă. Dela *brun* s'a format *bruni* (refl.) 'a se înnegri (despre piele)'. Acest verb aparţine mediilor modeste şi inferioare dela oraş. Dacă l-ar întrebuinţa şi oamenii culţi, el ar căpăta, în vorbirea lor, forma *bruna*. Dovadă *blonda* 'a face blond (părul)', care s'a i-

vit în păturile superioare. [1] Subst. *colhoz* a devenit popular decînd cu războiul contra Rusiei. Imediat a servit la derivarea unui verb, *a colhozi*, pe care l-am auzit la soldaţi cu un înţeles foarte depărtat (obiectiv vorbind) de al temei, căci însemnează mai mult o ameninţare: *dacă nu te-astîmperi, am să te colhozesc* (adică 'am să te bat, am să-ţi fac ceva rău'). Cred însă că acest verb ar fi sunat tot aşa, chiar dacă s'ar fi format în vorbirea cultă. Căci noţiunea exprimată de temă, oricît de recentă ar fi, aparţine unei lumi apropiate de noi, are, deci, caracter oarecum popular, poate, mai exact, oriental, adică neoccidental (într'un anumit sens, vechiu).

Că înţelesul primitivului este cîteodată determinant, dovedeşte, între altele, cazul lui *ortodoxi*. Deşi nou şi cult totodată, atît ca temă, cît şi ca formaţie, acest verb a fost din capul locului de conjug. IV şi face impresia că n'ar fi putut să aparţie, nicio clipă măcar, conjugării I. Tot aşa *străjeri* 'a introduce străjeria (depe vremuri) într'o şcoală'. Aici lucrurile se prezintă şi mai avantajos pentru aplicarea procedeului tradiţional, deoarece tema este 'veche' nu numai din punct de vedere semantic.

Dar astfel de exemple sînt relativ puţine. Afară de asta, ele nu contrazic decît aparent afirmaţiile mele. Factorul hotărîtor îl constitue ceeace s'ar putea numi ambianţa spirituală a cuvintelor. Această ambianţă vine şi dela pătura socială care le utilizează, dar şi, dupăcum am arătat, dela natura lor strict lingvistică: noţiunea pe care o exprimă, aspectul exterior, etc. Subst. *inel* şi *litru* sînt curente în vorbirea tuturor Romînilor (chiar al doilea, care-i relativ recent). Totuşi verbele formate dela ele au dezinenţa - *a* (*inela, litra* [2]), fiindcă s'au ivit în limba cultă. Destul de răspîndit în straturile modeste ale societăţii (mă gîndesc, în primul rînd, la orăşeni) este adj. *cochet*, datorită, desigur, modei, adică grijii pentru toaletă, îmbrăcăminte, etc. Deşi, într'un

1. Situaţia din limba franceză, unde ambele verbe se termină în *-ir*, n'a intervenit cu nimic în acest proces. Altfel ar fi trebuit să avem în romîneşte *blondi* alături de *bruni*. Ultimul a putut fi influenţat şi de sinonimul *înnegri*, deşi această ipoteză nu-i absolut necesară.

2. *A litra vasele.*

anumit sens, popular, acest cuvînt a dat naştere unui verb de conjug. I, *cocheta* (refl.) 'a fi elegant', 'a face pe elegantul' (sinonim cu *a se luxa*, pomenit mai sus): noţiunea, în întregime, are caracter oarecum cult, indiferent de extinderea ei socială. Cu atît mai mult trebuia să se creeze un verb în *-a* dela substantivul atît de popular *saramură*, fiindcă este vorba de un termin tehnic: agronomii sînt aceia care au imaginat şi recomandat, dela început, *saramurarea* (grîului, etc.).

Şi altfel se poate ilustra punctul de vedere enunţat mai sus. *Englez* nu-i un cuvînt vechiu, dar s'a răspîndit pretutindeni, din cauza noţiunii [1]. Deaceea verbul căruia i-a dat naştere sună *englezi*. Sînt sigur că nu l-au creat oamenii de cultură. Aceştia ar fi recurs la altă formaţie, cum au şi făcut mai tîrziu, după model francez (cf. mai departe *angliza*). Dela numele de popoare cunoscute Romînilor în general, fără deosebire de categorie socială şi indiferent de unde le-au venit, s'au derivat şi se derivă mereu verbe în *-i*: *franţuzi, nemţi, turci, ţigăni*, etc. Era firesc, deci, să se spuie *englezi*. Dealtmintrelea se poate constata şi o uşoară deosebire semantică între astfel de verbe şi corespondentele lor din limba cultă. Inţelesul lui *franţuzi*, depildă, nu este 'a deveni Franţuz' în sens strict, adică 'a îmbrăţişa naţionalitatea franceză', 'a se face Francez din punct de vedere etnic', ci 'a imita pe Francezi (ca vorbă, moravuri, îmbrăcăminte, etc.)'.

Insfîrşit, şi iarăşi în concordanţă cu discuţia de pînă aici, verbele în *-i* fac impresia că sînt vechi, nu numai populare, ceeace, dealtfel, este cam acelaşi lucru. Şi nu-i necesar să apară numai decît dezinenţa grecească din vremea Fanarioţilor *-isi* [2], pentruca să avem această impresie. Astfel *protocoli*, în ciuda temei atît de recente şi, relativ, puţin răspîndite, ne trimete, cu al său *-i*, la o epocă îndepărtată de a noastră. Intr'adevăr, aşa se spunea acum o sută de ani pentru 'a trece în procesul verbal (= protocol)'. Dacă acest verb s'ar forma astăzi sau ar exista în terminologia oficialităţii administrative, ar suna, desigur, *protocola* (afară de

1. A căpătat chiar un aspect mai 'romînesc' în gura oamenilor inculţi care-l pronunţă *inglez* (cu *en* > *in*, ca în elementele vechi).

2. Cf., de ex., *silabisi* faţă de foarte recentul *silaba* (şi de *silabiza*), tot aşa *categorisi* (al. de *-iza*).

ipoteza că s'ar fi transmis, fără întrerupere, supt aspectul lui originar). Tot aşa *macedoni* (< *Macedonia*), *şcoli* ş. a., despre vechimea cărora nu pot da nicio informaţie. (Ultimul este curent la intelectualii bucovineni, cu sensul de 'a instrui, a da la învăţătură'. Se pare că numai ei îl întrebuinţează şi l-au făurit după germ. *schulen*. In special participiul *şcolit* apare foarte des.)

Despre un număr de verbe recente în *-a* se poate afirma, cu oarecare siguranţă, că au luat naştere pe teren romînesc. Situaţia se prezintă aproximativ astfel. Limba noastră a împrumutat, ca deobiceiu, din franţuzeşte, un substantiv, eventual un adjectiv aparţinînd la familia de cuvinte a verbului neexistent încă. Mai tîrziu s'a format şi acesta, prin analogia atîtor alte cazuri, în care, alături de substantiv sau ajectiv, se întrebuinţa şi verbul corespunzător, toate venite direct din limba franceză. Raportul dintre ele era simţit ca dela derivat la temă : substantivul sau adjectivul conţinea în el verbul. După modelul acestora s'au creat verbe dela substantive şi adjective în finala cărora se găsea un *a*, vocala caracteristică a conjug. I. De fapt, subiectele vorbitoare nu aveau conştiinţa că inovează, ci pur şi simplu că utilizează cuvinte pe care limba le avea deja în tezaurul ei lexical.

Aşa cred că trebuesc explicate verbe de felul celor care urmează.

aniversa, dela *aniversare* (varianta lui *aniversară*), simţit ca infinitiv (din aceeaşi cauză s'a modificat, atît de uşor, *-ară* în *-are*). Cf. A. Graur, *Mélanges linguistiques* II, Copenhague 1941, pag. 19.

capacita (N. a fost capacitat pentru învăţămînt, în urma examenului depus) : dela subst. *capacitate*.

confedera < *confederaţie, confederat*. Ar putea fi şi frc. *confédérer*, el însuşi creat, în limba-i de origine, dela *confédération*, dar mi se pare mai puţin verosimilă această ipoteză.

configura (material... pentru configurarea gînditorului practic, *Rev. fund. regale*, Martie 1941, pag. 666) < *configuraţie* (cf. şi *figura, figuraţie*). Situaţia, în raport cu limba franceză, este aceeaşi ca la verbul precedent.

conglomera < *conglomerat*. Cf. frc. *conglomérer* [1]. V, cele spuse s. v. *confedera*.

corela (Această atitudine este corelată cu o animație de basm, *Viața romînească*, Sept.-Oct. 1939, pag. 176) < *corelație*.

dezechilibra < *dezechilibrat* (iar acesta dela *echilibrat* < *echilibra*). Cf. frc. *déséquilibrer*.

dezinteresa < *dezinteresat* (< *dez-* + *interesat*). Cf frc. *desintéresser*.

digita 'a bîjbîi cu degetele' (ironic?) < *digitație*.

disproporționa < *disproporționat* (< *dis-* + *proporționat*). Cf. frc. *disproportionner*.

erona (eronăm subtilitatea, *Jurnalul literar*, 2 Iulie 1939, pag. 1, col. 7) < *eronat*.

idea < *ideație*. Cf. totuși ital. *ideare* (și *ideazione*).

imacula < *imaculat*, *imaculație*.

indezira (N. este indezirat de cercurile oficiale) < *indezirabil* (< *dezirabil*).

interfera (credința în puterile miraculoase... a interferat cu aceea mai sus descrisă, Const. Georgiade, *Originile magice ale minciunii*, București 1938, pag. 71) < *interferență*, după modelul lui *exista-existență*, *rezista-rezistență*, etc.

intersecta < *intersecțiune* (cf. *defecta-defecțiune*, *proiecta-proiecțiune*).

investiga < *investigație*, *investigator*.

laurea, atestat numai supt forma part. trecut (recent laureata, *Insemnări ieșene*, Febr. 1939, pag. 377) < *laureat* (adjectiv, simțit ca participiu al verbului creat după aceea). Cf. și ital. *laureare*.

legisla < *legislație*, *legislatură*, etc. (A. Graur, *loc. cit.*).

menstrua (fete menstruate, *Viața romînească*, Febr.-Martie 1936, pag. 72) < *menstruație*.

pirograva < *pirogravură*.

posibilita (o tehnică posibilitînd artistului să realizeze opere însemnate) < *posibilitate*.

privilegia < *privilegiat*. Cf. frc. *privilégier*, mult mai rar întrebuințat decît *privilégié* și creat după acesta.

---

1. A putut ajuta și *aglomera* la nașterea verbului romînesc.

regisa < *regisor* (A Graur, *loc. cit.*).

trafora < *traforaj*. Cf. ital. *traforare*.

transfigura < *transfigurație*. Cf. frc. *transfigurer*.

vertebra (singurul articol care vertebrează revista, *Insemnări ieșene* III, 8, pag. 143) < *vertebrat*.

vulnera < *vulnerabil*.

Tot așa a luat naștere *catifela* (catifelează lin și dulce cuvîntul său, A. Macedonski, *Opere*, ed. T. Vianu, vol. I, pag. 120) < *catifelat* (cf., pentru acesta, *pluşat, ripolinat, satinat*, etc.).

Alt mijloc de a forma verbe nouă este derivarea cu ajutorul sufixelor. El aparține excluziv limbii culte, fiindcă sufixele respective sînt neologisme. Cel mai obișnuit este *-iza*, introdus din franțuzește, cîteodată, poate, din italienește san nemțește. Căci toate limbile de civilizație occidentală îl posedă. Grecesc la origine, el a fost adoptat și direct, dar, mai ales, prin intermediul latinei, de toate popoarele europene, cu deosebire dela Renaștere încoace. Se pare că, cel puțin în anumite condiții, idiome neromanice recurg mai des la acest sufix decît cele romanice. Leo Spitzer, într'o notă la articolul «Frz. *voter socialiste*» din *Neuphilologische Mitteilungen* XXXIX (1938), pag. 78, spune că obiceiul de a deriva verbe dela numele oamenilor politici cu ajutorul sufixului în discuție constitue o caracteristică americană: *to bryanize, to fletcherize, to hooverize*. Deaceea crede că frc. *lavaliser*, depildă, care, supt forma imperativului *lavalisons!*, reprezenta deviza guvernului Laval de acum cîțiva ani, s'a format după modelul anglo-american citat. (Și la fel stau lucrurile cu alte verbe în *-iser*, dela teme personale.)

Despre al nostru *-iza* am vorbit în acest *Buletin*, vol. VI, pag. 51 urm., unde am insistat asupra legăturii semantice, deci, într'un anumit sens, și etimologice, din punctul de vedere al limbilor moderne, dintre verbele derivate cu acest sufix, substantivele în *-ism* și substantivele-adjectivele în *-ist*, asupra posibilităților nestîrșite ale limbii romînești (după exemplul celor apusene) de a crea vorbe în *-iza*, asupra caracterului momentan, adică trecător a foarte multe din ele, etc. Nu voiu repeta cele spuse acolo. In schimb, voiu releva

unele lucruri care se leagă strîns de problema aici în discuţie şi voiu da o bogată listă de asemenea formaţii.

Cu toată deosebirea exterioară, vreau să spun morfologică, dintre verbele derivate cu acest sufix şi cele care se formează dela substantive sau adjective prin simpla alipire a dezinenţei infinitivale, constatăm că ele vin adesea în concurenţă. Dela aceeaşi temă limba actuală posedă două verbe, unul în *-iza*, celălalt în *-a*, mai rar (chiar mult mai rar) în *-i*. Aceasta, din pricină că, dupăcum vom vedea mai încolo, înţelesul obişnuit al verbelor romîneşti nouă, indiferent de modul cum se formează ele, este factitiv. Situaţia se explică, în bună parte, cu ajutorul consideraţiilor făcute mai sus. Cîteodată limba se găseşte de mai multă vreme în posesia unui verb nesufixat,[1] aparţinînd, natural, conjugării IV, aşadar mai mult ori mai puţin popular, care a rămas necunoscut oamenilor culţi din generaţiile următoare sau a fost considerat ca nepotrivit pentru satisfacerea nevoii expresive din momentul respectiv. Deobiceiu însă concurenţa se datoreşte faptului că limba, adică subiectele vorbitoare (tot cele culte), şovăe între ambele forme posibile ale verbului nou. Şovăirea este provocată de existenţa atîtor alte verbe, cu funcţiune asemănătoare, care au unele sufixul *-iza*, altele simpla dezinenţă *-a*. Nu trebue pierdut apoi din vedere elementul pur personal, adică individual: preferinţa, variabilă dela caz la caz şi dictată de motive pe care nu le putem identifica decît rar şi întîmplător, pentru o formă sau alta, preferinţă complicată cu o vizibilă stare de efervescenţă creatoare în care se află limba actuală.

Iată un număr de verbe cu aspect formativ dublu. Deobiceiu sensul nu diferă dela unul la altul, ceeace concordă cu aprecierile făcute mai sus.

amalgam(iz)a, *activ(iz)a*,[2] *bastard(iz)a*, *canton(iz)a* 'a împărţi o ţară în cantoane (după model elveţian)', *caricatur(iz)a*, *categorisi-categoriza*, *clorin(iz)a*, *cloroform(iz)a*, *cot(iz)a* 'a fixa cota de export la mărfuri' (mărfuri cotizate),[3] *culti-*

1. Sau, rar de tot, cu suf. *-isi*.
2. Cf. şi *acţiona*, cu alt înţeles.
3. *Cota* însemnează 'a înregistra valorile mobiliare la bursă, pe piaţă, etc.'

v(iz)a (străduinţele de cultivizare ale Sovietelor, *Viaţa romînească*, Dec. 1937, pag. 112), *economisi-economiza, egal(iz)a, infirm(iz)a, major(iz)a, monoftong(iz)a,* [1] (şi *-ghiza*), *obstacul(iz)a, orăşcni(za), pact(iz)a, păgîni(za), portret(iz)a, problema(tiza), regularisi-regulariza,* [2] *relativ(iz)a, silab(iz)a,* [3] *structur(iz)a,* [4] *substantiv(iz)a,* [5] *sublim(iz)a, surdin(iz)a, tabu(iz)a* 'a face tabù (o fiinţă, un lucru)', *ţărăni(za), ţigăni(za), unitorm(iz)a, vitriol(iz)a.*

Forme duble dela aceeaşi temă există şi în alt mod. Amîndouă verbele au dezinenţa *-a* (şi numai pe aceasta), în schimb primitivul nu este perfect identic, din punct de vedere morfologic, deşi înţelesul nu diferă deloc ori diferă puţin. Situaţia se explică şi prin împrumut (din franţuzeşte, unde întîlnim des cîte două verbe aparţinînd aceleiaşi familii şi avînd sensuri identice sau apropiate), dar şi prin tendinţa, asupra căreia am insistat mereu pînă aici, de a recurge cu cea mai mare uşurinţă la creaţii verbale nouă. Cînd şi cînd se combină ambele procedee: un verb este împrumutat, celălalt derivat pe teren romînesc, raportul cronologic dintre ele variind după împrejurări. Depildă: *activa-acţiona, contagia-contagiona, directiva-direcţiona, explica-explicita, impulsa-impulsiona, obiecta-obiecţiona, oprima-opresa, perfecta-perfecţiona,* [6] *risca-rizica,* [7] *regula-regla, suspecta-suspiciona.* Pentru ultimul exemplu există şi un triplet: *suspicia.* Se pot adăuga şi următoarele cazuri, cu situaţie întrucîtva deosebită de a celor precedente: *grada-gradua* (temă perfect identică, numai modul de alipire a dezinenţei infinitivale este altul) şi *poetiza-poetifica* (sufixe diferite adăugate la acelaşi primitiv).

In această ordine de idei merită să fie amintite şi verbele, nu prea numeroase, la care elementul derivativ este i-

1. Cine spune *monoftong(h)iza* trebue să fi spunînd şi *diftong(h)iza.*
2. Cf. şi lista următoare (*regla-regula*).
3. Şi, mai vechiu, *silabisi.*
4. Şi *structuraliza.*
5. Probabil la fel *adjectiv(iz)a.*
6. Cf. şi *perfectiva,* termin lingvislic ('a transforma în perfectiv un verb imperfectiv sau de alt fel'). Sensul diferă şi dela *perfecta* la *perfecţiona.*
7. Forma a doua derivă dela varianta „comercială" şi oarecum populară a subst. *risc,* venită la noi, probabil indirect, din italieneşte (cf. germ. *Risiko*).

dentic, şi anume suf. *-iza*, pecînd tema sau diferă, în sensul că reprezintă categorii morfologice deosebite, dar aparţinînd aceleiaşi familii de cuvinte, sau are un aspect fonetic variabil după chipul cum se face sudura cu sufixul. Insemnarea celor două verbe pereche este aproape totdeauna aceeaşi. Dcpildă: *anatem(at)iza, istori(ci)za, litera(tu)riza, matemati(ci)za, minim(al)iza. structur(al)iza, tipi(ci)za.*

-iza nu-i singurul sufix existent la verbele romîneşti nouă. Avem încă două : *-isa* şi *-fi(c)a*. Primul nu trebue considerat sufix propriu zis, fiindcă nu este simţit astfel de către Romîni (şi deaceea nu serveşte niciodată la derivare pe teren romînesc). Ne-a venit din franţuzeşte, prin verbe în *-ir*, care, în limba de origine, prezintă pe *-iss-* la anumite forme verbale ca simplă caracteristică morfologică. Aşadar, nici acolo nu poate fi vorba de un sufix derivativ.

Limba noastră l-a generalizat la toate modurile şi timpurile : din moment ce infinitivul a căpătat această dezinenţă, datorită greutăţilor de a adapta în alt chip verbele franţuzeşti respective la flexiunea tradiţională, dar şi supt influenţa lui *-isi*, de origine grecească, era natural să se întindă finala *-is-* la toate formele verbale.

Acest *-isa* seamănă, cum vedem, foarte bine cu *-iza*, deja discutat. Asemănarea este cu atît mai mare, cu cît *s* intervocalic se pronunţă foarte des *z*, chiar atunci cînd corespunde unui *-ss-* străin. La această pronunţare contribue, mai ales a contribuit, şi ortografia : într'o vreme, nu prea depărtată, *z* intervocalic se reda prin *s* (ca în franţuzeşte, nemţeşte, etc.), şi chiar astăzi numeroşi Romîni culţi, printre ei oameni cu mare autoritate, procedează la fel [1]. Urmarea a fost confundarea lui *-isa* cu *-iza*, şi nu numai ca pronunţare sau ortografie. Vreau să spun că subiectele vorbitoare nu-şi dau sama de deosebirile, multe şi importante, dintre *-isa* şi *-iza*. Confuzia s'a produs cu atît mai lesne, cu cît numărul verbelor în *-isa* este foarte redus în comparaţie cu al celor în *-iza*.

Mijloace de recunoaştere există, şi încă numeroase.

1. Să nu uităm că regretaţii Ov. Densusianu şi N. Iorga scriau şi *frances, suedes*, etc.

Inainte de toate, absenţa temei verbelor în *-isa* ca cuvînt independent în limba noastră [1]. Afară de asta, aproape toate sînt compuse cu ajutorul unui prefix, care-i deobiceiu *a-*, încît, chiar dacă tema circulă, ca în cazul lui *abrutisa* (< *brut*), ea are, la verb, alt aspect decît cel aşteptat, judecînd după marea mulţime a verbelor de toate felurile care se derivă, dela substantive şi adjective, prin simpla adăugare a sufixului sau dezinenţei infinitivale, fără intervenţia altui element formativ. Insfîrşit, pentru specialişti, ca şi pentru lingviştii amatori, mărturia cea mai sigură o constitue prototipul francez al verbului romînesc. Căci, cum rezultă clar din cele spuse chiar acum, limba noastră nu posedă formaţii proprii în *-isa*. O excepţie ar putea fi *tripartiza* (Şerb. Cioculescu), la baza căruia stă adj. *tripartit* (cf. frc. *triparti*[2]. Ca model trebue să fi servit *repartiza* (de fapt *repartisa* < frc. *repartir*), cu care se înrudeşte etimologic şi semantic. Sînt dispus totuşi să admit că, cel puţin în mintea autorului, acest verb aparţine la grupul derivatelor în *-iza*, şi pentrucă altfel am avea a face cu o excepţie foarte curioasă, care nu se justifică prin nimic, dar şi pentrucă sensul ('a împărţi în trei') se potriveşte mai bine cu al verbelor în *-iza* decît cu al celor în *-isa* (v. mai departe) [3].

Cît despre *-fi(c)a*, situaţia lui se apropie de a lui *-iza*, prin faptul că este un sufix propriu zis şi, în consecinţă, poate fi utilizat pentru formaţii nouă chiar în limba noastră. Evident că, întocmai ca la *-iza*, marea majoritate a verbelor derivate cu acest sufix sînt împrumutate, ba încă raportul numeric faţă de creaţiile romîneşti este aici şi mai favorabil împrumuturilor decît acolo. Aceasta, datorită caracterului eminamente cult (şi menţinut astfel chiar la noi) al lui *-fi(c)a*. Chiar cînd tema aparţine elementelor lexicale vechi, nu putem afirma că avem a face cu o formaţie romînească, afară de cazul, puţin probabil şi, mai ales, greu de verificat cu ajutorul dicţionarelor, că în franţuzeşte sau

1. Situaţia se prezintă cîteodată la fel şi în franţuzeşte.

2. Are aspect de participiu trecut al unui verb *tripartir*, care cred că nu există.

3. Pentru alte detalii, privitoare la această finală verbală, cf. vol. VI al prezentului *Buletin*, pag. 48 urm.

în altă limbă occidentală, care influenţează pe a noastră, n'ar exista un verb identic. Astfel *rusifica*, *vinifica*, pentru a nu mai vorbi de *nostrifica*, trebuesc considerate drept adaptări la sistemul morfologic romînesc ale frc. *russifier*, *vinifier*. In acest sens pledează şi noţiunile respective. *Zeifica* el însuşi este mai degrabă o 'refacere' a frc. *déifier* decît un derivat dela *zeu*, şi pentru acelaşi motiv.

Aspectul dublu (*-fia* şi *-fica*) se explică prin originea lui diferită, mai exact spus, prin modelul diferit care a stat înaintea Romînilor. Căci, foarte probabil, toate verbele în discuţie ne-au venit din franţuzeşte, chiar dacă nu totdeauna în mod material vorbind. De cele mai multe ori frc. *- fier* a fost redat prin *-fica*, supt iufluenţa limbii latine, poate şi a celei italieneşti. Aceasta, cu atît mai uşor, cu cît, alături de verbele în *-fier*, franceza posedă adesea substantive în *-fication* formate dela aceeaşi temă şi împrumutate cîteodată de către Romîni împreună cu verbele corespunzătoare. Numai în mod absolut excepţional *-fier* a devenit *-fia*, depildă în *lichefia*, pe care nu ni-l putem imagina sunînd *lichefica* (deşi găseşte un sprijin în *gaze(i)fica* şi *solidifica*, asociate cu el din punctul de vedere al noţiunilor exprimate), cu siguranţă din cauze fonetice (de simbolism fonetic) [1].

Să vedem acum ce înţeles au verbele nouă despre care este vorba aici. O întrebare globală, aşa cum am pus-o, nu pare deplasată, pentru motivul că marea lor majoritate, indiferent de chipul în care iau naştere, merg semantic împreună. Am pomenit în cursul discuţiei de caracterul lor factitiv. Aceasta însemnează că ele arată realizarea, supt formă de acţiune, a noţiunii exprimate de temă, mai exact spus, transformarea acesteia în acţiune. Tema este totdeauna un substantiv sau un adjectiv [2], exprimă, deci, un 'obiect' (în accepţia cea mai largă a terminului) sau o 'calitate'. La verbele culte temele substantivale predominante sînt cele abstracte: 'profesiuni', 'meserii', 'discipline', într'un

1. Cf. alte amănunte in vol. VI al acestui *Buletin*, pag. 52-3.

2. Dacă, prin excepţie, găsim şi altfel de cuvinte (cf., depildă, *nostrifica*), ele sînt asimilate cu substantivele şi adjectivele, în sensul că exprimă tot o 'calitate', o 'particularitate', aptă de a se realiza prin intermediul unui verb.

cuvînt 'atitudini', prinurmare 'calităţi', 'trăsături caracteristice', întocmai ca şi adjectivele. Aşa se explică posibilitatea de a forma cu acelaşi sufix două verbe sinonime dela un substantiv şi dela adjectivul corespunzător, aparţinînd aceleiaşi familii: *acţiona-activa, istoriza-istoriciza, literaturiza-literariza, sincroniza-sincroniciza, structuriza-str ucturaliza, tipiza-tipiciza.*

Foarte numeroase sînt substantivele nume de popoare. Verbele derivate dela astfel de teme au caracter factitiv în sensul cel mai strict: *a romîniza* însemnează 'a face pe cineva Romîn', *a rusifica* 'a face Rus', *a turci* 'a face Turc', etc. Poate că punctul de plecare pentru crearea de verbe 'nouă' aici trebue căutat, cel puţin în bună parte. Ceeace interesează direct discuţia noastră este însă altceva. Numirile etnice seamănă cu adjectivele pînăla confuzie, dovadă faptul că ele îşi păstrează deseori (în alte limbi totdeauna) forma de substantiv, chiar atunci cînd funcţionează adjectival. Căci 'a fi Romîn' însemnează 'a avea însuşirea de Romîn', aşa cum poate cineva să poseadă însuşirea de 'bun', 'rău', 'bogat', 'urît', etc.

Cu numele de popoare merg cele de persoană. Şi acestea constitue, în numeroase cazuri, tema verbelor romîneşti nouă (aparţinînd excluziv limbii culte)[1]. Sensul factitiv este deastădată numai aproximativ, mai bine zis figurat: *a caragializa* însemnează 'a face pe cineva să semene cu Caragiale, a-i acorda, a-i atribui trăsături morale de-ale lui Caragiale sau de-ale eroilor acestuia'. Aşadar şi aici intervine ideia de 'calitate', de 'atitudine' sau 'stare de spirit'. Iar dacă determinativul unor asemenea verbe este un nume de lucru sau lipseşte, sensul lor factitiv se traduce prin 'imitare': *N. caragializează situaţiile* (sau *caragializează*, pur şi simplu), ceeace nu diferă esenţial de cazul precedent, căci 'a imita situaţiile din opera lui Caragiale' înseamnează 'a face ca situaţiile (tale) să semene, să fie identice cu cele din opera lui C., cu cele caragialeşti'.[2] Numele propriu se transformă,

1. Afară de unele creaţii momentane şi cu semnificaţie pur stilistică din vorbirea familiară şi populară, precum *a năi* (la Caragiale: *Nae, năt-te-ar dracu'!*).

2. Cf. şi *N. caragializează civilizaţia occidentală.*

din punct de vedere semantic și funcțional, în adjectiv, tocmai pentrucă dezignează n u ființa care-l poartă, ci anumite particularități ale sufletului ei.

Mai cu samă la astfel de verbe se vede ușor legătura strînsă pe care o au, după cum am afirmat incidental mai înainte, cu substantivele în *-ism* și cu substantivele-adjectivele în *-ist*. Cine 'caragializează' face *caragialism* și este *caragialist*. Tot așa cine imită pe *Eminescu*, adică 'eminescianizează', face *eminescianism* și este *eminescianist*. Nu importă dacă aceste cuvinte există realmente în limbă. Ele sînt nu numai posibile, ci putem spune fatale, în sensul că virtual ele există în conștiința noastră și se ivesc imediat ce sîntem în situația de a exprima gîndiri ca cele de mai sus. Inrudirea dintre verbele în *-iza* și cuvintele corespunzătoare în *-ist* este atît de strînsă, încît acestea din urmă sînt foarte adesea perfect sinonime cu participiul prezent (după model străin, în *-ant*) al acelora. Astfel alături de *hispanist* se zice (din ce în ce mai frecvent) *hispanizant*, la fel *indoeuropenist-indoeuropenizant*, *slavist-slavizant*, etc. In alte cazuri, și anume dela teme personale, cele două cuvinte, fără a fi sinonime propriu zise, exprimă noțiuni aproape identice, cu singura deosebire, neesențială, că derivatul verbal își păstrează caracterul de verb, ne trimete, adică, la acțiunea respectivă : *hitlerist-hitlerizant*, *platonist-platonizant*, etc. Tot așa, cînd primitivul exprimă o atitudine spirituală (politică, științifică, etc.) : *fascist-fascizant*, *socialist-socializant*, etc.

Situația descrisă în paginile precedente apare, cu neînsemnate deosebiri de amănunt, și la verbele a căror temă substantivală exprimă obiecte propriu zise, adică noțiuni materiale, concrete. Numărul lor este iarăși mare, atît în limba cultă, cît și în cea populară (în aceasta ele predomină asupra celorlalte, lucru firesc, dealtmintrelea, dat fiind caracterul ei prin excelență concret, în comparație cu acela, mai mult abstract, al limbii culte). Diversele nuanțe ale ideii de 'factitiv' apar și aici : 'a semăna cu...', 'a imita', 'a se apropia de...', 'a transforma în...', etc., apoi 'a da, a atribui, etc. (noțiunea exprimată de temă)'. In plus, foarte des, 'a pune, a înzestra, a prevedea cu...' (cf. *ferestrui*, *fierui*, *lăcătui*, *streșini*, *șindili*, *zăbreli*, etc.). Deaceea nu socot necesar să mai insist.

Indiferent de natura morfologică şi de cea semantică a temei, ceeace distinge verbele în discuţie este caracterul lor mai mult ori mai puţin tehnic, ştiinţific. In ce priveşte pe cele din vorbirea cultă, afirmaţia mea n'are nevoie de argumente.[1] Faptul că toate sînt neologisme (în majoritate, recente şi foarte recente), că sînt formate, în general, dela teme abstracte (sau concepute astfel), că fac parte, de cele mai multe ori, din terminologia diverselor discipline, etc. vorbeşte oarecum dela sine. Aceasta şi explică numărul lor enorm, precum şi aptitudinea limbii, pusă în funcţiune de necesităţile civilizaţiei moderne, care se caracterizează, în primul rînd, tocmai prin tehnică, de a crea dela orice substantiv sau adjectiv aparţinînd acestui domeniu de activitate verbul corespunzător.

Dar şi formaţiile populare confirmă, în bună parte, punctul meu de vedere. Se va vedea, din lista respectivă, că temele celor mai multe derivate verbale exprimă tot noţiuni tehnice, în legătură cu nevoile practice ale subiectelor vorbitoare. Date fiind condiţiile de viaţă profund diferite dela pătura cultă la marea masă a poporului nostru, punerea lor alături şi întrebuinţarea aceluiaşi epitet ('tehnic'), pentru a caracteriza creaţiile verbale din vorbirea amîndorora, poate părea curioasă. Şi totuşi, în esenţă, nu există deosebiri dela una la cealaltă. Dealtfel nici principial nu trebuesc separate aspectul cult şi cel popular al uneia şi aceleiaşi limbi. Sistemul sau structura nu diferă, nu poate să difere, din moment ce avem a face cu o singură limbă. Numai condiţiile exterioare ale evoluţiei variază dela un aspect la celălalt, creînd procedee parţial diferite.

Un amănunt caracteristic pentru vorbirea familiară şi populară este următorul. Dela substantive care exprimă legături de rudenie, titulaturi şi alte asemenea noţiuni se formează verbe cu valoare pur stilistică, deobiceiu ironică. Sensul lor este tot factitiv, dar se opreşte, ca să zic aşa, la suprafaţa lucrurilor, la simpla «denumire». De ex.: *a cuconi* 'a face pe cineva cucoană' (cu vorba, din gură, adică 'a-i zice cucoană'), *a domni* 'a spune cuiva domn', *a porcăi* 'a face pe cineva porc', *a verui* 'a spune cuiva văr', etc.

1. Care se vor vedea, dealtfel, în listele următoare.

Înțelesul factitiv al celor mai multe verbe românești 'nouă' explică, într'o largă măsură, numărul lor imens. Ele înlocuesc, deobiceiu, o perifrază, constînd din 'a face' urmat de substantivul sau adjectivul care exprimă «obiectul» (în sens larg) al acțiunii. Grație acestui avantaj, subiectele vorbitoare de toate categoriile, dar în special cele culte și care lucrează într'o ramură de activitate tehnică, preferă să utilizeze, adică să creeze, un verb avînd drept temă «obiectul» lui 'a face' (sau 'a pune', 'a da', etc.).

Această preferință, această dispoziție creatoare ca să zic așa, duce adesea la abuzuri, căci dă naștere la formații verbale ori de prisos ori din cale afară de greoaie, dacă nu imposibile (depildă *calitativiza*, *independentiza*, etc.). Se mai întîmplă și altceva. Verbul există deja în limbă, totuși el este re-creat, fie din ignoranță, fie din alte motive, și, aici intervine partea interesantă a lucrului, capătă alt înțeles decît cel acceptat de toată lumea, ceeace provoacă, desigur, echivocuri. Iată un număr de exemple, adunate cam la întîmplare: *aniversa* 'a data' (Mișcarea simbolistă franceză este și mai greu de aniversat cu preciziune, *Viața românească*, Sept.-Oct. 1939, pag. 111); *cartela* 'a supune alimentele, etc. la regimul cartelelor' (< *cartelă*, alături de *cartela* (refl.) 'a face un cartel, o asociație, cu scopul de a lucra în vederea unor interese comune'); *conjuga* (epuizarea forțelor... conjugată cu existența unor factori, *Viața românească*, Aug. 1938, pag. 107)[1]; *funda* (principiile care fundează științele naturii); *mandata* 'a da cuiva mandat, împuternicire' (N. a fost mandatat de comitet); *predestina* 'a arăta destinul, a-l prevedea' (Dostoievschi predestinează); *puncta* (să puncteze problema); *raționa* 'a fixa rația de hrană cuvenită oamenilor sau animalelor'; *solda* 'a vinde mărfurile rămase după facerea soldului' (mărfuri soldate, etc.); *studia* 'a da pe cineva la studii'.[2]

1. Pentru majoritatea oamenilor, care cunosc numai sensul lingvistic al acestui verb, uzul citat aici, deși destul de răspîndit, poate da loc la neînțelegere.

2. S'ar putea adăuga *împușcat*, part. lui *împușca*, în formula oficială din terminologia medicinii legale, *rană împușcată* 'rană provocată prin împușcare', unde nu avem a face, propriu vorbind, cu o modificare semantică, ci numai cu una de funcțiune.

Urmează acum verbele 'nouă', înregistrate de mine cu ocazia lecturilor de tot felul. Oricît de numeroase ar fi, ele reprezintă, cu siguranță, numai o parte din realitatea lingvistică actuală. Dealtfel eu însumi am făcut o recoltă mai bogată decît aceasta. Cine este curios s'o cunoască în întregime, poate consulta și primele volume ale prezentului *Buletin*, la rubrica «Curiozități lingvistice». Unele din verbele notate acolo figurează și aici.

Le grupez în modul următor: I. Verbe populare și familiare; II. Neologisme în *-a*; III. Neologisme în a) *-iza*, b) *-isa*, c) *-fi(c)a*.

I

amănunți (o privea..., amănunțind-o necontenit, L. Rebreanu, *Gorila*, pag. 277). Dicț. Acad. invoacă, pentru acest sens recent, frc. *détailler*. Cred mai degrabă că avem a face cu un derivat dela *amănunțit*.

birjări (cară birjărite cu biciușca, *Jurn. liter.*, 30 Apr. 1939, pag. 3, col. 3).

bucătări și, 'arhaic', *bucătărisi*.

bucheta (part. trecut, *Viața rom.*, Iulie 1939, pag. 63).

bulgări (La numele lui grecesc, Bulgarii îi adăogiseră un *of*, bulgărindu-l, G. Banea, *Zile de lazaret*, pag. 13).

chenara (viața lui V. este chenarată, colorată de aceste evenimente). Dicț. Acad. dă numai varianta *chenărui*. Există și aspectele compuse cu *în-*.

chibița 'a face pe chibițul (la jocul de cărți, de table, etc.)'. Și *chibiț(u)i*. Primitivul se accentuiază pe silaba ultimă, nu pe prima, cum spune Dicț. Acad.

cocheta (refl.), v. mai sus, pag. 25.

colhozi, v. mai sus, pag. 24.

coțofeni < *Coțofenești*, n. top. în jud. Putna (D. Vasiliu-Barnoschi, *Neamul coțofănesc*).

covăți (jghiaburi covățite).

cruci 'a înjura de cruce' (Strigă și înjură, crucesc și afurisesc, I. Missir, *Fata moartă*, pag. 315).

ctitori (foarte răspîndit în ultimul timp).

cuconi, v. mai sus, pag. 36.

cujbi 'a face «cujbă» pe cineva bătîndu-l' (*Adev. liter.*, 20 Iunie 1937, pag. 12, col. 2).

dărăbăni 'a bate «darabana» cu degetele pe masă, etc.' (Rebreanu, *Gorila*, pag. 327). Decalcat după frc. *tambouriner*, împrumutat, dealtfel, în romîneşte (*tamburina*; cf. şi *tamburiza* idem).

deputăţi 'a face, a alege pe cineva deputat'.

diaconi (cf. *preoţi* ş. a.).

domni, v. mai sus, pag. 36.

drăniţi 'a acoperi o casă cu draniţă'; v. mai jos *şindili*.

drumui (*Viaţa rom.*, Ian. 1940, pag. 72).

duhori 'a mirosi greu' (duhorea a năduşeală iuţită, Cez. Petrescu, *Duminica orbului*, pag. 311).

dumnezei 'a înjura de Dumnezeu'; cf. *cruci* de mai sus.

feti 'a-şi petrece timpul ca fată mare'.

fierui = *fereca* (Gib I. Mihăescu, *Donna Alba*, pag. 112).

filui 'a întoarce filele unei cărţi' (filueşte biletele, *Viaţa rom.*, Aug.-Sept. 1937, pag. 6). Decalcat după frc. *feuilleter* (< *feuille* 'filă, foaie').

flăcăi 'a-şi petrece timpul ca flăcău'.

franţuzi, v. mai sus, pag. 25.

frigări (fig.) 'a arde, a frige' (îl frigărea nevoia unei spovedanii, Cez. Petrescu, *Carmen saeculare*, pag. 10).

furci: ureche furcită (la oi) 'tăiată în formă de furcă' (*Bulet. Soc. Geogr.* LV, pag. 89, n. 3).

găităna 'a împodobi cu găitane' (cioareci albi găitănaţi cu negru, *Adev. liter.*, 6 Nov. 1938, pag. 9, col. 1; cf. şi G. Călinescu, *Viaţu lui Ion Creangă*, pag. 63). Dicţ. Acad. spune că forma în *-a* a acestui verb e mai rară decît cea în *-i*, iar sensurile pe care le dă sînt, aproape totdeauna, metaforice.

gălăgi (o lume care se înghesuia şi gălăgea cu întreruperi, S. Dan—R. Dianu, *Nastratin şi timpul său*, pag. 49). Nu înţeleg dece Dicţ. Acad. invoacă un verb rusesc, cînd derivarea dela *gălăgie* e atît de clară. Cît despre acesta, acelaşi dicţionar îl scoate din *gălăgi*, deşi verbul este extrem de rar întrebuinţat, în comparaţie cu substantivul. Cred că avem a face cu un cuvînt imitativ.

ghemotoci (în căruţă erau cîţiva copii ghemotociţi, H.-Y. Stahl, *Intre zi şi noapte*, pag. 18; v. şi pag. 119).

gloti (refl.) 'a se aduna' (In răstimp se glotiseră şi cei din urmă întîrziaţi, Cez. Petrescu, *Carm. saec.*, pag. 111) < *gloată*.

glumici 'a flirta' (*Viaţa rom.*, Sept. 1938, pag. 117). Autorul atribue această formaţie, pe care o ridiculizează, Societăţii scriitorilor romîni.

grădinări, frecvent şi în literatură (mai ales la Arghezi).

grădui, v. mai sus, pag. 23.

grăniţui 'a fixa o graniţă'. Şi *grăniţa* (*Rev. fund. regale*, Ian. 1941, pag. 221).

guri (refl.) 'a se certa' (*Bulletin lingu.* IV, pag. 133).

haiduci < *haiduc*.

holtei, sinonim cu *flăcăi* (v. mai sus).

hoţi < *hoţ*.

hrepcui < *hreapcă*.

inela (degete inelate, Rebreanu, *Gorila*, pag. 178). Este nevoie să recurgem la frc. *annelé*, cum face Dict. Acad., ca să explicăm naşterea cuvîntului romînesc? Cf. *gulera(t)*, *(în)mănuşa(t)*, etc.

iobăgi(re) (*Viaţa rom.*, Aug.-Sept. 1937, pag. 54).

izmenit 'cu izmene' (Cezar Boliac, ap. G. Călinescu, *Istoria liter. rom.*, pag. 268), ca «traducere» a lui *chiulotat*.

litra: litrarea vaselor (în presa cotidiană).

logofeţi 'a face pe logofătul' (logofeţind pe propria mea moşie; Cez. Petrescu, *1907*, I, pag. 235).

lopăta 'a vîsli'. Traducere a frc. *ramer*?

macedoni (turcită şi macedonită, *Jurn. literar*, 5 Nov. 1939, pag. 4, col. 1).

măici 'a fi, a se face maică (la mînăstire)'.

mici = *a micşora* (T. Papahagi, *Din folklorul romanic şi cel latin*, pag. 149).

minciuni (Pămîntul nu te minciuneşte, Cez. Petrescu, *Luceafărul*, pag. 60).

mistrui 'a da cu mistria'.

mitrui < *mitră* (G. Călinescu, *Viaţa lui Creangă*, pag. 175).

mogorogi (A mogorogit un răspuns, Cez. Petrescu, *1907*, I, pag. 78). Dela *Mogorogea*, poreclă?

moliftui 'a face moliftă' (*Insemnări ieşene*, II, 3, pag. 613).

movili (Toate învălmășite și movilite supt garduri, Cez. Petrescu, *op. cit.*, pag. 217).

năi < *Nae*, v. mai sus, pag. 34, n. 1.

nămeți (în cerdacul nămețit de grindină, Cez. Petrescu, *op. cit.*, pag. 210).

negustori (cf. *grădinări* ș. a.).

orășeni (dar modelată, orășenită, H. Papadat-Bengescu, *Rădăcini*, II, pag. 24).

pașaporta 'a da cuiva pașaportul, a-l concedia' (în glumă).

pistui 'a face pst!' (Cez. Petrescu, *Luceafărul*, pag. 144).

pohodi (glotimea pohodea înapoi, id., *1907*, I, pag. 369) < *pohod*.

pojgheți (*Jurn. liter.*, 1 Oct. 1939, pag. 2, col. 2) < *pojghiță*.

porcăi 'a batjocuri (ca pe porci)'.

potlogări (*Lumea romînească*, 10 Oct. 1937, pag. 8); cf. *pungăși*, *tîlhări* etc., apoi *grădinări*, *negustori*, etc.

prieteni (au stat prietenind cu șerpii, *Insemnări ieșene*, Iulie 1940, pag. 27). Deosebit de *împrieteni* (refl.).

prundui < *prund*.

puhoi (au puhoit oaspeții, Cez. Petrescu, *Nirvana*, pag. 112).

pungăși, cf. *potlogări*, *tîlhări*, etc.

răboji 'a face, a ține răboj, a înregistra, etc.'

răftui (Răftuiau cărțile pe polițe, Cez. Petrescu, *Nirvana*, pag. 53).

rămuri (Și 'n rămurirea ta mereu mă cutrupești, Z. Stancu, *Clopotul de aur*, pag. 85).

roua (plaiurile rouate cu sudori, *Adev. liter.*, 5 Apr. 1936, pag. 4, col. 3).

saramura, v. mai sus, pag. 25.

săcuri 'a tăia cu securea' (*Grai și suflet* VII, pag. 251). Cf. *a cosi*, *a secera*, etc. (alături de *coasă*, *secere*).

scorța (carte scorțată), cf. *scorți*, cu alt sens.

scrumi (s'o scrumească în foc, Cez. Petrescu, *Luceafărul*, pag. 23). Tiktin are variantele *scruma* și *scrumui*.

sidefa (*Jurn. liter.*, 1 Oct. 1939, pag. 2, col. 2).

simbria (numai part. trecut, cu sensul lui *simbriaș*). Năs-

cut supt influența lui *salariza*, pe care ar urma să-l înlocuiască, întrucît e «neaoș»?

smochini (un Romîn smochinit la față, Cez. Petrescu, *1907*, II, pag. 37). Sinonim cu *stafidi*, după modelul căruia va fi fost creat. Tiktin atestează pe acesta din urmă numai pentru Muntenia. Ar urma atunci că *smochini* este echivalentul lui moldovenesc.

solzi (să-mi solzești o cămașă cu galbini, *Graiul nostru* II, pag. 90). La Tiktin, termin agricol (cu înțeles tot metaforic).

stafidi, v. mai sus, s. v. *smochini*.

străjeri, discutat deja (v. pag. 24).

streșăni (șurile streșănite cu stuf. Cez. Petrescu, *1907*, I, pag. 236).

școli, v. mai sus, pag. 26.

șind(r)ili (și *șindilui*), v. mai sus, s. v. *drăniți*.

șmecheri 'a înșela, a fura' < *șmecher*.

șprițui (refl.) 'a bea șprițuri' (*Adev. liter.*, 18 Iulie 1937, col. 10, pag. 3).

șt'eza 'a da (sumane) la știează' (*Bull. lingu.* IV, pag. 134).

șumuiogi 'a șterge cu șumuiogul' (Cez. Petrescu, *Luceafărul*, pag. 26).

tăifăsui 'a face taifas, a sta la taifas' (I. Missir, *Fata moartă*, pag. 223).

telegui 'a o duce greu, cîne cînește' (*Făt-Frumos* XIII, pag. 181) < *teleagă* (la plug).

temelui (*ibid.* XV, pag. 107). Tiktin are numai varianta *temeli*.

tîlhări, v. mai sus, s. v. *potlogări*.

tîrcoli 'a face, a da tîrcoale' (*Insemnări ieșene*, Iunie 1939, pag. 426). Cf. *ocoli* 'a face ocoluri'.

trepăduși 'a face pe trepădușul' (*Rev. fund. regale*, Apr. 1941, pag. 188).

țăndări 'a sfărma, a face țăndări'.

țîfnoși (refl.) 'a face pe țîfnosul' (Ionel Teodoreanu).

țocăi 'a săruta cu zgomot, a face țoc!'

ucenici < *ucenic*.

uleia (va uleia cuvintele neadevărate, H. Pap.-Ben-

gescu, *Rădăcini* I, pag. 339). Creat, foarte probabil, după frc. *huiler*, pe care aproximativ îl traduce.

urieși, frecvent la Eminescu (și la biograful său, G. Călinescu, cf. *Opera lui Mihai Eminescu* V, pag. 183).

valvîrteji, (A. Macedonski).

verui, v. mai sus pag. 36. (La Alecsandri, joc de cuvinte cu *a vărui* < *var.*)

vîntui (Ploaia mă muşcă, vîntul mă vîntue, *Insemnări ieşene*, Apr. 1940, pag. 6).

voinici, cf., între altele, *haiduci.*

zăbreli 'a pune zăbrele'.

zădufi (frunzele se clătinau pe zădufirea pămîntului despărțit de soare. *Insemnări ieşene* II, 3, pag. 602).

zăgăzui 'a face zăgaz(uri)'.

zăpădi 'a acoperi cu zăpadă'.

zemui 'a face zeamă (despre fructe, legume, etc.)'.

zgărda 'a pune zgardă' (*Graiul nostru* I, pag. 422). [1]

II

a

accidenta, activa, acționa, acuarela (numai participiul trecut), *adultera* (ideia este adulterată), *aerofagia* (stomac aerofagiat), *alambica* (florile exotice și alambicate, Cez. Petrescu, *1907*, I, pag. 240), *aliena, amalgama, anchiloza, aniversa* (v. mai sus, pag. 26), *antișambra* (Șerb. Cioculescu), *antrepozita, apoteoza, aproxima* (ceeace-i chezășuește un grad mai înaintat de «aproximare» a misterului ei ultim, *Viața rom.*, Nov. 1939, pag. 154; o împrejurare obiectivă, cu care putem aproxima strîns poezia d-sale, *ibid.*, Febr. 1940, pag. 76), *arbitra, arhitectura* (solidă arhitecturare a operei sale de artă, *Insemnări ieşene*, Iulie 1939, pag. 578), *arhiva* (în limbajul biurocratic, despre hîrtiile trecute în registre), *aronda* (o nouă arondare a comunelor din jud. Prahova), *arpegia, aserta, aureola* (cf. mai departe *nimba*), *autoblinda* (part. trecut cu valoare substantivală), *autografia, automodela, a-*

1. Cf. un număr de verbe asemănătoare cu cele înregistrate pînă aici în *Arhivele Olteniei* XVIII (1939), pag. 116 (din Oltenia nordvestică și Banatul răsăritean).

vala 'a gira o poliță' (formula consacrată este 'bun pentru aval'); (fig.) 'a da garanții', *axa* (ideile pe care a axat opera sa, *Azi*, 31 Martie 1940, pag. 7, col. 3) [1].

basoreliefa (Ionel Teodoreanu), *bastarda*, *betona*, *bibliografia* (scrisul romînesc trebue bibliografiat, *Rev. fund. regale*, Nov. 1938, pag. 353), *binocla*, *biografia* (N. biografiază pe Vlahuță), *bisa* [2], *bitumina*, *blaga* (< frc. *blaguer*), *blinda*, *bloca*, *blonda*, *blufa*, *bostona* 'a dansa bostonul' (I. Petrovici), *briantina* 'a unge părul cu briantină', *briganda* (brigandînd ținutul stăpînit de înălțarea lui, T. Arghezi, *Ce-ai cu mine, vîntule?*, pag. 28).

cabla 'a trimite o telegramă prin cablu', *calibra*, *caligrafia*, *cantona* (v. mai sus, pag. 29), *capacita* (v. mai sus, pag. 26), *capitona*, *capota*, *capricia* (înainte de-a te capricia în obiecțiuni deșarte, *Arhiva* XLVII, pag. 7), *caricatura*, *carmina* (carminîndu-și prea tare pometii slabi ai obrajilor, G. Călinescu, *Enigma Otiliei* I, pag. 67), *cartela* (v. mai sus, pag. 37), *cascada* (părul cascadat pe spate, G. Călinescu, *Istoria liter. rom.*, pag. 387), *catifela* (v. mai sus, pag. 28), *cauciuca* (explozii de camere cauciucate, Gib Mihăescu, *Donna Alba*, pag. 112), *celuloida*, *centimetra* (linie centimetrată), *centura* (sfera cunoștințelor sale se centurează singură prin marginile înțelegerii, *Viața rom.*, Iulie 1937, pag. 64), *chiulota* (chiulotat, cravatat..., Boliac, ap. Călinescu, *op. cit.*, pag. 236), *cianoza* (< *cianoză*, termin medical), *cilindra* (șoseaua trebue cilindrată), *claxona*, *clișa* (o fotografie se clișează), *clorina* 'a pune clor în apă', *cloroforma*, *cloșa* (în special part. trecut), *compartimenta*, *complementa*, *complimenta*, *concepta* 'a face conceptul unei lucrări', *concerta*, *configura* (v. mai sus, pag. 26), *confuza*, *conjectura* 'a face o conjectură', *conjuga* (v. mai sus, pag. 37), *contagiona*, *contingenta*, *contraofensiva*, *contrapuncta*, *corela* (v. mai sus, pag. 27), *coresponda*, *corsa* (Aristot cere artistului oarecum să «corseze» realitatea, *Viața rom.*, Aug. 1938, pag. 153), *cosmetica* (cf. mai sus *briantina*), *cravata* (v. mai sus *chiulota*), *creiona*, *croma* (somieră cu teluri de oțel cromat,

1. Foarte întrebuințat este compusul *dezaxa* (mai ales la participiul trecut).
2. Și *trisa* 'a bisa a doua oară'.

Viaţa rom. cit., pag. 45), *cronometra*, *cuba* 'a ridica la cub' (A r g h e z i), *curenta*, *curta*.

dactilografia, *dala* (pieţe dalate, Al. R o s e t t i), *debusola* (mai ales part. trecut), *decana* 'a fi decan al unei Facultăţi' (transitiv), *decerebra* (experienţe de decerebrare, *Însemnări ieşene*, Ian. 1940, pag. 191), *deficita*, *detrila* (? D-l.. înşiră şi detrilează potenţialul de război al Imperiului, *ibid.*, Maiu 1940, pag. 367), *dezechilibra* (această situaţie dezechilibrează economia Suediei), *dezinteresa*, *diagnostica*, *dialectica* 'a fărîmiţa o limbă în dialecte' (din lucrarea scrisă a unui student), *dialoga*, *dieza* (A. M a c e d o n s k i), *digita* (v. mai sus, pag. 27), *directiva* (*Arhiva someşană*, 1940, pag. 171), *direcţiona* (G. G. A n t o n e s c u, ap. Şt. B â r s ă n e s c u, *Istoria pedagogiei romîneşti*, pag. 143), *discontingenta*, *disproporţiona*, *disuada*, *draga* (opera de dragare a C. E. D.).

eboşa, *ecrema* 'a smîntîni' (lapte ecremat), *edilita* 'a municipaliza' (s'a edilitat Ştrandul), *edulcora* 'a îndulci', *efigia* 'a face efigia cuiva', *electrocultiva*, *electrocuta*, *emerita* (part. trecut cu sensul «romînesc» al lui *emerit*, adică 'distins, meritos'), *enuclea* (enuclearea ochiului), *epicentra* (part. trecut, în limbajul geologilor, despre cutremure), *erona* (v. mai sus, pag. 27), *eşafoda*, *etaja*, *etalona*, *eticheta*, *experia* (forţa imaginaţiei experiate în altă parte), *expertiza*.

facsimila, *factura*, *faianţa*, *fantaza*, *filoxera*, *flanela* (part. trecut, cu valoare adjectivală), *flera* 'a mirosi' (fig.), *fleurta*, *fora*, *fosfora* (mai ales part trecut), *fotocopia*, *fractura*, *franja* (floare franjată, *Viaţa rom.*, Nov. 1937, pag. 39), *frîna* (omul trebue să-şi frîneze sensibilitatea) [1], *fronda* (frondau jubileul, Şerb. C i o c u l e s c u), *fuga* (părţile fugate ţinute de piano), *fulmina*, *funda* 'a pune temeiu', *fundamenta*, *fuziona*.

garnizona, *gaza* (part. trecut, cu funcţiune adjectivală şi substantivală), *gestiona*, *gipsa*, *glosa*, *gondola*, *gradua*, *gripa*.

handicapa 'a întrece pe cineva, a i-o lua înainte' (deobiceiu figurat), *haranga*, *hibrida* (infinitivul lung substantivat), *hidrogena* [2], *hidroplana* (tot infinitivul), *hiperita* (cf. mai

1. Sinonim aproximativ cu *înfrîna*.
2. Şi compusul *deshidrogena*.

sus *gaza*), *hiperclorhidra* (part. trecut ca adjectiv), *hipocentra* (cf. mai sus *epicentra*), *hipostaz(i)a*.

idea, *impaluda*, *imposeda* (Polonia se imposedează de regiunea Teschen, *Adev. liter.*, 16 Oct. 1938, pag. 2, col. 1) [1], *impulsa*, *impulsiona* (teoria care a impulsionat lucrările), *inciza* (operă incizată sau pictată) [2], *indezira* (v. mai sus, pag. 27), *individua* (se pot individua caractere 'se pot întrezări, desprinde, identifica, etc.'), *ingenia* (putem să ne ingeniem oricît să găsim alte interese şi alte criterii, *Viaţa rom.*, Iunie 1940, pag. 129), *inseria* (şi *în-*), *instructiva*, *interfera* (v. mai sus, pag. 27), *intermedia*, *intersecta* (două linii se intersectează într'un punct 'au intersecţia...'), *introiecta* (...să vadă obiectele experimentărilor sale... supt formă de imagini introiectate, C. Georgiade, *op. cit.*, pag. 133), *invalida* 'a deveni invalid' (invalidat din accident)[3], *invectiva*, *investiga* (v. mai sus, pag. 27).

îmbrigada < frc. *embrigader*, *împurpura* < frc. *empourprer*, *înlumina* (miniatura şi înluminarea, *Viaţa rom.*, Sept.-Oct. 1939, pag. 143) < frc. *enluminer*.

knockouta 'a face knockout pe cineva, a-l învinge (la box)' [4].

laurea (Academia laurează pe N., cf. mai sus, pag. 27), *legisla* (v. mai sus, pag. 27), *liga* (ţări ligate 'ţări aliate'), *lockouta* (patronii lockoutează pe lucrătorii grevişti).

macula (Arghezi), *mandata* (v. mai sus, pag. 37), *mansarda* (cameră mansardată 'mansardă'; acoperiş mansardat, H. Papadat-Bengescu, *Rădăcini* I, pag. 262), *manufactura* (produse manufacturate), *marmora* (carton marmorat, M. Gesticone, *op. cit.*, pag. 160), *meduza* (un M. S., meduzat de o mare problemă, *Viaţa rom.*, Febr.-Martie 1936, pag. 70), *melodia* (a melodiat printre buze un tril muzical, Cez. Petrescu, *1907*, I, pag. 324), *menstruat* (v. mai sus,

1. „Tradus" de adversarii neologismelor prin *a se înstăpîni*.
2. Şi ca termin medical ('a face o incizie').
3. Înţelesul mai vechiu este figurat (*a invalida o alegere*, etc.).
4. Şi cu sens figurat (cf. M. Gesticone, *Războiul micului Tristan*, pag. 373).

pag. 27), *metamorfoza, metateza, migdala* (ochi migdalați), *mima, mitra(l)ia, miza, monografia* (cf. mai sus *biografia*), *monologa* (cf *dialoga*), *monosilaba* (o aud monosilabînd gutural, Gib Mihăescu, *Donna Alba*, pag. 84), *mozaica* (retorică mozaicată pînăla exasperare, L. Diculescu, *Atitudini tradiționale și tendințe moderniste*, pag. 113).

necompozitat (dar de povestitor necompozitat 'care nu știe să compună', *Viața rom.*, Ian. 1940, pag. 123) [1], *necrologa, nerva(t), nevroza, nimba* (cf. *aureola*).

obiectiva, obscura (am rămas obscurat, Arghezi), *obstacula, ocaziona, ochelaria* (part. trecut, cu valoare adjectivală), *oferta, oja* (ghiarele de geișă ojate portocaliu, *Viața rom.*, Aug. 1938, pag. 40), *omologa, opresa, orchestra, ornamenta, oxigena.*

parada, paradoxa, parazita, pelerina (și *pelegrina*, supt influență italienească), *pena* (faptă penată de lege, adică 'pedepsibilă'), *pendula, perfecta* 'a termina, a duce la bun sfîrșit', *perfectiva* (v. mai sus, pag. 30, n. 6), *perifraza, perla* (să perleze o idee), *petrola* 'a unge cu petrol' (corpurile răniților au fost petrolate), *pigmenta, pipa* 'a fuma din pipă' (Cez. Petrescu, *Luceafărul*, pag. 361), *pirograva* (v. mai sus, pag. 27), *plebiscita* (cetitorii gazetei au plebiscitat pe D-l B. 'l-au votat, și-au dat adeziunea pentru el'), *politica, polua* 'a murdări' (Arghezi), [2] *pontifia* (și *pontifica*, acesta din italienește), *portreta, posibilita, potența* 'a face să crească puterea', *pozitiva, precursa* [3], *prelud(i)a, privilegia* (l-a privilegiat, Cez. Petrescu, *Nirvana*, pag. 133), *problema, procentua, programa, prolifera, pronostica, propulsa, prospecta* (patima de a prospecta noroadele supt orice meridian, Cez. Petrescu, *1907*, I, pag. 311), *pulsa, puncta* (v. mai sus, pag.).

radiofona (ziar radiofonat 'transmis prin radio'), *rasa* (cap rasat 'cap. stilizat' ?), *raționa* (v. mai sus, pag. 37), *ră-*

1. Presupune existența unui *compozita(t)*, pe care nu l-am întîlnit nicăiri.

2. Din aceeași familie cu subst. *poluție*. Și figurat (gaze care poluiază terenul).

3. Trebuia pus în lista verbelor formate pe teren românesc (v. mai sus, pag. 26-8): *precursor* a fost simțit ca un derivat dela (neexistentul) *precursa*.

dăcina (a rădăcina viaţa lui Eminescu cu experienţa vieţii de familie, D. Caracostea, *Rev. fund. regale*, Oct. 1941, pag. 131) [1], *recepta* (poezia e în obiecte, nu în receptarea lor, *Viaţa rom.*, Martie 1940, pag. 153), *recepţiona* 'a primi' (şi despre persoane: publicul recepţionează un poet !), *refundamenta*, *regenta* (*Rev. fund. regale*, Iulie 1939, pag. 85, cu funcţiune tranzitivă), *regisa* (v. mai sus, pag. 28), *regla*, *reînvigora*, *relativa* (prin pozitivare justiţia se relativează, *Viaţa rom.*, Sept. 1938, pag. 121), *resona* (versurile lui Topîrceanu sînt resonante, *Insemnări ieşene*, Iunie 1938, pag. 546), *ripolina*, *rizica* (v. mai sus, pag. 30), *rubrica* (D. Caracostea, T. Vianu).

scadenţa (poliţa scadenţează la 1 August), *sciziona*, *scleroza*, *secţiona*, *seria* (producţia sa literară se seriază astfel: un roman sau o culegere de nuvele, apoi...), *sidera* (Spectacolul ceresc reţine atenţia şi aproape o siderează, *Viaţa rom.*, Febr. 1940, pag. 75) [2], *silueta*, *situa*, *skia*, *sofistica*, *solda* (magazinul nostru soldează mărfurile 'vinde soldurile, ceeace a rămas din depozitele vechi'), *solfegia*, *soliloca* (Dragoş Protopopescu), *sorta* 'a grupa mărfurile după sorturi (= specii)', *statua* 'a reprezinta pe cineva în statue' (o regulă, ca cel statuat să apară pe cal, *Rev. fund. regale*, Apr. 1941, pag. 173) [3], *stela* (geamul este stelat de lovituri), *stereotipa*, *stoca* 'a face stocuri de mărfuri', *stopa*, *structura*, *subdiviza*, *sumbra*, *superviza*, *superviziona*, (un regisor german va superviziona toate spectacolele teatrelor naţionale) *suplicia* (cu braţele supliciate, *Azi*, 18 Iunie 1939, pag. 5, col. 4), *suplimenta*, *surdina*, *suspecta*, *suspicia*, *suspiciona*.

şofa, *şoma*.

tabla (să tableze pe o nouă coheziune, *Insemnări ieşene*, Oct. 1938, pag. 143), *tanga* (coverta unui vapor care tanga, H.-Y. Stahl, *Intre zi şi noapte*, pag. 100), *tangenta*, *tarifa*, *tatona*, *telecomanda*, *telescopa*, *terora* [4], *tigra* (part. trecut, cu

1. După germ. *wurzeln ?*

2. Cf., ca înţeles, *meduza*, deja înregistrat.

3. Derivat dela *statue*, deşi vine în conflict cu *statua* 'a hotări' (înrudit, dealtfel, din punct de vedere etimologic).

4. Greşală de tipar pentru *teroriza ?* Nu cred.

funcţiune adjectivală, v. mai departe *zebra*), *tinctura*, *tituba* (A r g h e z i) (< frc. *tituber*), *trafora* (v. mai sus, pag. 28), *tragedia*, *transacţiona*, *transfigura* (v. mai sus, pag. 28), *transfuza*, *transita*, *transsubstanţia* (A r g h e z i), *triftonga*, *trila* 'a face triluri' (termin muzical).

ulcera, *urgenta*, *uzina* 'a lucra ca într'o uzină, a fabrica', *uzucapa* (deţinătorii uzucapaseră prin lungă prescripţie sau cu titlul pro herede, Gib M i h ă e s c u, *Donna Alba*, pag. 51).

vacanta 'a deveni vacant' (vacantarea bursei), *vagabonda*, *valsa*, *vehicula*, *vertebra* (v. mai sus, pag. 28), *violenta*, *vitriola*, *viziona* (cînd vizionezi pagina pedeasupra, G. C ă l i n e s c u) [1], *vulnera* (v. mai sus, pag. 28).

zebra (part. trecut: ştofă zebrată 'care imită aspectul pielei de zebră'), *zigzaga* (mers zigzagat).

xilografia (V. G h e o r g h i u, *Codex argenteus upsaliensis*, Bucureşti 1940, pag. 50).

III

a

absolutiza, *abstract-*, *academ-*, *activ-*, *actual-*, *africat-*, *agrar-*, *alcool-*, *alegor-*, *alfabet-*, *amalgam-*, *anafilact-*, *analog-* (forme analogizate 'forme lingvistice modificate prin analogie'), *anatem(at)-*, *anecdot-*, *angel-*, *antich-*, *antipat-*, *antolog-* (poet antologizat 'trecut în antologie'), *antropomorf-*, *apolog-*, *arha-*, *aristocrat-*, *aristotel-*, *armon-*, *aromat-*, *artificial-*, *ate-* (nu numai să descreştinăm omenirea, ci s'o ateizăm, T. P e t r e s c u, *Conspiraţia lojilor*, Bucureşti 1941, pag. 52), *atmosfer-* (Învăţămîntul adevărat cere integrări lente, atmosferizări discrete, dar statornice, *Viaţa rom.*, Iunie 1940, pag. 94), *atom-*, *austriac-*, *autarch-*, *autohipnot-*, *autohton-*, *automat-*, *autonom-*, *autoportret-*, *autosensibil-*, *axiomat-*.

balcaniza, *banal-*, *barbar-*, *bastard-*, *beladon-* 'a da beladonă' (termin medical), *bestial-*, *bipolar-*, *birocrat-*, *bizantin-*, *bolintinean-* (bolintineanizant, G. C ă l i n e s c u, *Ist. liter. rom.*, pag. 249), *bolşev-*, *bovar-* (< frc. *bovariser* < (M-me) *Bovary*), *bucureşten-*, *buget-* 'a trece un post, o subvenţie, etc. în buget'.

1. Cf. şi *superviziona*, notat mai sus.

cabotiniza, *cafenel-* 'a introduce spirit, atmosferă de cafenea' (G. Călinescu, E. Lovinescu, etc.), *calvin-*, *canadian-*, *cancer-*, *canton-* (v. mai sus, pag. 29), *caolin-*, *capital-*, *caporal-*, *caragial-* (v. mai sus, pag. 34), *caramel-* (ca să fie bine coaptă, coaja pîinii trebue să fie caramelizată), *carbon-*, *caricatur-*, *categor-*, *cerebral-*, *chim-*, *cicl-* (Această ciclizare a acizilor... 'această transformare ciclică...', *Viaţa rom.*, Nov. 1937, pag. 92), *citadin-*, *clorin-*, *cloroform-*, *colosal-* (N. Iorga, ce are darul de a colosaliza scăderile adversarilor, *Insemnări ieşene*, Iulie 1940, pag. 92), *comercial-*, *cooperat-* (grîne cooperatizate), *confratern-* (*Rev. fund. regale*, Martie 1941, pag. 624), *consanguin-* 'a fecunda o plantă cu polenul ei propriu' (Prof. E. Grinţescu), *conservator-*, *consonant-*, *contabil-*, *convenţional-*, *cotidian-*, *cortical-* (ceeace se numeşte telencefalizarea sau corticalizarea diferitelor activităţi nervoase, *Insemnări ieşene*, Ian. 1940, pag. 191), *cot-* (v. mai sus, pag. 29), *craşoven-* (T. Simu, *Originea Craşovenilor*, Lugoj 1939, pag. 79), *crepuscul-* (G. Călinescu), *cretin-*, *cronolog-*, *cultiv-* (v. mai sus, pag. 29), *cultural-*.

dealuspiriza < *Dealu-Spirei* (Al. O. Teodoreanu), *decabotin-*, *decapital-*, *deliterar-*, *dematerial-*, *demobil-*, *demoldoven-* (*Rev. fund. regale*, Oct. 1939, pag. 166), *demonet-*, *demoral-*, *depoet-*, *desatan-* (< *sataniza*), *descaragial-* (noi nu credem că societatea romînească s'a descaragializat, *Viaţa rom.*, Nov. 1939, pag. 131), *desconfesional-*, *desensibil-*, *desparticular-*, *de(s)politician-*, *desteatral-*, *destezauriza-* (deprecierea a avut ca efect destezaurizarea capitalurilor, *Viaţa rom.*, Aug. 1938, pag. 104), *desubiectiv-*, *deviril-*, *devital-* (un neam care nu iubeşte pînăla ură e devitalizat, *ibid.*, Aug. 1939, pag. 137), *dezamator-* 'a înceta de a mai fi amator' (în limbajul sportului), *dezarmon-*, *dezbirocrat-*, *dezbucureşten-*, *dezevre-* (în scopul dezevreizării lui Crist, *Insemnări ieşene*, Sept. 1939, pag. 506) [1], *dezgerman-*, *dezimbecil-* (acţiunii mele de dezimbecilizare a literaturii romîne, *ibid.*, Aug. 1938, pag. 134), *dezindian-*, *dezindividual-*, *dezuman-*, *diafan-*, *dictator-*, *diminutiv-*, *dinam-*, *divin-*, *dramat-* (despre romane, etc. transformate în dramă, dar şi despre alte noţiuni, de ex. un actor dramati-

1. Ca traducere a germ. *entjuden* (şi *Entjudung*).

zează rolul comic pe care-l joacă) *dual-*, *dubluspiritual-*, *duc-* (< *duce*) [1].

economiza-, *egemon-* (Eminescu), *elastic-*, *electr-*, *elip-tic-*, *elveţian-*, *eminescian-* (*Rev. fund. regale*, Oct. 1939, pag. 154), *endem-*, *energ-*, *enigmat-*, *epic-*, *epitet-*, *ero-*, *erot-*, *esen-ţial-*, *etat-*, *eter-*, *eterogene-* (*ibid.*, pag. 121), *etic-*, *etnic-*, *eufem-*, *evanghel-*, *exorc-*.

fanariotiza, *fasc-*, *federal-*, *femin-*, *fertil-*, *filolog-*, *final-* (Toată această maşinărie a finalizării actelor noastre se chiamă viaţă morală, *Viaţa rom.*, Ian. 1939, pag. 82), *fluid-* (fluidizînd-o în proteismul cugetării, A. Macedonski, *Opere* I, ed. T. Vianu, pag. 229), *focal-* (focalizarea razelor electronice, *Viaţa rom.*, Maiu 1940, pag. 119), *fonic-*, *fonolog-*, *fosil-*, *fratern-*, *frenet-*, *friptur-*, [2] *funcţional-* ([în structură] realitatea se funcţionalizează, Tr. Herseni *Realitatea socială*, Bucureşti 1935, pag. 131), *funcţionar-*, *führer-* (N. Iorga).

găetaniza 'a spune cuiva Gaetano' (conferenţiarul îl găetanizează necontenit pe Cerri, numindu-l Gaetano, I. E. Torouţiu, *Pagini de istorie şi critică literară*, Bucureşti 1936, pag. 106) [3], *geometr-*, *ghilemet-* 'a pune (un citat, etc.) în ghilemete', *gigant-* (G. Călinescu, *Ist. liter. rom.*, pag. 288), *gramatical-*.

hamletiza 'a avea faţă de o problemă oarecare atitudinea lui Hamlet, a se comporta ca eroul lui Shakespeare', *herbor-* (*Rev. fund. regale*, Maiu 1940, pag. 374), *(h)ermet-* (despre poeţii «ermetici»), *hibrid-*, *higien-*, *hiperbol-*, *hiperneolog-* 'a abuza de neologisme', *hitler-*, *homer-* (apelative homerizante, *Rev. fund. regale*, Martie 1941, pag. 657).

idiotiza (Tinereţea asta a ta mă idiotizează, Henriette Yvonne Stahl, *Intre zi şi noapte*, pag. 199) [4], *ierarh-*, *im-*

1. E vorba de B. Mussolini.

2. Se pare că acest verb este creaţia D-lui Al. Vaida-Voevod, nu a lui N. Iorga, cum am afirmat în vol. VI al prezentului *Buletin* (pag. 45).

3. Cu mulţi ani în urmă, presa şi opinia publică dela noi s'au preocupat vreme îndelungată de un scandal monden, al cărui erou principal fusese un oarecare *Găitan*. Dela acest nume s'a format şi a circulat, mai ales printre Bucureşteni, verbul *găităniza* 'a se purta la fel cu Găitan, a avea apucăturile lui'.

4. Cf. şi *idioţi*, care e mult mai răspîndit, datorită faptului că are aspect „românesc" (şi din cauză că tema a devenit oarecum populară).

becil-, *impermeabil-*, *impersonal-* (simţirea impersonalizată a copilăriei, *Viaţa rom.*, Sept. 1939, pag. 176), *indemn-* (şi *îndemn-*), *indian-*, *indisponibil-* (justiţia a hotărît indisponibilizarea averii D-lui N.), *individual-*, *indoeuropen-*, *industrial-*, *inegal-*, *infantil-*, *infirm-* (Un nobil infirmizat de timpuriu, *Insemnări ieşene*, Febr. 1939, pag. 372) [1], *insensibil-*, *insonor-* (adăposturi insonorizate), *instituţional-*, *instrumental-*, *integral-* (un naţionalism mai integralizat în cerinţele vremii, C. Rădulescu-Motru, *Romînismul*, Bucureşti 1939, pag. 130), *intelectual-*, *internaţional-*, *iraţional-*, *ister-*, *istor(ic)-* (a istoriciza critica literară), *iuda-* [2].

îndovleciza (numind-o [zeificarea lui Claudius] «îndovlecizarea lui Claudius», *Viaţa rom.*, Ian. 1939, pag. 148).

japoniza, *javel-* 'a dezinfecta apa de băut după metoda D-rului Javel'.

labializa, *laic-*, *lăncier-* (guvernul Goga a lăncierizat munca) < *lăncier* (< LANC 'Liga antisemită naţională creştină'), *legendar-* (N. Iorga, care-l punea în ghilemete), *legionar-* (liceul cutare s'a legionarizat 's'a organizat după metodele legionarilor'), *lichel-*, *literar-*, *literatur-*.

macadamiza (şoselele macadamizate n'au apărut decît atunci cînd..., *Insemnări ieşene*, 1 Maiu 1937, pag. 735), *magnet-*, *major-*, *majuscul-* (G. Călinescu), *masculin-*, *matemat(ic)-*, *material-*, *medelen-* 'a imita «Medelenii» lui Ionel Teodoreanu' (G. Călinescu), *medieval-*, *mediocr-*, *melancol-*, *melodramat-*, *mercantil-*, *meschin-*, *metafor-*, *miliardar-* (refl.) 'a deveni miliardar' (*Insemnări ieşene*, Sept. 1939, pag. 436), *militar-*, *mineral-*, *minimal-* (oricîte încercări de minimalizare s'ar mai face, E. Lovinescu, *Titu Maiorescu* II, pag. 133), *minim-*, *minor-*, *mithridat-*, *mitolog-*, *mobil-*, *monoftong(h)-*, *monopol-*, *monoton-*, *monumental-*, *moral-*, *motomecan-*, *motor-*, *muşamal-*, *muşcular-*, *muzical-*.

narcotiza, *naţional-*, *neaoş-* (Leca Morariu), *nemateriał-* (Mihai Codreanu), *neoclasic-* (*Jurn. liter.*, 8 Oct. 1939,

1. *Infirma*, derivat dela aceeaşi temă, are numai sens metaforic.

2. *Iriza* nu aparţine aici, fiindcă în franţuzeşte, de unde l-am luat, este format, cu finala *-er*, dela subst. *iris*.

pag. 2, col. 3), *neolog-* (fenomenul unei neologizări în masă, E. Lovinescu, *op. cit.* II, pag. 123), *neurasten-*, *nominal-* (acţiuni nominalizate 'acţiuni comerciale, etc. cu numele posesorului trecut pe ele') [1], *nominativ-* 'a stabili numele deţinătorilor de acţiuni, titluri, etc.', *nord-*, *normal-*, *nostalg-*, *nucle-* (G. Călinescu), *nuvel-* 'a transforma în nuvelă' (Jocul a fost nuvelizat de D-l Fl. Cristescu, T. Pamfile, *Jocuri de copii* II, pag. 3, n.).

obscuriza, *obstacul-*, *oficial-*, *omogen(e)-*, *opac-*, *orăşen-*, *oriental-*, *original-*, *ospital-* (ţara care te ospitalizează, Cez. Petrescu, *Luceafărul*, pag. 182).

palataliza, *papagal-*, *paralel-*, *parizian-*, *particular-*, *pastel-* (despre poeţii cu tendinţă spre pastel), *pasteur-* 'a steriliza după metoda lui Pasteur' (lapte pasteurizat ş. a.), *patet-* (să nu patetizăm starea de spirit a aceluia care..., *Rev. fund. regale*, Apr. 1941, pag. 189), *păgîn-*, *pedagog-* (Şt. Bârsănescu, *Ist. pedagogiei rom.*, pag. 206), *penal-*, *period-* (N. Iorga), *permanent-*, *personal-*, *perciun-* (tendinţă de perciunizare a etosului romîn, *Făt-Frumos* XVII, pag. 57), *pesim-* (Şerb. Cioculescu), *plastic-*, *plural-* 'a da formă de plural unui cuvînt', *poet-*, *polar-*, *polem-*, *polen-* 'a împrăştia polenul' (?), *politehnic-*, *politician-*, *pompier-* (Emanoil Ciomac, cf. *stil pompier*), *pornograf-*, *prezentual-* (In ce consistă «prezentualizarea» socială ?, Tr. Herseni, *op. cit.*, pag. 80), *primitiv-*, *problemat-* (L. Blaga), *profesional-*, *proletar-*, *provincial-*, *psihanal-*, *psihol-*, *pueril-*, *pumnul-* 'a modifica limba conform teoriilor lui Aron Pumnul'.

radicaliza, *raţional-*, *reactual-*, *reagrar-*, *regional-*, *regular-*, *relativ-*, *repăgîn-*, *rerural-*, *resintet-*, *respiritual-*, *reteatral-*, *revalah-* (Al. Vaida-Voevod), *reumat-*, *revital-*, *robot-* 'a transforma omul în robot, în automat', *romant-* (Zola nu avea nimic de ascuns, nimic de romantizat, *Azi*, 31 Martie 1940, pag. 7, col. 3), *roset-* 'a imita pe C. A. Rosetti, a se lăsa influenţat de el', *rural-*.

salariza, *satan-*, *savant-*, *schemat-*, *schopenhauer-* (G. Că-

1. Şi *ne-* (acţiuni nenominalizate).

linescu, *Ist. liter. rom.*, pag. 400), *scizipar-* 'a da naştere, a (se) înmulţi prin sciziparitate', *sclerot-*, *semiurban-*, *semnal-*, *sensibil-*, *sentimental-*, *signal-*, *silab-*, *simetr-*, *simfon-*, *simultane-*, *sincron-*, *sintet-*, *snob-*, *social-*, *sociolog-*, *solemn-* (T. Arghezi), *sonal-*, *sonor-*, *soviet-*, *spaţial-*, *spiritual-*, *spital-* 'a adăposti în spital', *stabil-*, *standard-*, *stat-* [1], *statual-*, *stereotip-*, *steril-*, *structur(al)-*, *subiectiv-*, *sublim-*, *substantiv-*, *substanţial-*, *sulfur-*, *superficial-*, *supranatural-* (Preot Val. Iordăchescu), *supratehnic-* (întemeierii de industrii supratehnicizate şi raţionalizate, *Viaţa rom.*, Iulie 1940, pag. 127).

şabloniza, *şampan-* 'a face ca un vin să semene cu şampania' [2], *ştienţif-*.

tabuiza (v. mai sus, pag. 30), *tambur-* (v. mai sus, s. v. *dărăbăni* şi *tamburina*), *taylor-* 'a aplica sistemul Taylor', *teatral-*, *telencefal-* (v. mai sus, s. v. *decerebra*), *tempor-*, *teodoren-* 'a scrie în genul lui Ionel Teodoreanu', *teoret-*, *tezaur-*, *tip(ic)-*, *tiptil-* (tiptilizează făpturile), *titular-*, *transcendental-*, *trivial-*, *trust-*, *tubercul-*.

ţărăniza, *ţigăn-*.

umaniza, *uniform-*, *universal-*, *urban-*.

valabiliza (trebuinţa de valabilizare a lumii se împlineşte lucid prin cunoaştere, *Viaţa rom.*, Aug.-Sept. 1937, pag. 67), *valah-*, *vapor-*, *vasal-*, *vascular-*, *velar-*, *verbal-* 'a deveni verb', *verdun-* 'a steriliza apa după sistemul aplicat întîia oară la Verdun', *victor-* 'a se comporta ca... pe Calea Victoriei' (D. Vasiliu-Barnoschi), *viril-*, *virtual-*, *vitamin-*, *vitriol-*, *vizual-* (explicaţia ştiinţifică nu e decît o vizualizare, deci o traducere în fapte cotidiane a unor raporturi abstracte între fenomene, *Viaţa rom.*, Aug. 1939, pag. 104), *vocal-* 'a (se) preface în vocală', 'a cînta' (Pe supt migdali şi pe supt roze... vocalizau privighetori, A. Macedonski, *Opere* I, pag. 73), *volatil-*, *vulgar-*.

zootehniciza.

---

1. După *etatiza* (< frc. *étatiser*).

2. De ex. *vin şampanizat*. La Mircea Streinul, *Viaţa în pădure*, pag. 14 acest verb însemnează 'a bea şampanie, a face chef cu şampanie' (stă ca un boier la Viena şi şampanizează pela banchete).

b

Verbele în *-isa* sînt foarte puţin numeroase, pentru motivele pe care le-am semnalat deja (v. mai sus, pag. 31-2), şi, cîte sînt, se confundă, în ce priveşte partea finală, cu cele în *-iza*. Confuzia poate fi cîteodată obiectivă, adică reală. Astfel alături de *aneantisa* există varianta *neantisa*. Aceasta trebue să fie simţită ca un derivat în *-iza* dela teama *neant*, care circulă mult în limba noastră ca cuvînt de sine stătător. Dealtfel sensul nu diferă prin nimic de al verbelor notate în lista imediat precedentă: *neantisa* însemnează 'a face neant, a preface în neant', aşa cum *banaliza* însemnează 'a face banal' sau *vaporiza* 'a preface în vapori'.

Iată toate verbele în *-isa* pe care le-am găsit în cursul diverselor mele lecturi [1].

abrutisa, amerisa, aneantisa, aplatisa 'a face un (obiect) plat, a-l turti', *aterisa, avertisa, furnisa, juisa, neantisa, ralantisa* (scris «ralentisa» [2], M. D. Ralea), *regisa* (v. mai sus, pag. 28), *repartisa, sezisa, tripartisa* (v. mai sus, pag. 32).

c

amplifica, artistifica (bronz neîndeajuns de artistificat, *Rev. fund. regale*, Apr. 1941, pag. 172), *bonifica, burghezifica, clasifica, codifica, densifica, diversifica, dublifica, electrifica, exemplifica, fortifica, fructifica, gazeifica* (îl [fierul] poate lichefia, gazeifica, etc., *Viaţa rom.*, Sept.-Oct. 1939, pag. 22), *glorifica, gratifica, identifica, justifica, lichefia, magnifica* (toate mijloacele de propagandă care să magnifice primejdia, *Viaţa rom. cit.*, pag. 155), *mistifica, mortifica, mumifica* (şi *-fia*), *nazifica* (*Viaţa rom.*, Dec. 1938, pag. 157) [3], *nostrifica, notifica, osifica, ozonifica, pacifica, personifica, planifica, platifica, poetifica* (poetificare a ceea ce e apoetic, *Viaţa rom.*, Iulie 1937, pag. 29) [4], *prusifica, ramifica, rarefia, rarifica, ratifica, rusifica,*

1. Inregistrez şi pe cele discutate în vol. VI al acestui *Buletin*, pag. 48.

2. Aşadar împrumutat pentru nevoia momentană a discuţiei şi redat cu ortografia franceză (*-en-*), tocmai pentru a fi prezentat ca un cuvînt străin, aşa cum este în realitate.

3. Pronunţat, desigur, *naţi-*, deşi în franţuzeşte, de unde a fost luat, pronunţarea este cu *z*.

4. Acest exemplu arată clar că, deşi tot factitive, verbele în *-fica* se

semnifica, simplifica, solidifica, unifica, valorifica, verifica, vinifica, zeifica [1].

Fenomenul cercetat în acest studiu nu-i specific romînesc. Imprejurările pe care le-am invocat pentru explicarea lui (v. pag. 21 urm.) există şi aiurea, ba, cînd e vorba de limbile occidentale (mai ales romanice), într'o măsură şi mai largă decît la noi. Am notat, absolut la întîmplare, un număr de verbe străine, pe care cred interesant să le înşir aici. Aproape toate aparţin francezei, ceeace se datoreşte şi faptului că lecturile mele în această limbă au fost mai bogate, dar şi, dacă nu mă înşel, unei aptitudini speciale de a forma verbe nouă cu o uşurinţă inexistentă în alte idiome europene. Dacă lucrurile se prezintă, într'adevăr, astfel, situaţia din limba noastră trebue considerată, în bună parte, drept urmare a puternicii influenţe franceze care se exercită de atîta vreme şi continuă cu o vigoare neobişnuită în momentul de faţă. Această constatare nu-i deloc o noutate. Mă opresc totuşi o clipă asupra ei, spre a exprima convingerea că pentru mulţimea enormă de verbe nouă, ca şi pentru posibilitatea aproape nelimitată de a crea mereu altele, romîna cultă actuală este tributară, în primul rînd, limbii franceze. Din ea a împrumutat şi împrumută necontenit atîtea formaţii verbale recente, dar tot dela ea a «învăţat» să procedeze, în acest domeniu, şi pe cont propriu. Vreau să spun că, graţie contactului permanent şi îndelungat cu franceza, limba noastră şi-a însuşit ceva din spiritul acesteia. Lucrul a fost cu atît mai lesnicios, cu cît pedeoparte între ele există din capul locului o afinitate organică, iar pedealta, procedeul de a deriva verbe dela substantive şi adjective constitue, de multă vreme, o trăsătură caracteristică a limbii romîneşti, cum am dovedit, fără să fi fost numaidecît necesar, cu ajutorul listei dela pag. 38 urm.

Curios mi se pare numai că printre exemplele franţuzeşti

---

deosebesc semantic de cele în *-iza*: *poetifica* 'a transforma în poezie un lucru nepoetic', *poetiza* 'a face poetic, adică 'frumos', ceva 'nepoetic'. Numai un poet poate 'poetifica', pecînd acţiunea de 'poetizare' este de competinţa oricui.

1. *Pontifia* şi varianta *pontifica* nu aparţin aici, căci tema lor este *pontif*, resp. *pontifice*. De fapt, le-am împrumutat pe amîndouă respectiv din franţuzeşte şi italieneşte, unde temele sînt *pontife* şi *pontefice*.

care urmează verbele în *-iser* sînt foarte puţine în comparaţie cu celelalte. Este drept că materialul cules de mine provine din texte literare şi că, judecînd după materialul romînesc, derivatele cu sufixul în discuţie aparţin mai cu samă limbajului tehnic în sens strict. Dar cred că situaţia aceasta corespunde, aproximativ vorbind, şi unei realităţi lingvistice.[1] Ar urma că limba noastră întrece franceza în privinţa aptitudinii de a crea verbe cu ajutorul lui *-iza*. Se impune atunci, pentru a explica această deosebire, să invocăm şi alte influenţe, afară de cea franceză. Ele ar fi de origine germanică: engleză (cf. mai sus, pag. 28) şi germană. Imi dau sama că emit simple ipoteze, greu de verificat cu mijloacele care-mi stau la dispoziţie. Dar amănuntul n'are importanţă. Ceeace trebue reţinut sînt faptele, extrem de interesante, şi prin ele înseşi, dar şi prin dovada elocventă pe care o fac, aceea că limba noastră cultă este dominată astăzi de o tendinţă inovatoare foarte puternică în cîmpul formaţiei verbale.

---

1. Ipoteza mea găseşte, cel puţin indirect, un sprijin în articolul *Lebendes Französisch*, publicat de Karl Knauer în *Sprachkunde*, Maiu 1937, pag. 3 urm. Printre verbele franţuzeşti recente nu figurează decît foarte puţine în *-iser*. Aceasta însemnează că numărul lor este mai mic decît al celorlalte, căci altfel ar fi, într'adevăr, surprinzător ca autorul, care studiază inovaţiile limbii franceze actuale în domeniul lexicului, să fi înregistrat, dintre verbe, aproape numai pe cele formate cu ajutorul dezinenţei infinitivale (*-er* şi, mult mai rar, *-ir*). Pedealtăparte însă, Eug. Lerch, *Deutsch -isieren, französisch -iser, englisch -ize, (-ise)*, *ibid.*, Martie 1938, pag. 4 urm. susţine că frc. *-iser* este neobişnuit de productiv, mai ales în timpul din urmă, cînd tinde să înlocuiască finala *-er* dela numeroase verbe vechi. Acelaşi lucru spune şi G. Gougenheim, *Le français moderne* VI (1938), pag. 284, cînd afirmă: „le suffixe *-iser* est resté très vivant en français moderne" (este drept că acest lingvist îl compară cu *-oyer*, urmaşul lat. *-idiare*, aspectul popular al lui *-izare*, din care provine „savantul" *-iser*). Articolul lui Knauer prezintă interes şi prin indicarea surselor de unde şi-a luat materialul. Mai toate sînt periodice (*Le Temps, Les Nouvelles littéraires*, etc.) şi conţin, de fapt, articole scrise de lingvişti amatori, care, punîndu-se din punct de vedere tradiţional (ca să nu zic strict gramatical), poate şi estetic, condamnă, în general, aceste creaţii nouă. (Titlurile înseşi arată atitudinea negativă a autorilor: „Défense de la langue française", „La grammaire en zigzag", etc.) Pe Lerch îl preocupă mai ales originea sufixului în discuţie, raportul dintre cele trei limbi la care se referă, sensul originar şi cele ulterioare, aşadar probleme pur lingvistice. Deaceea studiul său, deşi mai mult de popularizare, conţine multe lucruri pe care le pot ceti cu folos şi specialiştii propriu zişi.

Iată verbele franţuzeşti adunate de mine din cele cîteva cărţi literare pe care le-am cetit anul acesta [1].

arabesquer (part. trecut), *arbitrer, auréoler, avoiner, beurrer, border, bridger* 'a juca bridge', *canarder, carabiner* (part. trecut), *casquer* (part. trecut), *chalouper, chambrer, chapeauter, charcuter, clapser, compartimenter* (part. trecut), *concurrencer, contagionner, convulser, corseter, courbaturer, cravater* (part. trecut), *cuirasser, cuisiner, cuivrer* (part. trecut), *daller* (part. trecut), *électrocuter, embobiner, embourgeoiser* (refl.), *embrigader, enguirlander, enjuiver, estomaquer* (part. trecut), *étager* (part. trecut), *étoiler, expertiser, exploser, fesser, ficeler, franger, froufrouter* (part. prezent), *gazer* (part. trecut), *gazonner* (part. trecut), *haranguer, hypostasier, indiscriminer, intercepter, jalouser, knouter, larder, lotionner, mansarder* (part. trecut), *matraquer, méduser* (part. trecut), *mésallier, miraculer* (part. trecut), *monologuer, obliquer, ouater* (part. trecut), *papilloter* (part. prezent), *patienter, perler, pianoter, pirouetter, portraiturer, préfacer, radiodiffuser, recter, serpenter, sidérer* (part. trecut), *singer, situer, skier, soder* (le whisky), *sophistiquer, soumissionner, supplicier, structurer, tabouer* (part. trecut), *tambouriner, tempêter, terrer, véhiculer, virevolter, voiturer, ypériter, zigzaguer.*

magnifier, vitrifier.

aryanisation, casualiser, déjudaïsation, désindividualiser (part. trecut), *déthésaurisation, fanatiser, internationaliser, mathématisation, minimiser, perfectiviser, quotidianiser, universaliser, visualisation.* [2]

Din alte limbi am notat puţine: ital. *armonizzare, deratizzare, elettrizzare, metaforizzare, normalizzare, organizzare, periodizzare, regionalizzare, sincronizzare, sottilizzare, standardizzare* [3]; span. *posesionar* (posesionado de su cátedra), *prolo-*

1. Rezervele pe care le-am exprimat mai sus (pag. 21 urm.), în legătură cu verbele 'nouă' romînești, sînt şi mai de rigoare aici, unde avem a face cu o limba străină.

2. Substantivele în *-isation* dovedesc, pînăla proba contrară, că există şi verbele corespunzătoare în *-iser*. Deaceea le-am pus şi pe ele în această listă.

3. B. Migliorini, *Lingua contemporanea*, Firenze 1938, pag. 80 scrie: „Nuovi nomi in *-ismo*, nuovi verbi in *-izzare*, più o meno durevoli, si leggono dappertutto". Păcat cu nu dă exempte. In schimb, la pag. 79 găsim o bo-

gar; engl. *colonize, criticize, idealize, idolize, Kiplingize, liberalize, patronize, revolutionarize, scrutinize, socialize, standardize, suburbanization, urbanize.*

Iorgu Iordan.

---

gată listă de derivate în *-ista*, sufix care şi în italieneşte este strîns legat de *-izzare* (şi de *-ismo*). Din cauză că *-izzare* sufere concurenţa dubletului *-eggiare* (moştenit din lat. *-idiare*), chiar cînd e vorba de creaţii foarte recente (cf. *carducceggiare, dannunzieggiare*, întrebuinţate de Migliorini la pag. 83), ne aşteptăm ca circulaţia lui să nu fie din cale afară de largă.

VERSUCH EINER ALLGEMEINEN SPRACHTYPOLOGIE.

Man ist gewohnt, das Verhältnis verschiedener Sprachen zu einander nach einem der drei folgenden Gesichtspunkte zu bestimmen: nach genetischer, nach struktural er, oder nach kultureller Verwandtschaft. Im Folgenden soll die Frage aufgeworfen werden, ob man durch eine etwas veränderte Auswahl aus den Kriterien, die für die Konstatierung irgendeines Verwandtschaftsverhältnisses zwischen Sprachen massgebend waren, zu Aussagen über das Verhältnis von Sprachen zu einander gelangen kann, die weniger vag und inhaltsleer sind, als die heute üblichen. Sollte sich bei diesem Versuch eine Umwertung der bisher verwendeten Kriterien ergeben, so darf ich hoffen, eine Disskussion anzuregen, deren Ergebnis uns vielleicht in den Stand setzt, eine Förderung der Wissenschaft in der Frage der Sprachverwandtschaft zu erreichen.

Als erstes muss kurz zusammengefasst werden, was man unter genetischer Sprachverwandtschaft zu verstehen gewohnt ist. Der Begriff ist bekannt geworden durch die vergleichende idg. Sprachwissenschaft, und er meint vor allem die etymologische Verwandtschaft einer grossen Anzahl von beispielsweise griechischen und altindischen, oder lateinischen und keltischen, oder germanischen und slavischen Wörtern, ferner Wortbildungssuffixen und dergleichen. Zur Abgrenzung der einzelnen Sprachen von einander helfen jedoch diese Kriterien der genetischen Sprachverwandtschaft wenig. So hat z. B. Diez in der um vieles leichter vorzunehmenden Einteilung der romanischen Sprachen auf heterogene Elemente zurückgegriffen, auf die Staa-

tenbildung der einzelnen Völker, auf ihre Literatur und auf die geographische Lage. Im Laufe der Zeit ist auch noch das ethnische Kriterium, u. a. schon von Bartoli, zur Einteilung der romanischen Sprachen verwendet worden, d. h. die verschiedenen Substrate, die man in den Einzelsprachen zu finden glaubt, spielen eine bedeutende Rolle bei der Bestimmung der genetischen Sprachverwandtschaft.

Wenn die Frage nach der genetischen Verwandtschaft sich zwangsläufig aus der Grundeinstellung der historischen Sprachwissenschaft ergab, so ist es z. B. ein Verdienst Puşcarius, für die Bestimmung des Platzes, den das Rumänische innerhalb der übrigen romanischen Sprachen einnimmt, die historischen Kriterien entschiedener hervorgehohen zu haben. Er stellt (*Locul limbii romîne între limbile romanice*, Rum. Ak., Buk. 1920) fest, dass die gemeninsamen Neuerungen in verschiedenen Sprachen, die sie von den anderen trennen, für die Bestimmung des Grades der Sprachverwandtschaft wichtiger sind, als die ererbten Gemeinsamkeiten, und zwar umso wichtiger, je seltener die Neuerungen sind (p. 10). Es wird damit in der Tat die Gemeinsamkeit der Entwicklung der betreffenden Erscheinung einleuchtend erwiesen — Puşcarius Beispiel ist lateinisch *qua* und *gua*, die nur im Sardischen und Rumänischen sich als Labiale darstellen und zwar sogar mit den gleichen Ausnahmen — aber andererseits ist doch mit solchen und ähnlichen lautlichen Gemeinsamkeiten nichts Wesentliches ausgesagt, das heisst eine darauf begründete nähere Verwandtschaft zwischen Rumänisch und Sardisch weist peripheren Zügen eine übermässige Bedeutung zu.

Wir sind damit in den Mittelpunkt des Problems gelangt. Es erhebt sich nämlich die Frage, welche Gesichtspunkte denn wirklich für die Bestimmung grösserer oder geringerer Sprachverwandtschaft sind. Noch vager und inhaltsleerer als Puşcarius Kriterien für die nähere Verwandtschaft zwischen Rumänisch und Sardisch ist z. B. die Bestimmung der Verwandtschaftsverhältnisse grösserer Sprachfamilien, z. B. der germanischen Sprachen zu den übrigen idg. Sprachen: es lässt sich nichts mehr sagen, als

dass die germanischen Sprachen die erste Lautverschiebung durchgemacht haben.

In noch geringerem Masse lässt sich eine Förderung des Problems feststellen, wenn man Ergebnisse betrachtet, die in der Feststellung der strukturalen Sprachverwandtschaft bisher erzielt wurden. Vom Gesichtspunkt der Indogermanistik her pflegt man flektierende Sprachen (zu denen die indogermanischen Sprachen gehören) den agglutinierenden (z. B. Ungarisch) und den isolierenden (z. B. Chinesisch) gegenüberzustellen, und meistens ist hiermit auch ein Werturteil verbunden, indem nämlich den flektierenden Sprachen eine höhere und reichere Entwicklungsstufe zugeschrieben wird als den übrigen. Freilich haben z. B. Jespersens Untersuchungen über das Englische dieser Anschauung den Bogen entzogen, indem er zeigte, dass der starke Verlust an Flexionsendungen in dieser Sprache viele Entwicklungen mit sich gebracht hat, die er als Fortschritt im Sinne von Höherentwicklung betrachten zu können glaubt. Derartige Überlegungen im Verein mit der Beobachtung, dass alle idg. Einzelsprachen eine ärmere Flexion zeigen als die hypothetische Grundsprache besessen hat, und dass in keiner einzigen idg. Sprache eine Erweiterung der Flexion zu beobachten ist, die eine jüngere Periode von einer älteren auszeichnet, haben den Boden bereitet für die phonologische Betrachtungsweise Trubetzkoys (*Acta Linguistica*, I, 1939, 81). Er versucht die Eigenschaften zu bestimmen, die, allen idg. Sprachen gemeinsam, sie von allen übrigen Sprachen unterscheiden, findet sechs solche Züge, von denen fünf negative Bestimmungen sind, und weiterhin stellt er vor allem stufenweise Übergänge von einer Sprachfamilie zur anderen fest, wobei der idg. Sprachbau durchaus nicht als der am höchsten entwickelte erscheint.

Es gibt noch eine Reihe weitere Versuche in anderer Richtung, Kriterien für strukturelle Sprachverwandtschaft aufzustellen. Wir erwähnen beispielsweise H. Junker (*Sprachklangbilder, Ungarische Jahrbücher*, XV, 1936, 460), der eine «objektive und vergleichende Sprachcharakteristik» zu erschliessen sucht, indem er auszählt, wieviel Prozent helle Vokale in genetisch verwandten und nicht verwandten Spra-

chen (ai., griech., ung.) vorhanden sind, weil er glaubt, dass die «gemeinten ideellen Urbilder» (p. 467) von «unterscheidenden Schallsignalen» her zu fassen seien. Dieser Versuch Junkers hat nichts gemein mit dem phonologischen von V. Mathesius (*La structure phonologique du lexique du tchèque moderne*, *TCLP*, I, 1929, 67), noch mit den sprachästhetischen von D. Caracostea (*Tipologia cuvintelor românești*, *Rev. Fund. Reg.*, IX, 1942, 243). Für Mathesius handelt es sich darum, festzustellen, welche Reihenfolgen von Phonemen typisch für die Wörter der verschiedenen Sprachen sind, und Caracosteas Bestrebung geht auf das wissenschaftliche Einfangen von Klangwirkungen der Vokale aus.

Über Junker ist zu sagen, dass es schwerlich gelingen kann, den intellektuellen Inhalt einer sprachlichen Äusserung, ihren gedanklichen Sinn, mit seiner Methode zu erfassen, dass sein Versuch als — wenn ich seinen Zweck nicht falsch verstehe — fruchtlos bleiben wird. Mathesius und Caracostea verfolgen eindeutig andere Ziele, zu denen wir hier nicht Stellung nehmen können, da sie von unserem Wege abliegen. Wir haben nur soviel festzustellen, dass sie zu einer Sprachcharackteristik unter ganz bestimmten Gesichtspunkten führen können.

Wenn wir bisher feststellten, dass die Kriterien für die Bestimmung der genealogischen Verwandtschaft sehr vage und inhaltsleer sind, und dass diejenigen für die strukturale Verwandtschaft in den bisherigen Arbeiten nur Anfänge und keine Ergebnisse zeigen, nochkeine feste Methode, mit der ein auf viele Sprachen ausgedehnter Vergleich möglich wäre, so bleibt uns noch die Betrachtung des Begriffes der kulturellen Sprachverwandtschaft.

Dieser ist für eine Typologie der Sprachen meines Wissens noch nicht benutzt worden. Man versteht unter kultureller Sprachverwandtschaft die Eigenschaften, die allen modernen europäischen Sprachen gemeinsam sind, sodass sie in vieler Hinsicht ein einheitliches Gepräge zeigen, wenn man sie den klassischen Sprachen — Lateinisch und Griechisch — vergleicht. So lässt sich z. B. zeigen, dass ein Mensch mit romanischer Muttersprache es leichter dahin bringt, einen modernen slavischen Text zu ver-

stehen, als einen lateinischen, dass also die Fremdheit der slavischen Wörter wegen der Ähnlichkeit der Ausdrucksweisen weniger Schwierigkeiten bietet, als die leicht erkennbaren lateinischen Wörter in schwieriger Ausdrucksweise und fremdartig ungewohnten Sätzen, wozu haufig noch der jeweils besondere — manchmal durchaus dunkle — Wortsinn kommt. Diese Schwierigkeiten zeigen sich ja auch schon innerhalb einer einzigen Sprache, wenn man verschiedene Entwicklungsstufen mit einander vergleicht (beispielsweise neufranz. – altfranz., ebenso wie neuhochd. — althochd.), sodass sich Kommentare nötig machen, die man für einen modernen fremdsprachlichen Text nicht in diesem Ausmasse braucth. Die grösseren Unterschiede zwischen Sprachen verschiedener Zeiten beruhen darauf, dass mit dem veränderten Denken seit dem Altertum oder dem Mittelalter bis in unsere Tage, das durch die modernen Mittel des Verkehrs und der damit verbundenen gegenseitigen Beeinflussung der Völker immer einheitlicher wird, auch der sprachliche Ausdruck in verschiedenen Sprachen weniger stark von einander abweicht, als es in früheren Sprachstufen der Fall war. Die verhältnismässig weitgehende Einheitlichkeit des Denkens und des Ausdrucks wird noch leichter verständlich, wenn man auch daran denkt, dass alle unsere Lebensformen in letzter Hinsicht auf nur drei Hauptpfeilern ruhen, der Kultur des klassischen Altertums, dem Christentum und schliesslich der modernen Technik, das heisst, dass unser gesamtes Leben in dreierlei Hinsicht tiefgehenden nivellierenden Einflüssen ausgesetzt ist, denen gegenüber alle Unterschiede zwischen den Völkern und ihren Sprachen als wenig ins Gewicht fallend erscheinen.

Es mag ein Erläuterungsbeispiel folgen, aus dem zu ersehen ist, wie weitgehend sich diese Kulturverwandtschaft nicht nur im gedanklichen Inhalt und in der Ausdrucksweise, sondern auch in der Wortbildung auswirkt: nach dem Muster des griechischen *syn-eidesis* (*syn* mit, zusammen, *eido* wissen, *-is* Abstraktsuffix) wurde das lateinische *con-scientia* (*scire* wissen, *-ia* Abstraktsuffix) gebildet, das in den romanischen Neologismen (z. B. franz., engl. *conscience*, rum. *conştiinţă*) in der gleichen Bedeutung fortlebt, wie die

nach denselben Mustern völlig gleich gebildeten deutsch *Ge-wissen* (das «Wissen» mit dem Präfix *ge-*, das auch sonst oft den gleichen Wert hat wie lat. *con-*) und slavisch *sъ-věd-* (*sъ-* zusammen, *věd-* in čech. *vědeti*, russ. *vědatь*, wissen), das aus den Formen der Einzelsprachen (čech. *svědomí*, russ. *sověstь*, bulg. *sъvěstъ*) leicht erkennbar ist.

Aber nicht nur solche moralische Begriffe, die das Christentum erst geschaffen und am griechisch-lateinischen Sprachmaterial gebildet hat, zeigen aufgrund der Lehnübersetzung die gleiche Anschauung auch in den Sprachen, wo das Wort kein Neologismus ist, sondern auch auf anderen Gebieten ist weitgehender oder vollständiger Parallelismus vorhanden. Man vergleiche das russ. *točka zrenia* (Punkt des Gesichts) mit deutsch *Gesichtspunkt*, rum. *punct de vedere*, franz. *point de vue*, englisch *point of view*, wo das nicht zusammengesetzte čechische *kledište* zwar formal abweicht, aber bezeichnenderweise auf demselben Bild — *sehen* im Sinne von *denken* — beruht.

Diese Beispiele genügen vollkommen, um zu erläutern, dass die Kulturverwandtschaft der Sprachen erstens etwas prinzipiell anderes ist, als die genetische Verwandtschaft— cf. z. B. lat. *hostis*, afrz. *ost* (nfrz. Neol. *hostile*), span. *hueste*, dagegen mit diametral entgegengesetzter Meinung die lautlich genau entsprechenden deutsch *Gast*, russ. *gostь*, čech. *host*, bulg. *gostъ*, engl. *host*, frz. Neol. *hôte*, wo das erwähnte afr. *ost* noch beide Bedeutungen zeigt. Genetische und kulturelle Sprachverwandtschaft unterscheiden sich—wenngleich sie sich keineswegs gegenseitig ausschliessen müssen, wie wir sehen werden—deswegen prinzipiell, weil die etymologische Wortverwandtschaft sozusagen definitionsgemäss die Meinung der Wörter nur in zweiter Linie betrachtet, sodass gerade Dinge zusammen gestellt werden, die verschiedenartigem Denken entstammen. Es kommt hier auf die lautliche Zusammengehörigkeit, nicht auf die semantische an, und häufig stellt man lautliche Gemeinsamkeiten fest, deren ursprüngliche Bedeutung ebenso unklar ist, wie sie heute keinerlei Meinung, — man denke nur an die Erweiterungen der Präsensstämme in den verschiedensten Sprachfamilien.

Zweitens aber — und darauf kommt es hier am meisten an — glaube ich zu ersehen, dass die Kulturverwandtschaft auch einen engeren Grad der Sprachverwandtschaft darstellt, als die genetische, von der Strukturverwandtschaft ganz zu schweigen. Es ist richtig, dass solche Beurteilungen subjektiv sind, daher müssen wir versuchen, schärfer herauszuheben, was man als Kriterium für engere oder nähere Sprachverwandtschaft benutzen kann. Ich gehe davon aus, dass ich innerhalb des Systems einer gegebenen Sprache für dessen verschiedene Teile verschiedene Grade von Werthaftigkeit postuliere und zwar nach zwei Wertmasstäben. Einmal ist der Wert einer sprachlichen Form umso höher, je bewusster das sprechende Subjekt diese Form verwendet, und zweitens, je freier sie verwendet werden kann, das heisst, je mehr Auswahlmöglichkeiten bestehen. Ich glaube, dass dieses Postulat von allen angenommen werden kann, die einen engen Zusammenhang zwischen Denken und Sprechen für erwiesen halten. Unter dieser Voraussetzung ist eine synchronische Sprachbetrachtung möglich, die das gegebene Sprachmaterial vom Gesichtspunkt des Grades der Bewusstheit und der Freiheit der Verwendung aus ordnet. Sollten sich diese zwei Kriterien auf ein einziges, das der Auswahlmöglichkeit, zurückführen lassen, so wäre das für diese Art der soziologischen Sprachbetrachtung nur von Vorteil.

Gehen wir nun von der herkömmlichen Gliederung der Grammatik in Lautlehre, Formenlehre, Syntax und Stilistik aus, wozu auf jeden Fall noch die Semantik hinzuzunehmen ist, so stellen wir in dieser heterogenen Einteilung fest, dass in der Lautlehre wenigstens kaum von Freiheit noch von Bewusstheit der Verwendung von Sprachmitteln gesprochen wird. Folglich dürfte die Lautlehre keine wesentliche Rolle für die Feststellung von kultureller Sprachverwandtschaft spielen, und ich vermag in Schrijnens (*Collect.*, p. 1) Ausführungen keine Förderung des Problems zu ersehen. Es hängt lediglich von überkommenen Normen ab, ob einem *a* der einen Sprache in der anderen ein *o* entspricht, und ob ein Laut in einer gewissen Stellung oder überall schwindet oder nicht.

Das Gleiche gilt auch für die Formenlehre, denn der Sprecher gibt sich keinerlei Rechenschaft über Anzahl und Art der Deklinations- und Konjugationstypen und trifft auch keinerlei bewusste Auswahl. Daher könnten wir, selbst wenn dem rumänischen Schwanken zwischen *boale* und *boli*, Krankheiten (cf. russ. *boli*, Schmerzen) das Schwanken zwischen russ. *žily* und *žilьia*, Adern, vergleichbar wäre, oder dem deutschen zwischen *Bösewichter* und *Bösewichte*, daraus nichts für die Feststellung einer kulturellen Verwandtschaft entnehmen. In ähnlicher Weise ist es belanglos, weil ungeeignet zur Festlegung von Kriterien der sprachlichen Kulturverwandtschaft, wenn die im idg. und auch im lat. nicht häufigen *s*-Stämme im rum. und im deutsch. die Formantien für die häufigste Pluralbildung (deutsch *-er*, rum. *-uri*) geliefert haben. Daher ist sogar auch ein Beispiel wie das angeführte, nämlich die Gleichartigkeit des Begriffes *Gewissen* in vielen Sprachen für sich allein noch unzureichend, um deren Kulturverwandtschaft zu demonstrieren, denn der Zusammenhang mit dem Verb *wissen* ist nur sehr unvollkommen bewusst, und die Gleichartigkeit der Wortbildung können wir noch weniger als beweisend ansehen. Eindeutig weist also dieses Wort u. E. lediglich auf eine zur Zeit seines Aufkommens vorhandene kulturelle Abhängigkeit der einen Sprache von der anderen, für die Jetztzeit vermag es wenig auszusagen, zumal im Romanischem (frz. und rum.) *conscientia* auch die Meinung *Bewusstsein* hat, das heisst ein Wert, der im Deutschen und im englischen *consciousness* eine ganz andere Wortbildung zeigt, wo nur noch der etymologische Zusammenhang deutlich sichtbar ist.

Etwas anderes wäre es natürlich, wenn vorhandene Doppelformen in ihrer Meinung nach der gleichen Richtung hin differenziert werden, wenn man z. B. für die Vielfalt der rumänischen, französischen und englischen Futurformen eine vergleichbare Aufteilung des Gesamtbereichs des Futurs nachweisen könnte, wofür A. Lombard (*BL* VII, 1939, 9 und 27) zahlreiche Argumente beigesteuert hat, aber dieser Fall gehört nicht mehr ausschlieselich in den Bereich der Formenlehre, er berührt die Syntax, desgleichen die Sti-

listik (cf. I. Iordan, *Gramatica Limbii Romîne*, 190) und noch mehr die Semantik.

Prüfen wir den Fall des Futurs unter diesen Gesichtspunkten, so stossen wir auf die erste Schwierigkeit, die darin besteht, dass die drei erwähnten Gebiete der Grammatik sich nicht von einander trennen lassen, wie seit Ries bekannt ist. Wir können zu dieser Frage nicht Stellung nehmen, und bescheiden uns damit, festzustellen, dass trotz aller mechanisierten Verwendung der verschiedenen rumänischen Futurformen eine gewisse Freiheit in der Auswahl vorhanden ist, sowie dass stilistische Unterschiede nachweisbar sind. Wenn wir dann mit der von Iordan (*a. a. O.*) festgestellten voluntativen Schattierung des Futurs *o să cînt*, das von Lombard angeführte *le train veut partir*, das deutsche *Herr, bleibe bei mir, denn es* **will** *Abend werden* und das englische **will** (in allen diesen Sprachen bestehen Nebenformen) mit einander vergleichen, so könnten wir geneigt sein, den Fall des Futurs als einen Idealfall von deutlicher Kulturverwandtschaft festzuhalten.

Allerdings sind noch drei Einwände zu betrachten, die erhoben werden können: Wie Lombard (*a. a. O.*) zeigt, ist das *wollen*-gebildete Futurum nicht nur in den übrigen Balkansprachen vorhanden — was ja nur ein Argument mehr für die Kulturverwandtschaft dieser Sprachen sein würde — sondern *volo cantare* kommt auch im Lateinischen vor. Dieser Einwand wäre leicht zu beheben, denn dass das Lateinische in seiner späteren Entwicklung zu der Kulturverwandtschaft der europäischen Sprachen gerade besonders stark beigetragen hat (cf. *BL* IX, 1941, 112), ist bekannt, und das stellt keinen wirklichen Einwand dar, sondern nur eine Erschwerung der Untersuchung, die zu endgültigen Resultaten erst nach Durchforschung vieler Sprachen im gesamten Verlaufe ihrer Entwicklung gelangen kann. Ein weiterer Einwand könnte auf die Gegebenheiten des Indogermanischen gestützt werden. Auch das Indogermanische schon zeigt, wie der griechische Konjunktiv des Aorists und der lateinische Konjunktiv des Präsens nahelegen, keine scharfe Trennung zwischen voluntativer und temporaler Schattierung des Futurs, und dann würde die

Erscheinung in gewisser Weise auch als ein Beispiel für die genetische Verwandtschaft betrachtet werden können. Gegen diesen Einwand wäre nur zu erwidern, das es natürlich viele Fälle gibt, wo die kulturelle Sprachverwandtschaft sich als Überlagerung der genetischen herausstellt. Es soll dahingestellt bleiben, inwiefern letztere die erstere zu fördern vermag, auf jeden Fall steht fest, dass sie ihr nicht hemmend im Wege steht. Schliesslich wäre als dritter Einwand möglich, zu behaupten, dass die Kategorien der Modalität und der Futurität ganz allgemein in den verschiedensten Sprachen in einander übergehen. Mit dieser Möglichkeit beschäftigen wir uns nicht, da sie neue Perspektiven eröffnen würde, die über den Rahmen dieses Aufsatzes weit hinausreichen.

Ein weiteres Indiz für die Kulturverwandtschaft der modernen Sprachen ohne Rücksicht auf ihre genetische Verwandtschaft ist ihr zunehmend nominaler Charakter. Es ist zwar richtig, dass auch das Lateinische im Laufe seiner Entwicklung eine immer stärker werdende Vorliebe für nominale Ausdrucksweisen zeigte, aber hier erscheint es mir durchaus unwahrscheinlich, dass die heutige Tendenz in Zusammenhang mit der lateinischen steht. Als besondere stark nominal gelten die germanischen Sprachen (cf. Fr. Klaeber, *Zum nominalen Charakter der germanischen Sprachen, Stud. Neophil.* Uppsala, 15, 1942, 135), aber ich habe den Eindruck, dass das Rumänische zum mindesten dem Deutschen in der nominalen Wendungen durchaus nicht nachsteht. Mir scheint dass, wenn dieser Eindruck sich als richtig herausstellt, dieser Charakterzug der beiden Sprachen von besonderem Interesse für die Feststellung ihrer Kulturverwandtschaft sein wird, da die Möglichkeit der Wahl zwischen nominaler und verbaler Ausdrucksweise fast immer besteht, das heisst, dass es sich hier um eine vor allem stilistische Gemeinsamkeit handelt.

Wenn man das Rumänische und das Deutsche unter dem Gesichtspunkt der Häufigkeit nominaler Ausdrucksweisen mit einander vergleicht, so muss man in Rechnung stellen, dass das Deutsche leicht Komposita bildet und das Rumänische viele Partizipialsätze bildet, sowie viele sub-

stantivische Präpositionen (z. B. *în jurul*) hat. Diese abweichenden Züge tragen zwar im Gesamtergebnis in gleicher Weise zur Häufung nominaler Ausdrucksweisen bei, jedoch habe ich sie bei meinem Vergleich der beiden Sprachen nicht berücksichtigt. Eine Ausdrucksweise, wo auch die zugrundeliegende Denkweise gleich ist, und die daher für unseren Zweck schwerer wiegt, ist die Häufung des substantivierten Infinitivs, wodurch sich Sätze ergeben, wie der folgende (aus einer Akademierede im Jahre 1920): *lucrarea d-tale pentru* d u c e r e a *la bun sfîrşit a grelei însărcinări*, der im Deutschen mit: *Ihre Arbeit für ein gutes* Z u e n d e f ü h r e n *der schweren Aufgabe* wiederzugeben wäre.

Ich betrachte es hier nicht als meine Aufgabe, einen auf Quellenmaterial gestützten Beweis dafür zu erbringen, dass das geschriebene Rumänisch ganz ebenso stark nominal ist wie das Deutsche. Ich habe zuerst ganz allgemein diesen Eindruck bekommen, wenn ich Übersetzungen aus dem Rumänischen ins Deutsche betrachtete, wo ich, von Auflösungen der Partizipialkonstruktionen abgesehen, nur höchst selten den Ausdruck wechseln musste, und ich bin zu dem gleichen Ergebnis gelangt, als ich z. B. das rumänische Original von Puşcarius *Locul limbii romîne între limbile romanice* mit der französischen Version in *Études de linguistique roumaine* (Cluj-Bucureşti 1937) verglich, wo sich ganz eindeutig ergibt, dass das Französische häufiger zum verbalen Ausdruck greift, als das Rumänische.

Die wichtigsten und wohl auch zahlreichsten Erscheinungen, in denen sich die Kulturverwandtschaft auswirkt, betreffen die Bildwahl bei abstrakten Ausdrücken. Wir führen nur ein solches semantisches Beispiel an, um die Schwierigkeiten der Interpretation anzudeuten. Dem deutsch. *Schlüsse ziehen* entspricht engl. *to draw conclusions*, wobei die Verben semantisch gleichwertig sind, und *Schluss* sich als eine Lehnübersetzung (latein. *claudo, concludo* schliessen) darstellt. Dem entspricht auch rum. *a trage concluziuni* und franz. *tirer des conclusions*, wobei in beiden romanischen Sprachen die Verben etymologisch verschieden sind. Das zugrundeliegende Bild ist aber überall das gleiche, und für franz. und rum. ist noch besonders interessant, dass dieselben Ver-

ben auch für *schiessen* verwendet werden, obwohl doch lat. *traho* im Französischen (*traire*) nur noch in einigen speziellen Termini geblieben ist.

Natürlich darf man sich nicht mit solchen Aufstellungen, die sehr leicht ins Uferlose zu vermehren wären, begnügen, sondern hier muss die semantische Wortfeldforschung einsetzen, über die ich in anderem Zusammenhang (cf. *BL* IX, 1941, 17) gesprochen habe. Nur auf diese Weise lässt es sich vermeiden, falsche Schlüsse aus dem vorliegenden Material zu ziehen.

Des weiteren können syntaktische Gemeinsamkeiten in den Dienst der Untersuchung gestellt werden. Als Beispiel erinnere ich an den Gebrauch des Imperfekts im präsentischen irrealen Bedingungssatz — franz. *si elle parl*ait, rum. *dacă ea vorb*ea, engl. *if she* spoke. Im deutschen, *wenn er* wollte, *könnte er* liegen zwar besondere Bedingungen vor, aber wir können hier nicht darauf eingehen. Hierher würde auch der Gebrauch des neutralen Relativums, auf Personen bezogen, gehören, das sich in vielen Sprachen findet.

Diese Bemerkungen mögen genügen, un zu zeigen, worauf es mir ankam: auf das Suchen nach Kriterien für die begriffliche Festlegung von Zügen, die allen oder mehreren modernen Sprachen gemeinsam sind, und die dazu dienen können, unseren Einblick in die kulturelle Sprachverwandtschaft zu vertiefen.

Eugen Seidel.

LUI, CU FUNCȚIUNE FEMININĂ.

Intr'o recensie a cărții lui I. Vlasiu, *Poveste cu năluci*, observam că în limba romînească actuală se poate vorbi de o adevărată tendință în ceeace privește întrebuințarea articolului masc. *lui* înaintea unor substantive feminine, aproape totdeauna nume proprii. In cartea lui Vlasiu nu găseam decît două exemple, dar citam nume de autori la care întîlnisem exemple mai multe. In același timp spuneam că scriitorii cu simț lingvistic dezvoltat evită asemenea «greșeli» și pomeneam de M. Sadoveanu, care, în *Nopțile de Sînziene*, nu întrebuințează niciodată articolul masc. *lui* înaintea numelui propriu, feminin, *Kivi*, pentru a încheia afirmînd că asemenea «greșeli» intervin numai cînd e vorba de nume străine sau diminutive puțin proprii limbii noastre, recente adică. Lista exemplelor am înmulțit-o de atunci încoace, în mod simțitor, și cred că pe baza lor se poate încerca o explicație care să fie cît mai aproape de adevăr. Dau întîiu exemplele. [1]

G. Brăescu, *Revista Fundațiilor Regale:* precept cu care se onorează femeia germană, dar nu convenea *lui Margot*, care avea cu totul alte năzuințe (Oct. 1939, pag. 52); învinsă de oboseală, de *îndrăzneala lui Margot* (Nov. 1939, 271); puse la cale în *onoarea lui Margot* și de pofta lui o soirée, cu mese întinse, cu vinuri vechi (Nov. 1939, 274); Georges Agopian fu prezentat întîiu *lui Margot* care se nemerise, tot din întîmplare, lîngă el (Nov. 1939, 275); Isabela, nimicită de privirile triumfătoare *ale lui Margot* se consolă

1. Pentru evitarea repetiției, nu înșir toate exemplele, culese din diferiți scriitori.

(Nov. 1939, 280); Emil consimți ca bătrînul să ceară, pentru el, *mîna lui Margot* (Dec. 1939, 508); *Nunta lui Margot*, sorocită de Sf. Dumitru, împrăștiase mințile duducăi Marghiolița (Dec. 1939, 515); Dorea să-i arate *lui Margot* că se simte la el acasă (Ian. 1940, 13); După matură chibzuință, nu primiră *propunerile lui Margot* de a sta împreună (Febr. 1940, 255); bătrînul se ridică, sărută galant *mîna lui Margot* (Martie 1940, 495); intrau la cinematografe, la teatre, în *tovărășia lui Zoe* (Aprilie 1940, 21); *Lui Margot* îi fu milă (Mai 1940, 267); Strada era *salonul lui Margot* (Iulie 1940, 10); cîștigînd ce vroia, spre *bucuria lui Margot* (August 1940, 311); a doua parte din *averea lui Margot* (Sept. 1940, 543).

Cezar Petrescu, *Întunecare*, vol. I: A doua mîhnire i-a fost pricinuită *lui madam Cimbru* de către fiica domniei sale (pag. 77); Lisbet! se auzi *glasul lui madam Cimbru* (81); în seara următoare *masa lui madam Cimbru* rămînea pustie (84); *Lui maman* îi e jenă față de noi (121); făcu să tresară din somn, toți *pruncii lui madam Vaisman* din cealaltă cameră (198). Vol. II: și *ochii verzi ai lui Catrinel* și muza de piatră albă, Erato (pag. 30); Roșața din *obrazul lui Catrinel* s'a risipit (31); *Părul lui Catrinel* miroase a fîn plouat (42); Iar atingerea din vîrful degetelor era netedă și rece, ca *obrazul lui Catrinel*, în noaptea cu fulgere (69); Acum am să urmez numai *sfatul lui M-lle Roche*, care ne rezuma lecția de stil și compoziție (84); Da săzi ghinișor, măi omule! se apără șoptit *glasul lui madam Bîzdîgă* (202); Ai văzut *rochia lui madam Olmazu?* (204); Mă uitam în *ochii lui Maman* (332); unde se amestecă buclele bălane *ale lui Mimi* cu cîrlionții negri ai lui Mihai (348); Eu le-am dat pe urmă *lui Mimi* (365).

Ionel Teodoreanu, *Lorelei*: Il prezentase *lui Luli* (pag. 33); Rîsul acoperi de cîteva ori *fața lui Luli* (56); Orișice casă putea fi *casa lui Luli* (81); Astfel își opri mintea și *asupra lui Luli* (92); *orașul lui Luli* strălucea (111); *moartea lui Luli* i-ar fi lăsat viața intactă (113); In fond nu concepea *moartea lui Luli* (113); Ce flori i-or fi plăcînd *lui Luli* (116); servea *lui Luli* cafea cu lapte cu pîne prăjită (139); Cu toate că *vîrsta lui Luli* dovedea vechimea unei căsnicii (144); Intîlnise ușa *odăii lui Luli* (154); conferind *lui Luli* o superio-

ritate (162); acesta era *farmecul lui Luli* (162); *obrajii lui Luli* își puteau permite vecinătatea unui păr negru (194); acceptase *întîietatea lui Luli* (256); zîmbind din cînd în cînd *lui Luli* (270); cu trupul ars de soare alături *de-al lui Luli* (276); fără să mai aștepte *ridicarea lui Luli* (279); redînd *lui Luli* o liniște care i-o aducea din nou cuminte (283); ținînd pe brațe *capul lui Luli* (287); După-amiezile erau consacrate *lui Luli* (336); se gîndea la scrisoare în *prezența lui Luli* (350); *Fetița lui Luli* se numea Li (422); înainte de *îndrăgostirea lui Luli* (429); descoperise *talentul lui Luli* (429); *Căsătoria lui Luli* o rănise adînc, dar *misterul lui Luli* sporise încă (429); *Secretul lui Lorelei* numai ea îl avea. *Iubirea lui Lorelei*, ea o avea. Devenise stăpîna *stăpînului lui Luli* (429).

Ionel Teodoreanu, *Ulița copilăriei: Glasul lui Nuni* îl opri în drum (pag. 55); i-l încredință *lui Nuni* (79); cere frumos iertare *lui Nuni* (82); o sărutare zburătă gureșă: *a lui Nuni* (82); pitit *îndărătul lui Nuni* (82); *Obrajii lui Nuni* răsăriră căpșunii (82); cu obrajii vămuiți din treacăt, de *buzele lui Nuni* (110); pentru *degetul lui Nuni* (113); și *suflarea lui Nuni* curgea mai departe (149).

I. M. Marinescu, *Satyricon* (trad. din Petronius): dădui *drumul lui Chrysis* cu astfel de făgădueli (pag. 130).

Corneliu Moldovanu, *Calendarul literar și artistic pe 1909*, București, Socec, 1909: Pe *albumul lui Medy* (pag. 153).

Gh. Minovici, *Destine omenești* (trad. din André Malraux): Nu auzea decît respirația înnăbușită *a lui May* (pag. 54); Era unul din vechii camarazi *ai lui May* (54); In odihnă *înfățișarea lui Valérie* era de o tristeță duioasă (113); Dezmierdările dădeau *lui Valérie* o expresie ermetică (116).

H. Papadat-Bengescu, *Concert din muzică de Bach: Agitația lui Mini* nu se liniști (pag. 7); Rim, la prima vedere, păru *lui Mini* același (7); puse *lui Mini* întrebări asupra petrecerii ei de vacanță (9); Mă duc să arăt *lui Mini* casa (11); Lina aduse un carton imens cu *fotografia lui Coca-Aimée* (17); însuflețită de *spusele lui Mini* (32); printre exclamările de bună revedere *ale lui Nory* (91); In loc de-a spune ea însăși *lui Nory* mesagiul Linei (91); lua cu mare atenție ultimele instrucții *ale lui Nory* (93); *Prezența lui Mika-Lé* la Elena

rămăsese nexplicată (96); Bine strunită, Norica uita *perversitățile lui Mika-Lé* (162); *Lui Nory* i se păru că Lina e grozav de vînătă la față (167); întinse apoi tava *lui Mika-Lé* (175); atentatul de odinioară *al lui Mika-Lé* (204); *Lui Mini* aprecierea *lui Nory*, care era deobiceiu așa de tăioasă, cînd era vorba de Sia, îi păru curioasă (245); Nory dete un cot puternic *lui Mini* (286); Făcu un semn de chemare *lui Nory* (288); Era *ghieruța lui Mika-Lé* (297).

E. Lovinescu, *Viața dublă*: să-i povestesc *lui Lulu* o istorioară de amor (pag. 87); Diomo iscodea cu încordare *ochii lui Lulu* (90); spre făptura pură și vaporoasă *a lui Lulu* (115); Mă întrebi de legăturile matrimoniale *ale lui Lulu* (148); cel dintîiu bărbat *al lui Lulu* (149); Sandu observase din primele zile silueta armonică *a lui Lulu* (165).

I. Peltz, *Calea Văcărești*, vol. I: Leibu *a' lui mimă Haike* (pag. 12); un băiețaș *al lu' madam Klein* (114); I-a venit rău *lu' madam Esther* (152); Cîteodată bărbatul venea încălzit de *vinul lui madam Cearnă* (203). Vol. II: Chelner, dă-i și *lu' Mali* (pag. 38); patronul cîrciumii *lui madam Cearnă* (73); Maralâ i l-a recomandat *lui Saly* (97); *Părinții lui Saly*, necăjiți și ei, sînt, însă, croiți din altă ștofă (99); Ar fi trebuit să-i răspundă imediat *lui Maralâ* și chiar s'o îndepărteze de Saly (99); De cîteva zile îi e foarte rău *lu' baba* (105); e *băiatul lui madam Sură*, negustoreasa de gîște (169); N'are nimic nici *împotriva lui Haike* (208); *Bărbatul lui Haike* a dat din cap afirmativ (209).

Ion Vlasiu, *Poveste cu năluci: Mîna lui Tuțu* are o căldură de plantă (pag. 10); În *fericirea lui Tuțu* și a mea, răspunsul acesta a fost ca un vînt învolburat și trist (19) [1].

A. Ceușeanu, *Luceafărul* I (1941), nr. 7: *Lui Lenke* îi plăcuseră hainele, mărgelele, săpunurile parfumate (pag. 226); Induioșat parcă, aduce el cel dintîiu vorba *asupra lui Lenke* (228).

I. Al. Brătescu-Voinești, *Metamorfoză*: Lina, care în tot timpul cît i-a povestit femeia pățania ei și *a lui madam Iosif*...

Dem. Theodorescu, *Robul:* Lui îi trebuiau trei

1. Dar ‹ am să pot să-i arăt *Tuței* că o iubesc într'adevăr (35), exemplu din care se vede că articolul feminin se potrivește foarte bine acestui nume.

mii de lei pentru nevoile proprii şi pentru *plecarea lui Margot* (pag. 70); pentru a plăti măcar *drumul lui Margot* (70); *Sfatul lui Margot*, însă, nu i se părea rău (80); *Satisfacţia lui Margot* readuse pe Nicoliu în jignirea-i strînsă (104); atîta sfios provizorat în *stăruinţa lui Margot* (133); lacrimile idioate *ale lui Fifi* (162); la pînda permanentă *a lui Margot* (173); obscuritatea *jalei lui Margot* (174); Mîna lui căută *mîna lui Margot* (175); îi plăcea lui Obogea pîntecul alb, şi plat, şi neted, *al lui Fifi* (191); *Ideia lui Margot* era minunată (254); De cînd îl prinsese cu mîinile în *sînul lui Fifi* (275).

N. D. Cocea, *Pentr'un petec de negreaţă*: ca să dai de *gura «lui»*[1] *madam Popescu* (pag. 177).

Traian Lalescu, *Universul literar* (din 28 Februarie 1942): O replică din actul I ne arată că *soţul lui Judith* este un om superior (pag. 2, col. 2).

A. Th. (elev!) scrie în teză: In tragedia Antigona, *moartea lui Antigona* şi a lui Haemon nu se petrec pe scenă.

Afară de aceste exemple, scoase din texte scrise, am strîns şi altele, aparţinînd limbii vorbite, cum sînt următoarele: *lu(i) Anuţa; lu(i) mama Anuţi; cartea lu Etuş; a lu lelea Fironica; a lu domnişoara Fira; paltonu lu mama; şoşonii lu domnişoara dela birou; a lu telefonista care-o fost la noi*, etc.[2]

Exemplele s'ar putea înmulţi la infinit, dar nu-i nevoe ca numărul lor să fie din cale afară de mare, cele de care dispunem fiind deajuns de numeroase spre a putea încerca o explicaţie a fenomenului.

Mai întîiu trebue să observăm că niciunul dintre ele nu se ridică peste 1862[3], dată la care apare romanul lui

---

1. Dupăcum se vede, autorul însuşi subliniază pe *lui*, punîndu-l între semnele citării.

2. Toate aceste exemple au fost înregistrate la Bistriţa într'o familie de Unguri. Prin Rodna Veche (tot în jud. Năsăud) am întîlnit, la Evrei, şi altfel de expresii: *lu mami i-a fost rău; asta-i a lu tati*, etc., unde *mami*, *tati* nu sînt genetive, cum s'ar putea crede, ci nominative (uneori vocative): *mami a fost bolnavă; tati, unde mergi?*; *mami şi eu am fost plecate la Singeorz.* Un fel de forme familiare, poate diminutive, după sistemul limbii respective. Cf. germ. *Muti* pentru *Mutter* (în gura copiilor).

3. Cu zece ani mai înainte găsim, la D. Bolintineanu, *Cîntece şi*

N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*. Exemplul scos din opera acestui scriitor [1], împreună cu cel din Caragiale [2], sînt, dealtfel, cele mai vechi dintre cîte îmi stau la dispoziție [3].

Exemplele acestea au însă o situație specială, prin faptul că într'unul este vorba de *Satana*, care, forma aceasta (feminină !), mai are una masculină, fără *a* la urmă, tot așa de răspîndită ca și cealaltă, atît în vorbirea obișnuită, cît și în literatură, unde o găsim, spre exemplu, la Alecsandri, în *Baba-Cloanța* [4]. Celălalt exemplu este și el discutabil, deoarece ne aflăm în fața unui substantiv feminin numai ca formă: *agă*. Scriitorul se gîndește la cel care ocupă postul de agă, și acela nu poate să fie decît un bărbat. Cuvinte cu forme duble (masculin și feminin), mai ales la genetiv - dativ, ne întîmpină, deobiceiu, printre numele proprii: *Luca*, *Toma* [5], etc.

In vorbirea familiară fenomenul este, după cîte știu, de înregistrat pentru prima dată, la începutul secolului nostru, către C. C. Văleanu, într'un articol întitulat *Chestiuni de limbă* și publicat în *Revista generală a învățămîntului* III (1907), pag. 103 urm. Autorul e de părere că această tendință «primejdioasă și contrară legilor limbii romînești» se datorește «imitațiunii după franțuzește» (pag. 106).

Intrebuințarea proclitică a articolului pelîngă numele

---

plîngeri, Iași, Tipografia Buciumului Romîn, 1852, pag. 115 un nume asemănător din punct de vedere gramatical, articulat cu encliticul feminin *-ei*:

Astfel le vorbește..., dar doi soli sosiră,
Doi trimiși *ai Bastei*..., capii toți ieșiră. Cf. și ediția îngrijită de I. G. Dimitriu, București, Cugetarea 1940, pag. 126.

1. Mă string de gît aceste *umbre ale lui Satana* (pag. 254).

2. Mătușa despre mamă *a lui Aga*, mai tînără ca dumnealui (*Schițe noue*[3], pag 27).

3. Criticul Ilarie Chendi scria poetei Maria Cunțan, la 11 Ianuarie 1899, următoarele: „aș fi foarte fericit, dacă ați putea să mă puneți în posesia cît mai urgentă *a „Loreley"*-ului romînesc (am făcut-o de genul masculin !), prin care literaturii noastre ați aduce un serviciu bun" (cf. *Revista Fundațiilor Regale*, August 1942, pag. 406), iar la 21 Ianuarie 1899: „aș voi să iau dela dînsele informații privitoare la *muzica lui Loreley*" (*ibid.*, pag. 407).

4. Baba Cloanța se pornește — Ce din dinți grozav scrîșnește
Fără grijă de păcat, — Și tot blastemă turbat.
Cu *Satan* încălecat — (*Poezii*, pag. 2).

5. Cf. *Dumineca Tomei*, dar *casa lui Toma*.

proprii masculine a atras după sine întrebuinţarea acestuia şi la substantivele comune, tot masculine şi ele, dar articulate cu *-lui* enclitic. Aşa se face că în loc de... *domnului* ne-am pomenit, la un moment dat, cu... *lui domnu*, expresie des întîlnită, mai ales în rîndurile soldaţilor, dar nu numai la ei[1]: *i-o spus lu domnu căpitan*; *am să-i raportez lu dom' locotenent*; *sabia lu dom' sublocotenent*; *capela lu domnu elev*, etc. In exemplele noastre, *căpitan*, *locotenent*, *sublocotenent*, *elev* (resp. *notarăş*) pot fi socotite ca adevărate nume proprii, căci soldaţii se gîndesc, deobiceiu, la comandanţii lor direcţi, şi într'o companie nu este decît un singur căpitan, într'un pluton un singur locotenent (sau sublocotenent), etc. In alte împrejurări, se dă şi numele de familie al ofiţerului, aşa că între a spune *am să-i raportez lui dom' locotenent Ionescu* şi *am să-i raportez lui Ionescu* nu este, din punct de vedere gramatical, nicio deosebire. Deaceea a fost foarte uşor să influenţeze contrucţia ultimă asupra celeilalte (cu *domn* înainte).*Dom(nu) locotenent* şi, la fel, *Domnu Ionescu* sînt simţite ca o unitate sintactică, ca un nume propriu alcătuit din două elemente.

In ce priveşte substantivele feminine, cred că explicaţia nu-i peste tot aceeaşi. Exemplele ar trebui grupate, aici, în două categorii.

La numele proprii recente şi aproape totdeauna cu înfăţişare străină este pur şi simplu o neputinţă să eviţi asemenea „greşeli", deoarece aspectul lor fonetic nu permite alipirea la urmă a articolului feminin corespunzător. Nu se pot articula cu *-ei* numele *Catrinel*, *Chrysis*, *Fifi*, *Haike*, *Kivi*, *Lenke*, *Loreley*, *Luli*, *Lulu*, *Margot*, *May*, *Mika-Lé*, *Mimi*, *Mini*, *Nory*, *Nuni*, *Saly*, *Tuţu*[2], *Valérie*, etc., aceasta cu atît mai mult, cu cît unele

1. Cf. Pavel D a n, *Urcan Bătrînul*, pag. 3: Ii spun eu *lui damnu notarăş* cum stau treburile. Şi toponimia ne pune la dispoziţie exemple interesante: *Crîngul lui bot*, *Măgura lui căţel*, *Valea lui ciine* (şi *Faţa valea lui ciine*), *Faţa lui craiu*, *Piatra lui craiu* (dar şi *Piatra craiului*, *Dealul lui frate*, *Valea lui moşu* (alături de *Valea moşului*), *Unghiul lui păr*), *Cornul tui Sas*, *Rădiul lui Tătar*, toate la Iorgu l o r d a n, *Rumänische Toponomastik*, pag. 191. Dar acestea sînt resturi depe vremea cînd articolul masculin se putea pune şi înaintea numelor apelative, nu numai a celor proprii, ca astăzi.

2. Forma *Tuţei*, pe care am citat-o în nota dela pag. 75, este, în realitate, genetivul lui *Tuţa*, nu al lui *Tuţu*.

din ele au înfățișare pur masculină (*Catrinel, Lulu, Tuțu*, etc.). Cuvintele *madam* și *mimă* deasemenea nu pot face genetivul *madamei*, care este vulgar, resp. *mimei*. Articolul feminin ar putea totuși însoți, dupăcum și însoțește, nume ca *Judith* sau *Antigona*, fiindcă genetive de forma *Judithei*, *Antigonei* sînt în conformitate cu sistemul lingvistic romînesc.

A doua categorie o formează exemple de felul următoarelor: «*lu baba*», *lu mama, lu domnișoara, lu telefonista*, etc., care, chiar dacă sînt întrebuințate și de Romîni, și sînt, într'adevăr, întrebuințate și de Romîni, își au originea, cu siguranță, în vorbirea minoritarilor. Dovada cea mai bună că așa stau lucrurile este însăși răspîndirea mai mare a fenomenului în provinciile alipite. Cînd vorbesc de minoritari, mă gîndesc, mai ales, la Unguri și la Evrei, pe care i-am auzit, nu odată, făcînd uz de asemenea construcții. Faptul acesta nu surprinde, dacă ne gîndim că minoritarii se «trădează», din punct de vedere gramatical, cînd vorbesc romînește, tocmai prin modul cum mînuesc articolul, lucru pe care l-a observat, printre alții, G. Ibrăileanu în studiul său asupra lui I. Al. Brătescu-Voinești. Iată ce spune fostul nostru profesor în *Scriitori și curente*, Iași 1909, pag. 266. «In Contravenție, d. Brătescu-Voinești zugrăvește pe un mic negustor evreu, Iosif Bailer, care vorbește stricat romînește... Să-l fi pus să vorbească bine romînește, n'ar fi fost natural... Poate alt scriitor l-ar fi pus să vorbească chiar așa cum vorbește în realitate orice Iosif Bailer... Dar aceasta n'ar fi fost literar și ar fi fost neestetic: gîndiți-vă la chipul cum vorbesc Evreii și Grecii lui Alecsandri. Ce a făcut d. Brătescu-Voinești? A procedat perfect artistic: A ales numai greșelile de limbă caracteristice oricărui Evreu care nu vorbește bine romînește; a ales numai atîtea greșeli de limbă cîte sînt strict necesare ca să ne dea realitatea personajului: «*Iu* totdeauna am nițel spirt în casă; mai te doare un picior, mai te doare o mînă, te freacă *nevastă*». *Iu* și nearticularea exactă a substantivului sînt ultimele lucruri pe care le mai păstrează un Evreu».

Ibrăileanu însuși va întrebuința procedeul acesta, mai tîrziu, în «Adela», cînd pune să vorbească pe vizitiul evreu care conduce eroina dela Bălțătești la Piatra.

*

Avînd în vedere că fenomenul nostru se răspîndeşte atît în literatură, unde îl întîlnim la scriitori dintre cei mai importanţi, cît şi în vorbirea familiară, unde s'a răspîndit prin intermediul minoritarilor, dela care a şi început, dealtfel, în marea majoritate a cazurilor, n'ar fi imposibil să se extindă cu timpul şi să treacă drept conform sistemul lingvistic romînesc. Căci, întocmai ca şi în scris, el apare la oameni care posedă, simţul limbii lor materne, şi dacă aceştia nu-l evită, însemnează că nu li se mai pare a fi o abatere propriu zisă dela regulile limbii noastre.

Legea minimului efort sprijină tot mai mult răspîndirea unei construcţii, care, probabil, nu are o vechime mai mare de optzeci de ani.

G. Istrate.

BEMERKUNGEN ZUR STRUKTUR DER RUMÄNISCHEN SPRACHE.

Die rumänische Sprache als Ganzes ist ein äusserst komplexes Gebilde und bietet sowohl diachronisch als auch syncronisch ein interessantes Feld für den Linguisten. Hier soll eine sprachliche Erscheinung aufgezeigt werden, die, von der Struktur des heutigen Rumänisch aus betrachtet, die Pole einer Spannung darstellt. Und zwar handelt es sich hier nicht um den Kontrast zwischen Schriftsprache und gesprochener Sprache. Im Rumänischen kommt viel deutlicher eine andere Unterscheidung heraus: der Kontrast besteht hier zwischen der Sprache des Volkes und der der Gebildeten [1]. Die Sprache der Oberschicht kommt selten der Schriftsprache so nahe wie gerade im Rumänischen. Man denke im Gegensatz dazu etwa an das Nachkriegsdeutsch und besonders Englisch, wo vieles geschrieben, aber nicht gesprochen werden kann und umgekehrt. Die Hauptspannung liegt also im Rumänischen nicht zwischen Hochsprache und Umgangssprache, sondern innerhalb der Umgangssprache. Wenn man nun aber als die beiden Pole die Vielfalt der einen und die Begrenztheit der anderen ansetzen wollte, so träfe man damit nur eine Seite der Erscheinung, würde aber nicht das Ganze erfassen. Gewiss ist die Sprache der Gebildeten ungeheuer reich sowohl an Wörtern als auch an Bildungsweisen (Nebeneinander von rum. und slav. Formen, dazu — meist französische — Neologismen),

1. Cf. hierzu I. Iordan, *Mélanges Bally*, Genf. 1939, p. 277 ff., wo zwischen beiden Sprachschichten unterschieden wird.

während der Wortschatz der ungeschulten Schichten sehr gering ist. Aber anderenseits gibt es noch einmal eine Wiederholung der gleichen Spannung wie zwischen Ober-und Unterschicht auch innerhalb der Volkssprache. Einerseits gibt es eine ungeheure Menge von Bezeichnungen von Gegenständen (Dingen und Lebewesen)[1], die nach den verschiedenen Eigenschaften gewählt werden. Die Benennung kann je nach Form, Farbe, Gestalt oder Alter eine andere sein. So gibt es z. B. mindestens fünf verschiedene Ausdrücke für «Heugabel» : «vîrfar» (H. mit langem Stiel), «podinar» (H. mit kurzem Stiel), «tulpinar» (H. mit mittellangem Stiel), «ţăpoiu» (grosse H.) und «furcă». Von den unzähligen Bezeichnungen für «Pferd» seien nur einige genannt[2]; «mînzoc» (Füllen), «mînz» (Pferd im 1. Lebensjahr), «strîjnic» (Pferd in 2. Lebensj.), «noaten» (Pf. im. 2. Lebensj.), «tretin» (Pf. im 3. Leb.), «costruş» (Hengstfüllen), «breaz» (Pf. mit weissem Streifen), «bijog», «drîglă», «mîrştină», «mîrştoagă», «rablă» und «slăbătură» (Schindmähre, Klepper), «hlobar» (Pf., das in der Schere geht), «ţintat» (mit Blesse im Kopf). Diese Beispiele mögen genügen, um den Reichtum an Gegenstandsbezeichnungen in der Volksprache anzudeuten. Diesem sprachlichen Reichtum steht innerhalb derselben Volksschicht eine besondere Armut gegenüber, was den Sprachschatz des täglichen Lebens anlangt. Von der syntaktischen Seite her gesehen, könnte man fast sagen, der Spannungsstrom bewege sich zwischen nominaler und verbaler Ausdrucksweise, doch wäre das irreführend, insofern als gerade in der Landwirtschaft auch eine Anzahl Tätigkeiten durch viele Wörter ausgedrückt werden, nämlich diejenigen, die das Hantieren mit den Gegenständen meinen. Dagegen ist der Wortschatz, der allen gemeinsam ist, und der im täglichen Umgang in und ausser dem Haus am häufigsten verwendet wird, sehr gering. Es gibt eine kleine Anzahl von Wörtern mit denen man aus-

1. Zur semantischen Terminologie cf. F. Slotty, *Travaux du Cercle linguistique de Prague*, 1929. p. 93 ff.

2. Cf. Sever Pop, *Citeva capitole din terminologia calului, Dacoromania*, V, 1929, Cluj, p. 51 ff.

kommt. Dabei ist der Umfang des einzelnen Wortes sehr gross, viele Begriffe sind in eine Form gefasst. Um Missverständniss vorzubeugen, sei gleich vorweg bemerkt, dass es sich natürlich nicht nur um das «Allerweltsverb» handelt, das es im Rum. auch gibt, und das wie in anderen Sprachen «machen» ist. Es gibt im Rum. eine ganze Anzahl solcher Wörter. Zunächst ein Verbum der Bewegung, «a pleca». Dieses Wort dient zur Bezeichnung der Bewegung von Lebewesen, und zwar bezeichnet es vor allem das W e g bewegen. Man gebraucht «a pleca» in gleicher Weise, wenn man für immer weggeht, wie wenn man sich nur für eine Minute entfernt. Es heisst «abreisen» sowohl wie «ausfliegen», «einkaufen gehen» und «den Dienst verlassen». Es ist aber nicht so, dass es keine speziellen Wörter für diese verschiedenen Begriffe gäbe, nicht nur die Lexika und die Literatur, auch die Sprache der Gebildeten beweist es.

Ein weiteres solches Verbum ist «a ţine». Der Verwendungen sind unzählige, u. a. wenn von einem Kleid gesagt wird «ţine», so kann das sowohl heissen: «es ist haltbar» als «es verändert die Form» («zieht sich»). Die Frage: «cine te ţine» meint je nach Bedarf: «wer behütet dich»? — «wer hält dich auf» — «wer ernährt dich»?. Die Situation allein entscheidet, welcher Wert der Frage zukommt, und nicht selten ergibt sich daher keine Klarheit. Einen grossen Umfang hat auch «a cînta», wenn auch nur nach einer Richtung. Jede Art von Musizieren wird damit bezeichnet. Wenn von jemandem gesagt wird «el cîntă», so kann man nur erraten, ob er singt, Klavier spielt, geigt, oder das Grammophon anstellt.

Auf Vollständigkeit kann natürlich in diesem Rahmen kein Wert gelegt werden. Es sollten nur einige Belege für die aufgestellte Behauptung angeführt werden. Zu diesen Verben mit den vielen Meinungen kommen noch einige Adjektive, bzw. Adverbien (wobei letztere häufiger verwendet werden). Diese vieldeutigen Wörter sind vor allem «tare», «mare» und «subţire»; «tare» kann ganz farblos einfach «sehr» heissen (tare frig), aber andererseits alle Grade von «hart» und «heftig» ausdrücken. Das Wort «subţire» (adj. und adv.), eigentlich «dünn», heisst zum Beisp. «fein» (von

gemahlenem Kaffee—wozu der Gegensatz «grob» durch «mare» ausgedrückt wird), aber «subţire» heisst auch «schlank», «zierlich», «leicht» (Stoffe), «kurz» (geschnittenes Haar); «glas subţire» kann ebensowohl «feine» wie «schrille» Stimme heissen. Das Wort kommt am häufigsten als Adv. vor, als Adj. kommt noch «slab» hinzu, vor allem, wenn es sich auf den menschlichen Körper bezieht (z. B. «hager», «dürr», «kraftlos», «schwach», cf.: «cură de slăbire» Abmagerungskur). Fast ebenso häufig ist es in übertragener Bedeutung. Auffällig ist vor allem die geringe Auswahl an Adverbien, die zur Verfügung stehen, aber auch bei den Adjektiven ist die Auswahl nicht wesentlich grösser.

Wie lässt sich nun die eben beschriebene sprachliche Erscheinung erklären? Die Schwierigkeit liegt in ihrer komplexen Natur. Man kann nicht sagen, die Sprache des einfachen Volkes sei wortarm, denn dem steht der Reichtum des nominalen Wortschatzes auf bestimmten Gebieten entgegen. Die Erklärung muss von der semantischen, nicht von der grammatischen Seite kommen. Wiederholen wir noch einmal den Tabestand: sprachliche Polarität besteht zwischen der Ober- und Unterschicht. Diese Spannung ist soziologisch bedingt, kann also nicht aus der Sprache und nicht an diesem Ort erklärt werden. Eine weitere Polarität—sie ist Gegenstand dieser Betrachtung—besteht zwischen der Ausdrucksfülle an Gegenstandsbezeichnungen (wenigstens auf manchen Gebieten, beruflich-ländlicher Art) und dem geringen Vokabular der Merkmalsbezeichnungen in der Alltagssprache des Volkes. Nicht die Genese soll hier betrachtet werden, sondern der jetzt gegebene Bestand. Allerdings darf man nicht ausser Acht lassen, dass der reichhaltige Wortschatz des bäuerlichen Lebens keinesfalls von oben überkommen ist, sondern der schöpferischen Phantasie des Volks entsprang. Das ergibt sich schon aus dem Mangel an Abstraktionsvermögen, der sich daran zeigt, dass es wenig Oberbegriffe gibt. Im grossen Ganzen kann man sagen, dass der Unterschied zwischen Gegenstandsbezeichnungen auf der einen und Merkmalsbezeichnungen auf der andern Seite liegt. Man könnte die letzteren als das Gerüst der Umgangssprache ansehen, als das jedem einzelnen nötige

Handwerkszeug, das in jedem Gespräch des Alltags—gleich worüber — vorkommt. Im Rum. nun ist dieser Teil des Wortschatzes äussert spärlich und anspruchslos bis zur Unkenntlichkeit.

Man pflegt häufig volkssprachliche Erscheinungen mit Bequemlichkeitstendenzen zu erklären. In gewisser Hinsicht könnte man also sagen: die Tatsache, dass der Wortschatz sehr klein ist, zeigt, dass hier ein Streben nach Bequemlichkeit wirksam ist, während das Streben nach Deutlichkeit zurücktritt, denn diese Sparsamkeit im Ausdruck führt häufig zu Missverständnissen. Die Vieldeutigkeit der Wörter macht dann längere Ausführungen notwendig. d. h., die ursprünglichen Bequemlichkeitstendenzen haben ihr Ziel nicht erreicht. Man könnte vielleicht sagen, es macht sich in der Sprache eine gewisse Anspruchslosigkeit bemerkbar, die ja auch auf anderen Gebieten des täglichen Lebens zu beobachten ist. Die Mitteilung gegenüber der sozialen Umwelt begnügt sich mit einem kleinen Vokabular, in dem dichtgedrängt viele Meinungen untergebracht sind. In der Bezeichnung der naturalen Umwelt jedoch kommt eine emotionale Entladung zum Ausdruck und Freude an der Farbigkeit und Vielfalt. Es ist übrigens eine bekannte Tatsache, auch für andere Länder, dass der Landbewohner von seinen Tieren, Feldern u. s. w. ausdrucksvoller spricht als von irgend etwas sonst. Dem kommt eine negative Bedingung entgegen, die mangelnde Abstraktionsfähigkeit. Alle Gegebenheiten werden nebengeordnet, ohne zu Oberbegriffen zu gelangen.

Zum Schluss soll noch eine Theorie angedeutet werden, die jedoch nicht von der Linguistik allein, sondern nur mit Hilfe der Volkskunde bewiesen werden kann! Es scheint, dass in den verschiedenen Gebieten des Volkslebens ein stark entwickelter Sinn für Farbigkeit, aber ein Zurückbleiben des Formsinns existiert. Es sei an die schönen und phantasievollen farbigen Trachten erinnert, die jedoch an Form der städtischen Kleidung unterlegen sind, oder an Möbel und Keramik. Das Gleiche beobachtet man in der Poesie, wo die Volkslieder der Kunstpoesie an Farbenkraft

und Ausdruck oft überlegen sind, aber eine weniger ausgebildete Form zeigen. Auch in der Musik könnte man vielleicht eine Parallele sehen. Die hier behandelte sprachliche Erscheinung liesse sich im Rahmen dieser Theorie in einen grösseren Zusammenhang einordnen.

Ingeborg Seidel-Slotty.

NOTE DE ARGOT ROMÎNESC.

După publicarea articolului «Argot basarabean» în vol. V al acestui *Buletin*, am continuat să adun material, în vederea unei lucrări mai întinse. Intre timp am fost încorporat, pentru a-mi face stagiul militar. Cu acest prilej am putut aduna o serie de termini de argot cazon. Numărul lor este relativ mic, deoarece i-am adunat în condiţii nu tocmai favorabile. Cele dintîiu fişe de argot cazon am început să le alcătuesc în timp ce urmam cursurile Şcolii de ofiţeri de rezervă din Bacău. Prima constatare a fost o mare sărăcie de termini argotici în acest mediu, pe care-l bănuiam cu deosebire bogat în astfel de elemente lexicale. Deşi membrii şcolii erau foşti elevi şi studenţi, al căror limbaj, dupăcum se ştie, este, în mod obişnuit, puternic pigmentat cu asemenea termini, am observat că şi puţinele expresii argotice care circulau erau «lansate» de militarii care ne instruiau.

După absolvirea şcolii m'am înapoiat la regimentul meu, cu sediul, pe atunci, la Cetatea-Albă. Credeam că acolo voiu putea strînge un material mai bogat, atît de argot cazon, cît şi de argot basarabean. Nu am mai reuşit să-mi pun planul în aplicare, fiindcă, foarte curînd, am fost mutat la un comandament militar de mare unitate, unde mediul nu era favorabil scopurilor mele (am înregistrat un singur termin argotic: *paraşutist* 'onanist', cu care era ironizat un chelner din acel comandament).

Intors la Iaşi, am continuat să adun material şi să-mi complectez fişele mai vechi. Pentru aceasta am consultat şi mai multe opere literare, ca să văd în ce măsură este folosit acest material lexical de către scriitori cu intenţia de a realiza anumite efecte stilistice. Fructul acestor cercetări

a întrecut cu mult aşteptările mele. Dintre autorii consultaţi se cuvine să pomenesc depe acum pe Jean Bart şi Leon Donici. Iniţial, am cercetat din nou volumul lui Donici «Noul Seminar», tradus din ruseşte de G. M. Ivanov, deoarece îmi aminteam că am găsit acolo unii termini argotici basarabeni [1], precum şi o atmosferă de cazarmă-internat, care era aidoma aceleia a internatului dela liceul da băieţi din Tighina şi a Şcolii de ofiţeri de rezervă dela Bacău. Astfel am reuşit să adun un bogat material lexical care mi-a înlesnit tălmăcirea unor termini argotici basarabeni şi cazoni oarecum dificili. Mai mult decît atît. Lectura volumului, cu atmosfera lui atît de caracteristică şcolii basarabene, mi-a împrospătat amintirea cîtorva expresii argotice uitate în timpul ce trecuse dela absolvirea liceului tighinean. In chipul acesta am reuşit să întocmesc un fel de complectare la «Argot-ul basarabean» pe care l-am publicat acum trei ani.

Lecturi mai vechi şi fişe sărace, alcătuite la întîmplare, m'au îndemnat să revăd unele opere cetite mai demult. Doream, în special, să recetesc operele cîtorva scriitori aparţinînd la categorii sociale în care argot-ul e mai frecvent. Evident că, înainte de toate, m'am oprit la ale autorilor militari, alegînd, pentru nevoile prezentei discuţii, pe Jean Bart, Ioan Missir şi Octav Dessila, tocmai pentrucă aparţin unor genuri literare diferite şi prezintă individualităţi, ba chiar şi medii deosebite. Am cercetat însă şi volume scrise de «civili», care evocă războiul sau diverse frămîntări sociale, din cauza realismului pe care caută să-l valorifice şi din punct de vedere lingvistic, punîndu-şi eroii să vorbească în felul clasei pe care o reprezintă sau din sînul căreia s'au ridicat.

Intre timp, am fost concentrat, în cursul lunilor Martie şi Aprilie 1941, la Ploieşti, de unde am fost trimes pe zonă în comuna Albeşti-Muru (din judeţul Prahova). Cu această nouă ocazie am reuşit să mai culeg cîţiva termini

1. Nu ştiu dacă ei există supt această formă în original sau dacă provin dela traducător. In orice caz, indiferent cui aparţin, ei sînt specific basarabeni.

argotici, cu care mi-am complectat materialul înregistrat mai înainte. Şi deastădată am putut constata că cei care creiază sau răspîndesc argot-ul nu sînt soldaţii, ci militarii de meserie: gradaţii reangajaţi şi ofiţerii de carieră. Dela aceştia îl învaţă atît soldaţii care îşi fac stagiul obişnuit sau cu termin redus, cît şi ofiţerii de rezervă care vin din «civilie» complect, sau aproape complect, ignoranţi în materie, dacă negîndim la adevăratele expresii de argot, mereu altele şi mereu proaspete, şi nu la cuvinte extrem de învechite ca: *mititică* 'carceră', *căţea* 'mitralieră', *a ceti ziarul* 'a se păduchi', etc. Constatarea aceasta mi-a fost întărită de recentele «reportaje de război» ale diferiţilor reporteri militari, care scriu la marile cotidiane din Capitală. Cercetarea unora din ele mi-a îngăduit să adun cîteva expresii cazone de cea mai mare actualitate, creaţii excluzive ale ofiţerilor de carieră dela care au fost «furate» de cei de rezervă. Face excepţie dela această constatare formula argotică *a face arşice* 'a omorî', găsită la sublocotenentul aviator rezervist Grigore O. Ioan (cf. *Universul* dela 14 Iulie 1941, pag. 7, articolul «Am fost la Ruşi», rubrica «Jurnal de război»), care reproduce vorbele unui soldat aviator aflat la bordul unui avion de bombardament, ceeace arată că este vorba de o expresie argotică populară.

Printre aceste note am socotit util să introduc şi cîţiva termini de argot gălăţean, pe care i-am culeş în mod sporadic din oraşul copilăriei părinţilor şi rudelor mele, pentrucă ei au darul să arăte mediul specific porturilor şi să evoce lingvistic cadrul social pe care l-a cunoscut atît de bine scriitorul Jean Bart şi în care se dezvoltă acţiunea romanului său *Europolis*.

Deoarece materialul acestor note este bogat şi variat, l-am împărţit în patru grupe: I. Argot cazon; II. Termini argotici gălăţeni; III. Literatura şi argot-ul; IV. Complectări la «Argot-ul basarabean». Deocamdată dau publicităţii numai primele două părţi, rămînînd ca celelalte să apară mai tîrziu, poate îmbogăţite faţă de modul cum se prezintă ele astăzi.

I. Argot cazon.

Precum am spus mai sus, terminii argotici pe care i-am

cules în timp de circa 16 luni provin, în cele mai multe cazuri, dela militarii de carieră. Deaceea e natural ca ei să fie creaţi dela cuvinte specifice limbajului cazon şi, mai ales, să se refere la noţiunile curente în mediul militar. Unui soldat prost, tare de cap, i se zice *blindat* şi apoi, prin derivaţie sinonimică, *betonat*; înălţătorul unei arme, instrument de ochire ce se ridică şi se coboară, atunci cînd e necesară o anumită bătaie a armei, este comparat cu organul genital bărbătesc; un lucru extrem de bun este *la o mie opt sute*; unor acţiuni fiziologice li se zice *a mînui trăgaciul*, iar primejdia în care se află cineva indezirabil sau care provoacă aversiunea superiorului se exprimă prin expresia pur militară *a intra în traiectorie*, sinonimă oarecum cu *a avea un dinte pe cineva*, etc.

Pelîngă aceste expresii, am mai notat: *crocodil*, *flocosul polonez*, *scara pisicii*, *suspensor*, etc., deoarece, deşi unii denumesc în mod propriu diverse noţiuni (*crocodil*, animalul, *scara pisicii* aşa cum se zice scaunului birjarului *capră* şi ţîţînii uşii *copil*), păreau a fi pronunţaţi cu o anumită notă de afectivitate ironică, pecînd alţii erau creaţi printr'o deformare fonetică a cuvîntului propriu: *flocosul polonez*, în loc de *focosul polonez*, precum şi *suspensor*, în loc de *susţinător*.

Totuşi, afară de aceştia, am mai înregistrat un număr oarecum triplu de termini argotici împrumutaţi din graiul civililor. Situaţia se explică uşor prin faptul că ultimii au un lexic mai bogat, născut din varietatea ocupaţiilor şi, deci, a cuvintelor legate de acestea, precum şi din condiţii psihologice speciale. Ancheta mea nu a putut decît să constate şi să înfăţişeze o situaţie reală, căci între argot-urile şi jargoanele diferitelor ocupaţii, profesiuni sau meserii nu există şi nici n'ar putea exista graniţe lingvistice.

A. Cuvinte.

abanos: aşa se spunea scobitoarelor la Şcoala militară, fiindcă puţinele pe care le aveam se înnegreau repede, neavînd posibilitatea să ne procurăm altele.

belici 'sergent major'. Auzit la Urlaţi, unde se afla comanda regimentului 32, dela un sergent care ironiza astfel

pe un subofiţer: *Păi da! D-voastră sînteţi Belici, nu sergent, ca mine!*

betonat 'prost, tare de cap, ca betonul'. Inregistrat la Bacău (un ofiţer spunea aşa unui soldat, care servea la sufragerie) şi la Cetatea-Albă (dela un camarad de regiment). Cf. *blindat.*

biciclist 'bolnav de blenoragie'. Din cauza mersului şovăelnic şi dificil?

blindat, fem. *blindată*, sinonim cu *betonat.* Auzit la Cetatea-Albă (dela acelaşi informator), la Bacău şi la Ploieşti.

capot 'cămaşa sau bluza cu care e învelită puşca-mitralieră'. Termin oarecum curent în limbajul elevilor Şcolii de ofiţeri dela Bacău.

caput 'distrus, zdrobit, sfărîmat'. Este germ. *kaputt*, împrumutat dela ostaşii germani care se află pe pămîntul nostru.

carcalete 'măsură de $^1/_4$ kgr.'. Un fel de amestec alcoolic, diferit de acela numit *răsucită.* Conţine anumite cantităţi de vin şi limonadă sau sirop. Băutura se bea oricînd, chiar şi atunci cînd e pentru «trezeală».

castanetă 'dopul dela armă': un apărător de metal sau de piele care se pune la gura ţevii, îmbrăcînd uneori şi *cătarea*, pentru a împiedeca să pătrundă pe ţeavă ploaia, praful sau noroiul. Este frc. *castagnette*, instrument întrebuinţat ca un fel de acompaniament în timpul dansului şi care se caracterizează prin păcăniturile produse. Cf. turc. *geamparale.*

casă 'prezervativ'. Numit aşa, pentrucă are menirea de a «păstra»? Se spune *casă* ambelor feluri de prezervative, cu şi fără rezervor. Nu cunosc forme de plural. Auzit la Iaşi, dela un militar evreu.

catiuşce 'avioane bolşevice'. Cf. Elefterie Negel, *Am sărutat pămîntul Basarabiei...* (*Universul*, 9 Iulie 1941): *Un nou iureş, o nouă fugă. «Catiuşcile» dispar în zare sau se rostogolesc înfundîndu-se cu botul în pămînt.* Diminutivul n. fem. *Catia*, specific rusesc.

chintă de Mizil 'chintă albă', avînd următoarele cărţi:

7, 8, 9, 10 şi as în loc de valet. Informator: un camarad de companie, originar din Ploieşti [1].

chiştocar 1. 'sărac'; 2. 'pleşcar'. Sensul propriu este 'cel care fumează resturi de ţigări, *chiştoace*', fie din lipsă de bani, fie pentrucă-i zgîrcit. Auzit la Focşani.

ciolovec 'bolşevic': *La înapoiere am fost atacaţi de trei avioane de vînătoare bolşevice. Dar «ciolovecii» au fost lăsaţi în urmă...* (*Universul*, 14 Iulie, 1941, pag. 1, articolul: «Primul bombardament» de Comandor av. rtg. Al. Demetrescu). Cuvîntul nu e nou, fiind răspîndit în Moldova dintre Siret şi Prut şi dintre Prut şi Nistru, chiar cu înţelesul propriu, din limba rusă, de 'om'. El are însă, deobiceiu, o valoare uşor ironică în expresii ca: *Ehei! te ştiu eu ce fel de ciolovec îmi eşti!* sau în exclamaţii ca: *Ciolovece, ciolovece!* [2]

closet 'gură'. Unii camarazi, extrem de triviali, în timpul unor discuţii mai aprinse, îşi apostrofau adversarii cu cuvintele *închide closetul*, pentru care să se compare altă formulă, tot atît de trivială, *a mînca c....t* (sau, eufemistic, *rahat*) la adresa acelora care vorbesc mult şi numai prostii sau neadevăruri.

cocoşel 'piesă de cinci lei', avînd efigia Regelui Mihai, depe timpul cînd era minor. Auzit dela cîţiva soldaţi ploieşteni din plotonul meu, care numeau *cocoş* piesa de zece lei cu chipul fostului suveran. Intîiu s'a născut această denumire, iar dela ea s'a format diminutivul *cocoşel*, atît de potrivit cu vrîsta şefului statului şi cu valoarea monedei.

colivar 1. 'elev al şcolii de cîntăreţi bisericeşti'; 2. 'seminarist'; 3. 'teolog'. La Şcoala militară erau ironizaţi astfel viitorii preoţi, fiind puşi alături de simplii candidaţi la postul de cîntăreţ.

combinezon, sinonim cu *capot*, discutat mai sus.

---

1. La Iaşi jucătorii de pocher îi spun *chintă de Vasluiu*. Aşadar se ironizează ignoranţa (numai presupusă) a locuitorilor unui mic oraş învecinat.

2. In Moldova propriu zisă trebue să se fi introdus cu ocazia războiului din 1916-18.

crocodil 'deal, de formă puțin lungăreață'. Cuvînt obișnuit la Cursul de Topografie.

dirijabil: așa era poreclit dirijorul corului nostru dela Școala militară. La fel i se zice unui dirijor de cor și la Iași, indiferent de importanța lui. Joc de cuvinte, glumeț, bazat pe înrudirea etimologică a ambilor termini.

Englez 'penis'. Cf. mai departe expresia *a da Englezul la maimuță.*

felicitare 'ordin de concentrare, de chemare'. Terminul pare a fi recent, de cînd au început concentrările masive pe care le cunoaștem.

fetiță 'mitraliera Z. B. [= *Zbroeowka Brno*, uzinele de armament din Brno]'. Mitraliera Z. B. e mai nouă și mai atrăgătoare pentru elevii de școală militară decît vechia mitralieră «Schwarzlose», care, prin dimensiunile ei, pare a-i fi... mamă. De aici numele de *fetiță* al aceleia.

flocosul polonez 'focosul polonez'. Se remarcă deformarea intenționată a terminului propriu, avînd drept rezultat înlocuirea lui printr'un cuvînt cu care seamănă numai ca sunete. Cf. *suspensor*, notat mai jos.

gargară 'vin'. Auzit dela un camarad la Bacău. Imaginea e clară, deaceea n'are nevoie de motivare.

icre 'bombe' : *Gîndul nostru aleargă departe, cu motoarele în plin și depășesc viteza de croazieră a mașinilor noastre, peste Prut, acolo unde vom depune «icrele» la bolșevici ; și avem în avioanele noastre multe, ca ouăle de furnici.* (Ion Băleanu, *Am semănat grindină de bombe*, în ziarul *Timpul*, 21 Iulie 1941, pag. 4). S'a spus icre bombelor pe care avioanele le aveau la bord «multe, ca ouăle de furnici», fiindcă «semănatul» lor trezea imaginea depunerii icrelor de către pești în epoca fecundației [1]. Tudor Arghezi le spune bombelor unui avion italian de bombardament «Cafroni», sosit la București, *ciorchini* (Cf. *Bilete de papagal*, nr. 6 [483], pag. 113).

infecte 'efectele cazone'. Toate unitățile militare cunosc

1. Acest cuvînt apare și în expresia *a-și lăsa icrele* 's'accoupler', unde sensul lui e destul de apropiat de cel propriu.

acest cuvînt, care, la origine, n'a avut valoare argotică, ci a căpătat-o doar în unele cazuri, cum am putut constata la Şcoala militară dela Bacău.

ivan 'avion bolşevic'. La început am crezut că numele acesta a apărut ca o variantă pentru *catiuşcă* 'avion sovietic', din nevoia de a se avea o formă masculină, cerută de sistemul nostru lingvistic, unde avionul nu poate fi numit cu un cuvînt feminin. In realitate toţi cei care spun avioanelor sovietice *ivan* habar nu aveau de cuvîntul pe care eu l-am amintit mai sus, ceeace arată că e vorba de o creaţie independentă: s'a recurs la numele propriu cel mai răspîndit, deci mai caracteristic pentru Ruşi [1]. Astfel unui German i se zice *Fritz* sau *Hans*, unui Englez *John*, unui American *Sam* (sau *Unchiul Sam*), etc.

înălţător 'organul genital masculin', în fraza «Il pun pe G. [un camarad la şcoala militară] să vă culce înălţătoarele». Era nelipsita glumă (*bancul!*) a serg. maj. T., în serile cînd era de serviciu pe companie.

labaiană 'havaiană'. Termin creat prin derivaţie sinonimică după exemplul lui *labalaică* (cf. mai jos) şi prin contaminaţia cuvintelor *labă* şi *havaiană*. Este cunoscut la Cetatea-Albă şi Orheiu şi a fost răspîndit şi la Şcoala militară de camarazii noştri basarabeni.

labalaică 'balalaică'. Anagramă depreciativă din *balalaică*, instrument cu coarde specific rusesc. Anagrama a fost determinată de cuvîntul *labă* din expresia *a lua la labă*, al cărei înţeles se cunoaşte.

la o mie opt sute, un fel de superlativ, cu sensul de 'foarte bine din toate punctele de vedere'. Termin argotic specific militarilor de meserie. Se zice despre o femeie că e *la o mie opt sute*, despre o afacere care a întrecut aşteptările *la o mie opt sute*, etc. Este vorba de 1800 m., distanţa maximă la care bate arma, distanţă mare, dificilă pentru trăgătorul comun, dar care oferă trăgătorului de elită su-

1. Să se compare *I v a n Turbincă*, povestea atît de cunoscută a lui Creangă, şi zicala *dacă dai nas lui Ivan, el se suie pe divan.*

prema satisfacţie de a trage ca nimeni altul. Dealtfel, regulamentele militare spun că trăgătorii comuni trag la distanţe mai mici, urmînd ca la distanţe mari să tragă doar cei foarte buni. In niciun caz expresia nu se referă la anul 1800 (adică la 'vremuri trecute, vremuri vetuste').

lăţel 'sergent major'; cf. mai jos, s. v. *păduche.*

lunetist 'cel care poartă ochelari'. I se mai spune şi *ochelarist.* Intr'o zi acelaşi serg. maj. T. a spus că plot. I, al cărui încheietor era, are «şase lunetişti».

Madame Flaut, m-me Fleury sau *m-me Florescu* 'femeie depravată care practică un anumit fel de dragoste vicioasă'. Terminul a fost creat din cauză că 'gurii' i se spune *cioc, flaut* şi *muşt(i)uc,* de unde expresia *a o da la cioc, la flaut, la muşt(i)uc* 'aberaţie sexuală'. C. Armeanu notează *flaut* 'organul genital masculin' (vol. IV al acestui *Buletin,* pag. 135).

Madame Manlicher 'viciul solitar'. Un domn ofiţer ne spunea că arma «trebue frecată» (=ştearsă) şi în pat, pentru a fi curată la inspecţie. Numele *puştii* sistem vechiu este *Manlicher,* în care creatorii de argot au crezut că pot găsi radicalul *mînă* (cf. *m-me Lamain*), de unde şi cele două sensuri pentru *a freca arma.*

maimuţă 'femeie'; 2. 'femeie depravată'; 3. 'organul genital feminin'. In ce priveşte al doilea sens, cf. *maimuţă* 'prostituată': *mergem diseară la maimuţe?,* dat de P. Ciureanu, în prezentul *Buletin,* vol. II, pag. 206. Cu acelaşi înţeles, *cotoarbă, mastroacă* şi *paraşutistă.* Cu prilejul unui spectacol dat de Compania Teatrului Cărăbuş, venit în turneu toamna trecută la Iaşi, am auzit terminul *maimuţă* cu sensul de supt 1. Pelîngă aceste două sensuri există şi al treilea, care a fost scos din expresia argotică *a da Englezul la maimuţă* 's'accoupler'. Organului genital feminin i s'a zis *maimuţă,* foarte probabil, din cauza aspectului păros. Fantazia populară a creat şi alte metafore întrucîtva asemănătoare. Cf. Ion Diaconu, *Folklor din Rîmnicul-Sărat* II, Focşani 1934, pag. LXVI—VII: pentru 'penis' *miel, buruiană de izmeană, sîfloiu,* pentru 'cunnus': *turcălaie, găină neagră'n poală, petec.*

marinari 'copii avortaţi, lepădaţi'. Intîiu s'a zis despre

copiii pe care unii îi evitau: *i-am făcut marinari*, adică 'i-am aruncat pe apă, pe gîrlă'. Sensurile actuale ale expresiei sînt: 1. 'a arunca un copil, obişnuit fetusul, pe apă'; 2. 'a evita copiii, folosind orice procedeu'. Mi-a fost comunicat de caporalul V. S., om destul de în vrîstă, originar din Ploieşti şi concentrat de peste un an.

mititică 'carceră'. Auzit pentru prima dată, ca ostaş, la Bacău.

motănaş 'dispozitiv menit să susţie arma, pentru a sta mai uşor la umăr'. E făcut din cîrpă şi are o formă care, pentru o fantazie mai bogată, prezintă oarecare asemănare cu un motan mic. Auzit dela camaradul D. I.

nodoros (şi *noduros*) 'totală sau parţială descompunere fizică şi psihică'. Este însăşi definiţia pe care a dat o terminului căpitanul G., pecînd se discuta sensul acestui cuvînt, a cărui naştere a plecat dela o simplă comparaţie. In cursul unei discuţii, un ofiţer a vrut să explice soldaţilor cum e un om rău, la suflet şi la trup. Privind în jur, a văzut o răchită noduroasă. Arătînd-o celui care-i dăduse ocazia să facă această scurtă lecţie de morală, i-a spus: *mă, eşti noduros ca răchita asta!* Comparaţia a prins imediat şi cu timpul s'a răspîndit în companie şi în restul batalionului, fiind folosită foarte des de soldaţi, dar mai ales de gradaţii care îşi luau aere de comandanţi. Valoare afectivă mai mare avea varianta *nodoros*, pronunţată de unii ofiţeri cu oarecare emfază.

obiele 'şerveţele de masă'. La fiecare masă am văzut în sufrageria Şcolii militare cîte două panere de papură cu 12 şerveţele de americă şi 12 inele în care, uneori, erau puse acestea. Inelele erau de tablă şi aveau vopseaua ştearsă în multe locuri, ruginite de vreme. Şerveţelele erau pătate de mîncare şi negre. Nimeni nu se folosea de ele decît pentru a şterge murdăria depe masă. Astfel se transformau în cîrpe de şters, în... obiele.

păduche 'sergent major', în unele cazuri şi 'plotonier' sau 'plotonier major'. Starea de permanentă nemulţumire şi încordare, provocată de «încheietorii de plotoane», care nu

mai erau, ca în trecut, ofiţeri, ci sergenţi majori, precum şi «mizeriile» pe care ni le făceau ei şi alţi subofiţeri, au dat naştere acestei metafore atît de... dizgraţioase, pornindu-se dela ideia că păduchele se hrăneşte cu... sînge de om. Cf. derivaţia sinonimică *lăţel*, diminutiv al lui *lat* (= păduche lat).

papagal 'gură'. De adăugat la numeroşii termini expresivi, care nu-s totdeauna propriu zis argotici, notaţi de Iorgu Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice*, pag. 369, n. 1 şi în acest *Buletin*, vol. II, pag. 167 urm. Cf. şi vol. IV, pag. 124, s. v. *plisc*.

paraşutist 'cel care practică viciul solitar'. Este interesant că femin. *paraşutistă* are sensul de 'prostituată' (v. vol. II al prezentului *Buletin*, pag. 206), care mie îmi este necunoscut. Deşi referitori amîndoi la viaţa sexuală, există deosebire, şi încă mare, dela unul la altul, ceeace arată că punctul de plecare pentru crearea lor nu-i acelaşi. Pentru *paraşutistă* ne-am putea gîndi la ideia de 'uşurinţă', poate de 'aiuristă', adică 'femeie năzbîtioasă, excentrică', etc. Dar pentru masc. *paraşutist?*

plăcintă 'ordin de concentrare'. In graiul comun înseamnă 'surpriză neplăcută'. Cf. vol. IV al *Buletinului* nostru, pag. 189.

ploşniţă: cf. *păduche*, cu care-i sinonim.

plotonier de lînă 'caporal'. Din cauza asemănării semnelor distinctive (tot două, de aceeaşi culoare, numai că sînt de lînă, la caporal, nu de fir, ca la plotonier).

privată: cf. *closet*, notat mai sus.

protos 'primul', cu mai multe aplicaţii, şi anume: 1. 'cel care intră înaintea altora la o femeie, cînd se duc mai mulţi în grup'; 2. '(la jocul de cărţi) jucătorul căruia i se dau cărţile înaintea celorlalţi şi care are dreptul să vorbească cel dintîiu'. Ambele situaţii constitue un fel de privilegiu, după care umblă, pornind dela criterii foarte deosebite, fiecare dintre concurenţi.

pui (plur.) 'ofiţeri în subordine': *Primul avion aterisează: comandorul ridică capacul de deasupra capului şi, ru-*

lînd încă, îşi numără la rîndul său «puii». (*Universul* dela 14 Iulie 1941, pag. 214, articolul «Primul bombardament»).

răsucită 'o măsură de 50 gr. dintr'un fel de coctail': amestec de băuturi alcoolice, alcătuit, în mod obişnuit, din anumite cantităţi de cognac, ţuică, rom şi vermut. Informatorul meu, V. H., mi-a spus că această băutură, specifică Ploieştiului, ar avea darul să trezească din mahmureala unui chef şi să pregătească pe cel în cauză pentru unul nou. Explicaţia... lingvistică, dată tot de el, este că această băutură te cam răsuceşte la minte în primul moment, dar apoi te desrăsuceşte.

rebelă 'rachiu de mentă'. E vorba de o băutură spirtoasă, de culoare verde şi cu miros de mentă. La început se numea, din cauza culorii, *legionară*, iar după rebeliunea din Ianuarie 1941 a căpătat, prin derivaţie sinonimică, numele de *rebelă*. Auzit dela V. S., originar din Ploieşti.

sacul cu oasele 'ustensilele paraşutiştilor germani': *Tînărul plutonier major în chiloţi face «apelul cu echipamentul complect», cu compania sa, la o temperatură de 40°. Din echipament fac parte «sacul cu oasele», cum se numeşte în general combinaţia de paraşutist, bluza de aviator, bocancii, tot ce este necesar, pînăla apărătoarele pentru genunchi şi la mănuşile de salt.* (*Signal*, 1 Iulie 1941, pag, 2, articolul «Vînătorii paraşutişti pleacă în Creta».)

scara pisicii 'mijloc expeditiv de a obţine valoarea curbelor de nivel, prin trimeterea repetată a unui om la înălţimea vederii unui stat de om, dublată, pentru a obţine o echidistanţă de 3 m.'. Termin tehnic de topografie militară.

scuipătoare 'gură', printr'o interesantă schimbare de funcţiune a acestui derivat dela o temă verbală, mai exact spus, printr'o revenire la funcţiunea lui originară, care este activă, nu pasivă, deci 'obiect care scuipă', nu 'obiect în care se scuipă'. Totuşi, din cauza deprinderii cu sensul curent, ne vine în minte şi acesta, aşa că terminul este foarte expresiv.

scrumbieră, pentru *scrumieră*, printr'o modificare fonetică intenţionată (joc de cuvinte cu *scrumbie*). Circulă mult.

In vorbirea oamenilor inculţi (servitoare, depildă) este un cuvînt ca toate celelalte, căci n'are nicio semnificaţie deosebită.

slută 'piesă de o sută de lei'. Termin argotic născut în acelaşi mod şi cu intenţii similare ca şi cel precedent. Auzit într'un magazin din Bacău. Dece confuzie voită tocmai cu adj. *slut(ă)* şi nu cu alt cuvînt? Trebue să fi intervenit şi un fapt anumit, pe care nu-l putem identifica, ori dispreţul pentru o monedă cu valoare relativ mică.

smac 'virginitatea', în expresia: *i-a luat smacul* 'i-a luat fetia', auzită dela sublocotenentul de rezervă S. B., originar din judeţul Prahova, dar fost elev al Şcolii normale din Cluj. Amintesc acest din urmă amănunt, deoarece cuvîntul *smac* este, după August Scriban, *Dicţionaru limbii romîneşti*, pag. 1214, col. 1, de origine germană şi însemnează 'gust aromat al mîncărilor şi al vinurilor', în cazul nostru 'dulceaţa fecioriei avute'. Scriban notează şi variantele *smag*, *zmag*, *şmac*, şi *şmah*, pentru care trimete la sas., vgerm., pol., rut. *smak*, ceh. *šmak*, ngerm. *Geschmack*.

suspensor 'susţinător pentru armă'. Acest obiect este făcut din cîrpă, avînd uneori şi o bucăţică de lemne cilindrică, de circa 5 cm. lungime şi 1½-2 cm. diametru, care se mai numeşte *motănaş*. I s'a spus *suspensor* prin aluzie la bandajul medicinal menit să susţie testiculele sau organul genital masculin în cazuri de boală.

şomeră 'prăjitură mică', de fapt 'o jumătate de prăjitură', preparată însă astfel, încît să fie clasată la fel cu una întreagă. Auzit la cantina Şcolii militare din Bacău. Mai tîrziu pecînd mă aflam la Focşani, ca militar, am văzut şi acolo *şomere*, iar de curînd ele au apărut şi la Iaşi. Ironie şi totodată compătimire pentru şomeri, care nu pot plăti o prăjitură întreagă sau, mai degrabă, aluzie la mîncarea puţină, fiindcă nu-i posibil altfel, care se dă şomerilor în cantinele publice.

ştiucă 'avion german de picaj'. Prin etimologie populară, neintenţionată, pentru *Stuka*, numele nemţesc, cu care seamănă atît de bine din punct de vedere fonetic. Dupăce

modificarea s'a produs în gura soldaţilor şi a altor oameni fără cultură, ea a fost utilizată cu scopuri umoristice. Cf. *Gluma*, 27 Iulie 1941, pag. 3, poezia «Interview cu El... [Stalin], semnată Vasile Iad, strofa II-a:

L-am văzut pe matadorul ţării Muscăleşti
Intr'o noapte de urgie
Prin coclauri de pustie
Alergînd nebun de frica *ştiucilor*[1] nemţeşti.

ţucălar 'ordonanţă'. Termin de o crudă ironie, la adresa ordonanţelor, creat de ostaşii care refuză situaţia aceasta, spunînd că ei nu vor să fie ţucălari. Aici se vede dispreţul ţăranului şi, în general, al omului simplu pentru un obiect (deci şi pentru serviciul respectiv), a cărui necesitate el n'o înţelege, cel puţin cînd e vorba de un om sănătos.[2] La Iaşi am auzit acest cuvînt în vorbirea studenţilor despre unii asistenţi, care li se păreau prea servili faţă de profesorii respectivi. Păstrînd proporţiile, şi referindu-ne numai la aspectul moral, situaţia poate fi găsită întrucîtva asemănătoare de către un mizantrop.

vacă cu lapte 'blenoragie', din cauza lichidului care se scurge, atît de asemănător ca aspect cu laptele. Auzit la Iaşi.

vasîlcă 'cap'. In Muntenia există obiceiul să se umble de Sfîntul Vasile, din casă în casă, cu o tavă pe care se află un cap de porc înzorzonat. Umblă mai ales Ţiganii. I se zice *vasîlcă* (derivat dela *Vasile*). Comunicat de sergentul N. R., avocat la Ploieşti. Denumirea metaforică pentru 'cap' e clară. Trebue arătat numai că, obişnuit, se numeşte astfel capul unui om prost (ori presupus aşa) şi obez.

B. Expresii.

In lipsa unui termin mai potrivit, mă folosesc de acesta, pentru a denumi diverse construcţii al căror sens este mai mult ori mai puţin diferit de al cuvintelor alcătuitoare, luate fiecare în parte. A. Philippide le-ar fi zis izolări.

1. Subliniat de autor.

2. La Cezar Petrescu, *Noi vrem pămînt*, pag. 134 i se spune ordonanţei *ţuculagiu*. Aceasta dovedeşte că noţiunea este foarte răspîndită.

a citi gazeta sau *a citi ziarul* 'a păduchi lenjeria sau hainele'. Expresie destul de veche şi de comună, după cît se pare. Eu am auzit-o la Bacău, în Ianuarie 1940, dela camaradul de companie T. V.

a cînta din ghitară 'a se scărpina, a-şi alunga puricii'. Aşa se spune despre cînii care se purică. Expresia e destul de răspîndită. Am auzit-o şi la Iaşi dela locuitorii cartierului periferic «Petru Bogdan».

a da Englezul la maimuţă 's'accoupler'. Lansată, printre elevii Şcolii militare din Bacău, de către un ofiţer activ şi acceptată imediat de toţi teteriştii, care au dus-o apoi cu ei la regimentele lor. Cf. mai sus, s. v. *Englez* şi *maimuţă*.

a face arşice 'a omorî'. Expresie argotică, citată de sublocotenentul aviator rezervist Grigore O. Ioan, în articolul «Am fost la Ruşi. Povestea adevărată a unui bombardament aerian», din *Universul* dela 14 Iulie 1941, pag. 7: un soldat spune despre Ruşi *i-am făcut arşice*, adică i-am omorît, prefăcându-i într'o grămadă de ciolane (= arşice).

a fi cu candela stinsă 'a fi cu paharul gol'. Auzită dela D-l. Col. G. U. Se pare că originea expresiei trebue căutată în Biblie. Noul Testament vorbeşte despre fecioarele care nu s'au îngrijit să aibă untdelemn pentru candele, aşa că au rămas cu ele stinse, adică de ocară, şi n'au mai fost primite la nuntă. Deoarece vinului i se zice că alunecă întocmai ca untdelemnul, paharul a putut să fie numit 'candelă'. In sprijinul acestei explicaţii pot invoca terminul argotic *candelabru* 'halbă de bere', pe care l-am găsit la Ion Dragoslav.

a fi în terţă 'a fi îndrăgostit': din limbajul jocului de cărţi, unde *terţă* însemnează un grup de trei cărţi consecutive. Sinonim cu *a fi în treflă*, care aparţine aceluiaşi domeniu de activitate. Auzită la Focşani. 'Trefla' se aseamănă cu o frunză de trifoiu (cf. frc. *trèfle* 'trifoiu'). Urmează că avem o derivaţie sinonimică, la baza căreia se află noţiunea numerică 'trei'. Care din aceste două expresii e anterioară, nu pot spune. Deasemenea nu văd cum s'a ajuns la sensul notat aici.

a fi la frac 'a fi cu mantaua cazonă prinsă la spate în nasturii dela gaică, cu pulpanele ridicate, după modelul soldaţilor francezi'. Comunicată de avocatul A. P., camarad la Şcoala militară din Bacău.

a intra în traiectorie 'a fi supraveghiat sau urmărit de aproape, a fi persecutat'. Cu ocazia unor exerciţii, un camarad dela Şcoala militară din Bacău a fost apostrofat de ofiţerul instructor cu cuvintele: *Domnule N., mi-ai intrat în traiectorie!*, adică 'mă voiu ocupa în de aproape de D-ta'. Traiectoria este drumul parcurs de proiectilul unei arme, aşadar spaţiul periculos pentru cine se găseşte acolo. Expresia este oarecum sinonimă cu *a avea un dinte contra cuiva.*

a înflorit bostanul: se spune, aşa când un soldat este avansat fruntaş sau caporal, după culoarea galbenă a galonului de bumbac. Prin extensiune, şi despre sergent. Expresie răspândită şi relativ veche.

a merge şnur 'zbor efectuat la mică înălţime, pentru a vedea cum se înşirue aşezările omeneşti dealungul unei anumite linii aeriene'. Cf. *Universul*, 8 August 1941, pag. 71, rubrica «Insemnările unui veteran», articolul «Cîteva zile printre zburători» semnat de Păstorel (= Al. O. Teodoreanu), care pune în gura sergentului rezervist Ciolan aceste cuvinte: *Domnule căpitan, vă duc la 50 metri, pînăla Bucureşti, şnur!* ca răspuns la... protestul autorului, care fusese purtat de aviatorul Horia Agarici prin nouri, dar fără să se depărteze de punctul de plecare [1].

a merge cu autobuzul 11 'a merge pe jos', cu picioarele, care au fost comparate cu doi 'unu', puşi alături, adică unsprezece. Cf. şi a *umbla cu autopasul* idem (*-buz* a fost înlocuit prin *pas*, cu care prezintă o oarecare asemănare fonetică).

---

1. Cred că *a merge şnur* însemnează 'a merge în linie dreaptă, fără ocoluri' (indiferent de înălţime), deci 'a merge direct la ţintă (şi a ajunge repede sau mai repede)'. Căci *şnur* este germ. *Schnur* 'şfoară' (venit, poate, prin intermediu polonez sau rusesc), adică 'şfoară întinsă'. La jocul de popici se spune *a bate şnur* (adesea au adaosul *şi fără bandă*) cu sensul de 'a trimete bila în linie dreaptă, fără să se izbească de marginile culuarului.' (Iordan)

a merge cu tramvaiul 11, sinonimă cu precedenta, dela care s'a şi derivat (*autobuz* şi *tramvaiu* sînt mijloace de locomoţie asemănătoare). A fost dusă de ostaşii noştri şi dincolo de Nistru.

a mînca castraveţi 's'accoupler'. Comunicată de camaradul de liceu şi de Şcoală militară A. T. In vol. V al acestui *Buletin*, pag. 217 această expresie (cu adaosul *muraţi*) este explicată altfel decît aici. Cred că ori n'a fost înţeleasă exact ori a fost prezentată eufemistic, date fiind împrejurările în care a aflat-o autorul. Dovadă că sensul adevărat este cel arătat aici avem zicala populară existentă la Iuliu Zanne, *Proverbele Romînilor*, vol. VIII, pag. 169, nr. 3284: *muierea văduvă tot castravete visează*, care tălmăceşte freudian, perfect de bine, o dorinţă intens afectivă, de natură sexuală.

a mînui trăgaciul. Expresia a fost lansată cu sensul ei propriu de către maiorul C. H., iar camarazii mei au interpretat-o în două feluri: 1. 'a mînui paharul, a se îmbăta', considerînd trăgaciul drept pahar (cf. şi *a trage un pahar, a trage la măsea*) şi 2. 's'accoupler', pornind dela asemănarea, foarte aproximativă, a trăgaciului cu organul genital bărbătesc şi dela faptul că *a trage* se întrebuinţează şi în legătură cu actul sexual.

a o lua la ţară 'a practica viciul solitar'. Auzită de curînd dela un ostaş din Iaşi.

a prinde la Unguroaică 'a surprinde asupra faptului, în special asupra unei acţiuni rele' sau 'în greşală', cum se spune la militărie. Informator sublocot. N. Z.

a răci la gambetă 'a fi cam zăpăcit'. S'a zis capului *gambetă*, pentrucă mai ales o pălărie ca aceasta (tare şi rotundă) seamănă cu capul, adică se lipeşte bine, parcă s'ar confunda cu el. Trebue să fi ajutat la naşterea acestei expresii şi dispreţul pe care-l au mulţi pentru gambetă, pălărie cam demodată şi mai ales pretenţioasă. Auzită la Letea (jud. Bacău) dela oameni simpli.

a umbla cu capul în bandolieră 'a fi zăpăcit'. Expresia se va fi născut printr'o greşită derivaţie sinonimică, prove-

nită dela soldaţi sau gradaţi, care vor fi crezut, la început cel puţin, că *bandoliera* e un fel de traistă. Cf. izolarea populară *a umbla cu capul în traistă* 'a fi zăpăcit'.

Sumara noastră prezentare de termini argotici cazoni ne-a dus la constatarea, bazată pe mărturii, nu pe simple impresii, că militarii nu au un argot al lor, specific, diferit de argot-ul altor categorii sociale. In schimb, ei par a fi mai receptivi decît alţii şi mai dispuşi a răspîndi lexicul argotic propriu zis sau cu savoare argotică, pe care civilii îl creiază în momente stăpînite puternic de afect.

II. Cîţiva termini argotici gălăţeni.

Cu totul alta este situaţia argot-urilor unor oraşe. Există oraşe care se caracterizează printr'o viaţă intensă, fie că e vorba de capitale, permanent aglomerate şi cu o bună parte de populaţie flotantă, fie că sînt centre industriale, pe unde se perindă muncitori din diferite regiuni ale ţării şi chiar ale lumii. Mai există apoi oraşe universitare, care cunosc periodicul flux de toamnă, al studenţilor veniţi din provincie, cu refluxul din timpul verii, cînd toţi se înapoiază la casele lor, aducînd un apreciabil număr de cuvinte cu caracter special. Porturile cu activitatea lor ce pendulează între comerţ şi aventură, centrele urbane sau rurale, cu importante aglomerări de unităţi militare, ocnele şi penitenciarele cu deţinuţi din toate părţile, capitala în care mişună tot felul de oameni, etc., toate au o viaţă proprie. In fiecare din aceste medii apar anumite condiţii de viaţă, cu totul deosebite de ale celorlalte aşezări umane. Viaţa mai tumultoasă, frămîntarea de interese de tot felul, patimile şi pasiunile mai puternice decît aiurea, creiază o atmosferă caracteristică, favorabilă unor diferenţieri lexicale care nu se produc cu atîta repeziciune şi la intervale de timp atît de scurte în alte oraşe. Lexicul celor cîteva categorii de oraşe amintite se schimbă dela zi la zi, argot-ul respectiv fiind perfect sincronizat cu această proteică viaţă citadină.

Dintre cercetătorii argot-ului nostru au amintit de existenţa unor argot-uri, diferite după oraşe, P. Ciureanu, în vol. II al acestui *Buletin*, pag. 203 urm., care s'a ocupat

de argot-ul portului Constanța, și C. Armeanu, care a înregistrat, în două articole consecutive, *ibid.*, vol. IV, pag. 131 urm. și vol. V, pag. 185 urm., un număr destul de mare de termini argotici ieșeni. Afară de aceștia, Gh. AGavriloaei a publicat un interesant studiu consacrat argot-ului școlarilor (*ibid.* IV, pag. 137 urm.), iar D. Florea-Rariște s'a ocupat, *ibid.* V, pag. 194 urm. de limbajul școlarilor, punînd în evidență unele din caracteristicile lingvistice ale orașului nostru, care posedă un atît de mare număr de școli medii și superioare, ceeace duce în mod firesc la înflorirea argot-ului școlăresc și studențesc.

In ce privește lista de cuvinte și expresii, culese din argot-ul vagabonzilor și răufăcătorilor craioveni, publicată de M. Negru în *Adevărul literar*, 5 Ianuarie 1936, n'o cunoaștem decît din cîteva citate, care arată că nu prezintă un interes deosebit.

Revenind însă la materialul argotic adunat de P. Ciureanu, am putut constata că el nu oferă cercetătorului elemente caracteristice. M-am așteptat ca Iorgu Cernat, ale cărui ocupații în portul Constanța sînt: «hamal, hoț de buzunare, autor de opere inedite, politician, vizitator al beciurilor poliției», etc., etc., să-i fi comunicat anchetatorului termini proaspeți, reprezentînd bogata și intensa viață de zi și de noapte a marelui port, deschis ca o fereastră spre întreaga lume, cu care este legat prin păinjenișul atîtor linii de navigație maritimă. In loc de aceasta, informatorul, precum și numeroșii lui prietini, hamali și vagabonzi, pe care i-a prezentat harniculuî cercetător timp de două săptămîni, cît au durat anchetele și colocviile, i-au comunicat termini de argot în mare parte cunoscuți, ba chiar și înregistrați de Șt. Pașca[1], Al. Vasiliu[2] și V. Cota[3], fără a mai pomeni și pe alții. Constatarea aceasta prezintă totuși interes prin faptul că arată marea circulație a unor elemente argotice.

Cu totul alta este situația în ce privește al doilea au-

1. *Dacoromania* VII, pag. 163 urm.
2. *Grai și suflet* VII, peg. 95 urm.
3. *Argot-ul apașilor. Dicționarul limbii Șmecherilor* (fără loc și fără dată).

tor. Lăsînd la o parte grija pe care o are C. Armeanu de a nota un mare număr de termini aparţinînd limbajului mahalalelor, de care s'a ocupat într'un documentat articol Valentin Gr. Chelaru în prezentul *Buletin*, vol. IV, pag. 104 urm., se impun atenţiei un apreciabil număr de termini argotici de origine rusă. Ei sînt: ***bulcă*** 'pîne'; ***caraiman*** 'buzunar'; ***bulşoi*** 'franc'; ***denghi*** 'bani'; ***hai*** în ***a face hai*** 'a face scandal', existenţi în ambele articole, apoi cei care urmează, înregistraţi numai de Armeanu: ***cabală*** 'femee urîtă', care pare a fi rus. *kobýla* 'iapă', sau poate un feminin romînesc dela masc. *kobelь* 'cîne' (pentru care cf. ***căţea*** 'femeie stricată'); ***capac*** 'lovitură cu mîna făcută albie', decalcat după rus. *pačka*, din care rom. *pacîcă* idem, notat de noi în vol. V al prezentului *Buletin*, pag. 242; ***husîn*** 'fleţ, prost', care poate fi rus. *gusínyi* < *gusь* 'gîscă' (cf. ***prost*** sau ***proastă ca o gîscă***) [1]; ***şase*** 'atenţie, primejdie', care-i traducerea lui ***şest!*** idem < rus. *šestь*; ***şuti*** 'o fura' < rus. *šutitь* 'a glumi' (aşadar ***şuti*** 'a furgăsi, a fura în glumă').

Am încercat să dau explicaţiile de mai sus, spre a mă conforma concluziei articolului nostru «Argot basarabean». Dacă s'ar purcede la înregistrarea argot-ului din Moldova, s'ar putea constata un apreciabil număr de termini veniţi din ruseşte, dintre care pe unii i-am remarcat şi în culegerea lui Al. Vasiliu. O operaţie asemănătoare s'ar putea face şi în ţinuturile de peste munţi, pentru a se afla care este situaţia elementelor argotice de origine maghiară şi germană. Pelîngă aceasta ar trebui cercetat argot-ul diferitelor penitenciare, mai ales al celor mari, unde sînt aduşi deţinuţi din toate părţile ţării, precum şi acela al numeroaselor ocne, în care exista condiţii de viaţă unice. O astfel de anchetă lingvistică ar dovedi, foarte probabil, că argot-ul acestor medii este împestriţat cu elemente lingvistice alogene de felul celor pomenite mai înainte, cu predominarea unora sau a altora, după regiuni.

In ce priveşte porturile noastre, ca să revenim la ele, căci e vorba de argot-ul gălăţean, ele se bucură de o situaţie specială. Majoritatea lor sînt porturi fluviale, cu o viaţă e-

1. Pentru altă etimologie, v. *Buletinul* acesta, vol. IV, pag 179.

conomică mai degrabă modestă, deci şi cu o activitate lingvistică, în domeniul argot-ului, corespunzătoare. Volumul minor al afacerilor şi al traficului nu îngădue să apară clocotul pe care-l cunosc, în mare măsură, porturile maritime, mai ales străine. Cu toate acestea, Brăila şi Galaţi, ca să nu mai pomenesc de Constanţa şi Sulina, prezintă un interes care nu poate fi trecut cu vederea în cercetările privitoare la argot.

Curiozitatea de a-mi verifica parte din aceste impresii, ajutată de o simplă coincidenţă de interese familiare, m'a pus în situaţia de a strînge cîţiva termini de argot gălăţean. Numărul lor este destul de mic, dar în schimb ei sînt, mi se pare, mai caracteristici decît cei prezentaţi de P. Ciureanu, deşi datoresc alcătuirea acestei liste mai mult întîmplării, care nu s'a arătat prea generoasă.

Plecasem cu gîndul că la Galaţi voiu putea aduna o serie de termini argotici specifici portului. Aşteptările mele nu s'au realizat întocmai, din tot felul de cauze. Am stat de vorbă cu proprietarul unei bărci care m'a trecut Dunărea. Acesta... colabora noaptea cu contrabandiştii de peşte. Dintre puţinii termini scăpaţi în timpul convorbirii de informatorul meu, care m'a rugat să nu-i tradez numele (îi era frică de tovarăşii de contrabandă, să nu-l pedepsească pentru trădare, precum şi de autorităţile Căpităniei Portului, care ar fi putut să afle că se îndeletniceşte şi cu contrabanda de peşte, pelîngă meseria de barcagiu), am notat, mai tîrziu, cînd îmi alcătuiam fişele, pe următorii: *bicicletă, boarfă, carină, cipilindru, ciupac, ciuriu, clift, crăcani, disculţei, frate, funda, gabier, ghirdic, gloanţe, iepure, material, mititică, motorină, răţoiu, rufeu, şcrabe, ştaif, uşchi* (vb.), *virgin*. Pelîngă aceştia am cules alţi cîţiva dela Penitenciarul Central (tot din Galaţi): *fiş-fiş, gozor, pîrnae, pui-standard*, împreună cu expresiile: *a da un tun, a repara* (refl.), *a sui pantofii pe doc*. Insfîrşit am mai înregistrat doi, trei termini auziţi, în acelaşi oraş, cu totul ocazional, dela marinari sau dela hamalii care lucrează la 'poştele'[1] din port.

---

1. *Poştele* sînt echipele de muncitori din porturi. Despre ele vorbeşte Jean Bart în *Europolis*, ed. II, pag. 257: „In faţa pichetului de grăniceri se

bicicletă 'ochelari'. Cf. acest *Buletin*, vol. IV, pag. 156.

boarfă 'femee depravată'. Să se compare atîţi alţi termini sinonimi, atît la propriu, cît şi la figurat, notaţi şi explicaţi de Iorgu Iordan în *Buletinul* de faţă, vol. II, pag. 167 urm. (v. în special pag. 185, s. v. *buleandră*) şi vol. IV, pag. 195-6, s. v. *ştoarfă*.

cărină 'nasul'. Avînd în vedere mediul în care există acest termin, putem crede că a fost creat de un marinar, căci *carină* se numeşte muchia pe care o au pe fund unele bărci, corăbiile şi vapoarele. Cu toate acestea n'ar fi exclusă şi o etimologie populară aplicată cuvîntului *ocarină* 'instrument muzical', care a putut fi simţit ca *o carină*. In sprijinul acestei ipoteze par a pleda *carabană* 'nas mare', pe care am încercat să-l explicăm mai sus, şi *muzică*, *muzicuţă* 'gură'. Evident că, după ce se va fi produs această eventuală etimologie populară, ea a putut să se fixeze şi să se răspîndească supt forma de *carină*, fiind întărită de cuvîntul marinăresc *carină*, extrem de frecvent în acest mediu.

cipilindru 'joben'. Născut din contaminaţia voită, cu intenţii ironice, a lui *ciupac* (vezi mai jos) cu *cilindru* [1] 'joben'. Alături de această formă apare şi varianta *ţipilindru*, al cărei *ţ-* provine dela aspectul mai popular al lui *cilindru*, care sună, după cum se ştie, *ţilindru*.

ciupac 'pălărie tare'. Nu-i identic, cel puţin ca însemnare, cu *ciupag* 'polcă, surtuc femeiesc...; pieptul cămăşii, etc.' pe care-l notează dicţionarele, ci omonimul lui, *ciupac*, pe care l-am găsit în vol. I din *Contrapunct*, de Aldous Huxley, trad. românească de Iul. Giurgea, pag. 30, cu înţe-

alcătuiau în fiecare dimineaţă echipele — *poştele* — de hamali pentru încărcarea vapoarelor acostate la cheiu". Despre ele pomeneşte şi Panait Istrati, fără a putea să precizez unde anume, deoarece vremurile mi-au tulburat şi mie casa. Aug. Scriban, *Dicţ. lb. rom.*, pag. 1025, col. 1, nu înregistrează şi acest înţeles. De fapt s'au numit poşte echipele de hamali care descarcă sau încarcă şlepurile şi la care participă mai mulţi oameni. Aceştia stau pe loc, găleţile, sacii sau dovlecii fiind purtaţi din mînă în mînă, dela vas pe mal şi în magazie, sau invers.

1. In Basarabia, jobenului nu i se spunea decît *ţilindru*, probabil pentrucă cuvîntul a venit acolo prin intermediu german (cf. *Cylinderhut*).

lesul 'boneta clownului': *Alergi cu ciupacu'n cap.* Prin derivaţie sinonimică acest cuvînt a ajuns, foarte uşor, la sensul (ironic, fireşte) de 'pălărie tare', care, la rîndul lui trebuia să provoace contaminaţia cu sinonimul *cilindru*, pentru a da naştere lui *cipilindru*, notat mai sus. Şi P. Ciureanu, *loc. cit.*, pag. 205 dă *ciupac* 'pălărie'.

ciuriu 'cuţit pescăresc': *am ciuriul cu mine.* Dicţionarele noastre nu-l înregistrează.

clift 'palton'. Ciureanu, *loc. cit.*, pag. 205 îl explică prin 'haină', Chelaru, *loc. cit.*, pag. 117 îl traduce prin 'pardessus d'hiver'.

crăcani 'pantaloni'. Cf. C. Armeanu, *Buletin* IV, pag. 134 şi Ciureanu, *loc. cit.*, pag. 205 (supt forma *crăşani*). Derivat dela *crac* (*cracul pantalonilor*).

disculţei 'pantofi': *Ţi-ai luat disculţeii?* 'ţi-ai scos pantofii?' Poate că la început s'a spus astfel despre pantofii rupţi ai oamenilor săraci. Sau, mai degrabă, în ironie, despre această încălţăminte, care nu acopere decît o parte din picior.

dorobanţ 'o măsură de 50 gr. de ţuică sau rachiu, comunicat de N. D., camarad la Şcoala militară din Bacău, care e originar din comuna Independenţa (jud. Covurluiu) şi a făcut primele clase la liceul din Galaţi.

fiş-fiş 'hîrtie monedă, bancnotă' (de 500 sau de 1000 lei). Termin onomatopeic, care n'are nevoie de explicaţie. Foarte expresiv şi totodată oarecum misterios. Aminteşte de unele gesturi care imită mişcările mînii, cînd se numără banii, ca semn de înţelegere, fără cuvinte, că trebue dat un bacşiş, etc.

frate 'grănicer'. Contrabandiştii de peşte numesc adesea pe grăniceri *fraţi*, aluzie la complicitatea cumpărată cu bani de cătră «confraţi», complicitate care dă naştere unui sentiment de... familie!

funda 'ordin scurt pentru scufundare'. Se dă acest ordin în diferite împrejurări: 1. comanda aparţinînd marinei de războiu, în cazuri de lansare a torpilelor, de aruncare a

grenadelor marine sau de aruncare a unei părţi din lestul bastimentului. Două comenzi de acest fel am găsit într'un «Jurnal de front», publicat de Lt. Z. V. din Marina Regală, în *Universul*, 8 Aug. 1941, pag. 7, şi întitulat «In locde mine... submarine !»; 2. ordin şi consemn pe care-l au între ei contrabandiştii. Şi pe acesta îl găsim tot la un ofiţer de marină, care reproduce convorbirea unor contrabandişti. E vorba de Jean Bart, *Europolis*, pag. 296: *La ananghie, îi spune Aristia Leca Americanului,... funda sacii în apă... şi vă lipiţi de un şlep..., rămîneţi ca morţi acolo, pînă se face linişte.* Cf. şi pag. 301: *Ne-au încolţit. Nu-i rost. Funda!* Informatorul meu îmi spunea că la nevoie, cînd e mare primejdie, şeful contrabandiştilor din noaptea respectivă ordonă *funda*, la care comandă se aruncă în apă imediat marfa adusă de contrabandă, iar la desperare fac *funda* chiar oamenii, refugiindu-se înnot dincolo pe zona cercetată de grăniceri. [1]

gabier 'om pus de pază în timp ce se operează loviturile'. Şi acesta este un termin tehnic aparţinînd limbajului marinăresc. Cf. articolul citat mai sus, s. v. *funda*: *Gabierul, şoimul navei, asemeni unui far ce vede fără să fie văzut. Gabierul* (it. *gabbiere*) este sentinela din *gabie* 'balcon fixat împrejurul catargului' (v. Scriban, *op. cit.*, pag. 537, col. 1): Şi Jean Bart, *Europolis*, pag. 243 îl are: *c'o mînă a smucit cuţitul de gabier care-l ţinea deschis, legat c'o sfoară la gît.*

ghirdic, pl. *ghirdici* 'grăniceri'. L. Şăineanu, *Dicţionar universal*, pag. 272 notează verbul *ghibirdisi* 'a fura', din familia lui *ghibirdic*. Am impresia că acesta a însemnat mai întîiu *hoţ* şi apoi 'isteţ' (cf. proverbul care spune că cel mai bun paznic este acela care a fost odată hoţ) şi 'ştrengar'. Să fie oare *ghirdic* < *ghi[bir]dic ?*

gloanţe 'bani'. Mă gîndesc la o eventuală derivaţie sinonimică mai îndepărtată. *Carboavele* 'bani' erau de aramă, deci n'ar fi exclus să li se fi spus banilor de aramă 'gloanţe', tocmai pentrucă în timpul războiului pentru independenţă se adunau arama şi chiar banii de aramă romîneşti, precum

1. Autorul tratează acest cuvînt ca pe unul obişnuit, căci nu l redă cu litere cursive, ca pe ceilalţi termini argotici.

şi cei ruseşti (care fuseseră aduşi în Vechiul Regat de armatele ruseşti aliate, iar în Basarabia erau monetele de circulaţie curentă), spre a-i topi şi a face din ei... gloanţe. Intr'adevăr *carboavă* însuşi e terminul moldovenesc de origine rusă pentru 'rublă'.

gozor 'bani mărunţi, mărunţiş'. Acest termin argotic din limbajul Penitenciarului Central Galaţi nu e altceva decît *gozură*, cu variantele *goază* (mold.), *gozomete* 'gunoaie', pe care-l înregistrează Scriban, *op. cit.*, pag. 670, col. 1. Cf. şi *goz*, plur. *gozuri* 'codină, sfărîmături de cereale, rămase dela treierat'. S'a zis, aşadar, *gozor* la banii mărunţi, care-s şi mulţi, adică fără valoare prea mare, la fel cu resturile şi sfărîmăturîle de cereale. Să se compare *a (s)fărîma* 'a schimba o bancnotă de 1000 sau 500 lei' (a o preface în bani mai mărunţi), termin curent în limbajul jucătorilor de cărţi (l-am auzit şi la debitele de tutun). Deasemenea se poate invoca expresia şi mai apropiată de înţelesul cuvîntului nostru, *a face gunoiu* 'a scăpa jos banii (deobiceiu mărunţi)'. Se înţelege că intervine şi ironia, un fel de dispreţ afectat pentru banii cu valoare mică.

iepure 'ostaş din infanterie'. Aşa spun soldaţii din marina militară sau dela serviciul navigaţiei pe Dunăre celor de uscat, în special «pifanilor», din cauză că uniforma acestora de culoare kaki-verde li se pare asemănătoare cu culoarea verzei pe care o mănîncă iepurii.

laţ 'cravată'. Termin cunoscut depe cînd eram elev de liceu: colegii mei de clasa VI spuneau cravatei *şiret* (în formula ironică *fraier cu ştaif şi cu şiret* 'tip elegant'). Să se compare sinonimul afectiv *ştreang*, pe care-l dă Armeanu în vol. V al acestui *Buletin*, pag. 193. Aluzie la laţul de prins păsări şi la cel pentru spînzurătoare.

malac 'penis'. Scriban, *op. cit.*, pag. 769, col. 2 înregistrează *malac* 'turmac, viţel de bivol', pe care-l derivă, se pare, indirect, din v. grec. *malakós* 'moale'. Acest sens se potriveşte cu al terminului argotic pe care l-am găsit şi în următoarea cimilitură: *Ridica leliţă cracu, să bage neica mălacu* «ţestul cu mălaiu» (G. Pascu, *Despre cimilituri* II, pag. 115).

material 'bani'. Răspîndit mai pretutindeni (v. *Buletinul* acesta, vol. IV, pag. 182, s. v. *mardei*).

mititică 'închisoare'. Sensul prim a fost de 'carceră' (cf. mai sus, Argot cazon, s. v.). Obişnuit însă carcerele sînt în aceeaşi cameră cu închisoarea propriu zisă, aşa era cel puţin la Şcoala militară dela Bacău. Este vorba, poate, de o extindere a accepţiunii sau s'a pornit dela depresiunea morală care stăpîneşte pe cel închis, forţat să stea vreme îndelungată într'o cameră, într'o celulă mititică. Se observă şi aici cum un adjectiv se transformă în subst. (cf. *regală* 'ţigară' şi 'măsură de bere'). Evident că a intervenit şi ironia, din partea reprezentanţilor forţei publice, în al căror limbaj e foarte frecvent acest cuvînt, sau a celor care au a face cu ei.

mloc, pl. *mloci* 'spermă'. Să fie oare rus. *molóki*, s. f. = pl. *lapţii* (de peşte) vezi Em. Grigorovitza, *op. cit.*, pag. 306, col. 1) < *molokó* 'lapte')? Cf. şi expresia argotică: *a-şi lăsa lapţii* 's'accoupler', sinonimă cu *a-şi lăsa icrele*, notată mai sus. Scriban, *op. cit.*, pag. 822, col. 1 înregistrează un feminin *mlacă* 'loc mlăştinos', al cărui sens este însă foarte îndepărtat de al lui *mloc*, de care se deosebeşte şi din punct de vedere fonetic.

mola! 'lasă şi fugi!', interjecţie specifică marinarilor. Ea apare la Jean Bart, *Europolis*, pag. 207: *Numai ochiul sigur al capului pilot ştie să prindă clipa în care trebue să strige: «mola»... Un moment de emoţie»* şi pag. 299: «*Mola! şi barca, adînc afundată supt greutatea sacilor, se deslipi lunecînd la vale.* Scriban, *op. cit.*, pag. 827, col. 1 notează *mola*, interj., care, în marină, înseamnă «dă-i drumul, lasă liber'. Cuvîntul acesta este tălmăcit altfel de Em. Grigorovitza, *op. cit.*, pag. 304, col. 1: *mola* s. f. (şi *mol*) 'malul, debarcaderul' (locul unde trag corăbiile la mal pentru descărcare şi încărcare). Tălmăcirea lui se explică prin faptul că, la debarcader, se aude această comandă în momentul în care vaporul vine sau pleacă. In limbajul contrabandiştilor are exact acelaşi sens ca şi în cel marinăresc.

motorină 'vin roş'. Termin apărut, probabil, mai întîiu

în limbajul ceteriştilor. Cf. *motorină* 'rom', notat tot de mine în acest *Buletin*, vol. V, pag. 244. Prietinul M. T., avocat din Iaşi, care m'a ajutat la precizarea unor sensuri în ce priveşte partea a patra a acestui studiu de argot romînesc, îmi spune că lui îi este cunoscut *motorină* ca denumire pentru orice băutură alcoolică, nu numai pentru rom, fapt care se verifică acum prin sensul gălăţean de 'vin roş'. Punctul de plecare este... încălzirea organismului (aşa cum se încălzeşte motorul automobilului, ca să poată merge).

ochelari 'petece la şezutul pantalonilor', deoarece sînt rotunde şi simetrice, ca ochelarii.

pîrlac 'hoţ'. Cuvînt cu întrebuinţare curentă prin unele regiuni (v. Scriban, *op. cit.*, pag. 989, col. 2). La Iaşi, depildă, l-am auzit în timpul unei alarme, cînd proprietarul nostru ne-a recomandat, înainte de a intra în subsol.: *Închideţi bine uşile şi ferestrele, că intră pîrlacii, mai ales că-i în miez de noapte!* Derivat (nomen agentis) dela *pîrli* 'a fura'.

pîrnae 'închisoare' : *l-a băgat la pîrnae.* Circulă la Penitenciarul Central Galaţi, iar mie îmi este cunoscut şi dela Ciupelniţa, jud. Prahova, unde l-am cules odată cu diverşi termini dialectali, pe care sper să-i pot discuta în alt articol. Acolo *pîrnae*, fem., pl. *pîrnăi* înseamnă 'oală de pămînt foarte mare'. Terminul este înregistrat şi de Scriban, *op. cit.*, pag. 990, col. 1 : *pîrnáie*, pl. *-ăi*. Oală foarte mare de făcut mîncare. Fig. Iron. Arest. Închisoare : *l-a turnat la pîrnaie.* Vezi şi Armeanu, în vol. IV al acestui *Buletin*, pag. 136. Cf. *hîrdău*, sinonim, chiar şi în sens propriu, căci 'oala' face la închisoare aceleaşi servicii ca şi hîrdăul.

pui standard 'cartofi prăjiţi cu ceapă'. Expresie recentă, născută din vremelnicile greutăţi pe care le trăim acum.

răţoiu 'soldat din marină'. Aluzie la mediul... acvatic în care-şi fac stagiul sau îşi exercită meseria marinarii.

rufean, pl. *rufeni* 'profitori, indivizi abjecţi care exploatează femeile'. Tema *ruf-* este aceeaş ca în *rufă*, pl. *rufe* 'albituri; bulendre, zdrenţe'. Scriban, *op. cit.*, pag. 1141, col. 1 dă un cuvînt foarte asemănător cu al nostru, şi anume *rufană* (iron.) 'haină zdrenţuroasă'. Ţinînd samă că *buleandră* şi alte

sinonime însemnează 'femeie ordinară' (cf. mai sus, s. v. *boarfă*), avem dreptul să presupunem că *rufană* (plur. *rufene*) are sau a avut şi înţelesul figurat al lui *boarfă*, aşa că masc. *rufean* se explică uşor ca un derivat semantic dela *rufană* 'femeie depravată'.

şcrabe 1. 'pantofi vechi şi rupţi'; 2. 'ghete scîlciate'. Cf. George Lesnea, *Argint*, pag. 77 : *cu straiele largi ponosite, cu şcrabele mari din picioare*. Cuvîntul acesta este bine cunoscut în Basarabia, fiind de origine rusească, dar şi în Moldova. Il găsim, depildă, şi la Ionel Teodoreanu, *Prăvale-Baba*, pag. 162 : *aducea apă dela fîntînă, lăsîndu-şi scroabele acasă*. Posedă numeroase variante fonetice, pentru care să se compare Ion Creangă, *Opere*, ed. Gh. Th. Kirileanu şi H. Chendi, Bucureşti 1905, pag. 433.

ştaif 'guler tare'. Ironic. Acelaşi cu *ştaif* 'partea tare a ghetei, deasupra călcăiului'.

toromac 'prost'.

uşchi 'a pleca, a fugi'. Imperativ : *uşchi-o*, în locul formei pe care o cunoaştem noi : *uşcheşte-o*. Cf. Chelaru, *loc. cit.*, pag. 114, s. v. *bunghi*, precum şi sinonimele *buschi* şi *huschi* (cu variantele : *huşti, hoşti, hoşchi, uschi* şi *uşti*).

virgin 'hoţ fără cazier la poliţie'.

Expresii.

a da un tun 'a da o lovitură, a comite o spargere'. S'a născut, poate, prin derivaţie sinonimică dela expresia *a da o lovitură*, dacă nu va fi apărut cumva în vorbirea unor militari din artilerie.

pantofi de codoş 'pantofi ascuţiţi' sau *ştiuci*, cum li se mai spune.

tîrîe-oghială (obială) 'soldaţi din infanterie, pifani'. Marinarii, care poartă pantaloni largi jos («charleston»), ironizează astfel pe infanterişti, fiindcă aceştia poartă moletiere, adică 'obiele', cum le consideră marinarii. La rîndul lor «pifanii» îşi bat joc, şi mai aspru, de marinari, spunînd că au *pantalonii scrobiţi* (aluzie crudă la prelungita... castitate, cu efec-

tele ei, impusă de şederea îndelungată pe bord, fără niciun contact cu uscatul şi cu plăcerile lui).

a se repara 'a se bărbieri, a se tunde', cu alte cuvinte 'a se face frumos', 'a se drege' (cf. *dresuri* 'sulimanuri', la femei).

a sta în acvariu: se ridiculizează cu această expresie snobismul celor care stau ceasuri întregi în dosul marilor vitrine ale restaurantelor din Galaţi'. Vitrinele sînt asimilate cu pereţii unui acvariu, căci au un geam extrem de gros, iar în dosul lui se află... peştii. Terminul este cunoscut şi la Iaşi (l-am auzit dela avocatul S.), precum şi la Bucureşti, Ploieşti şi Focşani, probabil şi aiurea, căci în toate oraşele există magazine cu vitrine mari şi cu... spectatori în faţa lor.

a sui pantofii pe doc 'a-şi lustrui pantofii'. Expresia este foarte interesantă, prin aceea că argotizanţii au comparat scăunaşul de lemn depe cutia văxuitorului cu *docul* 'basinul de descărcat şi încărcat sau de reparat corăbiile'. S'a spus 'cutiei văxuitorului' *doc*, probabil pentrucă se repară lustrul, faţa pantofului, dar şi pentrucă există şi *docuri plutitoare* 'basine mobile de reparat corăbiile'. Se explică şi mai limpede această expresie argotică, dacă ne amintim că *pantofii* sînt numiţi de argotizanţi şi *pontoane* (cf. C. Armeanu, vol. V al prezentului *Buletin*, pag. 192, s. v. *pontoane*).

George-Mihail Dragoş.

NOTE DE LEXICOLOGIE ROMÎNĂ[1].

harbuz 'pepene verde', cuvînt caracteristic pentru graiurile moldovenești propriu zise (din centrul și nordul teritoriului respectiv), a existat pînă nu de mult, poate chiar mai există, și în sudul Moldovei Eu nu l-am auzit niciodată în vorbirea mea de acasă (orașul Tecuciu și împrejurimile lui), dar l-am obținut dela un corespondent din satul Bucești (la 23 km. spre miazăzi de capitala județului) : *bostană se zice la acel loc care este cultivat cu arbuji.* Constatarea nu surprinde. Limba orașului și a satelor învecinate este mai accesibilă la inovații. In cazul de față, terminul *pepene verde* trebue să se fi introdus prin negustori originari din Muntenia (tot așa *pepene galben* pentru *zămos*)[2].

hatie circulă și prin Moldova, cum spune A. Scriban, *Dicț. limbii rom.*, pag. 592, nu numai prin Bucovina (Dicț. Acad.). Mi s'a comunicat din Lungani-Iași cu sensul 'niște gunoaie puse peste o apă, ca o punte de trecut' și din Andrieșeni-Iași, cu un înțeles aproape identic ('pod de paie prin glod'). Față de accepțiile pe care le dau dicționarele citate, cele comunicate mie reprezintă o lărgire semantică apreciabilă, un fel de 'degradare', cum se exprimau lingviștii pe vremuri.

hazmodie, dat de Scriban, pag. 593 cu sensul de 'ceartă', are la M. Sorbul, *Viața romînească*, Sept.-Dec. 1932, pag.

---

1. V. acest *Buletin*, vol. VI, pag. 150 urm și (VII-VIII) pag. 224 urm., apoi *Bulletin linguistique* IX, pag. 53 urm.

2. Acest cuvînt se întrebuințează și la Tecuciu, dar numai ca determinativ pelîngă *pepene galben* și pentru a indica o anumită specie a acestuia (alături de *scorțos* și *înnecăcios*, care au același rost).

61 altă semnificaţie: — *Ei, bată-te noroacele de băiet... mare hazmodie mai eşti şi tu.* Sînt reale ambele înţelesuri ori unul din autorii pomeniţi se înşeală? In ce priveşte accentul, Scriban îl pune pe *i*, ceeace nu pare a se potrivi cu tendinţa vorbirii familiare de a accentua pe antepenultima cuvintele greceşti în *-ie* (cf. *comédie*).

hăis !—cea ! S'a discutat mult despre originea acestei interjecţii, cu care se îndeamnă boii (v., între alţii, A. Philippide, *Zeitschrift für roman. Philologie* XXXI, pag. 296 şi 302; N. Drăganu, *Dacoromania* III, pag. 692-3; Gr. Nandriş, *Revista filologică* I, pag.185 urm.). Toate încercările de a le explica «etimologic», adică aşa cum se explică cuvintele obişnuite, mi se par zădarnice. La fel consider şi ostenelile lingviştilor care caută să stabilească legături istorice sau de împrumut între ele şi interjecţiile, adesea foarte asemănătoare, din diverse idiome vecine cu al nostru (cf., în special, informaţiile date de Nandriş, apoi pe cele din Dicţ. Acad. şi dela Scriban). Lista se poate îmbogăţi cu fapte paralele din limba portugheză, depildă: *ei !, ei ka !, ei ! ete, ei, eixe,* [1] etc. (cf. *Volkstum und Kultur der Romanen* IV, pag. 141). Sînt sigur că o cercetare mai atentă ar duce la descoperirea unor interjecţii similare şi aiurea, chiar în limbi neeuropene. Pretutindeni avem a face cu cuvinte imitative, mai exact, cu sunete reflexe, menite să fie un îndemn pentru animale [2], un fel de acompaniament al mişcării pe care trebue s'o facă boii ca s'o ia din loc. In intenţia, mai mult instinctivă, a omului, *hăis !* pare a imita sforţarea depusă de el însuşi, participarea lui la munca animalului, solidarizarea cu acesta, spre deosebire de lovitura cu bătul sau cu biciul, ale cărei scop şi rezultat sînt, dealtmintrelea, identice cu cele urmărite prin întrebuinţarea interjecţiei. O observaţie justă face Nandriş, cînd spune (*loc. cit.*, pag. 188) că *hăis* are înţeles «apropiat», iar *cea* înţeles «depărtat», chiar dacă porneşte dela ideia greşită că ar fi vorba de nişte «adverbe de-

1. Aspectul fonetic variază după regiuni (*ei* este totdeauna un diftong descendent, aşadar la fel cu *ăi* din cuvîntul romînesc, şi are, deobiceiu, un *e* deschis.)

2. Intocmai ca *de !, hii !*, etc. (pentru cai).

monstrative», idee sugerată de etimologiile falşe propuse pentru aceste cuvinte, în care ar fi existînd, foarte mutilate, pronumele demonstrative latineşti al apropierii, resp. al depărtării. Ca să ne dăm sama de justeţa observaţiei lui Nandriş, trebue să invocăm simbolismul fonetic: *hăis* exprimă, într'adevăr, ceva apropiat, iar *cea(lă)* ceva depărtat (din punctul de vedere al omului care mînă boii), dar aceasta graţie vocalelor (închise, deci 'subţiri', adică 'mici', la primul, deschise, deci 'largi', adică 'mari', la al doilea), nu lui *iste*, resp. *ille*, etc. Aşa se explică asemănările dintre interjecţiile romîneşti şi cele străine. Toate s'au născut spontan, în fiecare limbă aparte, fără nicio influenţă venită din afară.

hălălăială : o furtună de răcnete, din care nu se deslușea decît o hălălăială care cutremura văzduhul (Nicodim Cola, *Adev. liter.*, 23 Apr. 1933, pag. 5, col. 7). Derivat dela *hălălăi* 'faire du vacarme'. Lipseşte în dicţionarele noastre. La aceeaşi familie aparţine, desigur, şi *hălălău* 'care bănănăe' (Albeşti-Ialomiţa), în registrat de Dicţ. Acad., fără citat, ca variantă a lui *hălăoiu* 'lourdaud'. Nu văd însă legătura semantică (şi nici chiar pe cea fonetică) dintre aceste două cuvinte. Deaceea cred că trebuesc separate, rămînînd să se găsească etimologia lui *hălăoiu* (căci *hălălău* este onomatopeic, la fel cu *hălălăi*).

hălămog 'lemne subţiri încîlcite' (Stănceşti-Botoşani). Variantă, necunoscută dicţionarelor noastre, a lui *golomoz*, care apare supt aspecte multiple şi însemnează, la origine, cum spune Dicţ. Acad., 'lucruri încîlcite, mototolite şi amestecate unul cu altul în formă de ghem'. Pentru *-og*, cf. *golomoc* 'plantă ierboasă (*Dactylis glomerata*), avînd flori cu aspect noduros, numită şi noduroasă'. Cît despre *h-* (în locul lui *g-* al tuturor celorlalte variante), trebue să invocăm, direct sau indirect, influenţa rutenească, mai ales că cuvîntul este sigur de origine slavă, iar geografia lingvistică nu se opune, dimpotrivă sprijină o asemenea ipoteză. Etimologia are încă nevoie de discuţie. La cea făcută în Dicţ. Acad. trebuesc adăugate precizările lui P. Skok (cf. *Dacoromania* III, pag. 835).

hăpău 'mîncău, lacom', întrebuinţat de N. T. Orăşa-

nu, pela mijlocul veacului trecut (v. *Gluma*, 11 Aug. 1940, pag. 3, col. 6, unde se dă acest citat din scriitorul amintit: *Pentru care multe sume De hăpăi s'a tot mîncat*). Să fie o creaţie personală, foarte expresivă dealtfel (după modelul sinonimului *mîncău*)? Lipseşte în Dicţ. Acad. (şi în celelalte dicţionare).

hărup! 'strigăt cu care se îndeamnă oamenii, cînd vor să ridice o greutate mare'. Prima silabă este pronunţată foarte prelung, deoarece serveşte mai mult pentru pregătirea mişcării de ridicare, a doua, dincontra, se spune scurt, căci întovărăşeşte oarecum actul ultim al operaţiei. Dicţionarele nu cunosc acest cuvînt, care, cel puţin prin unele locuri (în sudul Moldovei), se bucură de o largă circulaţie. Personal sînt aşa de obişnuit cu el, încît îl utilizez instinctiv oridecîteori mă găsesc în situaţia celui care participă la ridicarea unei greutăţi. Este un cuvînt imitativ, asemănător cu *hăis*, discutat mai sus, şi cu atîtea altele de aceeaşi natură. Existenţa lor ne trimete vrînd nevrînd, evident că nu din punct de vedere cronologic, la primele începuturi ale limbajului uman, cînd omul nu putea încă vorbi în sensul curent al terminului, dar putea emite sunete mai mult ori mai puţin articulate, cu care-şi acompania, în timpul muncii, diversele mişcări ale corpului. Silaba a doua a lui *hărup* am auzit-o foarte clar la filmul nemţesc «Vînzătorul de păsări», în condiţii identice cu cele arătate aici. Acest fapt confirmă, dacă ar mai fi fost necesar, explicaţia propusă. Asemănător ca semnificaţie şi, în bună parte, ca sunete este *hop*, cu diverse variante, precum *hopa*, *hup(a)*, etc. (ultimele, în special *hopa*, reprezintă îndemnul adresat copiilor, cînd trebue să se aşeze pe pat, pe scaun, etc. sau să se ridice, aşadar cînd trebue să depună un efort, pentru învingerea unei greutăţi). Acest cuvînt există în tot felul de limbi, cum a probat H. Schuchardt, *Zeitschr. f. rom. Phil.* XL, pag. 491. Cf. şi Leo Spitzer, *Lexikalisches aus dem Katalanischen und den übrigen iberoromanischen Sprachen*, pag. 144 urm., care se ocupă, între altele, de span. *upa* (*aupa*) 'auf! (zu Kindern)', (*a*)*upar* 'auf! auf! rufen'. Prezenţa lui *-p* (sunet ocluziv) are rostul să indice terminarea («închide-

rea»!) acțiunii, ajungerea ei la punctul final (ca și în *hărup*!).

hîrșum: Eu am patru [pogoane] *de pruni... fac țuică hîrșum!* (I. C. Vissarion, *Adev. liter.*, 16 Iunie 1929, pag. 6, col. 1). Deși sensul pare diferit, căci exprimă, foarte probabil, o cantitate mare, neobișnuită, cred că acest cuvînt este o variantă fonetică a lui *hîrșim* 'renommée, réputation', existent', după Dicț. Acad., numai în locuțiunea *mi-o ieșit hîrșimu'*, al cărei *o* (pentru *a*) ne trimete la graiuri moldovenești, pecînd Vissarion este Muntean (din Dîmbovița).

hîrțălog (sau *hîrțăloagă?*) 'carte mare': *ce-i dă'n gînd popii să ne caute hîrțăloagele* (I. I. Mironescu, *Insemnări ieșene* III, 5, pag. 420). Trebue considerat ca produs al unei contaminații între *hîrțoagă* 'paperasse' și *terfelo(a)g(ă)* 'gros bouquin', ambele cu sens peiorativ foarte pronunțat, ca și *hîrțălog* însuși. Dicț. Acad. vede în *hîrțoagă* un «derivat (neregulat) din *hîrtie*». Neregularitatea constă, desigur, în prezența lui *ț*, care corespunde lui *t* al primitivului și nu se poate explica fonetic. Nu-i singurul caz de prefacere «neregulată» a lui *t* în *ț* la derivate de acest fel. L. Rebreanu, *Jar*, pag. 199 are diminutivul *hîrțulie: o hîrțulie mototolită*, absent în dicționarele noastre, iar la Buzău (probabil și aiurea) augmentativul disprețuitor al lui *carte* sună *cărțoiu*. Am putea vorbi de un sufix *-țoiu*, variantă a lui *-oiu*, întrebuințat excluziv pentru derivare dela teme în *-t*. Dar nu-i nevoie să facem o asemenea afirmație oarecum surprinzătoare. Datorită atîtor alte cazuri («regulate» acelea), în care unui *t* al primitivului (sau al nominativului, al singularului, etc.) îi corespunde un *ț* în derivat (sau la genetiv-dativ, la plural, etc.), s'a creat o obișnuință fonetică, o normă, de natură analogică, a cărei forță este la fel de mare ca și a alunecării de sunet. Dealtfel *ț* este mai expresiv decît *t* în cuvinte cu nuanță peiorativă, și deaceea subiectele vorbitoare «calcă» așa zicînd 'legea fonetică', potrivit căreia numai un *t* urmat de *i* se poate preface în *ț*.

hleampăt: Intîrziații făceau un semn birjelor rătăcitoare cu un cal hleampăt (Cezar Petrescu, *Oraș patriarhal* I, pag. 150). Este același cu *șleampăt*, care ne întîmpină adesea, la scriitori contemporani originari din Muntenia, și supt forma

aceasta şi supt forma *şl(e)ampăt*. Depildă: *prea e şleampătă! Ce să vadă omul la ea?* [e vorba de o femeie] (T. Teodorescu-Braniştе, *Adev. liter.*, 5 Sept. 1926, pag. 4, col. 1); *D-na Fink, nepieptănată, şleampătă, în nişte pantofi scîlciaţi, ne primeşte dolentă* (Marta D. Rădulescu, *Sunt studentă*, pag. 162); *supt şlampătul pas al trecătorilor* (Coca Farago, *Viaţa rom.*, Dec. 1937, pag. 65); *cam şlampăt la mers şi la vorbă* (Gib I. Mihăescu, *Donna Alba*, pag. 85). Sensul e clar: 'neglijent, murdar, bleg'. Provine, desigur, din germ. *schlampig* 'négligé, malpropre' (poate indirect), cum dovedeşte, între altele, şi varianta *şlampic*, întrebuinţată de D. I. Suchianu. *Adev. liter.*, 19 Ian. 1936, pag. 8, col. 5, cu valoare adverbială: *îmbrăcată şlampic*. Cf. şi *şlampăn* (greşală de tipar? Nu cred): *umblam şlampăn şi năuc* (W. Savil, *Cuvîntul liber*, 4 Apr. 1936, pag. 4, col. 3). Dicţionarele noastre nu cunosc acest cuvînt, supt niciuna din formele aici menţionate.

hoizăr 'mascat, care umblă de Crăciun şi Anul Nou' (Hîrlău-Botoşani). Obiceiul de a umbla mascat în timpul sărbătorilor de iarnă trebue să fie vechiu la noi, judecînd după spusele specialiştilor (cf., depildă, P. Caraman în *Omagiu Profesorului Ilie Bărbulescu*, pag. 419 şi 429). Cred însă că prin Moldova nordică unele din aspectele lui au suferit o influenţă recentă, şi anume evreiască. La Iaşi, cel puţin, eu n'am putut face deosebire între mascaţii creştini şi cei evrei în ce priveşte îmbrăcămintea, masca şi alte amănunte de natură exterioară. Deaceea sînt înclinat să văd în *hoizăr* un cuvînt evreo-german, şi anume fie pe *Häuser*, pluralul lui *Haus*, fie, mai degrabă, o formă a verbului *hausieren*, care însemnează tocmai 'a umbla din casă în casă, a sta pela uşile oamenilor' (se înţelege că nu despre mascaţi) Cf. şi *Hausierer* 'negustor ambulant, colportor'.

holeră. Înţelesul figurat de 'femeie urîtă sau rea', pe care-l are acest cuvînt în vorbirea familiară (v. Dicţ. Acad., s. v.), apare şi în franţuzeşte. Émile Chautard, *La vie étrange de l'argot*, Paris 1931, pag. 634 notează *choléra* 'fille abjecte; malfaisante'. Produs al afectului, şi adică al supărării, mîniei, furiei, etc., ca atîtea alte modificări seman-

tice analoage, pe care le întîlnim la nume de boli, mai cu samă cînd e vorba de animale (*dalac*, *talan*, etc.).

holoviță 'drêche', citat de Tiktin (şi, după el, de Dicţ. Acad.) din M. Drăghici, *Iconomia rurală şi dumesnică*, Iaşi 1834, continuă să trăiască (sau, cel puţin, a trăit pînă nu de mult) prin nordul Moldovei. L-am găsit la Gh. Gh. Nădejde, *Insemnări ieşene* III, 7, pag. 431, cu explicaţia «plămadă ce înlocuia drojdia de bere» (la fabricarea alcoolului). Autorul, care povesteşte lucruri din copilăria-i petrecută în jud. Dorohoiu, crede că acest termin tehnic a fost introdus prin maiştri polonezi. Este foarte posibil, dar originea lui trebue căutată în ruteneşte sau ruseşte, cum arată cei doi *o* din silabele iniţiale. E. Berneker, *Slav. etym. Wörterbuch*, pag. 324, s. v. *golvьna*, înregistrează rus. *golovnja* şi rut. *hołóvńa*, cu sensurile 'Feuerbrand, Kornfäule'. Nu încape îndoială că avem a face cu un derivat dela această temă, al cărei sens se potriveşte cu rom. *holoviță*, căci la amîndouă ideia fundamentală este aceea de 'ardere, fermentaţie'.

hondrăni 'a flecări, a dîrdîi, a murmura, a vorbi fără şir', găsit de Dicţ. Acad., s. v. *handră*, în izvoare mai ales olteneşti, apare des şi la I. C. Vissarion (cf. *Adev. liter.*, 16 Iunie 1929, pag. 6, col. 2 şi 27 Dec. 1931, pag. 7, col. 4; interesant este mai ales citatul al doilea, unde verbul însemnează 'a bodogăni': *Ce tot hondrăneşti aci?... Pentruce să te spovedesc şi să te grijesc?* [vorbeşte preotul cu un muribund închipuit]. Derivarea din *handră* 'zdreanţă', pe care o propune Dicţ. Acad., mi se pare foarte nimerită, căci are la bază trecerea semantică, atît de frecventă în diverse limbi, printre ele şi a noastră, dela 'cîrpă' la 'limbă, gură, vorbă' [1]. Există şi varianta *hondroni*, cu *ă* > *o* prin asimilaţie la *o* precedent: *Osman s'a... însurat, hondroni hamalul somnoros* (Stoian Gh. Tudor, *Hotel Maidan*, pag. 107).

hotri 'a pîrî, a vorbi de rău pe cineva' (Borăşti-Vasluiu). Variantă moldovenească (cf. *horbă* < *vorbă*, *hulpe* < *vulpe*, etc.) a lui *votri*, care, în limba veche, era un fel de

1. V. acest *Buletin*, vol. II, pag. 167 urm.

termin juridic, însemnînd 'a codoşli, a face pe intermediarul plătit (între bărbaţi şi femei)'. După Tiktin, acest verb circulă şi astăzi în vorbirea populară (nu se precizează însă unde anume)[1], cu înţeles identic, precum şi cu acela de 'a peţi'. Sensul dat de mine mai sus reprezintă iarăşi un caz de modificare semantică în conformitate cu legea stabilită de A. Meillet: un cuvînt care trece dela o categorie socială puţin numeroasă la una mai numeroasă îşi lărgeşte înţelesul. Altfel spus, un termin tehnic îşi pierde caracterul specific originar, cînd intră în limba comună. Deja accepţia 'a peţi' nu mai este atît de specială ca aceea (din *Indreptarea legii*) de 'a face pe codoşul'.

hraspă 'o bucată de oţel cu zimţi cu care se freacă lemnul' (Bălţăteşti-Neamţu). Acelaşi cu *(h)raşpă* 'pilă mare de pilit metalul, lemnul, pielea şi copitele' (Scriban, pag. 1089). Nu cred că *s* pentru *ş* ar fi o greşală de transcriere a corespondentului meu, căci Scriban înregistrează o variantă *raspel* (alături de *raşpel*), iar cuvintele ruseşti care au aceeaşi temă sună toate cu *s*.

hrăpi. Acest verb există şi în sudul Moldovei, nu numai prin Bucovina şi Transilvania de nord, cum susţine Dicţ. Acad. La Tecuciu este întrebuinţat foarte des şi totdeauna supt forma *hrăchi*. Cît despre sens, niciunul din cele date de dicţionarul citat nu se potriveşte, deşi toate se apropie de al nostru într'o largă măsură: elementul comun tuturora îl constitue 'zgomotul' produs în gura omului sau a cînelui. Verbul tecucean se întrebuinţează despre oameni, atunci cînd aceştia încearcă să elimine flegma din gît sau depe cerul gurii. Deaceea ne-am putea gîndi la o origine onomatopeică, chiar dacă etimonul propus de Dicţ. Acad. (rus. *chrapĕtь* 'a sforăi') nu trebue numai decît respins. In ipoteza că vrem cu orice preţ să dăm o explicaţie «istorică», este preferabil să invocăm v. bulg. *chrakati* 'sich räuspern' sau rus. *chrakatь* 'speien, auswerfen' (Berneker, *op. cit.*, pag. 401). Toate aspectele fonetice ale acestui verb,

1. După S. Fl. Marian, *Nunta la Romîni*, pag. 97 şi 103 s'ar părea că prin ţinuturile transcarpatice (dar nu se exprimă nici el prea lămurit).

înregistrate de Dicț. Acad., au *-pchi* sau *-pci*, așadar grupuri fonetice septemtrionale (Bucovina și Transilvania nordică!) corespunzătoare lui *chi* din restul teritoriului dacoromînesc, unde se palatalizează *p* urmat de *i*. Dacă acceptăm etimologia propusă de mine, și nu văd dece n'am accepta-o, mai ales că, din punct de vedere semantic, ea mi se pare ireproșabilă, trebue să admitem că *pk'* și *pč* din nordul țării au luat naștere prin analogia atîtor cuvinte al căror *pi* s'a palatalizat. Am avea un fel de regresiune fonetică sau hiperurbanism, dar numai parțial.

hrămui 'a serba hramul unei biserici'. Îl dă Scriban, pag. 505, după un citat din *Adev. liter.* pe care mi-l notasem și eu (autor: I. Neagu-Negulescu, Muntean). Dar cuvîntul există și prin jud. Neamțu (cf. *Anuarul liceului «Petru Rareș»*, pe anul 1934-35, pag. 106, articolul lui P. Gheorgheasa, Nemțean de origine).

hrisov 'Ziua Crucii (14 Septembrie, stil vechiu)'. Așa trebue interpretată construcția *în hrisovul viilor*, găsită de mine la Sărmanul Klopștock, *Adev. liter.*, 13 Febr. 1927, pag. 4, col. 3, unde se precizează că momentul respectiv este cu trei luni înainte de Crăciun, așadar pela culesul viilor. Ceeace m'a determinat să stabilesc identitatea lui *hrisov* cu sărbătoarea aici pomenită este numele *cristov*, care se dă acesteia în Muntenia. L-am auzit adesea la Buzău, unde Ziua Crucii este un prilej de petrecere, în felul praznicelor organizate la hramuri, care, cum se știe, conțin numeroase elemente foarte profane. Punctul de plecare trebue să-l fi constituind culesul viilor. Mi-aduc aminte că ziua de 14 Septembrie stil vechiu era, în județul meu natal (Tecuciu), data oarecum oficială, consacrată prin tradiție îndelungată, pentru începerea culesului strugurilor. Este clar că avem a face cu reminiscențe păgîne din cultul lui Bacchus. Dicț. Acad. dă pe *cristov* ca variantă a lui *cîrstov* «slavonism bisericesc», dar și ca variantă a lui *hrisov* 'charte'. Amănuntul ultim confirmă pedeplin explicația mea: devremece *hrisov* a devenit *cristov*, era firesc, aș putea spune fatal, ca acesta din urmă să se transforme în *hrisov*, tot prin etimologie populară și în regiunile unde ambele noțiuni în-

cepuse a se şterge în conştiinţa subiectelor vorbitoare şi, deci, a se confunda una cu alta. Dar mai există un fapt care întăreşte susţinerile mele. Dicţ. Acad. dă, s. v. *cîrstov*, mai multe citate, dintre care unul conţine tocmai formula aici în discuţie: (*la*) *cîrstovul viilor*, iar în altul se vorbeşte de repararea buţilor (necesare culesului strugurilor, desigur).

iaiacă 'bunică' (şi 'străbunică'?): *Alături mama Babicăi «Iaiaca», fotografiată la Hanul-Conachi* (N. M. Condiescu, *Viaţa rom.*, Maiu-Iunie 1935, pag. 22). Prin Moldova acest cuvînt are (sau, dacă nu se mai întrebuinţează, avea) forma *iiacă* (cf. *Adev. liter.*, 28 Febr. 1932, pag. 1, col. 1, într'un articol de Artur Gorovei, care precizează că aşa se spunea, la începutul sec. XIX, în loc de *bunică*). Pentru *ia* neaccentuat > *i* (prin faza intermediară *ie*), cf. *ihnie* < *iahnie* (stadiul cu *ie* este deasemenea atestat: *iehnea*), *ienă* 'hienă' < *iaină* (la Dosofteiu), *inicer* < *ianicer* (> *ienicer*), etc., apoi n. fam. *Inculeţ* < *Ianculeţ* (prin faza *Ienculeţ*) ş. a. Acelaşi cuvînt pare a fi *Iaca*, în următorul pasaj din *Romînia literară*, 17 Sept. 1932, pag. 3, col. 2-3: *o uşă laterală se deschise şi Tanti Mali, fata Iachei şi mătuşa mătuşilor lui Jim, apăru surîzătoare* (G. Călinescu), cum arată, măcar indirect, detaliile privitoare la «starea civilă» a Tantei Mali. Lipseşte în dicţionare, precum şi la L. Gáldi, *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes* .Căci e sigur că ne găsim în faţa unui împrumut neogrecesc: întreaga ambianţă ne trimete la vremea Fanarioţilor. Dealtfel limba greacă familiară posedă tema cuvîntului nostru : γιαγιά 'Grossmutter'. Pentru dispariţia lui γ (de fapt, o simplă aspirată palatală), cf. *aiazmă* < αγιαζμα (acesta rezultat din *aghiazmă*), *Iene* < Ἰάννης, etc. In ce prizeşte sufixul *-că*, el a putut veni dela sinonimele *bunică*, *neneacă*, apoi dela alte cuvinte aparţinînd aceluiaş domeniu de activitate, ca *dadacă*, *duducă*, *maicâ*, etc.

iapă. La paralelele invocate de mine în *Bulletin linguistique* IX, pag. 59, pentru sensurile figurate ale acestui substantiv, pot adăuga acum încă două (ambele argotice, deci, într'un anumit fel, tot familiare sau populare, ca şi la noi):

ital. *marca* 'Ehefrau' şi portg. *marca* 'Prostituierte; Mann der zu Zeit der Wahlen im Namen anderer, die ihre Bürgerpflicht selbst auszuüben verhindert sind, mehrmals wählen geht', a căror etimologie este medio-germ. *marc* 'Ross'.[1]

iarbă 'păr' (metaforic, în ironie): *a avea iarbă la nas* 'a avea mustaţă, a nu mai fi copil' (aşa se spune unui adolescent ca mustrare pentru faptele lui «neserioase»)[2]. Această imagine care se impune oarecum dela sine, ne întîmpină şi aiurea, depildă în argot-ul franţuzesc: *gazon* 'Haar', *les gazons* 'vereinzelte Haare eines Kahlköpfigen', *se ratisser le gazon* 'sich kämmen', *n'avoir plus de gazon sur la terrasse* 'kahlköpfig sein', etc. (v. *Volkstum und Kultur der Romanen* XIV, pag. 274).

iavaşa. Acest cuvînt turcesc, care, după informaţiile date de Dicţ. Acad. (s. v. *iabaşa*), s'ar crede că aparţine trecutului, se bucură încă de o circulaţie destul de largă, cel puţin în anumite cercuri. Iată toate atestările pe care le-am găsit în limba scrisă actuală: *iavaşana i-a căzut* [lui Sf. Petru, adormit] *pe ceaslov* (G. A. Lăzurică, *Adev. liter.* 29 Sept. 1935, pag. 4, col. 3); *H. scoase iavaşeaua, îşi scrise numele şi profesia* (C. Ciprian, *Soţ ori fărdă*, pag. 11); *Privind cu iavaşana, mi s'a părut că văd un ostrov* (Ioachim Botez, *Insemnările unui belfer* I, pag. 21). Mai interesant, poate, decît răspîndirea substantivului nostru este altceva. In toate citatele el are un sens deosebit şi de cel propriu, singurul înregistrat de Dicţ. Acad., anume 'cleşte de lemn sau de fier cu care se apucă nasul cailor nărăvaşi, cînd se potcovesc', şi de cel figurat, pe care-l dă L. Şăineanu, *Influenţa orientală* II, pag. 218: 'căpăstru, frîu'. La Ioachim Botez este clar că *iavaşa* însemnează 'ochelari', căci numai prin ochelari (eventual prin alt obiect asemănător) se poate privi şi vedea. Dar şi la ceilalţi doi autori trebue să admitem acelaşi înţeles: Sf. Petru, înainte de a adormi, cetise în ceaslov, servindu-se evident, de ochelari, ca un bătrîn ce se află, iar eroul lui Ciprian tot de ochelari se va fi folosit, ca

1. Am neglijat să notez izvorul acestei informaţii.

2. Auzit mereu la Tecuciu, unde se întîlneşte, cu acelaşi sens, şi *a-i creşte (cuiva) iarba la nas*.

să-şi scrie numele şi profesia pe o foaie de hîrtie, pe care i-a adus-o, împreună cu «plaivazul», chelneriţa hotelului unde trăsese. Sensul acesta se potriveşte bine şi din punct de vedere pur lingvistic: ochelarii, mai ales cei depe vremuri (şi la oamenii bătrîni tare, care-i purtau pe vîrful nasului), pot deştepta uşor imaginea unui cleşte asemănător cu cel întrebuinţat la caii nărăvaşi, cu deosebire în mintea cuiva care disprețuieşte ochelarii (fiindcă n'are nevoie de ei) şi pe purtătorii lor. Cf. metafora 'căpăstru, frîu', menţionată mai sus, care nu-i în întregime abstractă.

icioglon 'copil de casă (făcînd parte din garda personală a domnului ţării)', citat de Dicţ. Acad. din autori de acum un veac, apare din cînd în cînd şi la cîte un scriitor contimporan, depildă la Mateiu I. Caragiale, atît de interesant şi supt raportul strict lingvistic: *numeroşi icioglanţ de meserie* (*Craii de Curtea-Veche*, pag. 58). Numai că are un înţeles despre care dicţionarele nu dau nicio informaţie, acela de 'pederast (pasiv)'. Avem a face cu o modificare semantică individuală sau cu un uz mai mult ori mai puţin răspîndit? Greu de spus. Oricum ar fi, sensul special relevat aici s'a putut dezvolta uşor din cel general şi originar: indiferent de realitatea materială, situaţia copiilor de casă, aleşi «pe sprinceană», după criterii, în primul rînd estetice, putea îndreptăţi pe simplii spectatori dela distanţă ai vieţii curtene (mai ales orientale, adică turceşti) să presupună, între copiii de casă şi stăpînul lor (sau diverşi slujbaşi ai acestuia), raporturi care trebuiau să ducă la transformarea semantică aici în discuţie.

iepaş. N. Iorga, *Revue historique du sud-est européen* V, pag. 266 notează acest cuvînt, găsit la N. Costin, ca 'porecla pentru soldaţii lui Sobieţki, care luau Moldovenilor caii'. Dublet, cu alt sufix derivativ şi cu o accepţie cam specială, al lui *iepar*, care a fost discutat de A. Graur, *Romania* LXI, pag. 555 şi *Grai şi suflet* VI, pag. 334. Interesant este că în vorbirea pungaşilor *iepar* însuşi însemnează 'hoţ de cai'. De adăugat la materialul adunat şi cercetat de Sever Pop, *Cîteva capitole din terminologia calului* (*Dacoromania* V).

intra: construcţia *intră atîta ştofă, pînză*, etc. *la un cos-*

tum de haine, la o cămaşă, etc. are un echivalent în span. *entra poca tela en este vestido* (cf. şi identitatea prepoziţiei în ambele limbi).—Vorbirea familiară expresivă întrebuinţează acest verb cu înţelesul (figurat) de 'a interveni energic, a năvăli' (cînd e vorba de oameni ca obiect al acţiunii): *să pretinzi c'am intrat*[1] *în negustori ca nebunu' şi i-am silit să cumpere tabloul de propagandă*... (I. Peltz, *Cuvîntul liber*, 23 Martie 1935, pag. 7, col. 2).

iordănitor 'cel care umblă cu Iordanul în noaptea de 6 spre 7 Ianuarie' e mai răspîndit decît rezultă din indicaţiile Dicţ. Acad. Mi l-a comunicat, cu mulţi ani în urmă, un fost elev originar din Săcuieni-Dîmboviţa. Cf. şi P. Caraman în *Omagiu Profesorului Ilie Bărbulescu*, pag. 433, apoi Dan Simonescu, *Literatura romînească de ceremonial*, Bucureşti 1939, pag. 163, pentru partea folcloristică a obiceiului.

iper: aşa se numeşte o plantă care creşte pe vîrful Ceahlăului, unde nu se întîlnesc decît jnepeni şi afine. Judecînd după frunze, care seamănă cu ale bradului, trebue să fi aparţinînd la familia coniferelor. Planta e mică, stă aplecată, dealungul pămîntului, amestecîndu-se cu muşchiul şi cu afinele. Face fructe mici, rotunde. Spre sfîrşitul lui Iulie sînt negre, aşa că se pot uşor confunda cu afinele. Cred că-i vorba de o specie a iuniperului. Numele însuşi reprezintă, foarte probabil, una din foarte numeroasele variante ale subst. *iuniper*, absentă, dealtfel, în Dicţ. Acad., unde găsim, între altele, pe *iniper*, din care n'a fost greu să iasă *iper*, printr'un fel de 'analiză' a cuvîntului (*in-* va fi fost simţit ca *i*, pers. 3 a lui *a fi*, urmat de *(i)n*, cu *î* absorbit de *i* precedent: *parcă-i iniper ; (i)i iniper ?*, etc.

ipsosar, nomen agentis dela *ipsos: E ceeace face ipsosarul: e marmură cu terciu de ghips* (T. Arghezi, *Adev. liter.*, 21 Ian. 1934, pag. 3, col. 2).

iridocă 'năpîrcă' (Cazane-Banat) (v. *Lucrările Institutului de Geografie al Universităţii din Cluj*, vol. II, pag. 285).

iscodaciu 'iscoditor' (cu nuanţă întrucîtva ironică): *Un*

1. Subliniat de autor, pentru a face atent pe cetitor asupra înţelesului special pe care-l are verbul.

jivălănist mai iscodaciu a descoperit... (Cez. Petrescu, *1907* I, pag. 284); *iscodelnic* idem: *atacuri ale iscodelnicilor gazetari* (Paul Constant, *Adev. liter.*, 24 Iulie 1938, pag. 4, col. 1). Al doilea derivat lipseşte în dicţionare.

iureş. Acest substantiv apare şi cu valoare adjectivală, nu numai adverbială, cum arată Dicţ. Acad., s. v. *iurăş*: *tanti Zamfira e abraşă, vrednică şi iureşă* (Sărmanul Klopştock, *Adev. liter.*, 13 Ian. 1929, pag. 4, col. 1). Sensul este identic cu al adverbului: 'repede, impetuos'.

iuruc: stau toate sărbătorile la crîşmă şi trăncănesc ziua întreagă pe socoteala oamenilor iuruci şi harnici (Sp. Popescu, *Adev. liter.*, 8 Ian. 1933, pag. 2, col. 1). Din context rezultă că *iuruc* însemnează aproximativ 'vrednic, activ, energic'. Se potriveşte cu etimonul turc. *yürük* 'schnell gehend', care are şi funcţiune substantivală, cu accepţia 'Turc nomad'. Despre acest grup etnic turcesc v. unele informaţii la Th. Capidan, *Romînii nomazi*, pag. 65. Cuvîntul circulă pretutindeni în Balcani (cf. bulg. *Jurúk*ъ, sîrb. *Jùruk*, ambele cu valoarea şi sensul substantivului menţionat aici).

iuşniţă însemnează nu numai 'biciu, biciuşcă fără coadă', cum spune Dicţ. Acad., ci şi 'vîrful biciului, şfichiul' (comunicat din Andrieşeni-Iaşi). Sinonim cu *iuşcă*, de care m'am ocupat în *Bulletin linguistique* IX, pag. 65-66. V. şi *Buletinul* de faţă, vol. VII-VIII, pag. 265-6.

izăltat 'nebun, sărit din minţi'. Este curios că niciun dicţionar nu înregistrează acest cuvînt, atît de frecvent în limbajul popular, unde-l găsim şi supt aspectul dat aici şi supt acela fără *i-* (prin fonetică sintactică). Apare şi în limba scrisă (la eroi inculţi, puşi de autori să vorbească întocmai ca «la ţară»), depildă: *Un hamal... a sărit în două salturi... ca un izăltat* (Victor Ion Popa, *Velerim şi Veler Doamne*, pag. 214). Eu l-am auzit mereu în grainl meu de acasă (Tecuciu), deasemenea l-am întîlnit la G. F. Ciauşanu, *Glosar de cuvinte din judeţul Vîlcea*, pag. 57, s. v. *Simbătă* (cu ambele lui variante). Prin Moldova, poate şi pe aiurea, sună, graţie etimologiei populare (glumeţe?), şi *săltat*[1]. Această ultimă

1. Cf. citatul făcut mai sus, unde alăturarea lui *izăltat* de.. *două salturi*

formă o întrebuinţează M. Sadoveanu: *Era cam «săltat», cum spuneau desigur muntenii care ne întovărăşeau* (*Creanga de aur*, pag. 5). Cf. şi *Adev. liter.*, 7 Martie 1937, pag. 3, col. 2. Interesantă este redarea prin *z* a grupului *gz*, care oferă greutăţi de pronunţare pentru Romînii lipsiţi de cultură, întocmai ca la atîtea alte neologisme: *ezact, ezamen, ezecut, ezemplu, ezista*, etc. Deoarece se spune şi *ecsamen, ecsact*, etc. (se ceteşte, adică, aşa cum se scrie: *x* = *cs*), întîlnim, la oamenii inculţi, pronunţarea cu *c* dispărut: *esamen, esact*, etc. Poate că *săltat* s'a născut din *ecsaltat*, fără nicio influenţă din partea lui *sălta* (la fel cu *zăltat* din *egzaltat*).

izbi: sinonim foarte expresiv al lui *nimeri*. *Nu se poate să n'o izbesc odată!* spun jucătorii la ruletă, la cărţi, etc. Cf. şi I. Peltz, «*Actele vorbeşte*», pag. 151: *poate că tot ar izbi-o*. Punctul de plecare trebue căutat în formula *a da o lovitură*: *a lovi* implică noţiunea 'a nimeri', căci numai loviturile reuşite, care-şi ating ţinta, adică o nimeresc, contează, cel puţin din punct de vedere practic. In consecinţă, *a izbi*, sinonimul (mai 'tare') al lui *lovi*, trezeşte aceeaşi asociaţie de idei. Nu se zice însă şi *a o lovi*, evident din cauza sensului curent al acestui verb, care ne trimete oarecum automat la un obiect concret, deobiceiu personal. Poate şi din această cauză (nu numai pentrucă *izbi* e mai 'viguros') s'a ajuns la formula aici în discuţie, care, faţă de *a da o lovitură*, prezintă şi avantajul «scurtimii».

izbuc. Termin oarecum tehnic, deşi popular, pentru 'izvor intermitent' (în Munţii Apuseni). Cf. I. Conea, *Sociologie romînească* II, pag. 61: «e fenomenul aşa numit al izvoarelor intermitente: vezi cum, din stîncă, apare apa izvorului, care curge obişnuit cam o jumătate de ceas. După aceea se opreşte din curs...» (şi iar apare, etc.)[1]. Lipseşte în dicţionarele curente. Este un postverbal cam curios dela *izbucni*, iar nu un derivat dela *izbi*.

---

nu se va fi datorind unei simple întîmplări. Să se compare şi *sărit (din minţi)*, sinonim în ambele sensuri (propriu şi figurat) al lui *săltat*.

1. O descriere ştiinţifică a fenomenului, aşa cum se prezintă el în Munţii Apuseni, găsim în *Revista geografică romînă* IV, pag. 99 urm. (mai ales 112 urm.).

izgoană: postverbal dela *izgoni* (după modelul lui *goană* alături de *goni*), creaţie personală, foarte nimerită, a lui T. Arghezi, *Adev. liter.*, 15 Ian. 1933, pag. 1, col. 1 (*Dezolantul lor ţipăt de primejdie şi izgoană...*).

izi 'a mirosi' (sens peiorativ): *sălile lungi de terazzo lustruit ca ghiaţa, izind a fenol şi a terebentină* (Marta D. Rădulescu, *Sunt studentă*, pag. 105); *scările izesc a bucătărie* (Cez. Petrescu, *Nirvana*, pag. 187). Derivat dela *iz*, necunoscut dicţionarelor, care înregistrează un *izi*, variantă a lui *iezi* 'a face un zăgaz'.

izini. Din explicaţiile date în Dicţ. Acad. ar rezulta că acest verb se întrebuinţează numai despre oameni (cu sensul de 'a slăbi, a se închirci; a nu purta de grijă') şi despre rufe ('a murdări spălînd rău, a băga în boală'). De fapt, sfera lui semantică este mai largă, întrucît prima accepţie poate avea drept obiect şi un lucru. Cf. Damian Stănoiu, *Adev. liter.*, 23 Dec. 1928, pag. 9, col. 3: *ciorba de cartofi îziniţi şi găunoşi.* Deoarece Dicţ. Acad. nu dă un citat propriu zis pentru funcţiunea personală a verbului acestuia, cred util să reproduc aici următorul pasaj dintr'un articol al lui Gala Galaction, *Dreptatea*, 5 Ian. 1929, pag. 1, col. 7: *Ciobanii şi ţăranii lui Grigorescu, de 50 ani încoace, au sărăcit, s'au izinit şi s'au uscat.* Pentru etimologie, cred că, alături de sîrb. *jèzina* 'slăbiciune (provenită dintr'o boală internă)', propus de N. Drăganu, *Dacoromania* VII, pag. 134, trebue luat în consideraţie şi bulg. *iznisamъ*, variantă a lui *iznasjamъ* 'user, friper', care pare a se potrivi mai bine cu sensurile verbului romînesc.

izmui 'a stropi cu aghiazmă' (Dicţ. Acad., s. v. *ismui*) are şi un sens mai larg, acela de 'a muia (într'un lichid), a uda, a stropi (în general)': *mă săpuneşte bine, îşi trage briciul pe curea, îl izmueşte în sublimat* (Damian Stănoiu, *Adev. liter.*, 12 Nov. 1933, pag. 1, col. 7).

îmbeti pare a avea altă însemnare decît cele date de Dicţ. Acad. ('a îndoi o batistă'; 'a chiti, a aşeza') în citatul următor: *o cămaşă stîngaciu îmbetită* (I. Biberi, *Viaţa rom.*, Febr. 1939, pag. 16). Care anume?

îmblăciug. Pot da un citat pentru acest derivat dela *îmblăciu*, pe care Dicț. Acad. îl explică prin 'dîrjala sau dîrja îmblăciului': *...au venit cu topoare, cu otice, cu îmblăciuge, ca la răzmiriță. Unul a plesnit pe Condrea cu îmblăciugul peste cap* (Nicodim Cola, *Adev. liter.*, 23 Apr. 1933, pag. 6, col. 1).

împăia (despre lîna oilor) are și alt sens decît cel arătat, cu deamănuntul, în Dicț. Acad. Iată ce spune Laurian Someșan, *Viața pastorală în munții Călimani* (*Bulet. Soc. Geogr.* LII, pag. 298): *Lîna oilor nu se tunde decît cînd este «coaptă». In cazul acesta ea se îngălbenește la rădăcină...* [1] Deosebirea nu-i prea mare față de informațiile Dicț. Acad., mai ales că și autorul citat vorbește exact la fel despre unele lucruri, depildă că lîna împăiată se ține de corpul oii ca o haină, că oile scoase slabe din iarnă nu împăiază, etc. Pasajul reprodus mai sus interesează însă pentru etimologia verbului în discuție. Dicț. Acad. primește explicația lui G. Giuglea, *Cercetări lexicografice*, pag. 19: lat.* *impalliare*, derivat din *pallium* 'tout ce qui sert à envelopper, couverture'. In realitate, vede ușor oricine că trebue să pornim dela *paiu:* lîna coaptă este galbenă la rădăcină, are, deci, culoarea paiului. W. Meyer-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, nr. 6161 combate etimologia lui Giuglea, pe motive semnatice și istorico-geografice. S. Pușcariu, *Dacoromania* VII, pag. 476-7 o apără, cu multă căldură, invocînd, în special, argumente... logice: «In ce privește sensul, mi se pare că e mai ușor de admis că lîna care îmbracă corpul mieilor să fie asemănată cu o haină călduroasă decît cu paiele, care. pentru un Romîn, nu deșteaptă ideia de moale, mătăsos, mărunt, ci, dimpotrivă, ideia de bățos, rigid și lung în fire.» Dar nu-i vorba de aspectul tactil al lînii, ci de culoarea ei, care se impune ochiului, adică minții noastre, dela prima vedere. Afară de asta, Pușcariu uită că nu lîna ca atare, întreagă, intră în joc, ci, după descrierea făcută de Giuglea însuși, numai lînă nouă, dela rădăcina și dedesuptul celei vechi, despre care în niciun caz nu se poate afirma că îmbracă trupul animalului ca o

1. Iar în nota 1 depe aceeași pagină cetim: *Cînd lîna este coaptă, se mai zice «împăiată».*

haină, presupunînd că acest detaliu ar fi deciziv pentru crearea unei denumiri speciale. O paralelă elocventă ne oferă *înspicat* '(despre unele animale) cu părul (negru, murg sau porumb) amestecat cu puţine fire de altă culoare, mai ales albe': imaginea s'a născut în acelaşi mod, iar cuvîntul aparţine şi el la acelaşi domeniu de activitate. Incă un exemplu care confirmă principiul enunţat şi cu altă ocazie, chiar în cursul acestor note, că înainte de a căuta etimonuri autentice, adică vechi, originare, se impune să recurgem la forţele creatoare ale limbii, la mijloacele ei proprii de a forma cuvinte nouă din cele deja existente, mai ales atunci, cînd, ca în cazul de faţă, avem a face cu un derivat (în sens larg). Astfel se dovedeşte că *împăia*, termin păstoresc, dar de origine agricolă, este nu numai omonim, ci şi identic, ca formaţie, cu recentul *împăia* (după frc. *empailler*).

împărţi 'a da de pomană (la anumite prilejuri), mai ales lucruri de mîncare'. Acest sens, dezvoltat, printr'un fel de elipsă, din cel general de 'a distribui', lipseşte în D i c ţ. A c a d. (şi în celelalte opere similare), deşi e foarte răspîndit. Il cunosc din sudul Moldovei[1] şi-l găsesc la C i a u ş a n u, *op. cit.*, pag. 32, supt forma subst. *împărţitură* 'pomană trimisă la domiciliu[2] (constă din ulcior, oală, moşchiori (moşiori), colivă, ouă, mîncare, etc.).'

împîcli. D i c ţ. A c a d. cunoaşte numai participiul trecut şi deaceea afirmă că verbul însuşi e neatestat. Iată cîteva citate, care dovedesc contrarul: *Lumina dimineţii se împîcli posomorîtă* (Cez. P e t r e s c u, *Oraş patriarhal* I, pag. 163); *Din ochi s'a împîclit lumina arzătoare* (I d e m, *Comoara regelui Dromichet*, pag. 243); *amintirile din satul de naştere şi de copilărie s'au împîclit* (I d e m, *Aurul negru*, pag. 88); *tot aşa se împicleau pe rînd...* (I d e m, *Viaţa romîn.*, Sept. 1935, pag. 18). Faptul că toate exemplele provin dela acelaşi autor, şi încă dela unul care abuzează de creaţii personale, mai mult ori mai puţin fanteziste, nu vorbeşte împotriva existenţei reale a verbului, sprijinită suficient prin forma lui participială.

1. Unde se zice, depildă, *anu' aista nu mai împart de Paşti* (sau *de Sf. Ilie*, etc.).

2. Tot aşa la Tecuciu.

împrumută = *împrumut* n'a dispărut cu totul din limba actuală, cum se pare că susţine Dicţ. Acad., care-l citează din texte vechi (şi-l prevede cu +). Gala Galaction, *Adev. liter.*, 9 Aug. 1931, pag. 2, col. 1 scrie: *lasă, mă, că ne-a venit şi nouă împrumuta* (cu sensul 'ne-a venit şi nouă apa la moară' [1]). Valoarea adverbială a acestei variante, pe care autorii dicţionarului citat cred că o găsesc tot la cronicari, se datoreşte unei interpretări greşite: *didese bani împrumută* corespunde actualului *dăduse bani împrumut*, unde cuvîntul nostru nu-i adverb, cum afirmă Dicţ. Acad., care socoteşte această funcţiune anterioară celei substantivale, ci substantiv, deci obiect direct sau complement circumstanţial (în ipoteza ultimă, *împrumut* stă pentru *cu împrumut* sau, poate, pentru *în împrumut*).

împungit 'strîns, făcut pungă' : *buzele împungite de mînie* (Sărmanul Klopştock, *Adev. liter.*, 13 Ian. 1929, pag. 4, col. 2). Cf. *a se face gura pungă* (din cauza fructelor acre, necoapte). Lipseşte în dicţionare.

împupăza: n'are numai sensul lui 'a (se) împopoţona', cum rezultă din cele spuse în Dicţ. Acad., ci şi pe acela de 'a (se) împăienjeni (despre ochi)' (?). Iată un citat care poate fi înţeles astfel: *Vezi, dacă eşti cu ochii plini de rimel? Ţi s'a împupăzat văzul* (Tudor Muşatescu, *Adev. liter.*, 5 Martie 1939, pag. 9, col. 3).

inciocăla, [2] explicat în Dicţ. Acad. prin 'lier ensemble, mettre en ordre, mettre à sa place', are şi alt înţeles, care mi se pare foarte interesant pentru stabilirea etimologiei: *Şi el se învăţase bine cu lucrul. Îi pria. Se inciocolase, era mai îmbrăcat, avea cămaşe curată...* (C. Băleanu. *Viaţa romîn.*, Iulie-Aug. 1932, pag. 283). Cred că-i sinonim, în acest pasaj, cu 'a se împlini, a se îngrăşa'. In unele exemple date de Dicţ. Acad. se potriveşte accepţia 'a înjgheba, a aranja' mai bine decît cele menţionate mai sus. Deaceea explicaţia etimologică propusă de C. Lacea, *Dacoromania*

1. Vorbeşte un Romîn despre înfrîngerea Turcilor la 1877-78, după ce aceştia ne-au stăpînit secole dearîndul.

2. Cu varianta, asimilată, *inciocola*.

III, pag. 744 (şi primită de autorii operei citate), anume săs. *tschachel* 'zală de lanţ', trebue respinsă, pentru motive semantice şi geografice (cuvîntul e răspîndit şi prin Vechiul Regat, în ţinuturile lui vestice). Eu mă gîndesc la *ciocălău*, potrivit principiului invocat mai sus, s. v. *împăia*, că, pînăla proba contrară, un cuvînt derivat sau compus trebue analizat în elementele lui constitutive, evident cu condiţia ca factorul semantic să fie luat şi el în consideraţie după cuviinţă. Se va fi zis întîiu despre păpuşoiu 'se înciocălează', adică 'face ciocălăi sau ştiuleţi', 'se îmbracă, se împlineşte cu ciocălăi'. Impotriva etimologiei lui Lacea, ca să nu spun pentru a mea, vorbeşte şi următorul exemplu, dat de Dicţ. Acad., în care se conţine oarecum definiţia verbului nostru: *A-i înciocola* [pe tineri] sau *a-i face cioc la loc* 'a-i face să se ieie în cununie'. Subst. *cioc* din această locuţiune este sinonim cu *ciocălău*, cum se recunoaşte, măcar indirect, în Dicţ. Acad., s. v. *cioc* 'maïs egrené' şi *ciocălău*.

încontreală 'discuţie, ceartă, luptă': *încontreala cu negustorii din Călmăţuiu era o poznă* (Victor Ion Popa, *Velerim şi Veler Doamne*, pag. 102). Şi primitivul *încontra*, acesta înregistrat de Dicţ. Acad., apare în limba scrisă (popularizantă, bineînţeles): *m'am încontrat cu dînşii* [jandarmii] (Cez. Petrescu, *Comoara regelui Dromichet*, pag. 135).

încrîştit = *(în)crestat: Bitele astfel «încrîştite» erau foarte mult preţuite* (*Lucrările Instit. Geogr. Cluj*, vol. II, pag. 246) [1]. S. v. *cresta*, Dicţ. Acad. nu notează varianta prefixată de conjug. IV a acestui verb. In schimb, găsim, s. v. *încresta* 'faire le signe de la croix; teindre (des oeufs de Pâques)', diverse aspecte ale omonimului: *încrîsti*, *încrestit*, *încreşta(t)*, care, dat fiind amestecul lui *(în)cresta* (< *creastă*) cu *încresta* (< *în-* + v. bulg. *krъstъ* 'cruce'), ne arată, măcar indirect şi parţial, cum s'a putut ajunge la *încrîştit*.

îndelaolaltă: apare, pentru *delaolaltă* şi cu acelaşi înţeles, la diverşi scriitori contimporani, printre care Cezar Petrescu (cf., depildă, *duc casă îndelaolaltă*, în *Viaţa romîn.*, Sept.-Oct. 1935, pag. 18). Lipseşte în dicţionare. S'a născut

1. Din regiunea Săliştei (Sibiu).

prin contaminaţia lui *delaolaltă* cu sinonimul *împreună*. Nu trebue pierdut însă din vedere că dela numeroase adverbe există variante cu *în-* alături de cele, consacrate prin tradiţie, fără acest prefix: *(în)deajuns, (în)destul, (în)totdeauna*, etc.

înflori (mai cu samă participiul trecut) metaforic despre părul capului şi al bărbii care cărunţeşte are paralele în span. (Aragón) *florecer la almendra* 'encanecer prematuramente' [1], apoi, dupăcum ştie oricine, în frc. *fleurir* (cf. *barbe fleurie*, formula aşa de frecventă în *Chanson de Roland* despre barba lui Carol cel Mare). W. v. Wartburg, *Franz. etym. Wörterbuch* III, pag. 629, n. 4 susţine că imaginea porneşte dela aspectul coroanei unui pom înflorit, de unde urmează că s'a spus aşa mai întîiu despre părul din cap.—*A înflori bostanul* 'a căpăta gradul de caporal', înregistrat de G.-M. Dragoş (v. aici mai sus, pag. 102), mi-i cunoscut încă din copilărie. La Tecuciu formula era întrebuinţată de toată lumea, nu numai de militari, şi totdeauna cu o nuanţă uşor glumeaţă. N'avea caracter argotic.

înfunda. Sensul pe care-l are acest verb în izolarea *a i se înfunda* îl găsim şi la sinonimul frc. *enfoncer*. Chautard, *op. cit.*, pag. 66 îl explică prin 'tromper, être condamné', precizînd că această accepţie nu circulă în argotul modern. Vorbirea populară cunoaşte, la Iaşi, depildă, şi construcţia, foarte expresivă, *a înfunda cuiva o bătaie* 'a bate pe cineva'.

îngerie 'atitudine, natură, etc. de înger'. Creaţie personală reuşită a lui T. Arghezi: *niciun caricaturism şi nicio îngerie* [2] (*Ochii Maicii Domnului*, pag. 103). Ca atîtea alte inovaţii lingvistice, şi aceasta a fost adoptată de numeroşii imitatori ai marelui poet, printre ei Camil Baltazar, care o utilizează la tot pasul, ba chiar a creat şi un verb *a îngeri*.

îngreuia şi *îngreuna* sînt sinonime, de multă vreme, cum probează citatele Dicţ. Acad. In sudul Moldovei, poate şi prin alte părţi, al doilea dintre aceste verbe însemnează

1. Cf. *Zeitschr. f. rom. Phil.* XLIX, pag. 24, nota.
2. Subliniat de autor.

numai 'a însărcina (o femeie), a o lăsa grea'. Pentru toate celelalte cazuri de 'a face greu, etc.' se întrebuinţează exclusiv *îngreuia*. Deaceea sună curios în urechia unui moldovean din Ţara de jos (cazul meu, depildă) construcţiile, atît de răspîndite în vorbirea altor Romîni, care au, ca obiect direct al lui *îngreuna*, un nume de fiinţă umană, mai ales feminină. Despre terminii slavi pentru 'grea, însărcinată' a publicat un studiu, care interesează şi limba noastră, A. Vaillant în *Revue internationale des études balkaniques* III, pag. 264 urm.

însuliţa. Ca şi la alte verbe asemănătoare, în ce priveşte formaţia, precum *îmboldi*, *(în)săgeta*, *înţepa*, etc., legătura etimologică dintre derivat şi primitiv s'a slăbit sau chiar a dispărut, ceeace a avut drept urmare o extindere a acţiunii, indiferent de instrumentul cu care ea se săvîrşeşte. Iată diverse citate în sprijinul acestei afirmaţii: *trase* [cucoana Didina] *din pachet pălăria garnisită cu vişine turceşti de sticlă, însuliţînd cu priviri abraşe lumea încremenită în porţi* (Sărmanul Klopştock, *Adev. liter.*, 19 Maiu 1929, pag. 4, col. 2); *I-a însuliţat cu ochii crucea frunţii* (Victor Ion Popa, *Velerim şi Veler Doamne*, pag. 310); *Moşul cu musteţi albe şi însuliţate...* (Idem, *Romînia literară*, 6 Maiu 1933, pag. 1, col. 1). Are şi varianta fără prefix: *îmi suliţă faţa* (Mircea Marc, *Adev. liter.*, 29 Dec. 1935, pag. 6, col. 5).

înşulări 'a însăila'. Lipseşte în Dicţ. Acad., dar există, fără citate, la Scriban, pag. 699. L-am întîlnit, destul de des, la autori munteni contimporani: [părul] *înşulărit într'o rostogolire estetică de ondulaţiuni calculate* (Sărmanul Klopştock, *Adev. liter.*, 1 Ian. 1928, pag. 3, col. 2); *la caz că crapă, îl înşilorăm la loc* (Stoian Gh. Tudor, *Hotel Maidan*, pag. 20). Varianta cu *i* pentru *u* şi *o* pentru *ă* n'are nevoie de explicaţie, întrucît s'a putut naşte uşor din cealaltă [1], care-i originară, cum dovedeşte tema *şular*, deasemenea întrebuinţată de cătră scriitori munteni: *ceeace în croitorie se chiamă înseilare sau şular* (T. Arghezi, *Adev. liter.*, 11 Maiu 1930, pag. 1, col. 5); *ce-i ridicau sprîncenele*

1. Pentru *u* > *i* trebue să admitem o fază intermediară *î*.

ca pe firul unui şular, înnodat la rădăcina părului şi pe nas (Idem, *Poarta neagră*, pag. 21). Il înregistrează şi Scriban, pag. 1290.

întîiu: la întîiu a lunii are un corespondent desăvîrşit în calabr. *a prima 'u misa, a prima d'u misi* 'il primo giorno del mese' (G. Rohlfs, *Dizionario dialettale delle tre Calabrie*, s. v. *prima*).

înţepat 'care înţeapă, împunge cu vorba', citat de Dict. Acad. după E. Herzog-V. Gherasim, *Glosarul dialectului mărginean*, este, cred, general, cel puţin în Vechiul Regat. Interesează schimbarea funcţiunii acestui participiu trecut: din pasiv ('care este înţepat') a devenit activ ('care înţeapă el însuşi'). Următorul pasaj arată foarte clar în ce condiţii pur lingvistice se poate produce modificarea în discuţie: *Pornită n'am dece să fiu, se apără, înţepată, Tina* (Cez. Petrescu, *Aurul negru*, pag. 346). Eroina s'a simţit jignită ('înţepată') de cuvintele partenerei sale, deaceea a ripostat în consecinţă, cu un ton (dacă nu şi cu vorbe) care arată nu numai supărarea ei, ci şi intenţia de a supăra. Sînt numeroase exemplele de acest fel în romîneşte. Unele vor fi suferit transformarea încă din latina populară sau măcar dela primele începuturi ale limbii noastre, depildă *beat* (<*bibitus*), *înţelept* (< *intellectus*), care au şi devenit, imediat, adjective propriu zise, fiind înlocuite, ca participii, prin formaţii nouă, analogice [1]. Altele s'au supus acestei evoluţii mai tîrziu: *înfipt, simţit*, etc. Un exemplu pe care cred că nu l'a relevat nimeni este *judecat:* la Tabăra (jud. Iaşi) se spune *om judecat* 'om cu judecată, care judecă'. In latina tîrzie fenomenul se constată foarte des la adjectivele în *-bilis: generabilis* a căpătat sensul lui *generans, incredibilis* a ajuns sinonimul lui *incredulus*, etc. (cf. E. Löfstedt, *Vermischte Studien zur lateinischen Sprachkunde und Syntax*, Lund 1936, pag. 84 urm.). Un studiu special consacră acestei probleme, în ce priveşte limba franceză, Eva Thorné Hammar, *Le développement de sens du suffixe latin -bilis en français* (Études

1. *Băut* şi *înţeles*, Primul e pe cale să urmeze soarta lui *beat*, căci înseamnă 'om care a băut' (nu 'care a fost ori este băut').

romanes de Lund, publiées par Alf Lombard), Lund-Copenhague 1942.

înțîfna = îmbufna: conița s'a sculat atunci înțîfnată (I. Șt. Bogza, *Insemnări ieșene* II, 3, pag. 842). Pare a fi creație personală (dealtfel reușită), căci dicționarele n'o cunosc. Ivirea ei a fost ajutată și de sinonimul *țîfnos*.

învioșa este dat de Dicț. Acad. ca excluziv moldovenesc. Ne întîmpină totuși la Olteanul Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*, pag. 283: *unitățile se strîngeau învioșate*, ceeace însă nu surprinde, deoarece deseori graiurile oltenești merg, și nu numai în domeniul lexicului, cu cele moldovenești.

jagardea 'om de nimic, fleac; zdreanță, otreapă; femeie ordinară, prostituată'. Cuvînt foarte răspîndit prin Muntenia (l-am auzit mereu la Buzău, în vorbirea familiară, cu o puternică nuanță afectivă, defavorabilă). Ne întîmpină și în scris: *te ții după toate jagardelele dela primărie* (Damian Stănoiu, *Adev. liter.*, 29 Dec. 1929, pag. 5, col. 2). Și cu toate acestea dicționarele nu-l înregistrează. Cred că este o variantă, printre atîtea altele, a lui *jarcă* 'piele de oaie în stare proastă, veche și roasă; oaie slabă; femeie bătrînă; gură rea', pentru care Dicț Acad. dă următoarele aspecte interesante: *jarcălău* și *jarcalete*. Metateza lui *r*, precum și sonorizarea lui *c* (după ce a devenit intervocalic), nu prezintă dificultăți [1]. Mai greu este de explicat partea finală, care ar putea avea la bază pe *-ete* din *jarcalete*, cu accentul strămutat supt influența lui *haimana*, depildă, sinonim stilistic aproximativ. N'ar fi exclus nici amestecul vreunui cuvînt țigănesc înrudit din punct de vedere semantic, dat fiind faptul că *jagardea* și, mai ales, *jarcalete* se întrebuințează deseori (la Buzău) despre Țigani [2]. Intrucît este vorba de

1. Dacă-i absolut necesară și o acțiune analogică, din partea vreunui cuvînt asemănător ca sens, ne putem gîndi la *jigărit* 'slab, prăpădit, pipernicit' și, în special, la *jigodie* 'boală cinească, cîne (sau animal, om) slab, bolnav', al cărui *-d-* explică bine modificarea fonetică a finalei. Cf. și *jegăraie* (care-i simțit, probabil, ca un derivat dela *jeg* 'murdărie'.

2. Ultimul chiar însemnează 'Țigan', și numai asta, prin Moldova. Cf. Al. O. Teodoreanu, *Adev. liter.*, 23 Apr. 1933, pag. 8, col. 5: *să pui un jarcalete holbat ca strangulații să-mi urle în urechi.*

un termin afectiv, intervenţia contaminatoare a unor cuvinte similare nu trebue să ne surprindă: ele adaugă, în momentul psihologic respectiv, tot ce ni se pare că lipseşte forţei lui expresive. Elementul comun tuturor sensurilor şi nuanţelor semantice pe care le conţine acest substantiv este ideia de 'uzat, vechiu, inutilizabil, bun de aruncat la gunoiu'. Pentru 'femeie stricată' să ne gîndim la sinonimele *otreapă*, *ştoarfă*, *tîrfă*, etc. (v. acest *Buletin*, vol. II, pag. 167 urm.) şi, mai cu samă, la *potloagă*, care-i sinonim cu *jarcă* (= *jagardea*) chiar în sens propriu (ambele cuvinte însemnează 'piele'). Cît despre 'Ţigan', punctul de plecare au fost, evident, hainele lui vechi, rupte, roase, etc., poate şi murdăria (cf. nota 1 depe pagina precedentă) [1].

jambirboc 'un fel de pardesiu sau palton, macferlan': *prea avea jambirbocul unsuros* (G. Ciprian *Soţ ori fărdă*, pag. 54, 60). Lipseşte în dicţionare.

janchiţă, variantă a lui *japiţă* 'valet de la flèche de la charrue', pentru care Dicţ. Acad. nu dă citate : *ţi-a dres ţiganu* [= fierarul] *janchiţa dela stearpă?* (I. Neagu-Negulescu, *Adev. liter.*, 28 Nov, 1937, pag. 7, col. 3).

jap: printre alte derivate dela această interjecţie există, afară de *jăpăi*, care însemnează, natural, şi (aş zice în primul rînd) 'a bate (pe cineva)', nu numai 'a se bate (despre frunză)', cum spune Dicţ. Acad., şi subt. *jăpălău* 'moşneag tare rău şi încăpăţinat', «care jăpăeşte copiii şi-i bun de jăpăit» (*Anuarul liceului Petru-Rareş*, Piatra-Neamţ, pe anul 1934-35, pag. 70). Dealtfel, după informaţiile date la locul citat, *jap* însuşi are sensul de 'moşneag tare rău şi încăpăţinat', căci autorul invoacă expresia *al dracului jap!*

jălalnic 'jalnic, cu glas plîngător' este foarte răspîndit la unii scriitori munteni, graţie, desigur, faptului că-i mai expresiv decît *jalnic*, de care diferă dealtfel, în avantajul lui, printr'o nuanţă semantică destul de vizibilă. Iată cîteva citate, de adăugat la cel dat în Dicţ. Acad.: *acea dispoziţie jălalnică* (G. Călinescu, *Jurnalul literar*, 24 Sept. 1939,

1. Al. Graur, în vol. V al acestui *Buletin*, pag. 167 se gîndeşte la ngrec. ζαγάρι 'om de nimic', fără să insiste.

pag. 2, col. 3); *tanti Magdalena trecea clătinînd jălalnic din cap pe supt ferestre şi cîntînd singură* (Idem, *Romînia literară*, 17 Sept. 1932, pag. 3, col 1); *cîntînd lent şi jălalnic «Deşteaptă-te Romîne»* (Idem, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, ed. I, pag. 285). Expresivitatea mai mare a lui *jălalnic* vine şi dela conştiinţa (ştearsă în cazul lui *jalnic*), că avem a face cu un derivat dela *jale* (existenţa acestuia este clar simţită în *jălalnic*), dar şi dela repetarea lui *l*, care trezeşte, prin simbolism fonetic, ideia de tristeţă, de durere, etc. Formaţii în *-alnic* (variantă compusă a lui *-nic*) sînt mai multe: *năvalnic*, *şăgalnic*, etc. (v. G. Pascu, *Sufixele romîneşti*, pag. 337).

jilip 'jghiab' se întîlneşte şi în Vechiul Regat, prin ţinuturile muntoase, nu numai în Transilvania, cum spune Dicţ. Acad. Astfel în munţii Neamţului se spune aşa unui 'şanţ făcut din scînduri sau butuci pe care se dă drumul, în vale, trunchilor de copaci tăiaţi' (sensul 2^0 din Dicţ. Acad., care, de fapt, este identic cu 1^0). Iată şi o descriere a jilipului: «Din vîrful muntelui, pe un zghiab de scînduri, coborau cu iuţeală ameţitoare lemnele de foc tăiate, din pădurile în exploatare... Aceste zghiaburi se numesc «jilipuri» (C. M.-Slănic, *Adev. liter.*, 17 Iulie 1932, pag. 6, col. 4) [1].

jivalanie. Apare des (şi, cred, excluziv) la Cez. Petrescu: «Vara, curtea dela moşia lor, Zapodia, se prefăcea într'o colonie de vacanţă şi de hălăduire tocmai pentru nepoţii din cele cinci ţinuturi ale Moldovei... Era «jivalania» ei». (*1907*, I, pag. 39) [2]. Variantă a lui *juvalaie* 'mulţime mare de draci, p. ext. de ţigani sau oameni «ţigănetici»', pe care-l cercetează, din punct de vedere etimologic, S. Puşcariu, *Dacoromania* VIII, pag. 125. *Juvalaie* sună şi *jivalaie*, căruia, în limba comună, trebue să-i corespundă un *jivalaie*. Cît despre *-anie*, el se datoreşte sau unei substituiri de sufix sau unei contaminaţii cu diverse cuvinte în *-anie*, aproximativ sinonime, precum *dihanie*, *jiganie*, etc. Etimologia propusă de Puşcariu pentru *juvalaie* este *jigală* 'ţeapă de fier

1. E vorba de Slănicul din Prahova.

2. Cf. şi *Oraş patriarhal* II, pag. 283, *Luceafărul*, pag. 260, etc. de acelaşi autor.

care se înfierbîntă în foc spre a arde cu ea', care, prin Bucovina, sună *jihală* (de fapt *ji-*) şi *juhală* (cu *u* provenit din *î*) şi are un înţeles mai mult ori mai puţin asemănător, iar acesta, la rîndul lui, derivă din rus. *žigalo* sau rut. *žihalo* 'sîrmă de fier înfierbîntată care se vîră prin ţeava pipei'. Care-i legătura semantică dintre 'fier roş (sau sîrmă înfierbîntată)' şi 'mulţime de draci (sau de oameni)'? Răspunde Dicţ. Acad. (adică tot Puşcariu), s. v. *jigală*: «aluzie la ţepele înroşite în foc cu care muncesc dracii pe păcătoşi în iad». Foarte ingenios, deci foarte... artificial. Oricît de îndrăzneaţă ar fi fantazia subiectelor vorbitoare, se poate preface numele unui instrument de tortură în numele fiinţei torturate (sau măcar al celei care torturează)? Este drept că Puşcariu derivă dela tema slavă *žeg-* 'ard' şi pe *jiganie*, sinonim oarecum al lui *juvalaie*. Dar motivarea semantică sufere de acelaşi defect al artificialităţii. Iată ce cetim în *Dacoromania* VIII, pag. 125: „*Jiganie* e la origine un abstract, care însemna «muşcătură, pişcătură» (de animal). Trecerea dela acest înţeles abstract la cel concret de «animal care pişcă sau muşcă»[1] e un fenomen din cele mai obişnuite (cf. *căzătură* «om bătrîn», *tîrîtură*, *lepădătură* «femeie depravată», *moliciune* «om moale», etc.)". Paralelele menţionate în partea finală a citatului sînt, într'adevăr, elocvente, dar nu pentru *jiganie*. Toate exemplele date de Puşcariu aparţin limbajului afectiv, ceeace nu-i cazul cu *jiganie*, care nici la început n'a avut, nici astăzi nu are caracter expresiv. Deaceea cred că trebue să rămînem, chiar pentru acest cuvînt, la vechia explicaţie, din slav. *živ-* 'viu': *v-* a devenit *-h-* (exact aşa cum, după presupunerea lui Puşcariu, *-h-* s'a prefăcut în *-v-*), iar *-h-*, la rîndul lui, s'a schimbat, deşi poate mai greu, în *g* (prin faza intermediară, cel puţin teoretică, *γ*). In orice caz, factorul semantic se cade să aibă precădere faţă de cel fonetic. Cu atît mai uşor iese *juvalaie* (adică *jivalaie*), prin-urmare şi *jivalanie*, din *živ-* (cf., între altele, *jivină*, care cunoaşte şi aspectul *jevenie*, cu *-enie*, variantă derivativă a lui *-anie* din *jiganie*)

jivur, în sintagma *jivurul apei* 'locul unde apa unui rîu

1. Adică „arde" (= *žeg-*).

curge repede'. L-am auzit, de mai multe ori, la plutaşii de-pe Bistriţa. Astfel cîrmaciul unei plute pe care mă găseam striga celui dinaintea lui: *Dece te duci tot în dolii şi nu ţii jivurul apei?* 'dece mergi, cu pluta, pe unde-i apa înceată şi nu pela mijlocul ei, unde curge cu putere?' Sinonime, existente în aceeaşi regiune, sînt *crîngul apei* (aşa spunea, depildă, un fost elev al meu din Poiana-Teiului) şi *terinul apei.* In primul, subst. *crîng* are sensul de 'curs, direcţie', pe care-l are şi în *crîngul anului,* depildă (cf. Dicţ. Acad., s. v.)[1]. Cît despre celălalt, şi înţelesul şi aspectul formal ne trimet la un derivat dela *tare* ('täria apei'). Partea fonetică nu oferă nicio dificultate: *a* neacc. > *ă*, iar *ă* > *e*, supt influenţa lui *i* din silaba următoare (dar şi fără această influenţă, cum arată *letin(esc), teciune, tepşan,* n. pers. *Merin,* pentru şi alături de *tăciune, tăpşan, Mărin*). Greu de explicat mi se pare derivaţia: *-in* apare, e drept, şi la adjective (căci *terin* trebue să fi avut, din capul locului, funcţiune adjectivală), dar elesînt obscure (*călin, cătilin,* etc.) ori n'au o temă propriu zisă, identificabilă pentru subiectele vorbitoare (*puţin, vecin* ş. a.).

Dar nu asta interesează discuţia de faţă, care se referă excluziv la *jivur.* Două posibilităţi de explicare văd pentru acest cuvînt. După una, el ar fi o variantă a lui *vifor.* Tiktin, s. v., citează forma moldovenească *vivor*[2], care, prin prefacerea în *u* a lui *o* neaccentuat şi palatalizarea moldovenească de nord a lui *v-*, devine, în mod absolut normal, *jivur*[3]. Nici semantica nu se împotriveşte ipotezei mele: forţa unei ape curgătoare ca Bistriţa poate fi comparată, chiar de un... nepoet, cu un vifor, în special acolo unde ea atinge maximum (şi cînd, din diverse cauze, inundă pluta sau face valuri furioase).

Cred că această explicaţie trebue preferată celeilalte,

---

1. Să se compare şi *crugul anului* (dubletul slav mai recent al lui *crîng*), Dicţ. Acad., s. v. *crug.*

2. Care se întîlneşte însă şi aiurea. *Graiul nostru* I, pag. 22, bucata XXI (din Gorj) conţine subst. *vivór,* ca nume al unei boli (v. şi Tiktin, s. v. *vifor,* care citează mai multe izvoare pentru cunoaşterea şi pentru tămăduirea populară, prin descîntece, a ei).

3. Cf. *givorniţă* = *viforniţă.*

pe care o menționez mai mult din motive istorice, ca să mă exprim astfel. Cînd am auzit întîia oară expresia *jivurul a. pei*, mi-a venit imediat în minte notița etimologică a lui N. Drăganu, *Dacoromania* II, pag. 617 urm. despre *jioară* sau *vioară*. Se știe că regretatul lingvist clujan a combătut, după mine, cu dreptate, pe A. Philippide, care, într'un studiu celebru, model de erudiție și de ingeniozitate [1], vedea în *jioară* (= *vioară*), din izolarea *apă jioară*, un reflex al v. grec. ἴαλος, susținînd, cu mare bogăție de argumente, etimologia mai veche a lui Hasdeu, anume (*aqua*) **vivula*. Intrucît este vorba, la origine, de un adjectiv, cu forme pentru amîndouă genurile, m'am gîndit că *jivur* ar putea fi masculinul **vivulus*, substantivat și el, cu timpul, întocmai ca femininul. Așadar *jivurul apei* ar însemna, de fapt, 'viul apei', 'locul unde apa este «vie», repede'. La materialul invocat de Drăganu pentru echivalența semantică *viu* = *curgător*, etc. să se adauge spusele lui Sever Pop, *Dacoromania* VIII, pag. 122: „La Timpeni (jud. Olt), în prezența lui E. Gamillscheg dela Berlin, preotul și învățătorul sileau pe subiect să declare că «drumului pe unde merge apa», «patului apei» (întrebările noastre sunt indirecte în marea lor majoritate) i se zice *albie*. Subiectul susținea că el n'a auzit vorba aceasta; el știe că i se zice numai *viu apei*...» Și fonetica poate fi satisfăcută, nu tocmai ușor, e adevărat, în această ipoteză: *-v-* nu-i vechia spirantă labiodentală, care a căzut (cf. femin. *jioară*), ci s'a născut ulterior, pentru evitarea hiatului (prima fază a fost *-h-*, apoi, prin fonicizare, *-γ-*, în fine *-v-*, eventual mai întîiu *-g-* și după aceea *-v-*).

Dece prefer prima explicație? Mă conduc, așa cum am făcut și altădată, de principiul că omonimele sînt, pînăla proba contrară, un singur cuvînt la origine și, în consecință, trebue să le considerăm astfel, evident cu condiția ca normele fonetice și cele semantice să fie respectate. In cazul nostru, și unele și celelalte găsesc satisfacție deplină, dacă pornim dela ipoteza că *jivur* (în *jivurul apei*) este identic cu aspectul moldovenesc de nord al lui *vifor*.

jiviniță, diminutiv dela *jivină*, absent în Dicț. Acad.,

1. Publicat în *Arhiva* XXV, pag. 145 urm.

care notează numai pe *jivinuță*: *o biată jiviniță* (Șt. Tita, *Cuvîntul liber*, 8 Aug. 1936, pag. 2, col. 7).

jumătate, cu sensul de 'pantof', dar excluziv la plural, e mai răspîndit decît ar putea rezulta din Dicț. Acad., care citează răspunsurile date, în satele Frumoasa și Bălcani (jud. Neamțu), la chestionarul lui Hasdeu. Circulă și prin alte părți ale aceluiași județ, de ex. la Dumbrava-Roșie (v. *Anuarul liceului «Petru-Rareș»*, anul 1934-35, pag. 70), apoi în sudul Moldovei (ca copil n'am auzit, la Tecuciu, alt termin pentru 'pantofi' decît *jumătăți*).

junic, diminutiv dela *june*: *Ei, dar ai de învățat încă multe, ești junic* (Mateiu Ion Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, pag. 130). Format dela *junică*, femin. lui *junel*, pe care-l înregistrează Dicț. Acad.? (Citatele respective conțin numai masculinul, în *-el*.) Sau un joc de cuvinte cu *junică* 'juncă', al cărui masculin «regulat» ar fi *junic?* Este curios că Dicț. Acad. nu relevează două amănunte, de natură oarecum stilistică, în legătură cu *june*. Și anume, întrebuințarea lui din ce în ce mai rară, redusă excluziv la graiurile populare, unde are deja un caracter aș zice livresc, în sensul că aparține mai mult limbajului literar (din operele versificate), și, ca consecință, nuanța ușor ironică pe care o are în vorbirea oamenilor culți (dacă și în măsura în care aceștia îl mai utilizează). Așa se explică dece multă vreme s'a crezut că avem a face cu un cuvînt recent, fie împrumutat din franțuzește, fie creat de latiniști. In orice caz, limba cultă nu cred că l-a luat din cea populară, încît, pentru ea, impresia că *june* este neologism corespunde, în bună parte, poate chiar în total, realității.

jupîn. Nu încerc să intervin în discuțiile, multe și încă neterminate, cu privire la etimologia acestui străvechiu cuvînt obscur. Dicț. Acad. se mulțumește să afirme, cu dreptate, mi se pare, că nu poate fi vorba de un împrumut slav și să trimeată la articolul lui P. Skok, din *Jugoslovenski istoriski časopis* II, pag. 1 urm. (fără să arate că acest învățat vede în *jupîn* un cuvînt de origine avară). De adăugat, la bibliografia chestiei, articolele mai recente ale lui A. Rosetti, *Bulletin linguistique* V, pag. 221-2 și Ilie Bărbu-

lescu, *Arhiva* XLIV, pag. 143 urm. M. Vasmer, *Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven* I, pag. 53 citează n. pers. Σώπανος, pe care-l pune în legătură cu v. iran. **fšupāna-*, med. pers. *šupān* 'Hirt'. Este curios că Ov. Densusianu, care, în *Grai şi suflet*, supt titlul *Irano-romanica*, a încercat să explice unii termini păstoreşti din limba noastră cu ajutorul idiomelor iranice sau măcar în legătură cu ele, nu s'a sezisat, după cît ştiu, de această notiţă a lui Vasmer. Dimpotrivă, în vol. V al revistei sale a publicat un articol de Al. Rosetti, unde se susţine etimologia slavă a rom. *jupîn*.

labă 'partea piciorului dela gleznă în jos; partea mînii cu care apucăm obiectele, etc.' nu-i un termin «figurat», cum spune Dicţ. Acad., ci numai expresiv, deaceea are şi în momentul de faţă o nuanţă afectivă la oamenii mai mult ori mai puţin culţi. Dealtfel se simţea nevoia unui cuvînt nou, atunci cînd *picior* şi *mînă* au început a se întrebuinţa respectiv pentru întregul membru inferior şi pentru cel superior. Şi acest cuvînt nou nu putea veni decît din terminologia animală. Vorbirea populară nu face absolut nicio deosebire stilistică între laba omului şi aceea a cînelui, etc. Iar în limbajul familiar al unor anumite pături orăşeneşti se constată chiar un fel de înnobilare a lui *labă:* între prietini, mai ales de cei tineri, *adă laba, bate laba, dă laba* (despre mînă) sînt formule aproape dezmierdătoare, pe care le găsim şi în opere literare (de ex. la D-na H. Papadat-Bengescu, în romanul *Rădăcini*).

Dar nu pentru aceste detalii, care lipsesc, într'adevăr, în Dicţ. Acad. m'am oprit la subst. *labă* din fişele mele, ci pentru a arăta că situaţia dela noi ne întîmpină şi aiurea. Astfel span. (Aragón) *pata* 'Pfote' se întrebuinţează şi despre mîna sau piciorul omului, tot aşa *garras* 'Klaue' [1] (v. *Volkstum und Kultur der Romanen* I, pag. 266); ital. arg. (Gosaldo) *le zgrinfe* = *le mani* (variantă dialectală a lui *grinfia* = *granfia* 'Klaue; Kralle (der Raubtiere)', pentru care Rigutini-Bulle, s. v. *granfia*, dau locuţiunea figurată

1. Cf. rom. *ghiară* idem (mai rar însă şi totdeauna cu nuanţă peiorativă), deobiceiu despre unghii şi despre mînile cu unghii mari.

mettere le granfie addoso a qualcheduno 'jemanden in seine Klauen, Krallen bekommen'), *le ȝàte* («cioè : zampe») = *i piedi* (v. *Archivio glottologico italiano* XXII-XXIII, pag. 570, 576).

lainic 'flâneur, fainéant, vagabond', care, la Tecuciu, n'are deloc sens peiorativ, poate pentrucă se spune numai despre copii şi totdeauna supt forma vocativului (*lainicule!, lainico!*: femininul e mult mai frecvent decît masculinul), este răspîndit şi prin Oltenia, nu numai în Moldova, cum afirmă Dicţ. Acad. Ciauşanu, *op. cit.*, pag. 54 dă, pentru *puşlă* 'puşlama, haimana', mai multe sinonime, printre care şi pe *lainic*. Şi toponimia oltenească îl cunoaşte, supt formele *Lainicul* (Dolj) şi *Lainici* (Gorj). Această repartiţie geografică se opune etimologiei rut. *lan* 'vagabond, leneş', propusă de Dicţ. Acad., şi ne determină să pornim, cum face Scriban, *op. cit.*, pag. 726, dela *laie* 'ceată de Ţigani nomazi, de haimanale, etc.'[1] Adjective similare, derivate, cu suf. *-nic*, dela substantive sînt destule : *casnic, dosnic, hotarnic*, etc. (v. Pascu, *Suf. romîn.*, pag. 336).

laiu : lînă laie însemnează, la Tabăra (jud. Iaşi), 'lînă turcană' (deosebită de cea ţigae), deci 'lînă de calitate inferioară' (desigur, din cauză că lîna ţigae este, deobiceiu, albă, pecînd ţurcana = laia e neagră, sură, etc.).

lapoş : Lătăreaţă, lăbărţată şi lapoşă, văcit supusă la o apropiată îngrăşare [e vorba despre o femeie] (Mateiu I. Caragiale, *op. cit.*, pag. 126). Lipseşte în dicţionare. Ţinînd samă de celelalte adjective, cu care stă împreună, se pare că *lapoş* însemnează ceva asemănător cu ele, ceeace se confirmă prin etimologia, foarte probabilă, ung. *lapos* 'eben, flach, platt', la care ne trimete oarecum automat aspectul fonetic şi formativ al acestui cuvînt.

lapte de bou : aşa se spune la Tecuciu, în glumă, dar şi cu intenţii serioase din punct de vedere... economic, terciului, pe care oamenii săraci îl dau copiilor să-l mînînce. Dicţ. Acad. înregistrează, pentru această expresie, sen-

1. Chiar pentru acest cuvînt, general dacoromînesc, opera citată preferă un etimon rutenesc (sau polonez), care iarăşi nu merge, şi pentru aceleaşi motive de ordin geografic.

surile 'lapte de cînepă ; fiertură de post, foarte gustoasă, din seminţe de dovleac pisate ; zeamă de lictar (= magiun), subţiată cu apă călduţă ; prune uscate, coapte şi fierte'. Din Andrieşeni-Iaşi mi se comunică sinonimul *lapte de buhaiu* 'apă fiartă cu care s'a spălat sămînţa de cînepă pisată' (aşadar 'lapte de cînepă').

larg : la largul meu are o interesantă paralelă în span. *a mis anchas* 'à mon aise'.

laur 'copil' (sens peiorativ) : *ce să facă biata femeie, cu atîţia lauri pe cap ?* (Tecuciu). Mai ales la vocativ : *mai taci, laure !* (cu ciudă, la adresa copiilor care plîng ori fac zgomot). Dela sensul 'ciumăfaie' al lui *laur*, numele plantei cu seminţe otrăvitoare (cf. *a mînca laur* 'a aiura, a fi nebun'). Pentru lărgirea înţelesului, să se compare *boală, dalac, talan*, etc. (despre animale, în momente de supărare), *drac* (cu sinonimele lui : *diavol, dimon, împieliţat*, etc.) ş. a. (la adresa copiilor neastîmpăraţi). Lipseşte în dicţionare.

lămurat însemnează nu numai 'curat, imaculat' (cf. Dicţ. Acad., s. v. *lămuri*), ci şi 'desluşit, înţeles' : *tare lămurat vorbeşte* (Valea Lupului-Iaşi). Sinonim, deci, cu *lămurit* (verbul aparţine la conjug. I şi IV). Pentru nuanţa din descîntece (*să rămînă curat, lămurat, cum Dumnezeu l-o dat*, v. *Grai şi suflet* V, pag. 135).

lăsa : a se lăsa de ceva are o formulă corespunzătoare în span. *dejarse de* 'ne plus faire une chose, l'abandonner' (M. de Toro, *L'évolution de la langue espagnole en Argentine*, Paris, f. a., pag. 77).

lătra 'a vorbi mult, tare, de rău, etc.' : cf. sard. *baulai* 'chiacchierare' («eigentlich 'bellen'»), ital. arg. *babolare* 'cantare' («d. h. plappern, vor Gericht bekennen»), napol. camorr. *abbajare* 'parlar forte' (M. L. Wagner, *Volkst. u. Kult. d. Rom.* I, pag. 75).

legat (despre bărbaţi) 'impotent' : *Da, se zice că-i «legat». Dacă ea ştia asta, înainte de a-l lua* (Panait Istrati, *Casa Thuringer*, pag. 50). Cred că, obişnuit, se spune aşa despre animalele (boi şi berbeci tineri) care devin incapabili de reproducere prin «întoarcere», adică prin sucirea înăuntru a

testiculelor şi prin legarea provizorie a acestora cu o aţă de lînă (cf. Dicţ. Acad., s. v. *întoarce* V, 1⁰). Lipseşte în dicţionare.

legăna: în sprijinul etimologiei **liginare* (mai prudent, poate, al unei explicaţii care pleacă dela noţiunea 'a lega') vorbeşte următorul pasaj din Del Chiaro: «se întrebuinţează (în Muntenia) un fel de cutie de lemn pătrată cu fund de pînză tare, peste care e aşternut un postav roş, apoi perna şi învălitura copilului. Cutia e prinsă de un piron în tavan prin patru coarde roşii în formă de piramidă, iar dădaca, din patul ei, leagănă cutia, cînd copilul se deşteaptă». (*Adev. liter.*, 14 Iunie 1936, pag. 3, col. 7.)

legătoare 'basmaua (sau batista, casunca, etc.) cu care se îmbrobodesc femeile' [1]: cf. catal. *lligadura* 'Kopfbedeckung', sard. logud. *liare* 'legarsi i capelli', etc. (Spitzer, *Lexikalisches aus dem Katalanischen*, pag. 88).

leit 'perfect asemănător, identic' (mai ales despre oameni). Sînt interesante, din punct de vedere lingvistic general, expresiile sinonime existente în diverse limbi. Deaceea socotesc util să mă opresc asupra lor, arătînd care sînt ele şi cum au fost interpretate de cei cari le-au studiat. Rom. *leit* este de origine slavă şi însemnează, propriu vorbind, 'turnat'. Urmează, deci, că s'a pornit dela obiectele de metal care se fabrică prin turnarea, într'o formă construită anume, a materialului topit. Imaginea cea mai răspîndită este însă aceea a 'scuipatului': frc. *c'est son père tout craché*, ital. *esser nato e sputato*, portg. *era o mesmo, cuspido y escarrado*, engl. *the very spit* 'das leibhafte Ebenbild' (cf. şi *she is like her husband as if she were spit out of his mouth*). Pretutindeni cuvîntul esenţial este sinonimul rom. 'scuipat', 'a scuipa'. Că avem a face cu formule expresive, vede lesne oricine, şi nu numai graţie terminului care trezeşte, cu atîta uşurinţă şi vigoare, imaginea respectivă. Observăm că în italiană şi portugheză construcţia are două cuvinte, al căror sens este identic (sau aproape): portg. *cuspir* şi *escarrar* sînt perfect sinonime,

1. Şi *a se lega la cap*.

ital. *nato* şi *sputato* sînt parţial sinonime (ambele au înţelesul metaforic al cuvîntului de-al doilea). Repetarea noţiunii supt două aspecte lingvistice diferite dovedeşte nevoia de expresivitate a subiectelor vorbitoare [1].

In franţuzeşte, plecîndu-se dela *être... tout craché*, s'a ajuns la *cracher* 'a naşte' (Jules Romains, depildă). Dealtfel încă din sec. XV se întîlneşte acest început de modificare semantică a lui *cracher*, căci numai aşa se poate explica formula *c'estes vous tout crachié* 'das seid Ihr ganz genau wiedererzeugt', din celebra farsă «Maître Patelin». La Italieni s'a produs alt fenomen, la baza căruia stă tot sinonimia (totală sau parţială, adică afectivă) a verbului respectiv cu alte cuvinte: *è un baron fottuto* [2] (sau, eufemistic, *è un baron coll'effe*) 'er ist ein Erzhalunke, ein richtig erzeugter Halunke'.

La alte popoare 'scuipatul' este înlocuit prin... 'strănutat'. Astfel Arabii spun, în traducere germană, «er ist sein Niesen, seine Niesenluft».

Cum se explică aceste expresii? R. Riegler, *Archivum romanicum* VIII (1924), pag. 483 vede în ele rămăşiţa unei credinţe mitologice străvechi, după care viaţa umană (şi cea animalică, în general) ia naştere prin scuipat. [3] V. exemplele date aici şi discuţia lor la Leo Spitzer, *Archivum romanicum* VII, pag. 68 şi *Romanisch-germanische Monatsschrift* XIII (1925), pag. 179, apoi la R. Riegler, *loc. cit.*

lele (şi *leliţă*), cuvînt creat de copii (la fel cu atîtea altele, care se recunosc, în primul rînd, prin existenţa aceleiaşi silabe repetate: *mamă, tată, dadă, ţaţă, babă, nană, papă*, etc.). La exemplele slave citate în Dicţ. Acad. se pot adăuga altele, aparţinînd unor idiome romanice: genov. *lalla*

1. Cf. rom. *leit poleit*, unde *poleit* n'are, cel puţin în intenţia subiectelor vorbitoare, sensul lui *a polei*, ci reprezintă un compus intensiv al lui *leit* (v. acest *Buletin*, vol. VII-VIII, pag. 116-7).

2. Cf. şi germ. *geschissen ist nicht gemalt*, unde primul verb însemnează (tot stilistic) 'născut' (formula întreagă aminteşte, ca intenţie din partea celui ce o întrebuinţează, pe rom. *născut, iar nu făcut*), la fel cu al nostru *a c...a (de cînd l-a c...at măsa)*.

3. 'Strănutatul' Arabilor trebue să fie produsul derivaţiei sinonimice: ambele operaţii au drept efect eliminarea unei materii.

'zia', tosc. *lolo* 'nonno' (v. *L'Italia dialettale* IX [1933], pag. 117), comel. *lala* 'zia' (C. Tagliavini, *Il dialetto del Comelico*, pag. 134), sard. logud. *ddedda* [1] 'sorella maggiore' (M. L. Wagner, *Studien über den sardischen Wortschatz*, pag. 12). Cf. şi grec. λαλᾶς 'avolo, nonno' (*L'Italia dial.* citată, pag. 124). In ce priveşte sensul, constatăm că sînt deosebiri, adesea mari, dela un cuvînt la altele alcătuite în acelaşi mod. Şi acest fapt dovedeşte originea lor «copilărească». Pentru un copil care încă nu vorbeşte, repetarea unei silabe poate avea cele mai variate semnificaţii, după împrejurările în care el se găseşte: *mama* este şi 'mama' şi 'sînul mamei' şi 'mîncarea' (cf. arom. *mamă* şi dacorom. *mămăligă*), tot aşa *papa* însemnează şi 'tată' şi 'mîncare', etc. Astfel în Comelico, pentru mătuşă' se zice nu numai *lala*, ci şi *nene* (Tagliavini, *op. cit.*, pag. 134), care este, foarte probabil, acelaşi cuvînt ca ital. *nonno* 'bunic' şi seamănă, pînăla identitate, cu al nostru *nene* 'frate mai mare'. Dialectul logudorez (Sardinia) cunoaşte subst. *tatta* 'soră mai mare'. (Wagner, *op. cit.*, pag. 12), care-i *tata* romînesc (şi latinesc, etc.).

Mai curios este că aceeaşi combinaţie de silabe poate avea accepţii foarte deosebite şi dela un idiom la altul, dar şi în unul singur. Astfel *la-la* (şi *lo-lo*), pomenite mai sus, cu înţelesul de 'mătuşă', resp. 'bunic', însemnează, în alte graiuri italieneşti decît genoveza şi toscana, 'prost, stupid', als. *lala*, npr. *lolo* 'stupido', napol. *lollo*, sicil. *lollu*, *lullu* idem (v. *L'Italia dial.* cit., pag. 118). Cf. şi comel. *lelo* 'malizioso, sciocco', garden. *leler* 'Dummkopf', tirol. *lalli*, *lalle* 'Laffe, fauler Mensch' (C. Tagliavini, *Il dialetto del Comelico*, pag. 135). Pentru alte paralele v. W. Meyer-Lübke, *Roman. etym. Wörterbuch*, nr. 4860 şi Cihac II, pag. 169, s. v. *lele*). Iar la noi, *lela* (cu varianta *lelea*), în formula *a umbla lela* 'a umbla vagabond, degeaba etc.', n'are nicio legătură semantică cu *lele* [2]. In graiul meu de acasă (Tecuciu) am au-

1. Cu *d* cacuminal, care corespunde unui *l* din italieneşte.

2. Nici „etimologică", adică de origine, căci *lela* nu provine din limbajul copiilor. Dar asemănarea fonetică şi caracterul imitativ îl apropie totuşi, pînăla confuzie, de *lele*. *Teleleu* în *a umbla teleleu* (*Tănase*), pentru care V. Bogrea, *Dacoromania* IV, pag. 179 urm. invoca numele *Sf. Thalaleu*, iar Ov. Densusianu, *Grai şi suflet* II, pag. 250 urm. şi N. Drăganu, *Dacoromania* IV.

zit şi un fel de variantă a lui *lela*, anume *lola*, despre fetele mici, care, din cauza rochiţelor prea mari (adică largi sau lungi), se mişcau greoiu, păreau, deci, 'lălîi' ('blegi, proaste'), dar numai ca exclamaţie, la vederea unei fete îmbrăcate astfel: *lolo! lolo!* (deobiceiu repetat).

lemn: *de lemn Tănase* 'prost, nătîng, tont'. Cf. span. *leño* 'persona torpe' (*Pequeño Larousse ilustrado*, s. v.).

lemnărie: însemnează, la Bucureşti (probabil şi aiurea) 'depozit de lemne' (pare a fi termin oficial). Îl dă şi Dicţ. Acad., s. v. *lemn*, fără citat sau atestare.

lepădа: are, prin Basarabia, şi sensul 'a părăsi serviciul' (obiectul direct este totdeauna personal). Servitoarele originare din această provincie spun obişnuit: ***duduie, săptămîna ce vine am să te lepăd, nu mai pot sta la mata.*** Dealtfel în vorbirea Basarabenilor a *lepăda* apare neobişnuit de des. Iată cîteva construcţii auzite de mine (cele mai multe, la Pietriş, sat din jud. Bălţi, în dreptul tîrgului Bivolari-Iaşi): ***am avut o femeie*** [1] ***de treabă şi m'o lepădat; o fost bolnav de friguri, dar o făcut nişte injecţii şi l-o lepădat frigurile; cînii leapădă purici în pat; am fost întăiu de-am lepădat lucrurile aistea,*** etc. Sensurile identice sau asemănătoare cu acestea Dicţ. Acad. le atestează mai ales pentru limba veche (dinainte de 1800), ceeace probează, dacă ar mai fi nevoie, date fiind condiţiile ei de viaţă, că vorbirea basarabeană este relativ arhaică.

lesoiu: nu-i augmentativ, cum afirmă Dicţ. Acad., s. v. *leasă*, ci diminutiv, cel puţin prin unele părţi, de ex. la Tecuciu, unde *leasă* însemnează 'coşar, pătul' (în care se păs-

pag. 765 urm. etimonuri ungureşti, ar putea fi o variantă, amplificată, a lui *lela* (cf. *leleu* 'prostănac' şi *lăliu* 'lungan, neghiob, etc.'). Prezenţa lui *Tănase* (şi a lui *Trifon*) nu constitue, cum credea Bogrea, o confirmare a explicaţiei lui. Din moment ce *teleleu* însemnează, aproximativ, 'leneş, gură-cască', deci, într'un anumit sens, 'prost', 'era logic să apară, pentru intensificarea expresiei, *Tănase* 'prost' şi *Trifon* 'nebun' (cf. *Trif Nebunul*, etc., discutat de Bogrea, *loc. cit.*, pag. 181-2). Aceste adaosuri sînt, mai degrabă, un argument în sprijinul interpretării mele (*teleleu* = *lelea*).

1. Adică 'servitoare'.

trează ştiuleţii de păpuşoiu), pecînd *lesoiu* se numeşte 'împletitura de nuiele, asemănătoare (ca formă) cu coşul unui car (fără fundătoare), în care se bat ştiuleţii de păpuşoiu (pentru a li se dejghioca grăunţele)'. Avem un caz similar cu al lui *butoiu*, diminutiv şi el dela *bute*, căci butoiul e mai mic decît butea. Fenomenul apare şi în alte limbi romanice. A fost studiat de Leo Spitzer în *Beiträge zur romanischen Wortbildungslehre*, Genève 1921, pag. 183 urm. (cf. şi spusele lui S. Puşcariu, *Dacoromania* II, pag. 698 urm.).

leşui 'a simţi o slăbiciune, ca un leşin' este considerat de Tiktin ca aparţinînd la aceeaşi familie cu *lehamite*, pecînd, după Scriban, el ar fi, împreună cu sinonimul *leşia*, o variantă a lui *leşina*. Cred că niciuna din aceste explicaţii nu poate fi acceptată, deşi ultima se apropie, într'un fel, de adevăr. Tema acestui verb este subst. *leş*, pe care dicţionarele citate nu-l cunosc (altul decît *leş* 'cadavru' şi *leş* 'crîsnic'). La Tecuciu se spune foarte des *am un leş pe inimă* (sau *mi se pune un leş pe inimă*) 'simt o slăbiciune mare, parcă-mi vine să leşin'. Evident că acest substantiv este un derivat (postverbal) dela *leşina*, dar a trebuit să ia el naştere mai întîiu, pentruca să fie posibilă formarea verbului *leşui* (cu varianta *leşia*).

lichelie 'lichelism'. Creaţie personală a lui T. Arghezi, foarte potrivită, ca deobiceiu la acest mare inovator în domeniul lingvistic, cu sistemul formativ al limbii noastre: *s'a deprins şi cu această activitate de glorioasă lichelie* (*Adev. liter.*, 13 Ian. 1929, pag. 3, col. 1); *mediu de lichelie socială* (*Bilete de papagal*, 29 Martie 1929, pag. 2); *Intr'un elan de lichelie* (*Poarta neagră*, pag. 169). Cel puţin primul citat arată că acest substantiv nu-i perfect sinonim cu *lichelism*, care-i prea abstract şi deaceea nu deşteaptă ideia de acţiune, existentă, într'un anumit grad, la *lichelie*.

limbă 'ştire, informaţie', în sintagma cronicărească *a prinde limbă* [1], are o paralelă, foarte interesantă şi curioasă totodată, în portg. *tomar lingua: que se passasse à terra firme e visse se podia tomar algum lingua* (din *Comentarios de Al-*

1. Şi *a lua limbă*, apoi *a avea limbă*.

buquerque II, capit. 27, v. *Boletim de Filologia* VI [1940], pag. 467). Autorul care înregistrează pasajul explică pe *lingua* prin 'intreprete', aşadar îi dă un sens concret ('informator', nu 'informaţie'; cf. şi genul, masculin, diferit de genul obişnuit, care-i ce-l feminin, al subst. *lingua*). Deosebirea faţă de rom. *limbă* e neesenţială, mai ales că şi formula romînească poate fi înţeleasă la fel [1]. — In textele vechi *limbă* însemnează şi 'popor', calc lingvistic după slav. *języků*, care, la rîndul lui este decalcat, spune A. Meillet, *Le slave commun*, ed. II, pag. 515, după lat. *lingua*, întrebuinţat cu acest sens în terminologia administrativă medievală (de unde frc. *Languedoc*, numele unei provincii din sudul Franţei). — *Limbă de pămînt* (sau *de moşie*) are paralele în unele dialecte italieneşti. Cf. Giandomenico Serra, *Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore*, Cluj 1931, pag. 30-31. (Şi sinonimele *curea, făşie, şfoară de moşie* au expresii corespunzătoare italieneşti.)

limbric (fig.) 'om înalt şi subţire': la fel portg. *lombriga* 'pessoa muito alta e magra' (*Volkst. und Kult. d. Romanen* IV, pag. 68). Dicţionarele nu înregistrează această accepţie, pe care însă o găsim în limba scrisă, depildă: *L-a dat gata pe Nacă şi pe limbric (aşa-i spuneau ofiţerii colonelului)* (Al. O. Teodoreanu, *Viaţa romîn.*, Apr.-Maiu 1934, pag. 16).

lingăcios 'linguşitor' (?): *lasă, să vezi ce bine o să fie!, zisese Mălina lingăcios* (H. Papadat-Bengescu, *Logodnicul*, pag. 299).

linguş 'linguşire', postverbal dela *linguşi*: *Linguşul îl făcea milostiv, si-l irita insistenţa proastă* (T. Arghezi, *Adev. liter.*, 9 Oct. 1932, pag. 3, col. 1). — Alt derivat dela *linguşi* (sau *linguşală*), şi el absent în dicţionarele noastre, este *linguşelnic* 'linguşitor': *Iar gradaţii se minunară din nou zgomotos şi linguşelnic de dibăcia mea* (Gib I. Mihăescn, *Rusoaica*, pag. 200).

---

1 Despre *a prinde limbă*, vezi V. Bogrea, *Revista istorică* II (1916), pag. 187-8, V (1919), pag. 134, nota, VI (1920), pag. 185-6 şi *Neamul romînesc*, 2 Febr. 1918, apoi Demostene Russo, *Revista istorică romînă* III (1933), pag. 135 urm.

lipit pămîntului este, la origine, o expresie juridică, oficială, căci denumea pe țăranii șerbi ai pămîntului, care n'aveau voie să se mute depe o moșie pe alta (decît cu permisiunea proprietarului). Traducere a lat. *glebae astrictus* [1]? Deaceea M. Kogălniceanu, în celebrul său discurs la legea agrară, ținut în ziua de 25 Maiu 1862, utilizează această formulă cu sensul ei vechiu, de 'iobag, rob al pămîntului', fără nuanța afectivă pe care o are în vorbirea obișnuită actuală. Iarăși un caz de lărgire a înțelesului la un cuvînt care, din termin tehnic (și, deci, redus, ca întrebuințare), devine unul de circulație curentă în limba comună.

litruică, diminutiv dela *litră* : *să-mi mai aduci o litruică* [de țuică] (Damian Stănoiu, *Adev. liter.*, 13 Martie 1932, pag. 1, col. 4).

livezi 'a lăzui' (*Bulet. Soc. Geogr.* LIII, pag. 134, n. 3) [2], derivat dela *livadă*, plur. *livezi*, ceeace dovedește că acest substantiv este sinonim, în anumite regiuni, cu *laz*, *runc*, etc. [3]. Trebue, deci, adăugat la bogata listă de termini care însemnează 'teren depe care s'au distrus copacii, pentru a-l transforma în pămînt arabil, în pășune, etc.' (v. articolul meu din *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* IV, pag. 48 urm., 171 urm.).

loc: unele sinonime străine ale acestui substantiv apar în diverse formule negative, care amintesc, într'o anumită măsură, pe al nostru *deloc*, precum v. span. *de ninguna part*, catal. *enlloc*, portg. *nenhur(es)*, apoi germ. *nirgends* (v. H. Meier, *Zeitschr. f. roman. Phil.* LIV, pag. 6, nota). Sensul negativ vine, ca și în romînește, dela un cuvînt special, chiar dacă, cu timpul, prezența lui nu mai este necesară (cf. rom. *deloc* și catal. *enlloc*). Interesant rămîne faptul că substantivul sau echivalentul lui utilizat pentru alcătuirea construcției este pretutindeni un sinonim, fie și aproximativ, al lui *loc*. Căci span. *part(e)* însemnează 'loc' (la fel cu rom. *parte*: *în ce parte te duci*, etc.), iar în germ. *nirgends* și portg. *ne-*

1. Cf. Scriban, *op. cit.*, pag. 750, s. v. *lipit*.

2. „Mă duc în munte să runcuesc, adică să livezesc, să fac curătură" (Ciineni-Argeș).

3. Este vorba, se înțelege, de *livadă* 'loc de fineață, pășune' (obținut prin despădurire), nu de *livadă* 'grădină cu pomi'.

nhur(es) figurează respectiv un germanic *hwer* 'unde' şi lat. *ubi* (cf. F. Kluge, *Etym. Wörterbuch der deutschen Sprache*, s. v. *irgend*; W. M.-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, nr. 347).—Prin Banat, *de loc* însemnează 'imediat, degrabă': *Cum faśe găina uou, aşa să facă ia dă uşor, dă dăloc* (*Anuarul Arhivei de folklor* III, pag. 47); *Du-ći la naşu Ion, Sfint-Iion. Iel mài dźiloc l-o fi vădzut* (*ibid.*, pag. 133). Cf. şi pag. 52, 89. Şi pentru acest uz găsim paralele aiurea: v. frc. *lues*, prov. *luec*, span. *luego* 'îndată', portg. *logo* idem, vechiu genovez şi vechiu veronez *aló* idem (W. M.-Lübke, *Rom. etym. Wb.*, nr. 5096 şi 5097). N'are dreptate, deci, C. Tagliavini, *Revue internationale des études balkaniques* I, 1, pag. 168, cînd tăgăduieşte existenţa sensului 'sogleich', dat, pentru *deloc*, de către Gustav Meyer, *Neugriechische Studien* IV, pag. 25 şi M.-Lübke, *loc. cit.*[1] In ce priveşte originea acestei izolări, nu-i necesar, cred, să recurgem la explicaţii strict etimologice, cum încearcă M.-Lübke, care invoacă lat. *ilico*. Faptul că în atîtea idiome romanice urmaşii lat. *locus* au ajuns la însemnarea 'imediat' mi se pare suficient, pentru a înţelege formula romînească. Este drept că, cu excepţia gen., veron. *aló* şi a rom. *deloc*, M.-Lübke porneşte, pentru toate celelalte, dela lat. *lŏco* 'auf der Stelle, sofort',[2] dar amănuntul n'are importanţă. Esenţială este noţiunea 'loc', existentă pretutindeni cu înţeles temporal, fenomen semantic obişnuit, cum dovedesc atîtea adverbe romîneşti locale întrebuinţate ca adverbe de timp: *de aici înainte* 'de acum înainte', *mai încolo nu mai ştiu ce s'a întîmplat* 'după aceea nu mai ştiu ce s'a întîmplat', etc. Cf. şi (*mai*) *pe urmă*, *mai departe*, etc. Dealtfel sintagma curentă, la toţi Romînii, pentru 'îndată' este *pe loc*, aşa că băn. *de loc* a putut rezulta din aceasta într'un chip oarecare. O amintire veche îmi vine, fără să vreau, în minte. Pecînd eram elev în primele clase de liceu, aveam vecin un Bulgar bătrîn, care făcea negustorie de usturoiu. Nu ştia să scrie şi să cetească romîneşte (chiar la vorbă se

1. Despre acesta afirmă că „repetă o greşală asemănătoare".

2. Desigur un vechiu locativ, pe care nu-l găsesc în dicţionarele latineşti (Georges citează numai pe *ex hoc loco* şi *ad locum* 'auf der Stelle, zur Stelle, alsbald').

cunoştea uşor că-i străin), deaceea apela adesea la serviciile mele pentru corespondenţa lui comercială (foarte redusă, dealtfel). Printre alte expresii curioase (pentru mine) pe care ţinea să le pun în scrisorile de comandă era şi *de loc* cu sensul aici în discuţie. O cunoştea dela vreun Romîn bănăţean ? O «traducea» (în ce priveşte prepoziţia) din limba sa maternă, care poate nu era bulgara, ci sîrba (mai exact vreun dialect slav macedonean)? Greu de răspuns.

lopăţi 'a vîsli, a da cu lopata (la luntre)': *cîteva lopăţiri* (F. Aderca, *Cuvîntul liber*, 16 Maiu 1936, pag. 4, col. 2). Variantă flexionară a lui *lopăta*, pe care-l notează Scriban, pag. 756 şi, înaintea lui, Tiktin, pag. 923.

lot 'grup' : foarte frecvent în anii din urmă, la ziarişti şi la cei care se lasă influenţaţi de scrisul acestora. Astfel am cetit mereu prin gazete : *un prim lot de refugiaţi a sosit în oraşul nostru ; al doilea lot de copii debili pleacă la mare peste cîteva zile*, etc. Cum frc. *lot* n'are un sens identic sau măcar aproximativ asemănător cu acesta, cred că trebue să invocăm engl. *lot*, care, în vorbirea familiară, însemnează 'mulţime, grup de oameni'.

lotcaş 'conducător al unei lotci' : *lotcaşul părăsi cîrma* (Stoian Gh. Tudor, *Hotel Maidan*, pag. 110). Dicţionarele nu-l cunosc.

lozâ 'un fel de luncă pe malul Bistriţei, alcătuită din arini şi alţi copaci tineri'. Auzit la Borca (jud. Neamţu), unde, preciza informatorul meu, «lunca-i mai departe, mai la şes» (adică pela munte nu pot fi lunci propriu zise, cu arbori mari). Variantă a lui *lozie*, al cărui sens principal este 'salcie, răchită' (cf. Scriban, pag. 757).

lozi 'a spune prostii' (?) : — *Ştii că nu vine Bostan* !—*Imposibil.* — *S'a dus la Bucureşti.* — *Nu mai lozi* (Marta D. Rădulescu, *Sunt studentă*, pag. 178). Verb nou (creaţie personală sau argotic-studenţească ?) dela *loază* 'prost' (atît de frecvent la Caragiale, în schiţele satirice despre Marius Chicoş Rostogan). Scriban, pag. 757 notează acest verb ca specific oltenesc, cu sensul de 'a glumi, a spune snoave, a face pozne (la o petrecere)'. Eu m'am referit la *loază* al lui

Caragiale, fiindcă autoarea citată şi-a făcut studiile liceale şi universitare la Cluj, aşadar într'un mediu asemănător cu acela unde «activează» pedagogul caragialian.

lubeniţă 'pepene verde' este cunoscut şi prin Moldova (comunicat din Moţca-Baia), nu numai în Oltenia şi peste munţi, cum spun dicţionarele. Deasemenea circulă prin Muntenia, dar cu alt înţeles: la Albeşti-Ialomiţa însemnează 'dovleac'. Această accepţie va fi existînd şi în regiunile transcarpatice, altfel nu se explică un pasaj ca următorul: *şi-l vinzi bine, dacă eşti meşter, ori prost, dacă eşti lubeniţă* (R. Cioflec, *Adev. liter.*, 28 Martie 1937, pag. 10, col. 2). După cît ştiu, *pepene* nu se întrebuinţează metaforic pentru 'cap (prost)', iar autorul citat este Ardelean.

lucra: are diverse înţelesuri speciale, în limbajul unor anumite grupuri sociale. Răufăcătorii de toate speciile lucrează, adică fură (mai... distins se spune operează): *un dănciuc de «doi ani şi opt luni»... trebue să «lucreze» cu un Ţigan*[1] (Otilia Ghibu-Silviu, *Cuvîntul liber*, 20 Iulie 1935, pag. 4, col. 4). Cf. argot ital. *lavorare* idem (*Arch. glott. ital.* XXII-XXIII, pag. 579). La fel prostituatele: *înainte de a porni la prăvălioara întunecată din uliţa apropiată sau la cealaltă cafenea din centru unde «lucrează»* [1] (I. Peltz, *Viaţa rom.*, Nov.-Dec. 1935, pag. 10). Foarte răspîndită este apoi, în vorbirea familiară, accepţia 'a aranja, a regula (pe cineva), a-l înşela, a-i trage chiulul': *l-am lucrat şi noi şi l-am înjurat* (I. Peltz, *Cuv. liber*, 13 Apr. 1935, pag. 6, col. 3). Cf. roman. *lavorarla* 'ingannar con astuzia' (F. Chiappini, *Vocabolario romanesco*, pag. 156). Pretutindeni avem o restrîngere a înţelesului, iarăşi conform legii semantice a lui A. Meillet, amintită şi cu alte prilejuri, că cuvintele împrumutate de un grup social puţin numeros din limbajul unuia mai numeros (în cazul de faţă, din limba comună, adică 'generală') îşi restrîng sfera noţională, căpătînd sensuri oarecum speciale, potrivite cu preocupările mai mult ori mai puţin particulare ale grupului împrumutător. Un derivat (nomen agentis) dela *lucra*, ab-

1. Puse în ghilemete de autori.

sent în dicţionarele noastre, este *lucraş* 'lucrător' (comunicat din Schitu-Duca, jud. Vasluiu). Pascu, *op cit.*, pag. 347-8 dă o bogată listă de asemenea cuvinte, care se poate totuşi lungi cu *puşcaş, sutaş, viiaş*, toate acestea avînd şi dublete în *-ar*, apoi cu sinonime de-ale lui 'violonist', notate de V. Bogrea, *Dacoromania* III, pag. 444-5: *alăutaş* (= *(a)lăutar*), *bandaş, ceteraş, diblaş, muzicaş, zicaş*, şi cu alte nume de 'cîntăreţi', citate tot acolo: *fluieraş, muscălaş, năiaş*. Profit de prilej, spre a pomeni două derivate cu acelaşi sufix pe care nu le-am întîlnit nicăiri în lucrări de lingvistică sau de folclor şi cu privire la care eu însumi nu pot spune mare lucru. Ele sînt *auraş* şi *păcuraş*. Figurează (poate mai exact, figurau) în următoarele «versuri», pe care le spuneau copiii (la Tecuciu), cînd, după ce se scăldau, vroiau să-şi desfunde urechile de apă: *Auraş, păcuraş, scoate apa din ureche, să ţi-oiu da o pară veche*, cu varianta, mai puţin frecventă, care trebue să fie însă cea originară: *Auraş, păcuraş, scoate apa din urechi, că ţi-oiu da parale vechi.* In vreme ce recitam aceste «versuri», ne învîrteam într'un picior (ca să se zdruncine corpul, deci să iasă apa din urechi) şi ţineam urechile astupate cu podul palmelor. După ce se termina «ritualul», ne uitam în palmă, să vedem nu numai apa ci, şi... altceva, de natură mistică, ce anume, nu mai ţin minte (probabil reflexele luminii solare, interpretate magic). *Auraş* pare a fi un dublet al lui *aurar*, iar *păcuraş* al lui *păcurar*. — (*Albină*) *lucrătoare* are un corespondent în portg. dial. *ubreira*[1] (vezi *Volkst. u. Kult. d. Rom.* IV, pag. 252).

lumină: pentru *lumina ochiului*, care se chiamă, cred, şi *luminiţă*, cf. ital. dial. (Lucca, Siena, Pitigliano-Grosseto) *luminella* idem («luminella e pupilla dell'occhio», *L'Italia dialettale* XII, pag. 123).

lumînare: plur. *lumînări* se întrebuinţează, ironic, în limbajul familiar, cu sensul 'mucii care curg din nasul copiilor'. Imaginea aceasta există şi în franţuzeşte: (Rennes, Mayenne) *chandelles* 'les filets de morve qui coulent du nez' (v. *Revue de philologie française et de littérature* XXXVIII, pag. 164);

1. Cu *b* spirant şi *ei* diftong descendent.

(arg.) *chandelle* 'morve qui descend d'une narine',[1] de unde *le chandelier* 'le nez' (*Volkst. u. Kult. d. Romanen* XIV, pag. 288). — Diminutivul *lumînărică* apare în locuţiunea *a duce pe cineva cu lumînărica* 'a-l înşela, a-l purta cu vorba' (?): *Glumeşte şi tu cu el; mai du-l cu lumînărica; mai dă-i cîte o palmă, aşa în glumă, peste obraz* (M. Celarianu, *Polca pe furate*, pag. 171-2).

lup: în gura lupului are o paralelă în roman. *in bocca al lupo* (Chiappini, *op. cit.*, pag. 44, s. v. *bocca*). E interesantă explicaţia pe care o dă acest autor: «È l'augurio che si fa ai caccuiatori quando partono per la campagna. Guai chi dicesse loro: Buona caccia! essi sarebbero capaci di tornare indietro, e per quel giorno di mandare a monte la gita. Essi non vogliono buoni augurii, fondandosi sulla superstizione che i buoni augurii portino disgrazia. *In bocca al lupo* si dice per estensione a chiunque intraprende un affare di dubbia riuscita».

lupan 'puiu de lup', înregistrat, după M. Sadoveanu, *Viaţa romîn.*, Sept.-Oct. 1930, pag. 196, de Scriban, pag. 761. Un caz nou de diminutiv format cu un sufix augmentativ (v. mai sus, s. v. *lesoiu*).

luţăndră = *lucernă* (cu varianta, răspîndită în popor, *luţernă*). Auzit de mine, pe Valea Bistriţei, în apropiere de Piatra.

Iorgu Iordan.

---

1. Cf. şi H. Bauche, *Le langage populaire*, ed. II, pag. 206, s. v. *chandelle*. Această carte a fost recensată de mine în *Revista critică* VI, pag. 159 urm.

COLONII MEGLENOROMÎNE ÎN SUDUL TRANSILVANIEI, OLTENIA ŞI MUNTENIA. GRAIUL ROMÎNILOR DIN IMPERIUL ROMÎNOBULGAR.

Intr'un articol publicat în *Dacoromania* IV, pag. 353 şi urm., *Sînt în Transilvania aşezări de Romîni veniţi din Sudul Dunării sau nu sînt?*, C. Lacea a arătat că graiul Romînilor din Şcheii Braşovului, adică al aşa numiţilor *Trocari*, prezintă o serie de asemănări cu cel meglonoromîn, mai ales cu cel din Ţîrnareca, şi a tras concluzia că Trocarii au fost la origine Meglenoromîni. El îşi întemeia susţinerea sa şi pe fapte etnografice şi folclorice, precum şi pe informaţia pe care ne-o dau izvoarele istorice, că „Bulgarii" din Braşov au venit în acest oraş la 1392. Se aducea astfel proba hotărîtoare că supt numele de 'Bulgar' din cronici şi documente şi supt numele de 'Şchei', întrebuinţat astăzi ca toponimic, se ascundea o populaţie romînească. Dar mai important e faptul că pentru prima oară se făcea dovada neîndoelnică a existenţei unei colonii de Romîni suddunăreni în nordul Dunării. Articolul mai capătă o importanţă deosebită şi prin aceea că se dovedeşte, fără putinţă de contradicţie, ipoteza făcută pînă atunci de G. Weigand, *Vlacho-Meglen*, pag. 54-56 şi *Rumänen und Aromunen in Bulgarien*, *Jahresbericht*, XIII, pag. 48-50, şi de Ov. Densusianu, *Grai şi Suflet* II, pag. 369-370, că Romînii din imperiul romînobulgar, — cel puţin cei din munţii Balcani—, erau Meglenoromîni, şi anume de tipul celor din Ţîrnareca. Ni se pare chiar curios că Lacea n'a insistat prea mult asupra acestui fapt, care este unul din rezultatele cele mai de samă ale articolului său, şi că cei care, după apariţia articolului său, au vorbit despre Meglenoro în

n'au găsit de cuviinţă să releveze rezultatele la care ajunsese el. Chiar dacă n'am dispune de informaţia că Trocarii au venit la 1392 din Bulgaria (căci la asta se reduce la urma urmei informaţia izvoarelor istorice), caracterul meglenoromîn al acestei populaţii, şi, prinurmare, şi emigrarea dela sudul Dunării n'ar fi putut fi pusă la îndoială, date fiind asemănările lingvistice, etnografice şi folclorice pe care le prezintă ei cu Meglenoromînii.

Cînd însă avem şi informaţia că ei au venit din Bulgaria, originea lor meglenoromînă trebue afirmată cu certitudine. Faptele lingvistice pe care Lacea îşi întemeia susţinerea sa sînt următoarele: 1) dispariţia lui *h* iniţial şi intervocalic, 2) dispariţia lui *v* iniţial şi intervocalic (Lacea n'o spune, dar fenomenul s'a produs numai după ce *v* s'a palatalizat în *γ'*, căci este vorba numai de *v* urmat de *i*), 3) prefacerea conjuncţiei *şi* în *ci* în numeralele dela 20 în sus, 4) prefacerea lui *ce* în *ţe*, întîlnită numai într'un singur caz, şi anume în formula *şi ţelor din mormînturi viaţă le-au dăruit*, 5) căderea lui *a* iniţial neaccentuat, 6) lipsa lui *ă* final în *făr*, *for*, 7) prezenţa lui *i* în *curcubeiu* şi 8) *june* „tare, puternic". La pag. 369 Lacea dă şi cîteva asemănări ale Trocarilor cu Macedoromînii şi Meglenoromînii din punct de vederea al numelor de persoană. Cum recunoaşte însuşi Lacea în nota 5 dela pag. 369, lista de mai sus nu cuprinde toate asemănările care se pot găsi între graiul Meglenoromînilor, în special al celor din Ţîrnareca, şi graiul Trocarilor din Braşov. In aceiaşi notă el arată că tot astfel stă lucrul şi din punct de vedere folcloric şi etnografic, motivînd pentru acestea prin aceea că „în materie de folclor şi etnografie sînt mai probabile cazurile de sponaneitate decît în lingvistică" şi că pentru cele mai multe asemănări de acest fel „ni s'ar putea face obiecţiunea că se găsesc şi în alte regiuni locuite de Romîni". Dar de fapt acelaşi este cazul şi cu alte fapte lingvistice, care ar fi putut fi citate, precum *curună* (vezi St. Stinghe, *Jahresbericht*, VIII, glosar) şi *iĭu*, *iĭ*, *ine*, etc. „viu, vii, vine, etc.", acesta din urmă considerat întrucît *ie* depe vremea cînd verbul suna **vieńu*, etc., s'a extins la toate modurile, timpurile şi persoanele şi a prilejit în felul acesta palatalizarea lui *v* şi mai apoi dispariţia

lui. Totuşi diftongarea lui *o* în *uă* în *uără* (horă) este un fenomen caracteristic numai meglenoromînei, şi ar fi trebuit, prinurmare, citat în lista de asemănări a lui Lacea. Fenomenul apare în meglenoromînă în graiul din Liumniţa (vezi Capidan, *Meglenoromînii* I, 115).

Dacă acum vom constata menglenoromînisme şi în alte puncte ale teritoriului dacoromînesc mai apropiate de munţii Balcani, depildă în sudul Transilvaniei şi în Oltenia şi Muntenia, vom putea afirma cu certitudine că avem a face cu vreo altă colonie de Meglenoromîni, emigrată tot din munţii Balcani, cu toate că niciun izvor istoric nu va veni să confirme presupunerea noastră. Şi într'adevăr, asemenea meglenoromînisme,—care, atunci cînd caracteristicile meglenoromîne se prezintă supt o formă dublă, dupăcum e vorba de Ţîrnareca sau de celelalte localităţi,—sînt de tip Ţîrnareca se găsesc şi în alte puncte ale sudului Transilvaniei şi ale Olteniei şi Munteniei, ceeace ne duce la concluzia că în toate aceste regiuni s'au stabilit colonii de Meglenoromîni a căror locuinţă anterioară fusese în imperiul romînobulgar şi cel mai probabil în munţii Balcani. Lista localităţilor cu astfel de meglenoromînisme, precum şi lista meglenoromînismelor înseşi ar fi lungă. Dealtfel în actuala stare în care se găseşte informaţia noastră cu privire la graiul celor mai multe localităţi ea ar fi şi incomplectă. Ne vom mărgini aici să arătăm numai menglenoromînismele graiului unor localităţi din sudul Transilvaniei cu privire la care s'a mai discutat şi pînă astăzi, dacă el ne îndreaptă spre sudul Dunării sau nu, şi anume cele ale graiului din Săcele (jud. Braşov). Pentru alte părţi ale sudului Transilvaniei, ca şi pentru Oltenia şi Muntenia, nu vom face decît observaţii puţine şi foarte generale, rămînînd ca să facem o cercetare specială cu altă ocazie.

Lista de asemănări stabilită de Lacea rezistă aproape în întregime. Numai cu privire la *ţelor* poate fi discuţie, dacă într'adevăr avem a face cu o asemănare. Ipoteza făcută de Al. Procopovici, *Rev. Fil.* II, pag. 208-210, imaginată dealtfel chiar de Lacea, că am avea de a face cu o pronunţie după moda greacă sau macedoromînă, e foarte posibilă cînd ne gîndim la însemnata colonie grecească din

ultimele secole din Braşov. (Probabil însă că Procopovici n'are dreptate, cînd face rezerve asupra caracterului meglenoromîn al cuvîntului *june* „tare, voinic" la Trocari, căci după ALRM I, 498,—vezi deocamdată harta din *Rev. Fund. Reg.*, anul VI, nr. 5—,în dacoromînă *june* „tînăr" apare în Banat şi regiunea Crişurilor.)

Cu privire la primele două fenomene fonetice romîneşti din lista de asemănări între Trocari şi Meglenoromîni, stabilită de dînsul, Lacea spune (pag. 365): «Probabil că în amîndouă aceste cazuri (dispariţia lui *h* şi a lui *v*) avem a face cu o influenţă a dialectelor bulgăreşti din răsărit, care prezintă aceleaşi particularităţi fonetice», trimeţînd la Weigand, *Bulg. Gramm.*, pag. 13 şi acelaşi, *Vlacho-Meglen*, pag. 20, care face cel dintîiu această presupunere. Ea este întemeiată şi ne face să admitem, întocmai ca şi Lacea, pag. 356-357, 369 şi 370, că strămoşii Romînilor din Şchei şi ai Meglenoromînilor, au trăit odată prin părţile răsăritene ale Bulgariei (totuşi dispariţia lui *v* se găseşte şi în dialectele bulgare macedonene, cum reiese din chiar Weigand şi din Mladenov, *Geschischte der bulgarischen Sprache*, pag. 137-138; din exemplele date de Mladenov trag concluzia că *v* urmat de *i*, deci în condiţia în care dispare şi în romîneşte, dispare numai în dialectele bulgare de est şi în cele macedonene) şi că au migrat de acolo în alte părţi în sec. XIV din cauza năvălirii turceşti, ceeace este foarte probabil.

Originea suddunăreană a Romînilor din Săcele, dar anume macedoromînă, a fost susţinută întîia oară, într'un mic studiu, de N. Densusianu, în *Columna lui Traian* VII (1877), pag. 266, pe baza unor tradiţii locale şi a unor asemănări antropologice şi lingvistice ca Macedoromînii. (Lacea pomeneşte de Săceleni în articolul său, dar nu se gîndeşte a-i considera şi pe ei veniţi din sud.) Informaţii asupra acestui articol se pot găsi la Th. Capidan, *Junimea literară* XVI (1925), pag. 282. Părerea lui N. Densusianu a fost acceptată de Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine* I, pag. 328 şi *Grai şi suflet* II, pag. 348-350, apoi de T. Papahagi în revista *Dunărea* I, pag. 67 şi Elena Moroianu, *Grai şi Suflet* IV, pag. 312 (aceasta, e drept, nu arată dacă consideră pe locuitorii din Săcele ca fiind la

origine Macedoromîni, dar dă ca ceva sigur «originea lor suddunăreană», ceeace ar însemna că acceptă părerea exprimată anterior studiului ei, mai ales că pare a fi o elevă a lui Densusianu). Susţinerii acesteia i s'a opus Th. Capidan, *loc. cit.*, pag. 281-283. Intrucît însă cuvîntul *amńiroană* «împărătească», tăgăduit de Capidan, există în Săcele (vezi Densusianu, *Grai şi Suflet* II, *loc. cit.* şi T. Papahagi, *loc. cit.*), presupunerea că Săcelenii ar fi la origine Macedoromîni este de luat în considerare, şi este foarte probabil că şi celelalte concordanţe cu macedoromîna, relevate de N. Densusianu şi respinse de Capidan supt motivul că se găsesc şi în alte regiuni ale teritoriului dacoromînesc, nu sînt întîmplătoare (de fapt două, şi anume prefacerea lui *e* neaccentuat în *i* în terminaţia de plural a substantivelor feminine şi a articolului feminin plural, deci *fetili, braţili cărţili, cămeşili, purchiţili*, şi în prepoziţia *di*).

Constatarea pe care o facem la lectura textelor dialectale din Săcele (*Graiul nostru* II, pag. 83-89 şi Elena Moroianu, *Grai şi Suflet* IV, pag. 310-350 şi V, pag. 10-49) este că unele fenomene meglenoromîne pe care le întîlnim în graiul din Şchei apar şi la Săcele. E de relevat în special dispariţia lui *γ'* (acesta, provenit din *v* + *i*) şi *h*, *Graiul nostru* II: pag. 83: *aine, oţu, ine* (*vine*, verb), *să iie* de două ori, pag. 84: *inovat, paar*, pag. 85: *íne* de două ori, pag. 87: *să iie*, pag. 88: *in* (*vin*, subst.), *itili* (vitele), pag. 89: *aine*. Textele mai recente (cele culese de Elena Moroianu) ne procură deobiceiu exemple în care lipseşte *h*, dar este prezent *γ'*. Este de presupus că pînă de curînd Săcelenii aveau ca normale formele în care *γ'* lipsea, şi că recent, printr'o regresiune fonetică, s'a ajuns la forme cu *γ'*. Avem totuşi şi în aceste texte exemple fără *γ'*: V. pag. 20: *ifor* (*vifor*) de două ori. La acest fenomen fonetic sînt de adăugat următoarele meglenoromînisme din textele culese de Elena Moroianu, IV, pag. 325: *dupîn* (de prin), mgl. *dupri* «depe», pag. 343: *trubue* (*trebue*) de două ori, pag. 344: *trubue* de patru ori, mgl. *trubuĭes*, V, pag. 14: *afar*, pag. 16: *dupîn* (de prin), pag. 20: *du pîn, după la*, pag. 20: *afar, d'afar*, pag. 21: *dupîn* de două ori, pag. 23: *afar*, pag. 24: *după* (depe), pag. 28: *afar*, pag. 37: *afar, dăsar*, pag. 39: *după* (depe). Dacă astfel stau lucrurile, prima

întrebare care se pune cu privire la graiul din Săcele este cum trebue să explicăm macedoromînismele care se găsesc acolo. Trebue să admitem că Săcelenii sînt un amestec de Meglenoromîni şi Macedoromîni? Sau graiul din Săcele cuprinde numai macedoromînisme de acelea care se găsesc şi în dialectul meglenoromîn? Cred că numai alternativa a doua este de acceptat. Intr'adevăr macedoromînismele care se găsesc în graiul din Săcele se găsesc şi în meglenoromînă. Macedoromînismele relevate de N. Densusianu sînt de acest fel. Capidan, *Junimea literară*, XVI, pag. 282-283 respingea caracterul macedoromîn al fenomenelor relevate de N. Densusianu, pentru motivul că ele se găsesc astăzi şi în alte părţi ale dialectului dacoromîn. Este de remarcat însă că *e* neaccentuat s'a păstrat în graiul din Săcele în general neschimbat în *i*, deci aşa cum e cazul în graiurile ardelene şi muntene. Aceasta ne face să credem că trecerea lui la *i* în cîteva cazuri trebue explicată printr'un graiu străin. Şi dacă luăm în considerare graiul grupului venit între Ardeleni, trebue să vedem în aceste cazuri mai puţin numeroase tocmai faza mai veche, iar în norma generală influenţa graiurilor ardelene înconjurătoare. Cazurile în care *e* se găseşte trecut la *i* trebuesc considerate ca nişte rămăşiţi din graiul menglenoromîn de altădată. In textele culese de Elena Moroianu se mai întîlnesc şi următoarele macedoromînisme, prezente şi în dialectul menglenoromîn (e de atras atenţia că de multe ori aceste macedoromînisme se găsesc numai în graiul din Ţîrnareca): *yine* (*vine*, verb) în nenumărate locuri (de fapt în acest cuvînt asemănarea cu macedoromîna există în generalizarea formei în care *ĕ* s'a diftongat în *ié* şi înaintea căreia *v* s'a palatalizat), apoi IV, pag. 324: *işia*, pag. 328: *işi*, pag. 332: *işit*, V, pag. 35: *ńergia*. Cum este dela sine înţeles, graiul din Şcheii Braşovului prezintă şi el macedoromînisme din acelea care se găsesc în graiul meglenoromîn. Vom pomeni aici de formele *curună* şi *durńi*, pentru care vezi Stinghe, *Jahresb.*, VII, texte şi glosar.

Un singur macedoromînism din graiul Săcelenilor ne pune în încurcătură, el negăsindu-se în dialectul meglenoromîn: *amńiroană* „împărătească", relevat de Ov. Densusianu (vezi mai sus). El se explică însă plauzibil ca un împrumut

din dialectul macedoromîn, dacă ţinem samă de faptul că, în secolele trecute, Săcelenii ajungeau cu turmele lor de oi pînăla Constantinopol şi în Grecia (vezi N. Densusianu, *loc. cit.*, pe care îl avem şi în Capidan, *Junimea literară* pag. 282, şi vezi şi Elena Moroianu, *Grai şi Suflet* V, pag. 310). Singurii Romîni dela nordul Dunării, care în cursul secolelor trecute au cutreierat cu turmele lor de oi şi ţările dela sudul Dunării, au putut împrumuta un element macedoromîn în aceste peregrinări, mai ales că avem a face cu un termin care se putea foarte uşor împrumuta. Aşa că niciun fapt n'ar mai fi împotriva susţinerii noastre, că la origine Săcelenii au fost excluziv Meglenoromîni.

Că în orice caz ei n'au făcut parte din grupul iniţial al Romînilor nordici ne arată şi unele particularităţi ale graiului lor, care nu se mai întîlnesc în alte părţi ale teritoriului dacoromînesc. Textele ne prezintă forma verbală auxiliară pentru viitor *oa*, care vine din *va*, şi poziţia proclitică a pronumelui conjunct de persoana III feminin la acuzativ, *o*, cînd verbul este la perfectul compus.

Cu privire la timpul cînd locuitorii din Săcele au venit din sudul Dunării nu avem nicio informaţie. Ţinînd samă de faptul că schimbarea de locuinţă a Romînilor din Şchei s'a făcut la 1392, putem presupune că şi aceea a Săcelenilor este depe aceiaşi vreme, mai ales dacă îndemnul pentru migrarea spre Nord a acestor Romîni l-a constituit, cum crede Lacea, năvălirea turcă. Presupunerea aceasta este întărită, dacă luăm în considerare faptul că localităţile cu meglenoromînisme din Sudul Ardealului, Oltenia şi Muntenia sînt foarte numeroase. S'ar părea că aproximativ în secolele XIII şi XIV a avut loc o migrare generală a Meglenoromînilor din munţii Balcani în Oltenia, Muntenia şi sudul Ardealului. Numai în felul acesta s'ar explica dece Bulgaria, care în sec. XII era plină de Romîni,—şi aceştia sînt aşa de activi, încît ajung şi la întemeierea unui imperiu—, apare în secolele următoare cu un caracter excluziv sau aproape excluziv bulgăresc. Dar şi fără năvălirea turcească se poate explica migrarea Romînilor din Balcani spre Nord. Ea a fost foarte uşor de realizat la un popor la care păstoritul era o ocupaţie foarte însemnată, dacă nu chiar cea mai însemnată.

Totuşi e de admis că năvălirea turcă a fost una din cauzele principale ale acestei migrări.

O asemenea migrare a Romînilor din imperiul romînobulgar, din Balcani în nordul Dunării în secolul XIII şi următoarele, a fost admisă de Ov. Densusianu, *Histoire* I, pag. 327-328 şi de A. Philippide, *Barangii în istoria Romînilor*, Iaşi, 1916, pag. 24-25 şi *Orig.* I, pag. 751, dar ea n'a fost întemeiată pe fapte lingvistice, ci numai dedusă din informaţiile istorice, şi din această cauză se făcea şi greşala de a se considera Romînii din imperiul romînobulgar ca strămoşii cei mai autentici ai actualilor Olteni şi Munteni. Intrucît însă în Oltenia şi Muntenia avem şi o mulţime de localităţi care nu prezintă menglenoromînisme, este de admis că la început numai acestea au reprezentat actualele dialecte muntenesc şi oltenesc, şi că Muntenii şi Olteni de astăzi sînt un amestec de Olteni şi Munteni „primitivi" cu Meglenoromîni din munţii Balcani.

Dintre meglenoromînismele care se găsesc la Şcheii Braşovului şi la Săceleni, enumerate mai sus, se găsesc în Oltenia şi Muntenia dispariţia lui *h* (*y'* nu dispare), *afar* şi *după* (*depe*). Dacă am dispune numai de asemenea meglenoromînisme, ar fi greu să admitem că într'adevăr avem colonii de Meglenoromîni în aceste regiuni. In cazul primului fenomen s'ar putea admite că avem un fenomen fonetic independent, datorit însă aceluiaşi substrat bulgar, căci am văzut mai sus că fenomenul trebue pus în legătură cu unul identic sau asemănător din limba bulgară. Textele ne procură însă cazuri asupra cărora nu poate plana nicidecum bănuiala că s'au produs în mod independent. Dăm cîteva din exemplele care se găsesc în *Graiul nostru* I, pag. 26: *ieşche* (*aşchie*), mgl. *ieşcľe*, pag. 78: *furnigă*, mgl. *furnigă*, pag. 150: *ama* „dar", mgl. *ama*, *a durńi*, *a işi*, Unele dintre aceste meglenoromînisme, ca *furnigă*, *ama*, *a durńi*, *a işi* sînt în acelaşi timp şi macedoromînisme, dar prezenţa lor în Oltenia şi Muntenia trebue explicată numai prin dialectul menglenoromîn. In această situaţie se află şi *daş*, relevat ca element suddunărean de I. Iordan, *Bul. Inst. Fil. Rom.* VII-VIII, pag. 328-329, precum şi *bătărn*, relevat de Ov. Densusianu, *Histoire* I, pag. 329 (după Weigand, *Jahres-*

bericht, VII, pag. 39), care însă consideră faptul în discuție numai ca macedoromînism. Este foarte probabil că diferitele macedoromînisme care au fost constatate pînă acum prin Oltenia, Muntenia și Sudul Ardealului și care au fost considerate de Ov. Densusianu, *Historie* I, pag. 326 și 329 ca dovezi ale unor migrări macedoromîne pe teritoriul dacoromînesc, se explică numai prin migrările meglenoromîne.

Un alt fapt care unește Țîrnareca cu Șcheii Brașovului și cu o mulțime de localități din Muntenia este forma în *-eam* sau cu *r'* a indicativului imperfect dela *a fi*, deci *eream* sau *er'am*, care însă, în Țîrnareca, prin schimbarea lui *e* în *ă* și prin metateza lui *r* (întîlnită în acest dialect și în alte cazuri, precum *zgaĭr*), sună *ăĭram* (în Oltenia apare *ărĭa*, vezi *Graiul nostru* I, pag. 4). (Părerea lui Th. Capidan, *Meglenoromînii* I, pag. 70 că formele meglenoromîne din Țîrnareca, *ăĭram*, *ăĭrai*, *ăĭra*, etc. vin din *ĭaram*, *ĭarai*, *ĭara*, etc., care se găsesc la Aromînii din Zagori, în Epir, ni se pare puțin probabilă.) Acest imperfect nu se întîlnește la Săceleni, care au acceptat forma *eram*.

E de atras atenția asupra faptului că în Șcheii Brașovului, la Săcele și într'o mulțime de localități din Muntenia și Oltenia apar și unele fenomene care nu se întîlnesc în Țîrnareca și, în general, în meglenoromînă sau în alt dialect romînesc. Foarte probabil, în Oltenia și Muntenia aceste localități sînt aceleași în care apar și meglenoromînismele pomenite mai sus (în unele cazuri aceasta se poate afirma cu siguranță), întocmai cum e cazul și cu localitățile din sudul Ardealului. Urmează de aici că cel puțin o parte din Meglenoromînii care au migrat la Nordul Dunării aveau și particularități dialectale care îi deosebeau de strămoșii actualilor Meglenoromîni din Țîrnareca, cu care erau dealtfel cei mai apropiați în graiu. In felul acesta graiurile din Oltenia, Muntenia și sudul Ardealului devin un izvor de informații pentru graiul Romînilor din imperiul romînobulgar.

O asemenea particularitate lingvistică o constitue epenteza lui *ĭ* între *e* sau *o* și *k'* urmat de *e*, *i*. Pentru Șcheii Brașovului vezi Stinghe, *op. cit.* Pentru Săcele găsim exemplele următoare la Elena Moroianu, *Grai și Suflet* IV,

pag. 339: *zeiche, zeichea*, pag. 349: *roĭchĭ*, V, pag. 17: *veĭche, streĭchea*, pag. 18: *streĭche*, pag. 24: *oĭchi*, pag. 21 *veĭchi*, pag. 35: *roĭche*, pag. 37: *Reveĭca*. Pentru răspîndirea acestui fenomen pe tot teritoriul dacoromînesc vezi ALRM I, 27 (*coada ochiului*) şi 82 (*ureche*).

Rezultă, deci, în mod sigur că graiul Romînilor care au migrat din imperiul romîno-bulgar la Nordul Dunării era de tipul celui meglenoromîn din Ţîrnareca şi că dintre toate graiurile de acest tip n'a mai rămas pînă astăzi în Peninsula Balcanică decît actualul graiu romînesc din Ţîrnareca. Obiecţia pe care o ridica lui Lacea Al. Procopovici în *Rev. Fil.* II, pag. 207-208, că Romînii din Şchei par a fi mai degrabă Macedoromîni, sau că par a fi dintr'un grup intermediar între Macedoromîni şi Meglenoromîni, căci graiul lor prezintă asemănări mai ales cu graiul meglenoromîn din Ţîrnareca, care dupăcum a arătat Capidan, *Meglenoromînii* I este mai apropiat de macedoromînă decît celelalte graiuri meglenoromîne, este neîntemeiată. Asemănările cu Ţîrnareca primează ; şi dacă în graiul Trocarilor avem şi fenomene care nu se găsesc în meglenoromînă, asta se explică, cum am spus-o deja, prin aceea că actualele graiuri meglenoromîne nu continuă decît numai cîteva din graiurile romîneşti,—foarte înrudite totuşi şi alcătuind, faţă de cele macedoromîne sau dacoromîne, o unitate —, care se vorbeau în imperiul romînobulgar.

Se pune însă întrebarea unde se vorbeau pe vremea imperiului romînobulgar celelalte graiuri meglenoromîne, caracterizate toate prin prefacerea lui *ă'* (care provenise şi dintr'un mai vechiu *î*, precum am arătat în *Arhiva* XLVI, pag. 271-275) în *ǫ* sau o. Th. Capidan, *Meglenoromînii* I, pag. 60 şi urm., întemeiat pe faptul că această schimbare fonetică, caracteristică tuturor graiurilor meglenoromîne afară de cel din Ţîrnareca, se găseşte şi în dialectul bulgar din munţii Rodope (anume în localităţile Ahărčelebi, Rupčos şi Čepino, unde sunetul rezultat este *ǫ*) susţine părerea exprimată şi de I.-A. Candrea în *Grai şi Suflet* I, pag. 24, că Meglenoromînii au trăit cîtva timp prin munţii Rodope, unde, supt influenţa limbii bulgare, au produs schimbarea în discuţie. Că schimbarea s'a produs supt influenţa limbii bul-

gare este un lucru care nouă ne pare sigur, deşi O. Densusianu, *Grai şi Suflet* II, pag. 368-369 şi A. Philippide, *Orig.* II, pag. 488-489 l-au considerat numai ca posibil. Ce nu putem admite este însă felul în care îşi imaginează că a avut loc această influenţă Capidan şi timpul în care ea a avut loc. Densusianu şi Philippide, *loc. cit.*, mai relevă şi faptul că o prefacere a lui *ă* în *o* se găseşte şi în dialectele bulgare de vest, iar Densusianu crede chiar că acest fenomen a apărut mai întîiu acolo şi că pe urmă s'a extins spre răsărit (nouă o asemenea extindere nu ne apare posibilă decît printr'o migrare de oameni), aşa că Meglenoromînii n'au putut să-l ia decît în Macedonia vestică (fenomenul se găseşte acolo în localităţile Galičnik, Kleńe şi Oboki din regiunea oraşului Debra, la nord de Ohrida). Intrucît însă, dacă Meglenoromînii ar fi trăit mai multă vreme în această regiune, ar fi de mirare dece n'au devenit Macedoromîni, cum e cazul cu cei din Muloviştе şi Gopeşi, pentru care vezi T. Papahagi, *Grai şi Suflet* V, pag. 195 şi urm., şi dupăcum vom vedea (vezi nota următoare), şi cu Fărşeroţii. Mi se pare, deci, că trebue să admitem tot părerea lui Capidan, că influenţa slavă în discuţie a avut loc în munţii Rodope, şi dacă fenomenul slav n'a apărut independent în cele două extremităţi ale Macedoniei, el se explică în vestul Macedoniei printr'o emigrare de oameni din munţii Rodope.

Influenţa bulgară trebue înţeleasă în felul că Meglenoromînii, locuind cîtva timp în Rodope, au desnaţionalizat pe unii Bulgari, şi în felul acesta şi-au schimbat baza de articulaţie (conformaţia organelor articulatorii şi tendinţele de pronunţare înnăscute), la care graiul meglenoromîn a trebuit să se adapteze. Din această cauză trebue să admitem că Meglenoromînii au trăit în Rodope mai multă vreme decît admite autorul, care pune venirea lor acolo prin sec. XII sau XIII şi apoi stabilirea lor în Meglen, după aceste secole (că Capidan ar fi trebuit să admită un popas mai îndelungat în Rodope a spus-o şi Densusianu, *loc. cit.*). Presupunerea lui Densusianu, *loc. cit.*, nota 1 dela pag. 369, că fenomenul bulgar s'a petrecut ceva mai tîrziu decît sec. XIII—căci la el iau parte şi unele elemente turceşti, nu este

întemeiată, deoarece elementele turceşti au trebuit să se acomodeze şi după petrecerea fenomenului în discuţie la normele fonetice ale dialectului meglenoromîn.

Dar Capidan uită că susţinerile întemeiate pe acest fenomen sînt valabile numai pentru Meglenoromînii care au pe ǫ în graiul lor, şi nu şi pentru cei din Ţîrnareca. Aceştia din urmă au trăit, cum am susţinut-o noi mai înainte, în munţii Balcani. Presupunerea lui Ov. Densusianu, *Grai şi Suflet* II, pag. 370 şi urm., că Meglenoromînii din Ţîrnareaca sînt la origine Macedoromîni, cade. Asemănările mai numeroase cu dialectul macedoromîn, pe care le prezintă acest graiu, caşi cel al Romînilor emigraţi în Nordul Dunării, sînt, după toate probabilităţile, din punct de vedere al fenomenelor celor mai vechi posibile (*ńerg, iu* «viu», verb, presupun pentru cele dintîiu timpuri ale limbii romîne nişte forme *mîergu, vĭeńu*, la care ĭ s'a generalizat la toate formele), aşa că aceste asemănări se explică prin aceia că strămoşii Meglenoromînilor şi ai Romînilor din Balcani, emigraţi la Nord, au fost în cele dintîi timpuri ale limbii romîne într'un contact mai strîns cu Macedoromînii decît au fost strămoşii celorlalţi Meglenoromîni. Ceilalţi Meglenoromîni (cei care au suferit fenomenul *ă'* > ǫ) au trăit pe acea vreme mai departe de Macedoromîni şi mai aproape de Dacoromîni, probabil de strămoşii Muntenilor. Trebue să admitem însă că, înainte de a poposi în Rodope, şi aceşti Meglenoromîni au locuit în apropierea Dunării, în vecinătatea Muntenilor? Lucrul este admis de Capidan, *Megl.* I, pag. 57 şi de Procopovici, *Dacor.* IV, pag. 62, fără însă ca ei să facă precizarea că Romînii din imperiul romînobulgar ar fi fost Meglenoromîni. Lucrul e posibil, deşi prezenţa unor colonii meglenoromîne, de acest tip, în nordul Dunării, care ar dovedi vecinătatea unor asemenea Meglenoromîni cu Muntenii şi Olteni în sec. XIII-XIV, nu este dovedită. S'ar părea, deci, mai probabil că în acea vreme Meglenoromînii de acel tip erau departe de Munteni şi Olteni şi, deci, la Sud de Balcani, prin Rodope. De aceea mi se pare o contradicţie cu sine însuşi faptul că Lacea acceptă la pag. 370 părerea lui Capidan şi Procopovici, că Meglenoromînii (toţi Meglenoromînii) au migrat din Balcani în Rodope prin sec. XII sau

XIII (şi Lacea dă ca probabilă ipoteza că ei au migrat spre Rodope din aceiaşi cauză din care unii Meglenoromîni au migrat spre Nord, adică din cauza năvălirii turceşti). Acest lucru n'ar trebui susţinut, în spiritul teoriei sale, decît pentru Meglenoromînii din Ţîrnareca.

In urma tuturor acestor lămuriri se vede că are dreptate Ov. Densusianu, *Grai şi Suflet* II, pag. 369 să considere numele topice romîneşti din jurul Sofiei, relevate de G. Weigand, *Rumänen und Aromunen in Bulgarien*, pag. 48-50 (*Jahresb.*, XIII) ca rămase dela vechea populaţie meglenoromînă din imperiul romînobulgar. (Weigand însuşi le-a pus „într'o vagă legătură" cu meglenoromîna.) Intrucît însă ele sînt în Balcani, iar nu în Rodope, noi facem precizarea că provin dela Meglenoromînii cu graiuri de tipul Ţîrnareca şi al celor care au migrat la Nordul Dunării. Dacă în munţii Rodope nu ni s'au păstrat astfel de numiri topice romîneşti, nu e o probă, cum crede Densusianu, *loc. cit.*, că acolo n'au trăit niciodată Meglenoromîni, căci împrejurările istorice au putut fi de aşa natură, încît, la părăsirea acelui ţinut de către Romîni, numele topice romîneşti să nu se poată păstra.

Faptul însă că numele topice romîneşti din Balcani pe care le-am considerat rămase dela Meglenoromîni nu prezintă pe *č* şi *ǧ* urmaţi de *á*, *é* şi *í* prefăcuţi în *ţ* şi *dz* sau *z*, ne face să admitem că acest fenomen s'a produs şi el tîrziu în dialectul meglenit, şi anume după secolul XV, cînd probabil că Meglenoromînii nici că se mai găseau în regiunea munţilor Balcani. Numai după migrarea lor în alte părţi, cei cari au migrat în Meglen s'au putut amesteca cu Greci sau cu Macedoromîni şi, schimbîndu-şi în felul acesta baza lor de articulaţie, au produs şi schimbarea în discuţie (pentru care vezi G. Ivănescu, *Bul. Inst. Fil. Rom.* IV, pag. 211-218 şi VII-VIII, pag. 328-335). (Admit că fenomenul s'a putut produce la Meglenoromîni şi în urma amestecului lor cu Macedoromîni, căci aceştia, găsindu-se din timpuri cu mult mai vechi pe un teritoriu de limbă greacă, au putut suferi schimbarea în discuţie mai de timpuriu) Meglenoromînii, care au migrat însă în nordul Dunării, n'au putut aduce nici decum un a-

semenea fenomen din Sudul Dunării Deaceea cred că forma *ţelor* din graiul Romînilor din Şchei trebue explicată aşa cum vrea Procopovici.

Am pomenit mereu de Meglenoromînii din imperiul romînobulgar, de Meglenoromînii care au migrat la Nord, de caracterul meglenoromîn al unor fapte lingvistice dacoromîneşti, etc. De fapt în acest caz terminul „Meglenoromîni", „meglenoromîn" au căpătat un înţeles cu mult mai larg decît cel obişnuit, şi un înţeles care este, cred, cel just. Actualii Meglenoromîni nu sînt decît ultimii reprezentanţi ai unei Romînimi care se deosebea şi de cea din Nordul Dunării şi de cea din Macedonia, precum şi de cea din Serbia medievală (care avea, de exemplu, labialele intacte), şi numele pe care li-l dăm lor trebue să-l dăm întregii unităţi din care au făcut parte altădată, cu toate că el e impropriu, întrucît această ramură a poporului romîn locuia în tot cuprinsul munţilor Balcani. Deaceea o expresie mai potrivită ar fi aceea de Balcanoromîni.

Şi întrucît, cel puţin dela un timp încoace, — de atunci de cînd graiul lor şi cel macedoromîn s'au depărtat prea mult unul de altul, pentruca Meglenoromînii şi Macedoromînii să se poată înţelege unii cu alţii atunci cînd îşi vorbeau fiecare graiul lor —, ei au trăit izolaţi de Macedoromîni şi au pierdut şi orice contact cu Istroromînii şi Dacoromînii, ar trebui distinşi ca un grup de Romîni aparte, care, dacă ceilalţi sînt numiţi Romînii sudici, Romînii vestici şi Romînii nordici, ar putea fi numiţi Romînii sudestici[1].

1. Teza susţinută în acest articol se poate sprijini şi cu fapte de altă natură (folclorice, etnografice, antropologice). In *Dacor.* IV, pag. 366, nota 1. Lacea ne dă informaţia că obiceiul junilor la Crăciun, din Sălişte, prezintă unele asemănări ca acela al junilor la Paşti, dela Trocari. Cum pentru acesta din urmă Lacea dovedise, pag. 367-369, originea lui suddunăreană, el îşi arăta nedumerirea în faţa asemănărilor de care a fost vorba. Eu cred însă că obiceiul din Sălişte dovedeşte originea meglenoromînă a Romînilor din această localitate. Faptele lingvistice vor confirma desigur această ipoteză.

In ce priveşte faptele antropologice cu care s'ar putea susţine teza noastră, ele sînt pînă acum simple constatări ale unor nespecialişti. Cu privire la Săceleni, asemenea fapte au fost invocate pînă acum de N. Densusianu, v. mai sus. Pericle N. Papahagi, *Meglenoromînii*, Buc. 1903, pag. 7 constată asemănării între Olteni şi Meglenoromîni (ba chiar şi populaţia din judeţul Tecuciu).

ORIGINEA FĂRŞEROŢILOR.

Asemănările pe care graiul Fărşeroţilor le prezintă cu dialectul meglenoromîn ne arată că la origine Fărşeroţii n'au fost altceva decît Meglenoromîni sau, mai bine, Balcanoromîni «macedoromînizaţi». O listă necompletă a acestor asemănări se găseşte la Th. Capidan, *Fărşeroţii*, pag. 135-139 (*Dacoromania* VI). Alte meglenoromînisme ale graiului fărşerot se pot găsi chiar în restul lucrării lui Capidan (depildă la pag. 202-203. Cele mai de samă dintre aceste meglenoromînisme sînt cele morfologice: 1. articularea substantivelor masculine şi neutre, care se sfîrşesc în consonantă cu *-u*, nu cu *-lu*, şi 2. prezenţa sufixului *-ura*, *-ăra* la adverbe şi, mai ales, la participiul prezent activ. La acestea eu adaug forma de imperfect indicativ a verbului *escu*: *arĕam*, *arĕaĭ*, *arĕá* sau *arĭá*, *arĕăm*, *arĕaţ*, *arĕa* (în *Cod. Dim. ĭrĭa*) (pentru prezenţa ei în graiul Macedoromînilor din Albania, vezi Th. Capidan, *Aromînii. Dialectul aromîn*, pag. 484-485), care se identifică cu formele *ăĭram*, *ăĭram*, etc. din Ţîrnareca şi cu formele *eream* (*eĭam*, *ăream*) din Oltenia, Muntenia şi Sudul Transilvaniei, pomenite în nota precedentă. Este drept că autorul dă aceste forme numai ca auzite în Albania, iar nu ca fărşerote, şi că ele nu apar în studiul său despre Fărşeroţi, ceeace ne face să credem că ele se întîlnesc numai la Macedoromînii din oraşele Albaniei (faptul că în *Cod. Dim.* apare o asemenea formă întăreşte ipoteza noastră, căci graiul acestui text, ca dealtfel al tuturor textelor macedoromîne din sec. XVIII, este graiul Macedoromînilor din oraşele albaneze, precum a arătat Th. Capidan în *Fărşeroţii*, pag. 120-127 şi în *Aromînii. Dialectul aromîn*, pag. 52-53, 59, 63-65, 65-66 şi 79). Totuşi, după Capidan însuşi, *Fărşeroţii*, pag. 120-127, Macedoromînii din oraşele Albaniei sînt la origine Fărşeroţi, aşa că o particularitate care se dovedeşte veche, a graiului lor, este şi o particularitate fărşerotă, chiar dacă astăzi Fărşeroţii n'o mai posedă. Intrucît în cazul de faţă fenomenul (formarea imperfectului lui *escu* cu *-eam*) trebue ridicată cel puţin pînă pe vremea imperiului romînobulgar, urmează că particularitatea a existat mă-

car altădată şi în graiul Fărşeroţilor, dacă nu se va fi întîlnind cumva şi astăzi. Asemănarea aceasta a graiului macedoromîn din Albania cu cel meglenoromîn mai e importantă şi prin aceea că leagă pe Fărşeroţi numai cu o parte din Meglenoromîni, şi anume cu aceia care, dupăcum am dovedit în nota precedentă, au locuit în timpul imperiului romînobulgar în munţii Balcani.

Capidan, *Fărşeroţii*, 138-139 crede că poate explica asemănările dintre graiul fărşerot şi cel meglenoromîn prin evoluţie independentă sau prin influenţe identice ale limbilor străine, şi pentru unele s'ar putea să aibă dreptate. E sigur însă că asemănările morfologice nu pot fi explicate în felul acesta. Insuş Capidan este nevoit să admită acest lucru. Dar întrucît fenomenele morfologice luate în consideraţie de dînsul apar şi în dacoromînă (de fapt, astfel stă lucrul şi cu asemănarea relevată de noi), el crede că le poate explica atît în fărşerotă, cît şi în meglenoromînă ca o influenţă a dacoromînei. Iată propriile sale cuvinte (pag. 138): «Dupăcum la Meglenoromîni asemănările de graiu cu dialectul dacoromîn mi le-am explicat din contactul acestora cu Romînii nordici, tot aşa şi particularitatea articulării substantivelor masculine şi ambigene la Fărşeroţi ar putea reprezenta un rest din graiul unui amestec de populaţiune care ar fi venit dinspre părţile nord-apusene ale Peninsulei Balcanice. Exprimîndu-mi această simplă presupunere, recunosc că ea nu poate avea însemnătatea aceleiaşi particularităţi din graiul meglenit. In acest dialect, alături de ea, mai sînt şi alte asemănări. In graiul Fărşeroţilor apropierile de dialectul dacoromîn sînt foarte reduse».

Neputînd să mă pronunţ acum asupra felului în care se explică asemănările meglenoromîne cu dacoromîna sau cu părţi din dacoromîna, căci discuţia ar cere prea mult spaţiu şi ea e în afara scopului pe care mi l-am propus, rămîne deocamdată să vedem numai dacă meglenoromînismele din fărşerotă nu se pot explica prin aceea că la origine Fărşeroţii ar fi fost Meglenoromîni. Fenomenele morfologice pomenite mai înainte, întrucît sînt foarte importante, ne fac să admitem că în cele mai vechi timpuri ale limbii

romîne şi după aceea, pînă înainte de înfiinţarea imperiului romînobulgar, Fărşeroţii n'au format o comunitate lingvistică şi socială cu ceilalţi Macedoromîni (formarea participiului prezent activ şi a adverbelor cu sufixul *-ura*, *-ăra* pare a fi din cele dintîi timpuri ale limbii romîne, iar celelalte două fenomene: dispariţia vocalelor *-u-* şi *-i-* de dinaintea articolului masculin singular şi plural şi formarea indicativului imperfect al lui *a fi* cu *-eam* par a fi cu puţin posterioare), ci dimpotrivă, una cu Meglenoromînii. Acest lucru este cu atît mai uşor de admis, cu cît Meglenoromînii au ocupat, în trecut, nu un spaţiu redus, cum stau lucrurile astăzi, ci unul foarte întins, aşa cum am dovedit în nota, precedentă.

Reducerea la un număr atît de mic a Meglenoromînilor sau, mai bine zis, a Balcanoromînilor, care se face simţită şi în scrierile istorice ale vremii prin aceea că din sec. XIII încoace nu se mai pomenesc Romîni în Bulgaria, se explică nu numai prin migrarea acestor Romîni la nordul Dunării, dar şi prin migrarea lor spre vest, care a avut loc, probabil, în sec. XIII şi XIV. Faptul că una din asemănările fărşerotei cu meglenoromîna este numai cu graiul din Ţîrnareca ne arată că Fărşeroţii sînt, la origine, Meglenoromîni din neamul celor care locuiau în Balcani, nu din neamul celor care locuiau în Rodope.

Această migrare a unor Meglenoromîni în vecinătatea Macedoromînilor, care a avut ca urmare intrarea lor în comunitatea lingvistică macedoromînă, este cea dintîiu care a avut loc, în orice caz cea dintîiu care se poate dovedi. Migrări de Meglenoromîni pe teritoriul macedoromîn au avut însă loc şi mai tîrziu. T. Papahagi, *Grai şi suflet*, IV pag. 195-256 şi Th. Capidan, *Aromînii*, pag. 19-20, au susţinut că Macedoromînii din Muloviştе şi Gopeşi sînt, la origine, Meglenoromîni, şi întrucît prefacerea lui *ă'* (care a provenit şi din *î'*) în *ǫ'*, pe care se întemeiază, printre altele, cei doi lingvişti cînd susţin aceasta, s'a petrecut, după toate probabilităţile, ceva mai tîrziu, şi migrarea lor spre vest trebue pusă mai tîrziu, după realizarea fenomenului în chestiune. Mai e de făcut observaţia că aceşti Macedoromîni au fost, la origine, după-

cum ne arată acelaşi fenomen, Meglenoromîni din neamul celor din Rodope.

Originea meglenoromînă a Fărşeroţilor explică şi alte fapte care pînă acum nu-şi căpătase explicaţia. Dacă nu le-am invocat pînă acum, asta din cauză că ele nu erau prea potrivite pentru a susţine teza noastră, că Fărşeroţii au fost la origine Meglenoromîni.

Astfel forma izolată de vocativ în *-le: Dumnidzale*, care apare la Ucuta 75/17 (Capidan, *Aromînii*, pag. 386), nu este altceva decît un meglenoromînism. Ea ne arată pedeoparte că la Meglenoromîni, altădată, vocativul era în *-le*, ca şi la Dacoromîni, iar nu în *-li*, iar pedealtăparte, că Macedoromînii autentici, adică cei care nu provin din Meglenoromîni, n'au avut niciodată un asemenea vocativ. (Cînd se susţine, deci, că dialectul macedoromîn a cunoscut şi el acest vocativ, cum face Al. Procopovici, *Dacor.* IV, pag. 41, trebue, deci, să se facă precizarea dacă se înţelege dialectul macedoromîn astfel cum a ajuns el în urma absorbirii de Meglenoromîni sau dacă se înţelege un dialect macedoromîn păstrat neamestecat.) Tot meglenoromîne sînt, probabil, şi formele *căĭnľi, măĭnli, mĭĭńli* din unele graiuri aromîne de nord (Bitolia, Megarovo, Ohrida), pe care le-a relevat Ov. Densusianu, *Grai şi suflet* II, pag. 378, căci geneza lui *ĭ* în aceste cazuri nu se întîlneşte în restul macedoromînei. Cred apoi că nu e o evoluţie lingvistică independentă dispariţia lui *r* în *nostru* şi *vostru*, care se întîlneşte la Fărşeroţi şi în Sudul Ardealului (pentru graiul fărşerot, vezi Al. Rosetti, *Cercetări asupra graiului Romîntlor din Albania*, în *Grai şi suflet* IV, pg. 31-32: *nostu, nost', noastă, nostă*, pag. 54: *vostu, vost*, pag. 38, etc. pentru cel dacoromîn vezi Titu Dinu, *Graiul din Ţara Oltului* în *Grai şi suflet* I, pag. 113, cu privire însă la care E. Gamillscheg, *Die Mundart von Şerbăneşti-Tituleşti*, pag. 200-203 susţine că este adus din Munţii Apuseni). Deasemenea se explică prin originea meglenoromînă a Fărşeroţilor şi faptul că Fărşeroţii se numesc ei înşişi *Rumăńĭ, Romăńĭ* şi *Rămăńĭ*, fără *a* protetic (vezi T. Papahagi, *Grai şi suflet* I, pag. 203 şi Th. Capidan, *Fărşeroţii* (în *Dacoromania* IV, pag. 116). Astăzi Meglenoromînii nu se mai numesc pe ei astfel,

sau cu o formă apropiată, dar tot fără *a* protetic, ci se numesc cu terminul străin *Vlaşi*.

Teza susţinută aici numai cu fapte lingvistice se poate susţine şi cu fapte de altă natură, de exemplu etnografico-folclorice. Dispunem deocamdată numai de următoarele: asemănările în ce priveşte obiceiurile dela logodnă dintre Fărşeroţi şi Meglenoromîni, pe care le arată Th. Capidan, *Meglenoromînii*, I, pag. 41-42, şi asemănările în ce priveşte obiceiurile dela nuntă dintre Fărşeroţi şi Meglenoromîni, pentru care vezi *ibid.*, pag. 42.

G. Ivănescu.

RECENSII.

Max L. Wagner, *Historische Lautlehre des Sardischen.* Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie, Heft 93.) Halle (Saale) 1941. XVI + 344 pag. 8° şi 8 hărţi.

Printre lingviştii actuali, fie italieni, fie străini, nimeni nu era mai indicat decît fostul profesor de Filologie romanică al Universităţii din Berlin să scrie o fonetică istorică a limbii sarde. Sînt 35 ani încheiaţi decînd Wagner a început să cerceteze ştiinţific acest domeniu romanic, atît de puţin accesibil supt toate raporturile. Din 1907, cînd a publicat *Lautlehre der südsardischen Mundarten* (tot ca „Beiheft" la *Zeitschr. f. rom. Phil.*), şi pînă în momentul de faţă, n'a întrerupt o clipă contactul cu produsele spirituale, în primul rînd cu limba şi folclorul, Sarzilor. Dimpotrivă, pe măsură ce trecea vremea, acest contact lua proporţii tot mai mari, atît ca extindere, cît şi ca adîncime. Dovadă stau lucrările cunoscute de orice romanist : *Das ländliche Leben Sardiniens im Spiegel der Sprache*, Heidelberg 1921, *Studien über den sardischen Wortschatz*, Genève 1930 şi *Flessione nominale e verbale del sardo antico e moderno* (extras din *L'Italia dialettale*), Pisa 1938, ca să pomenesc numai pe cele mai întinse sau pe cele apărute în volume aparte, nu în publicaţii periodice. La acestea trebue adăugată colaborarea, ca anchetor, la „Atlasul lingvistic şi etnografic al Italiei şi Elveţiei meridionale", iniţiat de învăţaţii elveţieni Jaberg şi Jud, colaborare care i-a dat prilejul să cutreiere încă odată Sardinia şi să-şi îmbogăţească, pînăla maximum, cunoştinţele, deja foarte bogate şi sigure, privitoare la graiurile, civilizaţia şi producţiile populare ale acestei insule. Astfel a ajuns Wagner, încă mai de mult, maestrul incontestabil al filologiei sarde, recunoscut ca atare chiar de către Italieni, care văd în el un adevărat „conaţional" din punctul de vedere al familiarizării desăvîrşite cu viaţa sufletească a Sarzilor. Un amănunt care arată şi talentul rar de a-şi însuşi practic idiomele străine[1] este că Wagner vorbeşte foarte bine limba a-

1. In această privinţă se manifestă ca un discipol al lui Schuchardt, care nu numai că nu dispreţuia, cum făceau atîţi lingvişti contimporani ai

cestora : în 1930, la închiderea oficială a lucrărilor congresului de lingvistică romanică ţinut în Elveţia, am avut ocazia, cu totul neaşteptată, de a-l auzi ţinînd un adevărat discurs în această limbă curioasă, cu rezonanţe pe jumătate italieneşti, pe jumătate iberoromanice, şi totuşi atît de diferită, în toate privinţile, de „familia" ei romanică.

Dar autorul operei de faţă cunoaşte la fel de bine şi fazele anterioare ale sardei, începînd cu cele mai vechi. Deja în lucrările sale anterioare se constată punerea din belşug la contribuţie a materialelor lingvistice pe care le-a putut găsi în documente din evul mediu şi de mai tîrziu. Deastădată şi-a îmbogăţit şi precizat enorm informaţia în această direcţie cu ajutorul preţioaselor *Condaghe di S. Maria di Bonarcado* şi *Condaghe di S. Nicola di Trullas* (în ediţiile, din 1937, publicate de Enrico Besta şi Arrigo Solmi). Aşadar, alături de izvoare pe care le-am putea numi pur lingvistice, izvoare filologice [1].

Doritor să epuizeze, în măsura posibilului, problemele discutate, Wagner a recurs şi la mijloace de informaţie inedite. Astfel a utilizat rezultatele anchetei întreprinse de M. Bartoli şi U. Pellis pentru „Atlasul lingvistic al Italiei", care se găseşte în curs de pregătire, precum şi lucrarea manuscrisă a unui tînăr lingvist, Rudolf Böhne, elev al lui W. v. Wartburg, care, după îndemnul lui Wagner, a alcătuit o monografie lingvistică asupra regiunii Sárrabus.

Se înţelege că, cu aceeaşi sîrguinţă, se serveşte autorul nostru şi de studiile predecesorilor săi. Numărul acestora întrece orice aşteptare, şi cred că niciunul n'a scăpat ochiului extrem de ager al lui Wagner. Atitudinea faţă de cercetătorii ale căror păreri este nevoit să le combată trebue lăudată fără nicio rezervă, căci reprezintă un adevărat model de obiectivitate şi de spirit civilizat, fără ca prin aceasta să slăbească elementul personal, ba chiar polemic, al discuţiei. Nu face nicio deosebire după ceeace s'ar putea numi rangul ştiinţific al celui combătut: Meyer-Lübke, depildă, este tratat în acelaşi mod ca cel mai modest dintre începători.

Informaţia este neobişnuit de bogată nu numai în ce priveşte

---

lui (de fapt, filologi, adică robi ai textului), stăpînirea limbilor vii şi pentru trebuinţele curente ale vieţii, ci, dimpotrivă, o recomanda stăruitor, tocmai pentru folosul de ordin pur ştiinţific pe care ea îl poate aduce. Dealtfel Wagner mînueşte la perfecţie toate idiomele romanice importante (franceza, italiana, spaniola).

1. Pe acestea le foloseşte totdeauna critic. Cf., de ex., la pag. 106 urm. discuţiile în legătură cu valoarea fonetică a semnelor *th* şi *z* utilizate în colecţiile citate.

limba sardă. Nenumărate sînt referinţele la celelalte idiome romanice, fie pentru a susţinea asemănările supt raportul fonetic, fie pentru a tăgădui pe cele invocate de predecesori.

Astfel ai des impresia că „fonetica istorică a limbii sarde" este, în realitate, o fonetică comparată a limbilor romanice, mai ales că, deobiceiu, autorul discută şi faptele latineşti corespunzătoare. Cel mai des invocate sînt italiana şi idiomele din Peninsula Iberică (în special spaniola), lucru natural, date fiind apropierile mai mari dintre sardă şi acestea. Italiana îl interesează pe Wagner, în primul rînd, din cauza influenţei pe care a exercitat-o (în evul mediu, prin dialectele toscane, în frunte cu pisana, mai tîrziu, supt forma limbii comune) asupra graiurilor din nordul şi sudul Sardiniei şi care a făcut ca aceste ţinuturi să se îndepărteze lingvistic tot mai mult de caracterul specific sard, păstrat încă destul de bine în centru, iar spaniola (şi celelalte idiome iberoromanice) pentru diversele fenomene fonetice comune, care se datoresc, se pare, mai puţin unei influenţe din partea acestora şi mai mult unei evoluţii paralele [1]. Şi limba noastră este luată în consideraţie, atunci cînd autorul studiază reflexele lat. *qu*, *-gua-* şi *-ngu-*, care, se ştie, sînt identice sau asemănătoare cu cele din romîneşte: în sardă *b*, la noi *p*, resp. *b*. Autorul respinge atît teoria substratului osc-umbru, pe care a combătut-o deja W. Meyer-Lübke, *Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien* I (1914), pag. 12 urm., cît şi paralelismul propriu zis dintre limbile în discuţie, alăturîndu-se hotărît la părerea lui C. Battisti, *Fonetica generale*, pag. 307, pentru care asemănarea aceasta reprezintă «un caz de poligeneză». Mai dispus (deşi cu rezervă: «vielleicht») se arată Wagner să admită o evoluţie paralelă între romînă şi sardă în privinţa urmaşilor lat. *gn* (> sard. *nn*, rom. *mn*).

Comparaţia sardei cu idiomele înrudite se face dealungul discuţiei fiecărui fapt fonetic în parte, dar ea este prezentată, supt forma rezultatelor obţinute, şi într'un capitol special (pag. 267 urm.), unde figurează esenţialul (mai ales din punct de vedere general şi teoretic). Acelaşi procedeu este utilizat şi cu privire la raporturile reciproce dintre diversele graiuri sarde (v. pag. 261 urm.). Relevez acest amănunt, pentru a arăta că Wagner este nu numai un mare savant ci şi un tot atît de mare pedagog. Nu se... jenează să repete lucrurile

1. In ce priveşte asemănările dintre graiurile italieneşti şi cele sarde, nu trebuesc uitate dialectele din Italia meridională. Wagner insistă mereu asupra lor, folosindu-se, în acest scop, şi de cercetările lui G. Rohlfs (cf. mai cu samă studiul publicat de acesta în *Donum natalicium Carolo Jaberg*, Zürich-Leipzig 1939, pag. 25 urm.).

importante, chiar dacă se sileşte (şi izbuteşte totdeauna) să varieze pînăla maximum partea pur exterioară a prezentării. Tot aşa nu se sfieşte să insiste asupra chestiilor discutate, poate mai mult decît ar părea necesar unor specialişti, care cred că o operă ştiinţifică trebue să împingă aşa zisa concizie pînăla obscuritate. Dealtfel Wagner se deosebeşte de numeroşi confraţi, şi tot în avantajul său, printr'un stil de o claritate mediteraniană; limba scrisă de dînsul se ceteşte cu aceeaşi uşurinţă ca un idiom romanic dintre cele mai accesibile.

Relevez acum cîteva fapte mai caracteristice. Limba sardă prezintă, dupăcum se ştie, stări de lucruri foarte arhaice. Astfel *i* şi *u* scurţi latineşti accentuaţi s'au păstrat ca *i* şi *u*, n'au devenit *e*, resp. *o*, ca în celelalte limbi romanice [1]. Tot aşa n'au suferit modificări esenţiale şi numeroase vocalele neaccentuate (care aiurea, mai ales în Romania occidentală, au dispărut adesea). La fel se arată mai conservator decît în altepărţi consonantismul. Trebuesc pomenite, înainte de toate, velarele *c* şi *g* urmate de *e*, *i*, care au rămas explozive, nu s'au transformat în africate. Deasemenea nu s'a africatizat *i* consonant din cuvinte ca *iugum*, etc. In acelaşi sens vorbeşte conservarea grupurilor *cl*, *pl*, *gl*, *bl*, *fl* (cu eventuala schimbare a lui *l* în *r*), care chiar în limba noastră, şi ea, în multe privinţi, arhaică, au fost parţial supuse unor adînci prefaceri. Consoanele finale, cîte mai rămăsese în latina vorbită tîrzie, continuă a exista şi aici. Dacă *-s*, depildă, apare pînă astăzi în Peninsula Iberică, unde se pronunţă (spre deosebire de limba franceză, în care el s'a redus, deobiceiu, la un simplu semn grafic), *f* constitue o particularitate specific sardă (în franţuzeşte se scrie numai), care pe un neiniţiat îl surprinde cu atît mai mult, cu cît diverse forme verbale au acelaşi aspect (vorbit!) ca în latineşte, depildă *kantat*, *kantant* (cf. şi *kaput* 'cap').

Trebue precizat că fapte ca cele înşirate chiar acum caracterizează numai graiurile din centrul Sardiniei, aşadar din regiunile care, graţie aşezării geografice şi configuraţiei solului, au putut scăpa de influenţa italiană. Restul insulei s'a italienizat într'o foarte largă măsură. Procesul continuă cu tot mai mare intensitate şi a început să atingă, destul de serios, chiar ţinuturile din centru, care nu vor mai fi multă vreme în stare să reziste.

Un rol important în producerea diverselor modificări de sunete joacă fonetica sintactică. Am impresia că în niciun alt domeniu romanic nu este atît de hotărîtoare pentru soarta unui sunet (în special a consoanelor) legătura gramaticală dintre cuvinte, adică grupa-

1. Numai romîna, cu *u* < ŭ (în marea majoritate a cazurilor), se apropie puţin de sardă. Deasemenea conservă pe ŭ elementele latineşti ale albanezei.

rea lor în sintagme. Acest fapt ar fi o probă că ritmul vorbirii sarde face ca sudura elementelor constitutive ale unui grup sintactic să fie mai desăvîrşită decît în alte limbi. Din acest punct de vedere se poate spune că acest idiom romanic este foarte avansat în comparaţie cu celelalte. Dealtfel tratamentul explozivelor fonice intervocalice (în cuvinte izolate sau în sintagme) arată un stadiu de evoluţie înaintat faţă de Italia centrală şi meridională, care păstrează intacte aceste sunete (întocmai ca limba noastră), pecînd sarda le-a prefăcut în spirante [1], ba, în condiţii speciale, le şi pierde (pe unele din ele). In această privinţă ea merge împreună cu limbile iberoromanice.

Fapte mai mărunte. Pronumele *mi, ti, si*, cînd se alipesc la infinitiv sau gerundiu, primesc accentul principal, pecînd forma verbală precedentă are numai un accent secundar (§ 8). Constatarea surprinde, căci răstoarnă afirmaţia, pe care o fac lingviştii mereu, că aspectele «scurte» (sau conjuncte) ale pronumelor personale sînt condamnate, ca să zic aşa, să rămîie totdeauna neaccentuate în frază.— La începutul cuvîntului *r* se pronunţă ca în spaniolă, adică puternic «rulat», ceeace are drept urmare proteza frecventă a unei vocale (§ 74). Fenomenul ne întîmpină şi aiurea (în dialectul gascon, în graiurile italieneşti meridionale, în limba bască ; deasemenea a existat în dialectul aragonez). Proteza regulată a lui *a* înaintea unui *r* iniţial din aromînă trebue explicată la fel, adică tot printr'o pronunţare cu vibrarea prelungită a acestei consoane.—Unele graiuri sarde cunosc vocalele nazale, în condiţii care amintesc bine pe cele din limba portugheză (§ 90 urm.). — *ə* apare în numeroase creaţii onomatopeice şi în unele cuvinte obscure, care-i dau autorului prilejul să facă foarte interesante discuţii de ordin etimologic (§ 175 urm.). — Inaintea dentalelor şi africatelor se produce epenteza unui *n* (§ 396), fenomen care aminteşte de rom. *Dominte* < *Domitie*, *Melinte* < *Meletie*, *Panainte* < *Panaite*, etc. Despre *nuntas* < *nuptias*, care a fost pus de diverşi lingvişti alături de rom. *nuntă*, Wagner spune (pag. 219, nota) că datoreşte pe *n* (pentru *p*) influenţei lui *nuntiare*. — Şi epenteza unui *r* are loc în condiţii asemănătoare cu cele dela noi (§ 402) : *listra* < *lista*, *socialistru* < *socialista*, etc. ne trimet la rom. (pop.) *listră*, *socialistru* ş. a. Cf. Max Niedermann, *Zur Beurteilung der r-Epenthese im Romanischen* în *Festschrift Louis Gauchat*, Aarau 1926, pag. 50 urm. şi M. Budimir, *Atti del III Congresso internazionale dei Linguisti*, Roma 1933, pag. 56 urm.—Infinitivul apare foarte des fără silaba finală latinească : *bolle*, *ponne*, etc. pentru *boller* (< lat.

1. Chiar explozivele afone apar adesea (în anumite regiuni) ca spirante fonice (dupăce mai întîiu s'au sonorizat).

volere), *ponner*, dar numai la conjug. III (§ 439). Aşadar un fel de infinitiv scurt ca în romîneşte. — Printre formaţiile «copilăreşti» (§ 444) sînt de relevat cele în *-ai : babbai* 'tată', *mammai* 'mamă', *nanai* 'bunică', etc., a căror finală seamănă atît de bine cu *-aie* din rom. *mamaie*, *nanaie*, *tataie*, etc., răspîndite în vorbirea populară şi în cea familiară a păturilor sociale orăşeneşti mai modeste (prin Moldova). Exemplele sarde citate aici (şi altele similare) sînt discutate de Wagner şi în *Studien über den sardischen Wortschatz*, pag. 7, 9, 10 (n. 2), 22, 41, 44, apoi în *Vorrömische Bestandteile des Sardischen*, pag. 33 (a extrasului). Cred că al nostru *-aie* trebue considerat tot ca un sufix «copilăresc», căci nu poate fi identic cu *-aie*, femininul lui *-aiu* (v. P a s c u, *Sufixele romîneşti*, pag. 199 urm.), de care este atît de departe supt raportul semantic. Faptul că acest *-aie* apare numai la cuvinte ca *mamaie*, *tataie*, etc., apoi la *papaie* < *papă* 'mîncare', a căror origine «copilărească» este evidentă, vorbeşte în sensul părerii mele. Existenţa unei finale aproape identice (şi tot la expresii din limbajul copiilor) nu numai în sardă, ci şi în alte limbi, precum provensala (*ninoy* 'petit, faible, délicat'), catalana (*ninoi* 'enfant'), germana (*ninnei* «dans les refrains de berceuses»), l-a făcut pe Leo S p i t z e r să se gîndeaacă[1] la un «suffixe enfantin» : din moment ce admitem în domeniul lexicului propriu zis creaţii «copilăreşti», dece n'am admite şi mijloace derivative avînd aceeaşi origine? Cf. şi H. K u e n, *El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana*, Barcelona 1934, pag. 56-7, apoi *Dacoromania* IV, pag. 726 şi 865.

Iorgu Iordan.

Alberto Menarini, *I gerghi bolognesi*. (Istituto di Filologia Romanza della R. Università di Roma : Studi e Testi.) Modena 1942, 164 pag. 4°.

Fără să poată sta alături de Franţa, nici supt raportul cantitativ, nici prin rezultatele propriu zis ştiinţifice, Italia ocupă totuşi, în domeniul cercetărilor privitoare la argot-uri, un loc de frunte, care o aşează cu mult înaintea tuturor celorlalte ţări romanice. Dacă facem abstracţie de materialul adunat pur şi simplu la întîmplare înainte de veacul XIX, se poate vorbi în această materie de o tradiţie italiană aproape seculară : la 1846 B. B i o n d e l l i publica, în *Rivista europea* din Milano, lucrarea sa intitulată *Delle lingue furbesche*, care inaugurează seria studiilor aici în discuţie.

1. V. *Archivum romanicum* IX, pag. 148 urm. şi *Revista de filología española* XVIII, pag. 238.

Insuşi Ascoli, creatorul lingvisticii ştiinţifice italiene, s'a interesat, direct şi indirect, de argot-urile patriei sale.

O caracteristică a activităţii desfăşurate de Italieni în această privinţă o constitue atenţia acordată factorului social, mai ales supt aspectele lui mai mult ori mai puţin anormale. Sociologi şi penalişti [1] s'au ocupat de viaţa delincvenţilor şi a altor indivizi care trăiesc în afara sau în marginea societăţii, pregătind astfel terenul pentru cercetările asupra limbajului acestora, adică asupra argot-ului. Căci nicăiri nu se confirmă cu atîta vigoare adevărul, enunţat mai ales de Ferd. de Saussure, că vorbirea umană este un fapt social.

Autorul lucrării de faţă, care, în colaborare cu maestrul său, C. Tagliavini, a publicat, acum patru ani (v. *Archivum romanicum* XXII, pag. 242 urm.), un studiu destul de întins despre «cuvinte ţigăneşti în argot-ul bolonez», procedează deastădată şi ca lingvist şi ca sociolog. Vreau să spun că nu se mărgineşte să înregistreze cu cea mai mare grijă materialul lingvistic pe care împrejurările i-au permis să-l cunoască (totdeauna direct), ci ţine să ne informeze, adesea foarte copios, asupra condiţiilor de viaţă a argotizanţilor săi. Introducerea (20 pagini) este consacrată în bună parte, laturii sociologice a problemei. Deasemenea găsim în numeroase articole ale «lexicului» amănunte extrem de bogate şi de interesante privitoare la 'lucruri' [2]: diversele «operaţii» ale pungaşilor, obiceiurile întemniţaţilor, mijloacele (nelingvistice) de înţelegere, etc. sînt descrise cu mare atenţie şi în scopul de a uşura înţelegea terminilor argotici respectivi.

Partea strict lingvistică constă în adunarea, clasarea şi descrierea materialului argotic, la care se adaugă adesea invocarea expresiilor identice sau paralele din limbaje speciale străine. Autorul se dovedeşte bine informat şi cu privire la acestea din urmă, mai ales la cele romanice (francez în primul rînd, apoi spaniol, etc) [3]. Numărul terminilor înregistraţi de Menarini este de 1400, iar al frazelor în care apar ei de 4000. Aceste cifre sînt cu adevărat impresionante şi arată cît de bogat poate fi argot-ul unei singure regiuni pentru cine îl urmăreşte de aproape. Explicaţii etimologice nu ni

1. Desigur supt influenţa, măcar parţială, a lui Cesare Lombroso şi a discipolilor acestuia, foarte numeroşi într'o vreme.

2. In sensul metodei 'cuvinte şi lucruri'.

3. Cîteodată este pomenit şi argot-ul romînesc, pentru care se citează V. Cota, *Argot-ul apaşilor* şi Al. Vasiliu, *Din argoul nostru* (*Grai şi suflet* VII). Ar fi putut cunoaşte şi alte lucrări, în special pe cele apărute în acest *Buletin*, care sînt cele mai numeroase. In nota 1 dela pag. 23 se reproduce o afirmaţie a lui M. Kogălniceanu din *Schiţă despre Ţigani*.

se dau decît incidental (şi mai totdeauna supt forma indirectă a citării cuvintelor identice sau foarte asemănătoare de aiurea) [1]. Autorul este conştient de dificultăţile enorme pe care le prezintă cercetările etimologice, cu deosebire într'un domeniu ca acesta, şi s'a mulţumit să puie la dispoziţia specialiştilor numai un material bogat, felurit şi sigur. Dovadă de cumineţenie, care nu poate fi lăudată îndeajuns.

O inovaţie fericită este reproducerea cîtorva texte (nouă de toate) în argot transcrise fonetic şi traduse în italiana comună. Alt apendice conţine terminologia jocului de cărţi, care ocupă, între mijloacele utilizate de pungaşi pentru a înşela pe naivi, un loc de primul rang.

In «Introducere» se dau informaţii de tot felul asupra argoturilor studiate de autor. Aflăm astfel că lexicul acestora este, în majoritatea cazurilor, de origine dialectală. Fără să fie o descoperire, constatarea prezintă totuşi importanţă prin faptul că confirmă, încă odată, un adevăr pe care pînă nu de mult lingviştii păreau a nu-l recunoaşte. Tot atît de interesant este amănuntul că terminii respectivi n'au valoare argotică în graiurile populare din care provin. Ei se găsesc, deci, în aceeaşi situaţie cu împrumuturile din limbi străine, fiind tratate întocmai ca acestea : pentru argotizanţii de pretutindeni un cuvînt băştinaş, dar necunoscut de ei în vorbirea de toate zilele, nu se deosebeşte prin nimic de unul venit de peste hotare. Amîndouă prezintă ca să zic aşa farmecul noutăţii, adică avantajul că aparţin unei lumi diferite de cea obişnuită, ceeace satisface nevoia de evadare, puternic simţită de aceşti aventurieri care sînt, în fond, răufăcătorii de toate speciile.

După natura ocupaţiei celor ce-l vorbesc autorul împarte argot-ul bolonez precum urmează : a) al hoţilor (cu subdiviziunile 'hoţi obişnuiţi', 'întemniţaţi' şi 'pungaşi' [2]), b) al zidarilor, c) al vînzătorilor ambulanţi şi al jucătorilor «la noroc», d) al vagabonzilor, e) al giambaşilor, f) al altor categorii de argotizanţi. Locul principal îl ocupă vorbirea specială a hoţilor, datorită mulţimii mari a expresiilor, răspîndirii neobişnuit de largi şi, în general, vitalităţii de care dă dovadă. Despre aceea a zidarilor, care încă de acum 20 ani a dispărut aproape cu desăvîrşire, aflăm că se caracteriza, între altele, prin «descompunerea şi recompunerea cuvintelor». Procedeul este cunoscut şi aiurea, mai ales în Franţa, unde argot-ul măcelarilor din Villette poartă numele *loucherbem* sau *largonji*, tocmai pentrucă recurge

1. Excepţie fac expresiile de origine arabă şi ţigănească.

2. Interesant este că terminul italienesc pentru 'hoţ de buzunare', *borsaiolo*, s'a format dela *borsa*, întocmai ca rom. *pungaş* dela *pungă*.

obișnuit la acest mijloc de modificare a cuvintelor (*loucherbem* = *h-oucher*, cu *b* pus la sfîrșit și urmat de *em*, iar la început cu un *l largonji* = *j-argon*, cu *i* după *j* mutat deasemenea în partea finală). In amănunte, zidarii bolonezi se deosebesc de măcelarii parizieni, căci pornesc dela o vocală pe care o așează la începutul și la sfîrșitul cuvîntului, iar între cele două fragmente ale acestuia intercalează, deobiceiu, prepoz. *de* sau pe *dal* (= *da* + articolul masculin). Astfel *krest* 'Cristo' devine *est-de kre*, *skrana* 'scranna' se preface în *ana-dla-skrá*, etc. [1] Destul de des întrebuințate sînt și «prescurtările» de cuvinte : *danaggia* (și *danneggé*) 'danneggiato', *delega* 'delegato', *diret* 'direttore', *gaber* (< bol. *gabardén*) 'soprabito, impermeabile'.

Asemănările cu argot-urile străine sînt foarte numeroase. Iarăși o confirmare a punctului de vedere sociologic : condiții de viață identice duc la rezultate identice, indiferent de împrejurările de altă natură, care pot varia și variază, în realitate, adesea mult, dela o țară la alta, Există o adevărată «internațională» a răufăcătorilor și, deci, a vorbirii lor, care nu se explică decît parțial prin legăturile directe dintre indivizii respectivi, ci se datorește unei psihologii comune, produs al felului de viață atît de asemănător dela un loc la altul. Am fost izbit mai cu samă de procedeele pe care le utilizează pungașii pentru a face ca victima să nu fie atentă și să poată fi astfel ușor deposedată de avutul ei : cf. pag. 59, s. v. *kaskę'*, 66, s. v. *čapull*, 83, s. v. *imbunimánt*, 86, s. v. *insparkęr*, 101, s. v. *noná*, 104, s. v, *paraval*, 131, s. v. *spell* (nr. 1), precum și de modul cum comunică între ei, fără a fi simțiți de gardieni, întemnițații (v. pag. 60, s. v. *kaval*, și 68, s. v. *čua*) [2].

---

1. In nota dela pag. 19 autorul amintește că și elevii italieni au obiceiul de a «deforma» cuvintele, spre a nu fi înțeleși de străini. Cel mai răspîndit mijloc este adăugarea la fiecare silabă a unui *p* urmat de o vocală identică cu cea precedentă : *caro mio* < *caparopo mipiopo*. Tot așa procedează și școlarii romîni, fără să pot face precizări cu privire la amănuntele procedeului. Cred că înainte de a ne gîndi la intenția de a nu-i înțelege alții trebue să avem în vedere satisfacția dezinteresată pe care le-o procură copiilor acest joc verbal.

Ortografia mea este foarte aproximativă, din cauză că tipografia nu dispune de toate semnele necesare. Observația se referă la toate exemplele argotice pe care le citez în această recensie.

2. Cf. și pag. 135, s. v *fer a stiafa*, un joc pe care-l practică arestații între ei și este identic cu «fripta» dela noi : unul dintre jucători vîră o mînă supt subțioara celeilalte și o ține cu palma expusă, spre a fi lovită de parteneri, iar cu cealaltă mînă își acopere ochii, ca să nu vadă cine dă. Pentru a scăpa de această situație, trebue să ghicească pe cel care l-a lovit și care urmează să-i ia locul.

La fel ca în alte argot-uri, noţiunile curente în viaţa pungaşilor, acelea cu care vin ei în contact la tot pasul, sînt bogat şi felurit reprezentate din punctul de vedere al terminologiei, avînd fiecare cîte şapte, opt, adesea şi mai multe denumiri, precum 'bani', 'gardian (sau agent de poliţie)', 'mîncare', 'om' (şi 'femeie'), 'portofel', etc. Lucru firesc, care merită totuşi a fi relevat, fiindcă prezintă interes pentru caracterizarea argot-ului de pretutindeni.

Mă opresc acum asupra cîtorva termini care mi-au atras atenţia pentru un motiv ori altul. Pag. 43, s. v. *balla* 'città, centro abitato, rione, strada', se dau diversele nume argotice ale oraşelor italiene mai cunoscute (pentru Bolonezi). Unele au la bază etimologia (reală sau... populară): *Firenze* = *al fiore* (sau *la balla dal fiore*), *Torino* = *al tor*, etc. — Pag. 45: *barbotfor(e)* 'avvocato', pus de autor în legătură cu frc. (arg.) *barboteur* 'voleur' şi *débarboteur* 'avocat', aminteşte, din punct de vedere semantic, rom. *a se bărbieri* 'a trăncăni, a spune verzi şi uscate, a înşela', întrebuinţat mai ales de cătră elevi, şi tot cu nuanţă argotică[1]. *Baffánt*, derivat dela 'battere', însemnează 'martello' şi 'orologio', aşadar două noţiuni destul de diferite. Numeroase alte expresii prezintă o situaţie asemănătoare, au, adică, sensuri care, cel puţin pedeasupra, nu seamănă prin nimic între ele[2]. Este drept că aceasta nu se întîmplă, deobiceiu, în limbaiul aceluiaşi grup social (din cele pomenite la începutul recensiei), dar cum legăturile dintre ele sînt, în general, foarte strînse, urmează că putem vorbi de oarecare monotonie şi lipsă de variaţie a lexicului argotic. Observaţia are, cred, valabilitate şi pentru alte argot-uri. Pag. 47: *benzenna* 'vino, alcolici', *fer benzenna* 'bere vino o liquori'. Cf. rom. (arg.) *moforină* idem. *Bęl* = *bello* în *da bęl* 'senza cattive intenzioni o premeditazione' aminteşte şi ca formaţie şi ca înţeles pe *dabbene* (mai ales cu nuanţa peiorativă a lui *bęl* 'abbastanza ricco od ingenuo per essere truffato dal ladro o venditore ambulante'). — Pag. 52: *broff* = ital. *bruffo* se întrebuinţează în diverse formule care ne amintesc de rom. *urît* (cu sensul de 'greu, suspect, etc.'). *Bruśęr* = ital. *bruciare* însemnează acelaşi lucru cu rom. *a arde* (în *l-am ars*, etc.; Menarini însuşi citează construcţia romînească). — Pag. 53: *bu-*

1. Cf., de ex., pag. 49 (derivate de-ale lui 'bianco'), 65 (*kurridoura*), 73 (*fibbia*), 80 (*grena* şi diversele aspecte morfologice ale lui *gustoüś*), 82 (*g'ossta*), 86 (*infappęr*), 88 (*landren*), 91 (*lusánt* şi alte derivate dela tema *luś-* 'a luci'), 117 (*śganassęr*) 133, (*sfakka*).

2. Dacă admitem, cum mi se pare mai mult decît probabil, că la baza metaforei stă ideia de 'a mîzgăli, a mînji (faţa cu săpun), etc.'

iol 'recipiente di legno, collocato entro le celle, che funge da latrina', împreună cu *buiouša* 'prigione' arată cum rom. *hîrdău* a putut adjunge la însemnarea de 'arest, închisoare'.— Pag. 63 : *kravata* 'sistema di uccisione, da noi non in uso, consistente nel passare un braccio attorno al collo della vittima, come mortale cravatta, stringendo fino a soffocarla' ne trimete la rom. arg. *cravată* 'șireang de spînzurătoare'.— Pag. 64 : *kuleğ* = ital. *collegio*, cu sensul de 'prigione', amintește de rom. *internat* (sau, mai puțin, de *pensiune*) idem.— Pag. 66 : *ćapęr pr al kol* 'arrestare, imprigionare' (= ital. *pigliare pel collo*) seamănă cu rom. *a apuca de gît* (sau *de guler*).— Pag. 73 : Accepțiile lui *fęr* (= ital. *fare*), și anume 'rubare, truffare anche al gioco ; scontare una pena' apar și la rom. *a face*. *Filer* 'pedinare, seguire una persona, specialmente in attesa del momento opportuno per derubarla' : cf. rom. *fila* idem (mai cu samă în terminologia polițiștilor, despre indivizi urmăriți, avuți în vedere), care-i frc. *filer*.— Pag. 82 : *g'ovana* (și *g'uvanela*), *g'ăn* 'i carabinieri' (= ital. *Giovanni*) amintește de rom. arg. *gabor* 'agent de poliție' (= n. pers. *Gabor*) [1].— Pag. 87 ; pentru *lampaden* și *lampen* 'occhio' cf. rom. (arg.) *lampă* și *lumînare* idem (v. *Buletinul* de față, vol. IV, pag. 158, 181). In argot-ul italienesc, *lampanti*, plur. lui *lampante* (= *lampen* la Menarini are sensul 'danari' (cf. *Vox romanica* I, pag. 83). Punctul de plecare îl constitue strălucirea banilor (de metal nobil, aur și argint).—Pag. 89 : *lavurir* (și *lavursen*) 'furto, impresa ladresca' evocă pe al nostru *a lucra* (cu sinonimul, tot argotic) *a opera* 'a fura' [2].— Pag. 90 : *lovi* 'soldi, denaro' seamănă foarte bine cu rom. *lovele* idem, de origine țigănească (v. A. Graur, *Bulletin linguistique* II, pag. 165).— Pag. 99 : *Morlac*, vechiul nume al Romînilor depe litoralul balcanic al Adriaticii, supt forma *murlak(a)*, însemnează 'contadino, -na'.— Pag. 101 : *nigarfen* (și *nigren*) 'inchiostro' (= ital. *nerétto*) amintește de rom. *cerneală* (și *negreală*).— Pag. 103 : numeralul *ofo*, ca interjecție, are înțelesul de 'attenzione ! 'bada !', la fel cu rom. arg. *șesf* (<rus. *šest'*) și sinonimele *șase*, *zexe* (v. B.-O. Unbegaun, *Bull. lingu.* IX, pag. 105-6).— Pag. 104 : pentru noțiunea 'bani' argotizanții bolonezi au și cuvîntul romînesc *parali*, a cărui existență autorul o explică just, precizînd că unii zidari au fost, în tinereță, la lucru în Romînia.— Pag. 109 : *pule'* (= ital. *pulito*), cu sensul 'borseggio ben riuscito, eseguito senza che la vittima se ne sia minimamente accorta', arată o modificare semantică apropiată de a rom. *a curăți* 'a fura (bine, de tot, etc.) pe cineva'.— Pag. 125 : pentru *skorza* 'mantello', cf. rom.

1. Cf. prezentul *Buletin*, vol. IV, passim.
2. V. și pag. 118 : *śgubber* 'lavorare', pag. 145 '*travai* lavoro, furto'.

cojoc, a cărui temă slavă este *koża* = *scoarță*.— Pag. 128 : *sfuiousa* 'sfoglia, pasta per minestra' amintește de rom. *foaie* (*de aluat*, *de plăcintă*, etc.). Primitivul acestui derivat, *sfoiia* (pag. 128), este explicat prin 'carta, specialmente da scrivere', iar supt forma pluralului prin 'carte da gioco', ceeace însemnează iarăși o apropiere de rom. *foaie* (*de hîrtie*) și *foiță* 'carte de joc', apropiere pe care, în parte, o face și Menarini.— Pag. 137 : *ai studi* 'in prigione' cred că are o paralelă în argot-ul nostru, unde se spune, dacă nu mă înșel, cu același sens, *la școală* (prin intermediul lui *internat* 'școală' și 'închisoare' ?).— Aceeași impresie o am și privitor la *ploșniță* sau *păduche* cu sensul de 'gardian, polițist', care-i atestat în prezentul *Buletin*, (v. «Notele» lui G.- M. Dragoș) pentru 'plutonier'. Aceasta, în legătură cu *zemśa* = ital. *cimice*, dat de Menarini (pag. 151).

Iorgu Iordan.

Atlasul lingvistic romîn. Partea I (ALR. I), vol. II de Sever Pop. Sibiu-Leipzig 1942.

Micul Atlas lingvistic romîn. Partea I (ALRM. I), vol. II de Sever Pop. Sibiu-Leipzig 1942.

Atlasul lingvistic romîn. Partea II (ALRM. II), vol. I, Suplement de Emil Petrovici, Sibiu-Leipzig 1942.

Cu o întîrziere mult mai mare decît ne așteptam, — întîrziere provocată, cu siguranță, de dificultăți materiale, căci lucrările pregătitoare erau terminate, spune autorul, la Paști 1940 —, apare volumul II, împreună cu volumul corespunzător de hărți colorate mici, din partea condusă de Sever Pop a acestei mari opere. Despre excepționala ei valoare științifică și națională s'a vorbit în prezentul *Buletin*, cu ocazia publicării volumeler anterioare, așa că nu găsesc potrivit să repet, fie și supt altă formă, lucruri deja spuse. Ceeace trebue însă arătat chiar dela începutul recensiei este că lucrarea se menține la același nivel ridicat de pînă acum și, în consecință, continuă să întreție mereu vii interesul și curiozitatea tuturor acelora care, indiferent de preocupări, izbutesc s'o aibă pentru un timp în mînă și s'o răsfoiască. Deaceea este de dorit ca eventualele greutăți care ar putea întîrzia ori împiedeca ducerea ei la bun sfîrșit să fie înlăturate integral și definitiv, spre folosul științific al specialiștilor de pretutindeni și spre gloria noastră a Romînilor.

Prezentul volum (mă refer la ALR. I) conține 152 hărți lingvistice [1], în care sînt depozitate răspunsurile obținute la între-

1. Plus o hartă fizică și administrativă, apoi una cu numele oficiale ale localităților anchetate și cinci hărți «goale», al căror rost este să ușureze, din diverse puncte de vedere, munca celui ce ar dori să facă studii de geografie lingvistică pe baza materialului respectiv.

bările despre f a m i l i e, n a ş t e r e, b o t e z, c o p i l ă r i e, n u n t ă şi m o a r t e. Majoritatea relativă a hărţilor (55) au ca obiect 'familia', urmează apoi cele privitoare la naştere, botez şi copilărie (38), la nuntă (38) şi la moarte (21). Gruparea întrebărilor s'a făcut în modul deja arătat, după domeniul de activitate respectiv şi după legătura mai strînsă ori mai puţin strînsă care există între noţiunile întrebate.

O inovaţie faţă de volumul precedent (tot «secţia» Pop) este atenţia relativ mare acordată problemelor de morfologie şi de sintaxă. Pentru a ne informa asupra flexiunii, autorul a urmărit nu numai forma de plural sau pe cea de vocativ a unor substantive, ci şi paradigmele prezentului indicativ dela cîteva verbe (*a pieri, a omorî*), apoi un număr de amănunte, secundare, asupra cărora nu mai insist. Cît despre sintaxă, ea este bine reprezentată prin cîteva propoziţii şi printr'o frază propriu zisă, alcătuită dintr'o principală şi o condiţională (h. 273-274), care prezintă avantajul că ne arată răspîndirea în vorbirea populară a condiţionalului ipotetic (şi a echivalentului lui, care este imperfectul) [1].

Dacă astfel de lucruri constitue un «dar» oarecum neaşteptat, în schimb sărăcia informaţiilor de natură folclorică în legătură cu naşterea, nunta şi înmormîntarea surprinde neplăcut. Căci materia se pretează, în cel mai înalt grad, la interpretări de acest fel. Este drept că, judecînd după primul volum al «secţiei» Petrovici, partea propriu zis etnografică a Atlasului cade în lotul acesteia. Totuşi «notele» din coloanele marginale care întovărăşesc hărţile respective puteau fi mai cuprinzătoare.

Deoarece 'naşterea' şi 'moartea' (împreună cu noţiunile secundare care le aparţin) privesc atît pe oameni, cît şi pe animale, destul de des se întîmplă ca terminologia corespunzătoare să fie identică ori să difere (fundamental sau prin nuanţe semantice). Urmarea este că putem studia comparativ denumirile întrebuinţate pentru acelaşi fenomen natural la fiinţele umane şi la cele animalice. Subiectele interogate se arată, în general, conştiente de realitatea lingvistică şi ţin să insiste asupra deosebirilor, care sînt, aproape totdeauna, de natură stilistică. In modul acesta devin posibile cercetări foarte interesante de semantică afectivă.

Răspunsurile la majoritatea întrebărilor puse pentru acest vo-

1. Toate întrebările corespunzătoare au fost puse direct, căci pe anchetor îl interesau nu, ca deobiceiu, fonetica şi lexicul, ci construcţia în sine şi topica. Afară de asta, nici nu-i posibil să capeţi răspunsuri constînd din propoziţii întregi pe cale indirectă.

lum izbesc din capul locului prin marea lor unitate. Constatarea aceasta surprinde în comparaţie cu diversitatea, adesea tot atît de mare, existentă în hărţile volumului precedent. Dar surprinderea este trecătoare, vreau să spun se justifică. Cele mai multe din noţiunile interogate nu sînt, prin natura lor, apte de a fi numite în mai multe feluri: 'mamă', 'tată', 'soră', 'frate', 'văr', 'nepot', etc. Afară de asta, ele aparţin unui domeniu eminamente tradiţionalist. Legăturile de familie au un caracter, într'o anumită măsură, imuabil, ba chiar sacru: dupăcum oamenii respectă semnificaţia lor morală, tot aşa se cred obligaţi să conserve terminologia moştenită. Aşa se explică dece numele noţiunilor în discuţie sînt mai toate latineşti. Iar cînd e vorba de 'botez', 'nuntă', 'înmormîntare', elementul sacru se impune şi prin intervenţia ceremoniilor religioase corespunzătoare. Oricum ar fi, unitatea lingvistică ilustrată prin majoritatea hărţilor din acest volum şi care se întinde la toate dialectele limbii noastre (cu excepţia, frecventă, a istroromînei) rămîne un fapt vrednic de înregistrat.

Numeroase întrebări au fost puse, mi se pare, greşit. Pop însuşi recunoaşte aceasta (în notele marginale) cînd şi cînd. De cele mai multe ori cauza greşelii stă în terminul dela care s'a pornit pentru obţinerea răspunsului. Ca Ardelean (din nordul teritoriului, spre Bucovina), autorul chestionarului a crezut că poate pleca dela numele din graiul său de acasă al noţiunii întrebate. Acest procedeu s'a dovedit insuficient, ba adesea primejdios, din cauză că nici chiar toate «subiectele» din Ardeal, cu atît mai puţin cele din Vechiul Regat, n'au înţeles cum trebue chestia şi, prinurmare, au răspuns altfel decît se aştepta anchetorul. Aşa se face că în unele cazuri nesiguranţa celor interogaţi, în altele identitatea răspunsurilor la întrebări care, în intenţia lui Pop, erau diferite.

După aceste puţine şi sumare observaţii cu caracter oarecum general, trec la discuţia unor fapte de amănunt.[1] Urmez ordinea hărţilor. H. 151: în regiunile unde *i* > *î* după *f*, plur. artic. al lui *părinte* sună *părînţi*. Fenomenul am avut şi am mereu prilejul să-l constat, chiar la oameni culţi (din Muntenia şi aiurea). Cf. şi *dinţi*, *munţi*, etc. Se poate vorbi astfel de o dezinenţă nouă la flexiunea nominală. V. harta colorată 211. H. 155: *maică* pentru 'mamă' este complect necunoscut în Vechiul Regat, unde ştiu totuşi că se spune foarte des *maică-mea*, apoi, ca termin de dezmierdare (şi supt forma vocativului), dimin. *măicuţă*. Această situaţie se explică, cred, prin

1. O parte din ele au de scop să sprijine consideraţiile precedente, pe care le-am prezentat mai mult teoretic.

faptul că *maică* a devenit sinonimul lui *călugăriță*, așadar prin nevoia de a evita omonimia. *Mumă* apare în puține locuri (Oltenia, Banat, Ardeal). H. 157 : întrebarea pentru 'mamă vitregă' este greșită. Mai întîiu, din cauză că subiectele trebuiau să dea drept răspuns terminul cu care se adresează mamei vitrege. Acest termin nu poate fi, în majoritatea cazurilor, altul decît cel utilizat la adresa mamei bune. Afară de asta, nu înțeleg (și la fel se vor fi petrecut lucrurile cu cei interogați) care-i deosebirea dintre *mamă* (*vitregă*) 'belle-mère (seconde femme du père)' (harta 156) și *mamă vitregă* 'marâtre' (harta 157). Obiectiv vorbind, avem a face cu o singură noțiune. Adaosul 'vitreg' este de natură subiectivă și apare, evident (el însuși ori un echivalent al lui), numai atunci cînd se vorbește, în absența ei, despre mama de-al doilea. Oricum, mi se pare de prisos h. 156, cum probează lipsa ei aproape totală de interes în comparație cu 155 și 157. H. 160 : pentru 'frate bun' se zice, în cîteva puncte de peste munți, *frate dulce*. Acest epitet ne întîmpină și la alte nume de consîngeni. H. 161 (*frate vitreg*) se prezintă destul de variat, lucru firesc, datorită elementului afectiv, care nu se poate manifesta în același mod pretutindeni. Pelîngă asta, intervin, cîteodată, deosebiri, după cum e vorba de frate 'consangvin' sau 'uterin'. H. 162 : pentru 'nene', cîteva localități din sud-vestul teritoriului dacoromînesc au *nană*, termin care, obișnuit, însemnează 'nănașă', iar altele din Ardealul propriu zis au *fete*, cuvînt cunoscut aiurea cu sensul de 'tată' sau 'bunic'. O constatare similară vom face și la alte expresii originare din vorbirea copiilor, alcătuite dintr'o silabă repetată. Se știe cît de felurite pot fi accepțiile unor asemenea cuvinte (*babă* 'bătrînă', 'cozonac, pască, etc.', *papă* 'tată', 'mîncare' ș. a.). Mi se pare curios că, alături de *bădie*, caracteristic pentru Moldova centrală și nordică, n'a fost înregistrată varianta *bîdie*, pe care o cunosc din graiul meu de acasă (continuu s'o întrebuințez pînă astăzi ca titulatură la adresa unui frate mai mare) și din vorbirea tutoveană. Harta aici in discuție dă pentru punctul 600 (Nicorești, locul de origine al familiei mele) *bădie* (tot așa pentru 590, din același județ). H. 163 : surprinde micul număr al punctelor (aproape toate din Muntenia), în care se zice *sor-mea*. Eu însumi spun așa, deasemenea am auzit în copilărie pe toată lumea dela Tecuciu și din împrejurimi spunînd la fel. H. 164 : este interesantă semnificația socială a terminilor pentru 'soră mai mare'. Diverse subiecte fac precizări din care rezultă că *față* (destul de rar întrebuințat) aparține ori unor categorii sociale mai înstărite ori epocii actuale (spre deosebire de cea sau de cele precedente) [1]. H. 165 : foarte clară (pe pro-

1. Și aici ne întîmpină expresii cu multe sensuri, precum *nană*, *doică* ș.a.

vincii) distribuţia denumirilor pentru 'unchiu' (*moş* în Moldova şi Basarabia, *unchiu* în Muntenia şi Oltenia, apoi în partea centrală şi vestică a Ardealului şi în Crişana, *uică* în Banat, *unchiaş* în restul teritoriului). Cf. h. 166, unde-i vorba de 'soţul mătuşii' (termini destul de des diferiţi, mai ales peste munţi). Există deosebiri şi cu privire la numele pentru 'mătuşă' pedeoparte, pentru 'soţia unchiului pedealta. Interesant este *unche*, femin. analogic dela *unchiu* (v. harta 167). H. 169 : numeroase şi variate cuvinte pentru 'bunic' (cf. harta colorată 237). Lucrul se explică prin caracterul afectiv foarte pronunţat al raporturilor dintre bunic şi nepoţi, apoi prin necesitatea de a deosebi pe 'tata' (propriu zis) de 'tatăl tatei', care-i tot 'tată' şi pentru nepot (tată 'bun', adică 'binevoitor', tată 'bătrîn', etc.). Terminii pot varia şi în aceeaşi familie, dupăcum e vorba de bunicul dinspre tată sau de cel dinspre mamă. Un prietin din copilărie spunea primului 'bătrînul', iar celuilalt 'bunicul'. Eu însumi întrebuinţam formula 'tata bătrînul'. Intre 'bunic' şi 'bunică' (pentru acesta din urmă, v. h. 170 şi harta colorată 238) există deosebiri destul de mari, în sensul că denumirile respective nu merg paralel. H. 172 : *oa* din *nepoată* sună *ua* în aproape tot Vechiul Regat împreună cu Basarabia (excepţie fac un număr de puncte din Moldova nordică şi Basarabia meridională). Fenomenul se datoreşte tendinţei de închidere a vocalelor neaccentuate, indiferent de poziţia lor în cuvînt. La fel se explică prefacerea lui *ea* în *ia*, la care mai intervine, poate (în poziţie iniţială, sigur), şi proteza lui *i* consonant înaintea lui *e* (aşadar *ea* > *iea* > *ia*) [1]. H. 174 : în cele mai multe locuri *vară* 'cousine' apare supt forma unui derivat (*verişoară*, *văruică*, etc.). Cauza trebue căutată, cred, în omonimia cu *vară* 'été'. Faptul că derivatele predomină şi în legătură cu diverse determinative, pentru a indica pe 'vara primară' (cf. h. 176 şi h. col. 248), nu vorbeşte contra presupunerii mele : nevoia derivatelor s'a simţit la subst. *vară* întrebuinţat singur, şi apoi, odată ivite, ele s'au răspîndit chiar acolo unde primejdia unei confuzii nu exista. H. 176 ('vară primară') prezintă interes şi prin marele număr de epitete sinonime cu 'primar' şi care nu coincid totdeauna, nici chiar în aceeaşi localitate, cu ale lui 'primar' din 'văr primar' (h. 175). H. 177 : în numeroase puncte, *al doilea* (din formula *văr al doilea*) precede substantivul, ceeace probează că are un sens oarecum special. H. 178 : (*vară a doua*)

1. Cf. h. col. 230 (*soră-mea*), 250 (*văr al doilea*), 297 (*botează*), 320 şi 322 (*leagăn*), 361 (*mireasă*). Pentru *oa* > *ua* v. şi h. col. 270 (*oameni*), unde aria variantei cu *u-* este mult mai întinsă decît la *nepoată*, evident din cauza poziţiei iniţiale (cf. *uom* < *om*).

prezintă mare interes de ordin gramatical, prin forma masculină a numeralului care ne întîmpină aproape pretutindeni. Lucrul nu surprinde (decît doar prin quasi-generalitatea lui), căci se știe că numeralele ordinale sînt simțite de subiectele vorbitoare ca niște adverbe locale. O hartă colorată care să înregistreze fenomenul ar fi fost necesară. Cf. și h. 281. H. 179 : interesantă influența reciprocă a formelor de singular și de plural ale lui *fînăr* (*i* dela plural înlătură pe *î* dela singular prin Oltenia, Banat și centrul Ardealului, iar *î* al singularului se introduce la plural în ținuturile nord-vestice ale teritoriului dacoromînesc). Cf. hărțile colorate 253 și 255. H. 180 : *june* (cu derivate) este încă destul de viu, dar numai peste munți (Banat și regiunile transilvănene învecinate, apoi în cîteva localități din centrul Ardealului). H. 181 (*copil*) : întrebare pusă greșit, căci 'copil' nu se zice numai noului născut de «parte bărbătească» (chiar 'băiat', supt forma pluralului, însemnează obișnuit 'băieți' și 'fete'). Din punct de vedere fonetic mă surprind două fapte. Primul : *pk'* se întîlnește foarte rar, în schimb *pt'* este cît se poate de răspîndit (după datele lui Pop, chiar în graiul meu de acasă, unde cred că nu pronunță nimeni *pt'*, ci *pk'*). Fac această afirmație întemeindu-mă pe propria mea pronunțare, care nu s'a putut modifica în cei 40 ani cîți s'au scurs decînd am adoptat forma cultă (cu *p*). Celălalt fapt este păstrarea nealterată a labialei, nu numai în Banat și Oltenia, unde ea corespunde așteptărilor, ci și în mai toată Muntenia, apoi în puncte izolate (destul de numeroase) din Ardeal, Dobrogea și Bucovina. Trebue invocată influența limbii culte (relativ recentă), firească, mi se pare, la un termin pe care eu însumi îl simt, într'o anumită măsură, ca puțin popular (i se preferă, deobiceiu, «sinonimele» *băiat*, *fată*, *plod*, etc.). Nordul și nordvestul se arată conservatoare, cu *cocon*, resp. *prunc*. H. 182 : interes mare prezintă formele lui *sînt* (v. și harta colorată 261), care au mai pretutindeni *î*. Constatarea este în natura lucrurilor, iar dacă stăruiu totuși asupra ei, aceasta, fiindcă chestia mă preocupă pentru situția din limba scrisă, unde predomină aproape excluziv *u*, supt influența latinismului și academismului, care găsesc încă partizani foarte convinși (cf., de ex., I. Petrovici, *Convorbiri literare* LXVIII, pag. 12 urm.). Puținele subiecte care au răspuns cu *sunt* trebuesc socotite... victime ale puținei lor lecturi cotidiene. Că la Nicorești (p. 600) nu spune *sunt* decît vreun biet rob al slovei (gazetărești) scrise, pot afirma cu toată tăria. Cf. și h. 183, unde o bună parte din subiectele reprezentate cu *sunt* în harta 182 au răspuns cu *sînt*, ceeace mă îndreptățește și mai mult să pun la îndoială realitatea primei forme. H. 183 mi se pare de prisos din punctul de vedere al anchetorului,

ale cărui explicaţii (date în notele marginale) n'o salvează. Dovadă faptul, foarte important, că răspunsurile conţinute în ea coincid foarte adesea cu cele din harta precedentă. Un singur rost ar fi avut, după mine, întrebarea *dînşii sînt copiii miei* (cea pusă pentru h. 182 sună *aceştia sînt copiii miei*) : să verifice, dacă oamenii simpli zic *dînşii* (la nominativ!) [1] în loc de *ei*. Acest detaliu gramatical ar fi meritat o hartă colorată. Dar Pop, deprins, probabil, să vorbească aşa cum a socotit de cuviinţă să întrebe, a trecut pur şi simplu peste el, chiar dupăce a obţinut răspunsurile, care, în ciuda «metodei directe», sînt, în marea majoritate a cazurilor, conform aşteptărilor, au, adică, pe *ei* sau *aceştia*, iar nu pe *dînşii* [2]. H. 184 : surprinde lipsa lui *băiaţ* (element vechiu) în cele mai multe localităţi de peste munţi (cu deosebire în partea vestică şi nordvestică a teritoriului). Interesante precizările privitoare la timpul cît se spune unui mascul *băiaţ*. Răspunsurile variază extraordinar de mult (constatare asemănătoare cu cele făcute la hărţile 'tînăr', 'june', 'copil', etc.). H. 187 : întrebare greşit pusă, întrucît Pop a pornit dela sensul ardelenesc a lui *fecior*. In Vechiul Regat şi în Basarabia acest cuvînt înseamnă 'fiu', deaceea apare numai ca obiect direct al vb. *am* şi, mai ales, împreună cu un posesiv. Răspunsurile confirmă această situaţie (acolo unde subiectele au ţinut să răspundă strict la întrebare, s'au folosit de sinonimul *flăcău* [3]). H. 188 : în majoritatea cazurilor *om* se pronunţă cu un *u̯* consonant (v. şi harta colorată 268), fenomen oarecum paralel cu *ie̯* < *e̯* şi care ar proba că acesta din urmă s'a putut ivi fără vreo influenţă străină (slavă), cum se admite deobiceiu. H. 193 : surprinde lipsa aproape totală în Transilvania a lui *fiică-mea* (şi *fie-mea*). Intrebarea a fost directă, deaceea nu rezultă din această hartă (nici din cea colorată 277) care-i acolo echivalentul formei interogate. H. 194 : *muiere* se păstrează bine în centrul Ardealului şi în toată partea de vest a ţării, foarte probabil fără nuanţa peiorativă pe care o are acest cuvînt în celelalte provincii (Pop nu dă nicio lămurire cu privire la nuanţa afectivă). Dar se vede uşor că *femeie* cîştigă teren şi peste munţi. In legătură cu răspunsurile obţinute la întrebarea 'femeia cea mai mică', este interesantă harta colorată 280, unde se arată formele, foarte nume-

1. La fel cu... persoanele distinse!

2. Acolo unde apare acest pronume trebue să admitem, măcar în parte, influenţa întrebării (care a fost pusă direct).

3. Pentru acesta v. harta colorată 267. Cu excepţia a două puncte, complect necunoscut peste munţi. Varianta *flecău* este răspîndită şi prin Moldova de nord, nu numai în puţinele localităţi din Basarabia şi Bucovina, unde a notat-o Pop.

roase şi variate, ale articolului adjectivul *cea*. Cf. şi harta imediat următoare (pentru pluralul aceluiaşi morfem). H. 196 : pelîngă mulţimea terminilor (avînd diverse nuanţe afective, nepeiorative) pentru 'babă', este de relevat, între altele, existenţa lui *moaşă*, ca feminin propriu zis al lui *moş* (substantiv, dar şi adjectiv : *babă moaşă* şi *muiere moaşă*). Foarte numeroase şi, în general, injurioase, sînt, în schimb, expresiile pentru 'cotoroanţă' (h. 197). H. 200 (*care e acolo ?*) : afară de alternanţa lui *care* şi *cine* (primul apare foarte des, din cauză că-i mai «concret») şi de formele lui *e*, asupra cărora atrage atenţia Pop în «note», interesează, mai ales, prezenţa lui *eşti* în local lui *e*. Fenomenul era cunoscut (cel puţin pentru mine) aproape excluziv din limbajul cazon. Harta aici în discuţie arată că vorbirea populară îl cunoaşte şi ea într'o largă măsură, ceeace ar fi o indicaţie că ivirea lui în mediul militar se va fi datorînd, în parte, şi unei influenţe rurale. H. 201 : iărăşi o întrebare greşită, la baza căreia stă necunoaşterea terminilor cu care se adresează lumea unui om bătrîn. Anchetorul a pus chestia direct : «Pe un om bătrîn puteţi să-l strigaţi (chemaţi) *bătrînule* sau *măi bătrînule ?*» Dacă s'a răspuns totuşi destul de des cu această formulă, este, în parte, supt influenţa întrebării. Să se remarce precizările multor subiecte ('nu se zice aşa', 'nu-i frumos', etc.). H. 202 : aceeaşi observaţie, cum recunoaşte Pop însuşi. Cu *bade* [1] ţăranul se adresează, obişnuit, unui om ceva mai în vrîstă decît vorbitorul însuşi. Altfel îi spune *moş*. Cf. notele marginale, unde se precizează foarte des (de către cei anchetaţi) acest fapt. Pentru h. 203 (*lele*) lucrurile se prezintă, în general, la fel, cu deosebirea că terminii sînt mai numeroşi şi mai nuanţaţi (apare, de ex., *mamă*, care întovărăşeşte totdeauna numele de botez şi care n'are un echivalent masculin). H. 204 : întrebare greşită (recunoaşte şi anchetorul, în cap. III al notelor), căci 'bărbat' nu-i un «nume», ca să poţi întreba «cum îi zice o nevastă bărbatului ei ?». Aşa se explică răspunsurile *pă nume*, *măi Ioane* ş. a., pe care le-au dat diverse subiecte. Greşala e cu atît mai curioasă, cu cît harta imediat următoare conţine materialul obţinut la chestia *bărbate !* (vocativ) şi care, în bună parte, nu diferă prin nimic de al hărţii 204. Păcatul cel mai mare este însă că nu putem şti în ce măsură spun femeile [2] 'el', 'al meu', etc. despre bărbaţii lor. Deasemenea aflăm numai întîmplător că *soţie* însemnează şi 'soţ' (în punctele 348, 359, 730, 810) [3]. Cum acest termin, cu sensul lui propriu, are

1. Şi cu derivatele *bădie*, *bădiţă*, etc., apoi cu sinonimul *nene*.

2. Numai unor femei măritate trebuia să li se pună o astfel de întrebare.

3. La Tecuciu am auzit şi eu femei zicînd aşa bărbaţilor lor.

un vădit caracter cult (mai exact oficial), sînt dispus să admit că *sofie* este simţit ca un substantiv abstract (la fel cu sinonimul *fovărăşie*). Numai aşa se înţelege întrebuinţarea lui şi despre bărbaţi (în p. 352 «*sofie* se zice la drum», aşadar în loc de *fovăraş*) [1]. H. 208 : anchetorul înregistrează ca un fenomen oarecum neaşteptat faptul că «în numeroase cazuri... se face deosebire între acest termin [*colastră*] şi cel întrebuinţat la animale». Eu credeam (mai cred şi acum !) că pretutindeni se face distincţia aceasta, iar acolo unde se spune *corastă* şi despre primul lapte al femeii lehuze, avem a face cu o extindere, la origine glumeaţă sau dispreţuitoare, a uzului. De altfel modul cum au reacţionat unele subiecte (v. notele) arată că ele au fost şi mai surprinse decît mine de... asimilarea femeilor cu... vacile. H. 211 : interesante, supt multiple raporturi, expresiile, numeroase şi variate, pentru 'copil din flori' (v. şi h. col. 292). H. 212 : *moaşă* 'sage-femme' este aproape general (în această privinţă trebue pus alături de *frate*, *soră*, etc., mai ales că pentru ţărani moaşa contează ca un adevărat membru al familiei. Curios, din punctul de vedere al geografiei lingvistice, pare faptul că inovaţiile aparţin toate ariilor celor mai periferice, şi n'avem a face cu împrumuturi din idiomele vecine (ci cu adaptări ale unor termini vechi). Interes deosebit prezintă tratamentul lui *-ă* (h. col. 296) : *-e*, atît de frecvent în limba scrisă actuală, apare destul de sporadic (în cîteva puncte din regiunea carpatică a Munteniei spre Braşov şi Făgăraş, apoi, ceva mai des, prin Oltenia şi nordvestul ţării). Cum se explică atunci răspîndirea lui extraordinară în scris ? H. 213 : *dz* (în *botează*) se mai păstrează într'o arie puţin întinsă (şi necontinuă) din nordul teritoriului, apoi în puncte izolate, care nu-s tetdeauna periferice, din Basarabia şi Banat (de adăugat Munţii Apuseni). H. 218-219 : surprind deosebirile, destul de însemnate, dintre *fin* şi *fină* în ce priveşte pronunţarea lui *f*, care nu-i perfect aceeaşi la ambele cuvinte în aceleaşi puncte (v. h. col. 301 şi 304). Aşa să fie şi în realitate ? Să nu uităm că în fiecare punct un singur subiect a răspuns la amîndouă chestiile. H. 220-221 : în partea de vest a ţării (cu Oltenia şi cîteva localităţi din regiunea învecinată a Munteniei) se confundă 'cumătru'(-ă) cu 'naş(ă)'. Poate şi din pricina întrebării («Cînd ţi-a născut nevasta, cum îi zici la omul care îţi botează copilul ?»), care a putut îndrepta atenţia celui interogat asupra situaţiei din preajma botezului, nu de mai tîrziu. Căci

1. Cf. harta 271 (*sofie* 'nevastă'), unde se vede că acest cuvînt e destul de răspîndit totuşi. Interesant este că aria lui coincide, parţial, cu a lui *mă căsătoresc* (h. col. 342), ceeace confirmă aprecierile mele despre caracterul 'savant' al ambilor termini.

la botez cel care botează este, într'adevăr, 'naș' (pentru toată lumea), dar după aceea devine 'cumătru' (și numai pentru părinții copilului). Se constată totuși cîteodată confuzii și cu 'fin'. Ne-am aștepta să apară și 'cumătru'(-ă) pentru 'naș(ă)'. Faptul se întîmplă, dar extrem de rar (și nu în ținuturile menționate). H. 222 : foarte clară distribuție geografică a terminilor pentru 'doică' (acesta apare în Muntenia, Oltenia, Dobrogea și ținuturile de peste munți, pecînd Moldova, Basarabia și Bucovina cunosc pe 'mancă' și 'dădacă'). H. 223 : *orfan* este mai răspîndit decît bănuiam, bazîndu-mă pe impresia că avem a face cu un cuvînt 'cult'. Mai mult de jumătate din teritoriul lingvistic dacoromînesc îl utilizează. Cred că răspîndirea lui este recentă și se datorește, în parte, influenței oficialității : după războiul din 1916-18 a luat ființă instituția IOV («invalizi, orfani, văduve din războiu»), care a jucat un mare rol în viața noastră socială. In acest sens vorbește și faptul că apare într'o arie centrală, foarte întinsă și aproape perfect continuă. Cf. și observația pe care o face Pop : «Răspunsurile înregistrate demonstrează cum pătrunde tot mai mult cuvîntul *orfan*, în detrimentul vechilor termini sau expresii». H. 230 : interesantă sinonimia lui *a se pomeni* cu *a se trezi* (sensul propriu și curent al acestuia), care ne întîmpină, destul de des, prin Muntenia, Ardeal, Oltenia și Banat [1]. Punctul de plecare trebue căutat în formula ce *mă pomenesc sfrigaf pe nume*, *mă pomenesc cu el în casă*, etc. Poate a ajutat și faptul că, deobiceiu, se spune («se pomenește») numele celui care urmează a fi trezit din somn de către altcineva. H. 233 (*copilul fresare din somn*) : vb. *fresări* figurează în foarte puține răspunsuri, fiind înlocuit adesea prin *răsări*. Etimologia populară este clară : al doilea dintre aceste verbe, atît de frecvent în orice timp și oriunde, s'a introdus cu atît mai ușor în locul celuilalt, cu cît deosebirea fonetică se reduce la minimum (în special acolo unde *fresări* se pronunță *frăsări*). Am impresia că pe *răsări* subiectele vorbitoare îl simt cu înțelesul lui 'analitic' (*ră-*, prefixul, + *sări*). H. 235-237 : terminii pentru 'mîngîiu', 'dezmierd' și 'împac (pe copil)' coincid prin unele regiuni. Ei sînt foarte numeroși și variați, așa că a fost necesară o hartă colorată (317) în plus, căreia nu-i corespunde una în atlasul mare. Lucrul nu surprinde, dată fiind valoarea lor afectivă atît de pronunțată. Se constată totuși unele deficiențe. Astfel *alint* este cunoscut numai în Moldova și Basarabia (cu cîteva puncte învecinate din Dobrogea, Muntenia și Ardeal). Faptul nu-i neașteptat, dar pare curios că în restul teritoriului nu s'a înregistrat un echivalent, cum ar fi, depildă, *rîzgîiu*, curent prin Muntenia. Și mai cu-

1. T i k t i n o atestează numai pentru «Transilvania».

rioasă este lipsa lui *dezmierd* (sau a unui sinonim) în cele mai multe părți ale acestei provincii și ale Olteniei. Cred că situația reală nu se prezintă chiar așa și că trebue să facem responsabil, într'o măsură oarecare, modul cum se vor fi pus întrebările. Un amănunt, remarcat din întîmplare, pare a-mi da dreptate: p. 480 (Basarabia) este trecut cu *dezmierd* pentru 'mîngîiu' în h. col. 316 și lăsat fără răspuns la chestia *dezmierd copilul* în h. col. 318. H. 238: materialul lingvistic și etnografic strîns cu ajutorul întrebării *leagăn* 'berceau' este atît de bogat, încît Pop l-a utilizat în ș a s e hărți colorate (319-324). Cuvîntul însuși e cunoscut, dar nu și întrebuințat pretutindeni, din cauza naturii obiectului ('leagănul' e «modern» acolo unde oamenii se servesc de 'albie', etc.). Surprinde păstrarea lui *ea* tocmai în Basarabia și Moldova, a căror vorbire se caracterizează prin tendința de a preface pe *e* în *i* (și pe *e* în *ie*), și modificarea lui în *ia* la toți Muntenii și la marea majoritate a Ardelenilor (în sens larg). Foarte frecvent plur. *legene*, etc. (cu ĕ). H. 241 (*ursitori*): două fapte izbesc în aceasta hartă, unul de natură folclorică, și anume că lumea a început să nu mai creadă în existența ursitoarelor (cf. precizările: «erau înainte, astăzi nu mai sînt»; «erau mai de mult»; «sînt numai în povești», etc., etc.), celălalt de natură lingvistică (plur. *-ori*, în loc de *-oare* aproape general)[1]. H. 242-243: interes folcloric ('cine poate deochia', 'cum te poți feri de deochiu', etc.). H. 246 (*îmi place fața aceasta*): cu foarte puține excepții, topica acestei propoziții este așa cum am arătat-o. Nu poate fi vorba de o influență din partea anchetorului (întrebarea a fost pusă direct), pentrucă avem a face cu o topică afectivă (se pune în locul întîiu elementul cel mai important din punct de vedere subiectiv, care este în cazul de față verbul). Interesează și poziția demonstrativului: aproape totdeauna stă după substantiv, potrivit normei că noțiunea nouă, necunoscută, se pune în urma celei cunoscute. H. 247: pentru 'iubit' ne întîmpină neologismele *amant* și *amurez* prin Muntenia și cîteva puncte din Moldova și Dobrogea, apoi în unele localități din nordul țării (singur *amant* și numai în concurență cu *ibovnic*). Că punctul de plecare, cel puțin pentru Muntenia, îl constitue capitala, arată foarte lămurit distribuția geografică. H. 248: *fecioară* este destul de frecvent (prin Ardeal, Moldova și Basarabia), dar totdeauna ca adjectiv (pelîngă *fată*). H. 250-251 (și h. col. 342):

1. Datorită absenței unui masculin (în *-for*) dela aceeași temă, care face să dispară frica de confuzie cu acesta. Dar tendința de a prefera pluralul în *-i* lucrează și la cuvinte ca *servitoare* ș. a. (pentru care eu am înregistrat forma *servitori*: *serviforile ăștea*).

caracterul 'cult' (şi 'oficial') al vb. *căsători* iese limpede la iveală, graţie precizărilor date de cei interogaţi («se zice acum», «zic boierii», «se spune, cînd merg la primărie», etc.), precum şi răspîndirii geografice (aproape general în Muntenia, sporadic prin Dobrogea, Moldova, Ardeal şi Oltenia). Este interesantă această 'reînviere' a unui cuvînt vechiu pe cale administrativă (începînd, desigur, cu introducerea căsătoriei civile prin adoptarea, la 1864, a Codului Napoleon). H. 253: privitor la pronunţarea lui *-e* în sb. *cununie* Pop a găsit necesar să confecţioneze o hartă colorată specială (349). Modul cum prezintă fenomenul («Diftongul *ie* în *cununie*») poate însă induce în eroare pe un neprevenit, care se va gîndi, cel puţin la început, că-i vorba de *-ie* (mai ales că aceste două litere sînt subliniate în titlul hărţii). H. 254: în centrul ţinuturilor transcarpatice (cu prelungire, pînăla graniţa politică de vest, în nordul Banatului şi sudul Crişanei) pentru 'nuntă' se zice *ospăţ*. Asta l-a determinat pe Pop să urmărească distribuţia şi sensurile acestuia din urmă (h. col. 352), care, deşi foarte răspîndit, prezintă simptomele unui cuvînt condamnat să dispară cu vremea. Cf. şi h. 255 (col. 353-355), cu *oaspeţi, uspâtoi*, etc., ca sinonime ale lui 'nuntaşi' ş. a. H. 256-257: *mireasă* este aproape general, pecînd *mire* a fost înlocuit prin *ginere* ş. a. în toată Muntenia şi Oltenia, apoi în jud. Constanţa, prin Banat şi prin Crişana. Bineînţeles că *ginere* îşi păstrează pretutindeni, deci şi acolo unde este sinonim cu 'mire', vechiul sens de 'gendre'. V. h. 259, care prezintă interes şi prin contaminarea acestui cuvînt cu *june* (în vestul Ardealului propriu zis şi în Crişana). Căci numai aşa se explică varianta *junere*. H. 263-264: terminii *cumnaţ* şi *cumnată* au pierdut din forţa lor de rezistenţă în numeroase puncte de peste munţi (regiunile centrală, vestică şi nordvestică), unde au cedat locul pedeoparte unor creaţii ca *ginere* (*de soră*), resp. *noră* (*de frate*), care probează că se confundă noţiuni altfel foarte clare şi destul de deosebite între ele, pedealta *şogor(iţă)*, împrumutat din ungureşte. H. 267-268: întrebări puse greşit, cum recunoaşte şi Pop, cînd spune că «observînd în cursul anchetei că există deosebire între terminul dat de nuntaşi nunului şi cel întrebuinţat de mine, în unele comune am întrebat...» Cred că se putea şti dinainte despre existenţa acestei deosebiri (v. mai sus, situaţia lui 'naş' şi 'cumătru', care se prezintă însă invers). Prin sudul Moldovei, desigur şi aiurea, circulă două cuvinte pentru 'naş(ă)': unul este acesta, întrebuinţat de oamenii mai în vrîstă, celălalt *nan(ă)*, aparţinînd vorbirii copiilor, care, bineînţeles, îl aplică numai naşilor dela botez. Diversele variante ale lui *nănaş(ă)* arată cum s'a ajuns la *naş(ă)*: nu prin dispariţia silabei iniţiale, ci prin căderea lui *ă* (devenit mai

întîiu *î*), a cărei urmare imediată a fost lungirea lui *n* (datorită contragerii celor doi *n* veniţi în contact direct unul cu altul). In acelaşi chip s'a născut, depildă, şi *măligă* [1] din *mămăligă*. H. 272 (*femeia luĭ însaşi* [2] *mi-a povestit*): interesează pedeoparte formele auxiliarului (o în Basarabia, Moldova, Bucovina şi regiunile de peste munţi, cu puţine excepţii, printre care surprind mai ales cîteva din Moldova şi Basarabia), pedealta absenţa totală a lui *însăşi*. Acest ultim fapt era de aşteptat, cel puţin pentru cunoscătorii vorbirii populare, şi totuşi nu strică relevarea lui în mod expres (o face şi anchetorul în «note»). H. 273-274 (*dacă n'ar fi fost dinsa, ar fi fost vai* ¦*de capul mieu*) i prima şi, deocamdată, singura frază propriu zisă în chestionarul utilizat pînă acum. De aici interesul ei deosebit. Trec peste alte amănunte, ca să mă opresc la conjuncţia introductivă şi la formele verbului din ambele propoziţii. Surprinde rara apariţie a lui *de* pentru *dacă*. Faptul se datoreşte, probabil, influenţei exercitate de întrebare, care a fost pusă direct. Şi mai rar (se pare că de două ori) [3] întîlnim pe *să* (deci conjunctivul perfect), deşi acest mod de a exprima «ipoteza» este răspîndit în vorbirea populară. Cu privire la verb, predomină condiţionalul, dar adesea găsim şi imperfectul indicativului, fenomen deasemenea cunoscut (şi numai din limbajul ţăranilor). Cîteva puncte dela extremităţile vestică (54, 51) [4] şi estică (403, 454, 451, 456, 461, 467, 464, 470, 476, 667, 647) prezintă auxiliarul supt forma *a fi*, în prima propoziţie pretutindeni, în a doua aproape pretutindeni (cu excepţia lui 54 şi 51, iar dintre cele răsăritene, toate cîte nu lasă la o parte verbul ca fiind de prisos). [5] După aspect, am putea spune că avem viitorul II în locul condiţionalului trecut. Dar se opune sintaxa, care nu oferă alte cazuri similare. Deaceea trebue să admitem dispariţia lui *r* (prin asimilaţie la sunetul următor, mai ales în Basarabia şi Transnistria, unde avem un *s-* pentru *ſ*), exact ca la viitorul I moldovenesc (*a să meargă* < *are să meargă*, prin faza intermediară *ar să meargă*). [6] In favoarea viitorului II nu vorbesc, cred, nici (*dacî*) *n'o fi fost*... (p. 3, Iugoslavia), (*dacă*) *n-üo hi fostă* (341, în nord), deşi, din punct de vedere morfologic, se confundă în întregime cu acest timp al indicativului, şi asta tot pentru motive sintactice. Dar mai este

1. Pe acesta l-am auzit adesea pronunţat *mmăligă*. Cf. *nnaş* şi *nnaşă*, înregistrate în cîteva puncte din Moldova şi Basarabia (v. h. col. 375, 377).

2. Sic! (cu *a*, ca prin Ardeal, de fapt ca la cărturarii ardeleni).

3. In punctale 660 (Basarabia de sud) şi 289 (aproape de Cluj).

4. De adăugat 343 (în nord).

5. Dintre cele două hărţi colorate (384 şi 385) numai a doua noteaza forma aici în discuţie. (Mai sînt şi alte scăpări din vedere, peste care trec.)

6. Cf. (*dacă*) *n-aĭ fi ſoştă ɣăl* (302), unde *aĭ* nu poate fi pers. 2, ci va fi rezultat, pe cale fonetică, din *ar*.

ceva. Formele auxiliarului la viitor se confundă cu cele dela perfect: *o fi — o fost, a fi — a fost, or fi — or fost*, etc. Prinurmare, *ar fi fost*, devenit mai întîiu *a fi fost*, s'a putut transforma în *o fi fost*. Trebue să recunosc că aceste modificări nu sînt încă lămurite nici cronologic, nici geografic, şi că în cazul de faţă existenţa lor pare a fi mai mult teoretică. [1] Intîlnim şi forme de viitor aparent incontestabile: (*dacă*) *n=uo fi...* (320), (*d'ĕ*) *no =h'i...* (333), (*dacă*) *n=oă fi...* (308). Cred însă că şi aici avem a face tot cu condiţionalul (prezent, deastădată), care a suferit prefaceri asemănătoare cu cele deja arătate. Pentru condiţional pledează (*dacă*) *n=ar si* (345). In alte puncte a dispărut infinitivul auxiliarului: (*dacă*) *nu=ar fost* (857), (*dacă*) *n=uo foştă* (315) provin, cu siguranţă, din *n'ar fi fost*, în urma căderii lui *i* complect neaccentuat (aşezat între două silabe accentuate) şi a asimilăril lui *f=* la *f=* următor. Foarte interesante sînt, însfîrşit, formele, necunoscute aiurea [2], (*dacă*) *n=ŭo vruf fi* (305) şi... *n=ŭo vuf h'i* (335), care se reduc, în realitate, la una singură, căci *vuf* este o variantă a lui *vruf*. H. 277 (*concubină*): răspunsuri felurite, care arată că nu există un termin oarecum consacrat prin tradiţie. Aşa se explică dece neologismul *concubinaj* (mult mai puţin *concubină*) cîştigă teren (îl găsim într'un număr însemnat de puncte, toate, cu foarte puţine excepţii, în Vechiul Regat). Calea de răspîndire este oficialitatea (cu biserica): autorităţile civile şi religioase intervin mereu, pentruca cei necăsătoriţi legal să=şi lămurească situaţia. *Concubinaj* sufere tot felul de modificări, dintre care mai frecventă este *combinaj*, iar mai interesantă *nconcubinat* (cu *=at* < *=aj* prin analogia lui *necununat*, care ne întîmpină adesea ca sinonim). Cf. şi *confaminaj* (594), influenţat de terminul medical *a confamina*. H. 279: foarte răspîndit derivatul *văduvoiu* (cu variante fonetice), ca sinonim al lui *văduv*, care ne întîmpină prin Muntenia (aproape peste tot), Dobrogea şi Oltenia (destul de rar), şi în localităţi izolate dincolo de Carpaţi. Este clar că *=oiu* s'a adăugat n u la forma de masculin, ci la femin. *văduvă*, aşadar este vorba de funcţiunea acestui sufix din cuvinte ca *broscoiu, cioroiu, mierloiu, vrăbioiu*, etc. Ivirea derivatului se datoreşte nevoii de a distinge bine cele două genuri, care, supt aspectele lor originare, se pot uşor confunda. Dealtfel şi femininul apare destul de des cu suf. *=oaie*, şi, amănunt aş putea spune curios din punctul de vedere al claritătii, de care am pomenit chiar

1. De fapt, unde se zice *o fi* perfectul sună *a fost*, şi invers, cine spune *a fi* spune *o fost*. Dar lucrurile, repet, au nevoie de o cercetare amănunţită, pentruca să putem face afirmaţii absolut sigure şi precise.

2. Există în limba veche.

acum, cam în aceleași localități unde se spune *vădu(v)oiu* (mă refer numai la ținuturile transcarpatice). H. 283 (cf. și h. col. 392) : subst. *viață* are trei silabe în cea mai mare parte a teritoriului dacoromînesc. Forma bisilabică se întîlnește aproape excluziv prin Moldova și Muntenia. H. 284 (*mă grijesc*) : întrebare greșit pusă, cum recunoaște anchetorul însuși, care explică astfel răspunsurile nu numai variate, ci și deosebite, ca sens («Unii s'au gîndit la spovedit, alții la cuminecat, iar cîțiva la iertarea care o cere cel grav bolnav dela rudele cele mai apropiate»). Eu mă mir că nu s'a răspuns (în sudul Moldovei, de exemplu) și cu 'fac pomană', căci la Tecuciu *a se griji* însemnează 'a face pomană mare' (nu numai cu mîncare și băutură, ci și cu obiecte de îmbrăcăminte, cu daruri de animale : o vițică, o oaie, etc.). H. 285 : păstrarea lui *ĭ* (cu diverse nuanțe) la (*eu*) *mor* caracterizează, lucru curios, o arie mai degrabă centrală, pecînd regiunile periferice, care sînt foarte întinse, au inovat. Merită a fi relevat și amănuntul că *o* nu se diftonghează (în *uo*) decît cu totul sporadic, ceeace contrazice constatările unor lingviști, care percep diftongul în orice poziție, nu numai la începutul cuvîntului. H. 287 (h. col. 400-401) : vb. *a pieri* are în multe locuri forme (pentru pers. 4 și 5) după conjug. II sau III. H, 290 (h. col. 407) : pers. 6 dela *omorî* sună prin Banat (aproape pretutindeni) și în cîteva puncte izolate din Ardeal *omor*. H. 291 (h. col. 409) : *a ucide* nu se întrebuințează în toată țara, fiind concurat de *a omorî* [1]. Afară de asta, prezintă oscilații semantice care probează că existența lui este precară. Și mai grea pare situația lui *sugrum* (h. 292 și col. 410), la care trebue remarcată lipsa variantei cu *-z*, atît de frecventă în limba scrisă. H. 293 (și col. 412) : subst. *priveghiu* lipsește aproape complect în Muntenia, Oltenia și Banat. Aceasta însemnează că necunoscut sau profund modificat și este obiceiul de 'a face priveghiu', atît de viu prin Moldova, depildă.

Despre ALRM.I, vol. II n'am altceva de spus decît că, la fel cu vol. I, lămurește și întregește în mod fericit materialul depozitat în atlasul mare. Dealtmintrelea cetitorul a putut constata că în discuția de pînă aici am utilizat în largă măsură și hărțile colorate. Numărul lor este de 216, așadar cu 64 mai numeroase decît ale ALR.I, vol. II. Diferența se explică prin faptul că adesea s'au confecționat două și chiar mai multe hărți mici pentru una mare. Pelîngă aceasta, sînt hărți colorate fără echivalent în atlasul propriu zis (conțin material necartografiat). Ideia lui Pop de a alcătui cîte un vo-

1. Nu sînt totdeauna perfect sinonime (diferă prin nuanțe stilistice).

lum cu hărți colorate pentru fiecare volum al atlasului se dovedește din ce în ce mai ingenioasă și mai fertilă.

Suplementul la vol. I din ALR.II conține 20 hărți și material necartografiat în legătură cu organe, funcțiuni fiziologice și alte noțiuni ale căror denumiri sînt considerate ca obscene. Separarea lor de restul operei se justifică suficient prin faptul că atlasul nu se adresează numai specialiștilor, ci-i menit să ajungă în mîinile unui mare număr de cetitori, aparținînd la grupuri sociale și avînd vrîste de toate felurile. Extrem de interesante sînt, mai cu samă, expresiile eufemistice pentru noțiunile «interzise»: bogăția, felurimea și plasticitatea lor surprind pe oricine. Printre ele se întîlnesc cîteodată și cuvinte 'savante', introduse, desigur, prin medici și agenții sanitari. Majoritatea au la bază imagini (în sens larg), produse ale fantaziei și afectului. Deobiceiu se face deosebire între oameni și animale, apoi, și mai ales, între oameni după vrîstă (copii deoparte, adulți dealtăparte). In ce privește înjurăturile, care ocupă, cum era de așteptat, un loc însemnat, se constată că femeile înjură altfel decît bărbații, lucru iarăși cunoscut, dar confirmat acum pe bază de fapte sigure. Ar fi instructiv de urmărit deosebirile după provincii în măsura în care ele există, dar nu din punctul de vedere al eventualelor influențe străine, ci din acela al creației proprii.

Iorgu Iordan.

N. Iorga, *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a Romînilor. I. Teleormanul.* (An. Ac. Rom., Mem. Secț. ist., Seria III, T. XXIII, Mem. 14). București 1941. 18 pag.

Tipărit după moartea autorului, în Decemvrie 1940, fără ultima revizie a acestuia, precum ne informează nota 1 dela pag. 1, memoriul de față a apărut într'o formă pe alocurea foarte puțin îngrijită și cu omisiuni, care, desigur, în alte condiții ar fi fost înlăturate. Cu toate părerile problematice care se găsesc într'însul, memoriul este de o importanță deosebită pentru istoria mai veche a Romînilor, și nu putem decît regreta că seria de memorii, care trebuiau să urmeze, probabil cîte unul de fiecare județ în parte, n'au mai fost scrise. Iată ce spune însuși N. Iorga (pag. 1): «De mult mă urmărește gîndul unei esențiale întregiri a cunoștinței istoriei Romînilor în epoca, vastă, în care un profesor bulgar declara că «sîntem singurul popor fără o istorie», prin cercetarea numelor de localități și alte elemente geografice, în care am credința *că se cuprinde o comoară ignorată*». Am impresia că în *Istoria Romînilor*, în zece volume, a marelui istoric, această preocupare a pătruns ceva mai mult

decît în lucrările sale anterioare, deşi toponimia a fost folosită oricînd de Nicolae Iorga în susţinerile sale. Preocuparea aceasta se observă şi în cartea *Observaţii şi probleme bănăţene*, Bucureşti 1940 (cf. în special pag. 15).

Intr'o serie de documente dela sfîrşitul secolului XVIII, care privesc Teleormanul şi care trebuiau să apară în volumul din *Buletinul comisiunii istorice* ce se găsea supt tipar în Noemvrie 1940, dar care, după cît îmi pare, n'a mai apărut,—ele au fost încredinţate autorului de Matei Peucescu—, autorul a găsit numirile a o mulţime de sate, astăzi dispărute, care l-au dus la concluzii noi de ordin istoric. Aşa se şi face că Iorga a început cercetările cu judeţul Teleorman. Materialul prezentat de Documentele Peucescu l-au îndemnat pe autor să folosească în acelaşi scop şi *Dicţionarul geografic al judeţului Teleorman*, publicat de Pantele Georgescu la 1897. Din acest dicţionar autorul a scos şi unele informaţii de preistorie şi etnografie în legătură cu aceeaşi regiune.

Inainte de a face observaţiile necesare, să arătăm greşelile de tipar ale articolului şi să completăm unele trimeteri ale autorului. Pag. 1 : Nota 2 aparţine alineatului 1, nu alineatului 2. Pag. 4, rînd 1-2 : fraza de acolo e incorectă, fiind lipsită de predicat. Probabil trebue scos *care*. Despărţitura făcută prin spaţiul lăsat liber pe aceeaşi pagină n'ar fi trebuit făcută. In schimb o asemenea despărţitură ar fi trebuit făcută pe pag. 2, după al. 3. Pag. 5 : al. 3 este prea lipsit de lămuriri. Ar fi fost necesară trimeterea precisă la *Documentele Peucescu* şi ar fi trebuit să se spună dacă există sate numite *Rotari, Jugănari, Trăistari*. Pag. 9, rînd 4 : conferinţa a apărut în *Revue historique du sud-est européen* VII (1930), pag. 1-17. Pag. 9, rînd 17 : Nu «Şcheava», ci «Şcheaua», cum se găseşte şi pe pag. 10, rînd 8. Pag. 11, rînd 3 : «Rusca Oltenilor», nu «rusca Oltenilor». Pag. 12, rînd 12 de jos : nu «Bălălinului», ci« Bălăluiului». Pag. 17, rînd 5 de jos : Nu «— aţi înseamnă — *eni* sau *eşti*», ci «*-aţi* înseamnă *-eni* sau *-eşti*». Pag. 18, rînd. 7 : Nu «Orşova, Ruşava», ci «Orşova (Ruşava)», căci, precum o spune Iorga în *Observaţii şi probleme bănăţene*, pag. 18-19, *Ruşava* e pronunţia populară a numelui *Orşova*. Rînd. 11 : Nu «—*aţi*, ci «*-aţi*». Rînd. 20 : Nu «—ova, *ava*», ci *-ova, -ava*. Nota 1 trebue completată astfel : XL : *Observaţii şi probleme bănăţene*, Buc. 1940.

Memoriul cuprinde şase părţi. In cea dintîiu (pag. 2-8) autorul discută numele topice date de Romîni. Autorul distinge mai multe categorii de numiri, după chipul în care a fost întemeiat satul sau după alte criterii. Multe din lucrurile spuse aici au fost deja spuse de I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*. E dreaptă afirmaţia au-

torului (pag. 3) că o mare categorie de numiri de sate ca *Merişani, Crîngeni, Fundăţeni* (dela *Fundaţi*), *Gălăţeni, Izbiceni* (dela *Izbuc* «izvor»), *Strîmbeni Ghimpeţeni* (dela *Ghimpeţ*), *Tufeni, Măgureni, Brăţăşeni, Brînceni*, «vine dela strămutaţi», căci e greu să admitem că, la satele de mai sus, numele mai vechi au fost *Meriş, Crîng, Fundaţi, Izbuc*, etc. şi că ele au fost înlocuite cu un nume care, de fapt, îi designa pe locuitori. E greşită însă afirmaţia că sufixul din aceste nume ar fi *-ani*. In toate aceste nume sufixul este *-eni* (chiar în *Merişani* avem acelaşi sufix, care însă, fiind precedat de š şi ž, a devenit la singular *-anî*, căci forma mai veche a lui este *-eanî*). Precizarea e interesantă, căci ea poate duce la stabilirea vechimii satelor. Cu privire la această parte a memoriului avem de făcut observaţiile următoare. Pag. 3: E falsă afirmaţia că ţipirigul (plantă), n'ar fi crescut în Moldova. Pag. 4: Nu e sigur că în *Deparaţi* trebue să vedem o formă rotacizantă adusă de emigranţi din Ardeal. Pag. 5: Nu se poate admite că *Gărăgău* este un derivat din *Gargă*. E curioasă deasemeni fraza: «Zîrneasca, cu nume dacic, aminteşte de Zîrneştii ardeleni», căci nu se poate stabili nicio legătură între Daci şi numele topic în discuţie. E deasemenea greşită afirmaţia că Mitroiu e un ardelenism. E un oltenism. Pag. 6: *Coşofă* poate fi şi un derivat dela *coş* prin sufixul *-ofă*. Cu privire la *Ungurei*, vezi şi cele spuse de E. Gamillscheg, *Die Mundart von Şerbăneşti-Tituleşti*, pag. 185-186. Pag. 7: In Amaradia, Arpadia, Oradia nu există un sufix *-dea*, căci romîna nu-l distinge în cuvintele pomenite de restul cuvîntului. Un sufix asemănător lui ca formă nu există decît în limba din care au intrat aceste cuvinte. E greşită şi afirmaţia că *h* «parazitar» din *Păhuceşti* pentru *Păuceşti* şi *Hursu* pentru *Ursu* ar fi adus de Olteni. Avem o falsă regresiune, care se întîlneşte şi la alte cuvinte şi într'o mulţime de localităţi din Muntenia, precum se poate constata din *Graiul Nostru* I. Mai sus, pag. 161-174 eu am dovedit că graiul localităţilor din Muntenia, Oltenia şi Sudul Transilvaniei, în care *h* iniţial şi intervocalic dispare, este la origine un graiu meglenoromîn, şi anume din imperiul romîno-bulgar. Faţă de asemenea graiuri, cele care aveau pe *h* în condiţiile arătate l-au extins şi la alte cuvinte. Cu această ocazie adaug că avem o nedumerire, cînd Iorga spune: «Olteni (în Oltenia şi Olteţenii, dela Olteţ) aduc cu ei şi obiceiuri de limbă...», întrucît nu ştim ce rost are cuvîntul «Oltenia» aici. El pare a fi un nume de sat.

In partea a doua (pag. 9-11) Iorga discută numele topice de origine slavă. Facem următoarele observaţii. Pag. 9 şi 10: Numele *Sîrbi* aplicat tuturor Slavilor din Sud, emigraţi la noi, dovedeşte că asemenea Slavi au emigrat la noi mai recent decît cei care au înte-

meiat localităţile ca *Şcheaua* din Dolj. Dealtfel, e foarte probabil că o localitate ca aceasta n'a fost întemeiată de Bulgari, ci de Romîni veniţi din imperiul romînobulgar, în sec. XIII sau XIV, care, precum am dovedit în acest *Buletin*, pag. 161-174, au emigrat în masă spre nord şi care erau numiţi *Şchei* (cf. *Şcheii Braşovului*). Pag. 9: *Pleaşov* nu este, cum crede Iorga, un derivat prin sufixul *-ov* dela *Pleş*, ci, cum a arătat I. Iordan, *op. cit.*, pag. 187, bulg. *pleaşiv*, cu o substituţie de sufix. *Smîrdioasa* este un nume dat nu de Slavi, ci de Romîni, precum arată sufixul *-ios*, şi faptul dovedeşte prezenţa pe acea vreme a lui *smîrd* în limba romînă (pentru *Smîrdiosu*, vezi I. Iordan, *op. cit.*, pag. 182). Pag. 10: «Siiul, un pîrîu, aminteşte Jiiul (cf. forma ungurească syl»). Nu poate exista nicio legătură între aceste două toponimice, căci nu se poate explica deosebirea de consonantă dela începutul cuvîntului. Cuvîntul maghiar se pronunţă cu aceeaşi consonantă cu care se pronunţă corespondentul său romînesc, deci cu ž. E foarte probabilă părerea că în *Pădureţi*, *Ştirbeţi*, *Jarcaleţi* avem sufixul slav *-eţ*, şi cred că aceste cuvinte ar dovedi pentru regiunea respectivă prezenţa în alte vremuri a unor Slavi, care, dela numele topice romîneşti ca *Pădure* (pentru celelalte două nu văd clar dela care primitiv), au format nume pentru populaţia acelor sate. E de cea mai mare importanţă afirmaţia dela pag. 10-11, că *Ruşii de Vede* dovedesc pentru vremuri mai vechi în această regiune prezenţa unor Slavi care au dat acolo şi alte numiri, ca *Bloca Ruscă*, *Rusca Nemţilor*, *Rusca dela Cazan*, *Rusca Duduita*, *Rusca Oltenilor*, *Ruşculiţa* «şi alte ruşci mai mici». (Iorga crede că în *Poroschia* trebue să vedem pe *Roschia*, ceeace ni se pare fals. E dimpotrivă probabilă părerea că forma *Roşiori* în *Roşiorii de Vede* vine din *Ruşciori*, care se găseşte şi în Ardeal tot ca nume ale unor localităţi ce aveau la origine Slavi.) Aceşti Slavi erau, desigur, Ruşi, adică Ruteni. Cred că numai prin ei se explică şi alte numiri slave cu aspect fonetic rutean, care apar în Teleorman, şi anume: *Tecuciu* (nume de apă), pe care Iorga, pag. 3, îl consideră, greşit, un derivat dela *Teaca*, dar care e, cum a arătat, I. Bogdan, *Diploma bîrlădeană din 1134*, pag. 107, vorbind despre Tecuciul moldovenesc, rutean (Weigand, *Jahresb.* XXVI-XXIX, pag. 78 greşeşte, cînd îl consideră vechiu bulgar, iar Philippide, *Orig.* II, pag. 371 n'are dreptate să considere cuvîntul drept cuman), apoi *Scrioaşte* (vezi pag. 9), care nu poate veni din vbulg. *sъkróvište* «Kammer, Gemach, Versteck, Vorratskammer, Schatz», cum e, desigur, cazul cu *Scroviştе* din Ilfov, ci dintr'un rutean **scrivéšče*, cu *ó* din silabă închisă prefăcut în *í* în primitivul **kriv* (să se aibă în vedere ruteanul *pokrívl'a* «Dach»), şi cu *í* în *e* (acest *é*, în romîneşte, s'a diftongat în *ea*, şi precedat de

u provenit din *v*, a dat *a*) (Iorga n'are dreptate, pag. 9, cînd crede că *Scrioaşte* vine dela vechii Bulgari şi că deosebirea fonetică faţă de *Scrovişte* se explică numai prin limba romînă), şi, însfîrşit, *Hîrlău*, pe care Iorga, pag. 12 îl explică, plauzibil, ca şi pe Hîrlăul moldovenesc, prin **gîrlov*, derivat dela *gîrlă*, dar care ar trebui scos dintr'un corespondent rutenesc, derivat dela rutenescul *horlo*. Chiar *Vedea* (şi *Vedifa*), pe care Iorga, pag. 9, îl scoate din slavul *voda* «apă», dar ale cărui schimbări fonetice el nu le explică plauzibil, admiţînd intrarea «într'o epocă destul de veche, în care nu se lua cuvîntul slavon fără prefaceri după fonetica romînească» şi admiţînd influenţa verbului *a vedea*, poate fi considerat ca provenind dela aceşti Ruteni aşezaţi aici, şi poate şi aspectul fonetic atît de îndepărtat de *voda* se explică prin vreo particularitate a limbii rutene. E mai probabil însă că numele acesta este peceneg sau cuman. Dintre numele personale cred că dovedeşte prezenţa unor Ruteni forma *Ţibănaş* (vezi Iorga, pag. 7) pentru *Ţigănaş*. Aceşti Ruteni trebue să fi venit acolo odată cu Pecenegii sau Cumanii care s'au aşezat în Teleorman.

Partea a treia (pag. 11-13) se ocupă cu numele bizantine şi cumane sau în general turceşti vechi. Nu e sigură originea bizantină a lui *Zimnicea*, *Maglavit* şi *Pălia*, dar ea e probabilă pentru *Calafat*. Dimpotrivă, lista de nume turceşti vechi e de acceptat în întregime. Se dau acolo o mulţime de numiri în *-ui* şi *-lui*, printre care şi *Vaslui*. Biserica din Bucureşti la care face aluzie Iorga în nota 3 dela pag. 12 este *Sf. Ilie-Gorgani*.

In partea a patra (pag. 13-15) se discută iarăşi nume topice date de Romîni, dar în legătură cu vreun fapt istoric, cu vreo personalitate istorică, cu instituţii istorice, cu urme preistorice. Pag. 13: în *Băltăreţii* nu este un sufix slav, ci un sufix romînesc de origine slavă. La pag. 14 se face interesanta presupunere că în toponimicul *Baldovineşti* şi antroponimicul, destul de răspîndit, *Baldovin*, ca de altfel şi topicul *Cîrlomanul*,—Iorga pomeneşte de numele *Cîrloman*, fără să ne spună că există un asemenea sat în Teleorman; vezi însă I. Iordan, *op. cit.*, pag. 52-53; se dovedeşte însă astfel şi existenţa unui antroponimic *Cîrloman*—, care trebuesc puse în legătură cu *Balduin*, *Baldoin* şi *Carlomannus*, dat de Iorga sau it. *Carlomanno* dat de I. Iordan, *loc. cit.*, trebue să se vadă «o transmisiune prin Bulgarii vechi» a numelor încetăţenite în Balcani prin cruciada a patra. Intr'adevăr, aceste nume la nordul Dunării cu greu s'ar putea sxplica altfel decît prin migrarea unor oameni dela sudul Dunării. In orice caz, printr'o emigrare din Ardeal nu s'ar putea explica decît *Cîrlomanul* şi *Cîrlomăneşti*, care se găsesc şi în Moldova (v. I. Iordan, *loc. cit.*). *Baldovin* şi *Baldovineşti* sînt prea legate de Peninsula Balcanică. Dar a-

ducerea lor din sudul Dunării nu s'a putut face numai prin Bulgari, cum crede Iorga, ci şi prin Romînii din imperiul romîno-bulgar, care, dupăcum am dovedit-o în acest *Buletin*, pag. 161-174, au emigrat în sec. XIII şi XIV în Oltenia, Muntenia şi sudul Ardealului. E justă şi etimologia antroponimicului *Calomfir* (dedus din *Calomfireşfi*, *Calomfirescu*), care e, după Iorga, bizantinul *Kalofiros* (tot antroponimic). Nazala s'a introdus aici întocmai ca şi în *Melinte* din *Melitios*, *Panainte* din *Panaiotis* şi *Zamfir*, *Zamfira* din *Safir*, *Safira*. *Calomfir* pare a fi fost adus în Nordul Dunării pe aceeaşi cale pe care au fost aduse *Baldovin* şi *Cîrloman*.

In partea a cincea (pag. 15-17) se discută numele turceşti mai recente, precum şi cele în legătură cu stăpînirea turcească şi grecească la noi.

Partea a şasea, care e şi ultima (pag. 17-18), este considerată de autor drept cea mai importantă a articolului său. Intr'un document din 1805 (*Doc. Peucescu*) apar numele de sate, astăzi dispărute, *Rumănaţi dă sus* şi *Rumănaţi dă jos*. Prezenţa acestor sate în apropierea judeţului Romanaţi nu i se pare lui Iorga întîmplătoare. Dată fiind forma cu *u* a satelor, iar nu cu *o*, el crede că este în drept să considere numele judeţului şi al satelor ca un derivat prin sufixul *-aţi* (singular *-aţ*) dela *Rumîn*. Sufixul *-aţi* ar fi aici echivalent cu *-eni* sau *-eşti*, şi ar fi sîrb, adică dat de Sîrbi. De aici concluzia ui Iorga (pag. 18): «Această îndoită numire nu înseamnă altceva decît Romîni, în mijlocul pădurii cumane [Teleorman] şi în faţa pătrunderilor slave ale străvechilor Sîrbi». Dacă înţeleg bine cele spuse în continuare de Iorga, căci tot ce urmează rîndurilor citate este foarte puţin clar, regiunea locuită de aceşti Sîrbi s'ar întinde imediat la vest de Romanaţi, pe ambele maluri ale Dunării, pela Vîrciorova, Orşova, Moldova, pe unde avem toponimice în *-ova*, *-ava*, precum şi derivate în *-inţi*, *-anţi* (*Dunărinţi*, *Gafaianţi*). Aici autorul trimete la conferinţa ţinută de el la Şcoala de limbi orientale din Paris şi publicată în *Revue historique du Sud-est européen* VII (1935), pag. 1 şi urm. (numele revistei, volumul şi numărul lipsesc în text). Ce nu cred că se poate admite cu privire la aceşti Slavi este a susţine, cum face Iorga, pag. 18 a memoriului, că ei sînt veniţi din Ţara Romînească. Intrucît asemenea numiri slave se întîlnesc pe tot teritoriul dacoromînesc (Iorga însuşi admite aceasta în *Istoria Romînilor* II, 277-278), ele nu s'ar explica numai decît printr'o emigrare din Muntenia. Dealtfel e mai probabil că localităţile în *-ova*, *-ava* din Oltenia şi Banat se datoresc altui neam de Slavi decît cei din Muntenia şi Ardeal, şi anume ceva mai înrudiţi cu Sîrbii, sau chiar Sîrbi. Iorga însuşi pare a admite aceasta ceva mai jos, cînd, vorbind

din nou despre vecinii Romînilor, nu mai vorbeşte de Slavii veniţi din Ţara Romînească, ci din Panonia. Totuşi aceşti Slavi sînt daţi acum de Iorga ca avînd numiri topice în *-ovo*. In orice caz, se poate reţine din Iorga că numirea *Romanaţi* a fost dată de nişte Sîrbi din Oltenia şi Banat. Şi Iorga continuă că, pecînd Bulgarii aveau pentru Romîni numele de *Vlaşca* şi *Vlăsia*, Sîrbii le dădeau numele pe care şi-l dădeau Romînii înşişi («numele venit dela stăpînirea şi aşezarea Romanilor»). Intre cele două mici ţări romîneşti, Vlaşca şi Romînaţi, ar fi fost regiunea cumană din Teleorman.

Părerea aceasta cu privire la originea numelui *Romanaţi* nu este de respins. Silviu Dragomir, *Dacor.* I, pag. 147-161 şi în special pag. 147-161, a susţinut plauzibil că Oltenia fără Vîlcea şi Romanaţi alcătuia înainte de sec. XI împreună cu Banatul şi Haţegul un stat slav. N'ar fi exclus ca numirea de *Romanaţi* să fi plecat dela acest stat slav, în care însă cei mai numeroşi locuitori erau Romînii. Este chiar foarte probabil că liniile de izoglosă care coincid tocmai cu hotarul dintre Gorj şi Dolj pedeoparte şi Vîlcea şi Romanaţi pedealta (vezi ALRM.I, h. 111, 112. 114, ,119, 126, 129, 133, 142 şi 145) s'au născut în acea vreme.

Că pedealtăparte în Teleorman au trebuit să fie foarte mulţi Pecenegi sau Cumani, reiese din mulţimea numelor topice turceşti ce se găsesc în această regiune (lucrul e relevat şi de C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor* II, pag. 200-201). Rămîne să se vadă dacă pe baza izvoarelor istorice nu se poate face precizarea, care din cele două neamuri turce, rătăcitoare pe pămîntul nostru în evul mediu, s'a aşezat acolo.

G. Ivănescu.

Mircea Tomescu, *Migraţiile din comuna Aluniş (jud. Olt) şi influenţele lor.* Craiova 1942. 15 pag. 8°.

Problema tratată în acest studiu, care a fost prezentat mai întîiu supt forma unei comunicări la Societatea romînă de lingvistică (şedinţa dela 23 Februarie 1942), are o importanţă deosebită, şi prin ea însăşi, dar şi prin faptul că toponimia este pusă la contribuţie în scopul de a urmări, cu ajutorul ei, mişcările de populaţie dintr'o regiune determinată. Cercetările toponimice romîneşti, destul de numeroase şi interesante, mai ales în vremea din urmă, neglijează, deobiceiu, această latură pe care am putea-o numi etnologică şi care în Apus, depildă, tinde să copleşească aproape celelalte aspecte ale disciplinei toponomastice.[1] Şi e păcat, căci, în lipsa documentelor

1. Ceeace, în parte, se datoreşte şi unor preocupări de natură politică (mai cu samă cînd e vorba de teritorii disputate din punct de vedere etnic).

propriu zise (ipoteză foarte frecventă la noi), numele de locuri (în sens larg) constitue un mijloc de informaţie excelent. Dealtmintrelea, chiar atunci cînd izvoarele documentare există se impune luarea în consideraţie a toponimiei, pentru confirmarea sau verificarea datelor puse la dispoziţie de actele vremii.

Astfel de cercetări sînt însă pline de dificultăţi, chiar pentru un specialist încercat,[1] cu atît mai mult pentru un tînăr începător. Autorul studiului de faţă se găseşte în această din urmă situaţie. Poate că datorită ei a avut curajul să abordeze o problemă atît de grea, pentru care se cere o pregătire îndelungată. Insist asupra acestui amănunt n u ca să condamn lucrarea, ci ca să-i justific oarecum defectele, mai mult ori mai puţin fatale în condiţiile date. Altfel se cuvin mai degrabă laude tînărului lingvist pentru faptul că a atacat o chestie atît de importantă şi care se pune ori se poate pune de zeci de ori în cazul Romînilor: puţine ţări au cunoscut în trecutul lor aşa de numeroase şi de felurite schimburi de populaţie ca a noastră (mă gîndesc, în primul rînd, la migraţiile băştinaşilor, mai recente, în parte, dar şi mai interesante pentru istoria socială decît ale celor veniţi de aiurea, străini şi ca origine locală şi ca origine etnică).

Deoarece am pomenit de lipsuri, voiu releva cîteva dintre cele mai izbitoare. Autorul face adesea afirmaţii, fără a se întemeia totdeauna pe documente sau pe rezultate obţinute de predecesori (cel puţin aşa pare, căci nu citează izvoarele de informaţie). Depildă: «aceasta era forma t u t u r o r satelor noastre în trecut şi... prin asemenea aşezare a lor Romînul căuta să fie pus mai la adăpost de primejdiile ce-l pîndeau la fiece clipă, de a-i fi distrusă gospodăria de năvălirile barbare, iar mai tîrziu de incursiunile turceşti» (pag. 3). E vorba de locuinţele, supt formă de bordeie, construite «în apropierea unei vîlcele, în luminişurile pădurilor...». «Locuitorii din sud, fugind spre munte pentru a-şi căuta un adăpost mai sigur, s'au oprit şi în regiunea comunei Aluniş, care, fiind bine împădurită, oferea mai multă siguranţa» (pag. 6). Cauza «fugii» autorul o atribue incursiunilor turceşti. Nu-i exclus să fie aşa, dar nu invoacă niciun fapt în sprijinul spuselor sale. Numai Turcii au putut sili pe oameni să-şi părăsească satul, spre a se duce aiurea? Altădată argumentele nu sînt prea puternice, ca să justifice afirmaţiile. Astfel la pag. 4, din toponimice ca *Aluniş*, *Curături*, *Faur*, *Frăgării*, etc. se trage concluzia că «trebue să avem o aşezare încă din primele

1. Aşa se şi explică dece numele topice sînt studiate aproape exclusiv supt aspectul lor lingvistic.

timpuri ale formării poporului romîn, căci mai fiecare loc poartă un nume care derivă din latină». [1] Dar numiri de felul celor citate s'au putut naşte foarte tîrziu, dela substantivele corespunzătoare existente în vorbirea curentă. Faptul că un loc este numit cu un cuvînt latinesc care circulă în limba de toate zilele nu dovedeşte vechimea numirii şi, deci, nici pe aceea a aşezării (în cazul unei localităţi propriu zise). Şi mai slab este argumentul cu patronimicele (pag. 4): «Către această vechime considerabilă a satului Aluniş ne duc şi numele de familie *Muşat* şi *Şerpău...*» [2] Oricît de vechiu ar fi un nume de persoană (în ce priveşte originea-i pur lingvistică), existenţa lui într'o regiune oarecare nu probează nimic cu privire la vechimea aşezărilor umane respective. Căci oamenii... circulă, adică migrează, şi cu ei circulă numele lor. Posesorul unui patronimic latinesc poate fi mult mai proaspăt locuitor al satului unde se găseşte la un moment dat decît posesorul unui nume slav, unguresc, grecesc, etc. Unele afirmaţii sînt obscure. Iată două mai caracteristice: «Dar ceeace este mai interesant e că o ramură a Drumului Oii poartă numai în Aluniş şi Făgeţel — sat tot vechiu şi acesta, atestat încă din 1499 — numele de *Drumul Păcurarilor*. Pentrucă acest termin nu s'a putut înlocui cu cel actual, încît drumul să nu fie numit al ciobanilor sau al oii, mai ales că în continuare se numeşte Drumul Oii, ceeace ne face să respingem ipoteza că păstrarea lor s'ar datora ciobanilor, şi că acum se întîlneşte şi cu omonimul *păcurari* = *vînzători de păcură*, cît şi faptul că *păcurar* cu sensul acesta nu s'a mai păstrat decît în acest toponimic, trebue să admitem că el a fost puternic înrădăcinat în graiul locuitorilor din Aluniş, ceeace ne duce spre o aşezare destul de veche», (Pag. 4.) «Toţi cei din Aluniş sînt moşneni, precum moşneni au fost şi o parte din locuitorii satului Cătănoi, care mai apoi au devenit clăcaşi, ceeace ne îndreptăţeşte să credem că primii locuitori sînt băştinaşi». (Pag. 5).

Dupăcum am spus, asemenea defecte sînt inerente cercetărilor de acest gen, mai ales cînd autorii lor se află la începutul carierei ştiinţifice. Deaceea trebuesc judecate cu toată înţelegerea impusă de împrejurări. Aceasta cu atît mai mult atunci, cînd, ca în cazul de

1. Printre toponimicele «latineşti» Tomescu pune şi pe *Arama*, explicat de el însuşi din *aram* 'degeaba', apoi pe *Turpinetu*, cu privire la care nu dă niciun fel de lămurire.

2. Despre ultimul autorul spune că «ar putea fi o formaţiune ulterioară». Dece? Din pricina sufixului? Dar indiferent de motivare, afirmaţia arată că chiar în argumentaţia sa nu orice element onomastic de origine latină ne trimite la o vechime mai mult ori mai puţin mare a satului unde există acel nume.

față, găsim și lucruri bune, care merită a fi lăudate fără rezerve. Inainte de toate, osteneala lui Tomescu de a urmări, în măsura posibilului, mișcările de populație produse dealungul vremii în satul Aluniș. Deosebit de interesante sînt știrile privitoare la epoca apropiată de a noastră, in special cele în legătură cu «marchidănia» : numeroși locuitori s'au făcut negustori ambulanți (în urma legii din 15 Martie 1884), ajungînd cu marfa lor pînă în inima Ardealului și în sudul Basarabiei. Autorul dă (pag. 10) o hartă din care se vede că aproape jumătate din teritoriul țării a fost străbătut de coropcarii alunișeni. [1] Se înțelege că această ocupație se exercita, deobiceiu, toamna și iarna, restul timpului fiind consacrat agriculturii. Așa se explică dece «rar se poate găsi vreunul care să nu fi fost cu tolba cel puțin cîțiva ani» ; neavînd ce face în timpul sezonului mort pentru munca pămîntului, oricine putea și se simțea ispitit (mai ales după ce exemplul fusese dat de alții) să-și umple o ladă cu mărunțișuri și să pornească în lume.

Urmarea acestor peregrinări periodice și a amestecului mai vechiu de populație au fost, între altele, diverse influențe asupra graiului, folclorului și portului local. Sărăcia izvoarelor de informație face ca constatările autorului cu privire la acest fapt atît de important să fie sumare și nu tocmai sigure. Se impune reluarea problemei pe baze mai largi, căci puținul care ni se dă arată foarte lămurit la ce rezultate s'ar ajunge, dacă cercetarea ar merge mai departe, atît în adîncime, cît și în suprafață. Prezintă interes mai cu samă unele cuvinte introduse prin marchidănie, în bună parte neologisme. Păcat că autorul nu dă sensul celor mai puțin cunoscute, precum *cîșf, dimitafiie, oxford* ș. a.

Cîteva observații de amănunt. Pag. 6 : n. pers. ca *Boștină, Chira, Dincă, Rofaru*, etc. sînt specific țigănești ? Așa ar rezulta din modul cum se exprimă Tomescu. Este clar că n'are dreptate. Pag. 7 : *Topologeanu* este o formație relativ recentă, din vremea cînd *Topolovul*, numele originar al rîului bine cunoscut din jud. Argeș, devenise *Topologul*. Cf. *Topoloveni* (sat în Muscel.)—Pag. 13 : *cojani* sînt numiți (deobiceiu în ironie) țăranii dela șes de către cei dela munte. Cel puțin așa se prezintă situația prin jud. Buzău, Putna ș. a.—Pag. 14 : nu înțeleg ce rost are explicația «din cauza pădurilor, erau copaci căzuți pe jos», pusă în paranteză după n. top. *Bulusluveșfi*. Tre-

1. Mi-aduc bine aminte că în copilărie vedeam adesea nu numai prin satele vecine cu Tecuciul, ci și în mahalalele orașului, astfel de *marchidani* (tot așa li se zicea și pela noi), pe care-i simțeam (după vorbă și după port) că sînt veniți de departe.

bue să fie o scăpare din vedere sau o greşală de tipar: ea se potriveşte pentru *Buştineţ*, colectiv în *-eţ* dela *buştean*.

Iorgu Iordan.

NOTIŢE BIBLIOGRAFICE.

Manuel de Paiva Boléo, *O estudo dos dialectos e falares portuguêses*. (Um inquérito lingüístico.) Coimbra 1942. 148 pag. 12°.

Tînărul autor al acestei lucrări, care trebue considerat drept singurul romanist portughez în sensul strict al cuvîntului, este un entuziast adept al geografiei lingvistice. Entuziasmul pentru această disciplină merge atît de departe, încît, vorbind despre diversele atlase lingvistice publicate pînă acum sau în curs de apariţie şi constatînd că ţara sa încă nu posedă o asemenea operă (nici măcar ca început de pregătire), nu se sfieşte să califice această situaţie cu terminul, cam tare, de «ruşine». La fel de sever se exprimă în legătură cu faptul că bibliotecile universitare portugheze n'au achiziţionat decît parţial şi întîmplător atlasele deja tipărite.

Lucrarea constitue o adevărată pledoarie, plină de căldură, pentru geografia lingvistică, în general, şi pentru necesitatea de a se studia cît mai grabnic graiurile populare ale Portugaliei. Deoarece un atlas propriu zis, alcătuit pe baze strict ştiinţifice (cu anchetă la faţa locului, etc.), nu se poate face deocamdată, autorul propune adunarea materialului dialectal prin corespondenţi. Işi dă foarte bine sama de inconvenientele acestui procedeu şi de marile avantaje pe care le prezintă celălalt, dar se teme că împrejurările vor întîrzia prea mult apariţia atlasului şi atunci se mulţumeşte cu ceeace poate obţinea din răspunsurile pe care le vor da la chestionarul său preoţii şi învăţătorii invitaţi să colaboreze la această operă de interes naţional.

Astfel cărticica lui Paiva Boléo are două părţi bine distincte. Una teoretică, unde sînt prezentate, sumar, dar cu informaţie bună şi la curent, principiile, metoda, etc. geografiei lingvistice, cealaltă practică, în legătură cu ancheta întreprinsă de autor: un chestionar (cu 542 întrebări), însoţit de instrucţiile tehnice destinate corespondenţilor. Această ultimă parte a fost imprimată şi separat, într'un mare număr de exemplare, care au fost expediate învăţătorilor şi preoţilor din toate satele Portugaliei.

Dealtmintrelea şi discuţia teoretică urmăreşte, în subsidiar, un scop practic, acela de a pregăti atmosfera pentru viitorul atlas lin-

gvistic portughez. Aşa se explică tonul oarecum oratoric (în sensul frumos al cuvîntului) şi prezentarea, atît de accesibilă oricui, a problemelor de geografie lingvistică: autorul vrea să convingă pe toată lumea (în deosebi pe nespecialişti) despre nevoia imperioasă, de ordin ştiinţific şi naţional totodată, a unei opere asemănătoare cu cele publicate aiurea (printre acestea este pomenit, la loc de cinste, şi *Atlasul lingvistic romîn* al filologilor clujeni). Se înţelege că un susţinător aşa de convins al geografiei lingvistice actuale nu poate separa 'limba' de 'folclor' [1]; deaceea cere luarea în consideraţie a ambelor domenii de activitate (la fel cu autorii *Atlasului Italiei şi al Elveţiei meridionale* şi cu autorii tuturor operelor similare întreprinse după modelul acesteia).

La pag. 27-8 se dă lista atlaselor lingvistice «publicate sau în curs de publicare». Printre ele figurează şi Atlasul italian (al lui M. Bartoli şi U. Pellis), din care n'a apărut însă pînă astăzi niciun volum. (G. Bertoni şi V. Bertoldi au colaborat numai la o parte, neînsemnată, a lucrărilor pregătitoare, retrăgîndu-se după aceea.) Atlasul romînesc al lui Weigand nu trebuia pus alături de celelalte, fiindcă este un atlas pur fonetic (şi mult deosebit, în dezavantajul lui, de ceeace se înţelege astăzi printr'un atlas lingvistic). Atlasul dela Cluj a început să apară în 1938 (nu în 1937), iar acela al Italiei şi al Elveţiei meridionale s'a publicat în întregime (ultimul volum, al VIII-lea, a ieşit în 1941), cu excepţia albumului, care va conţinea fotografiile obiectelor interesante din punct de vedere etnografic.

Eva Thorné Hammar, *Le développement de sens du suffixe latin-bilis en français.* (Études romanes de Lund, publiées par Alf Lombard. VI.) Lund-Copenhague 1942. 221 pag. 8°.

La universităţile suedeze, în special la cele două mai vechi (Uppsala şi Lund), s'a lucrat totdeauna foarte serios în domeniul filologiei romanice. Toţi sau aproape toţi deţinătorii catedrelor respective s'au distins, între confraţii lor de pretutindeni, atît prin valoroase opere personale, cît şi prin publicaţiile elevilor lor, numeroşi şi dotaţi pentru astfel de studii. Aşa se face că orice nou profesor s'a arătat demn de predecesorii săi, continuînd şi înviorînd tradiţia creată de aceştia. Printre actualii romanişti cu rost oficial în învăţămîntul universitar suedez, Alf Lombard, cunoscut Romînilor prin lucrările sale privitoare la limba noastră, ocupă un loc de

1. Vreau să spun etnografie (= civilizaţia materială) şi folclor propriu zis). Pentru aceasta din urmă cere adunarea de texte populare (iarăşi ca aiurea, depildă la noi).

frunte. Deşi foarte tînăr încă (şi ca om şi, mai ales, ca profesor), a dat la iveală pînă acum multe şi importante lucrări de romanistică, iar în cei trei ani, de cînd ocupă catedra, foastă a lui E. Walberg dela Universitatea din Lund, a izbutit să întemeieze colecţia «Études romanes de Lund», din care au apărut, între 1940 şi 1942, şase volume (alte trei sînt, adică erau în 1942, anunţate ca aflîndu-se în pregătire). Iarăşi un fapt vrednic de a fi relevat este că toate studiile în discuţie sînt scrise în franţuzeşte, ceeace le face accesibile nu numai pentru specialişti, ci şi pentru oamenii de cultură generală.

Obiectul lucrării de faţă este clar arătat în titlul ei: evoluţia semantică a sufixului latinesc *-bilis* în limba franceză. Ceeace a determinat pe autoare să abordeze această problemă este afirmaţia, existentă în toate manualele, gramaticile, etc., că franceza a conservat, din capul locului şi pînă astăzi, cu prea puţine fluctuaţii, înţelesul «pasiv modal» pe care *-bilis* l-a avut, de regulă, şi în latineşte. O cercetare atentă a textelor dovedeşte că în sec. XII şi XIII predomină, dimpotrivă, sensul activ, care înlătură aproape complect pe celălalt, avînd drept consecinţă slăbirea naturii v e r b a l e a sufixului (adică a cuvintelor derivate cu el) şi ivirea unui însemnat număr de formaţii n o m i n a l e. Numai textele influenţate de limba latină, depildă traducerile religioase şi operele juridice, păstrează, în evul mediu, funcţiunea pasivă modală a suf. *-bilis*, funcţiune care încet încet şi supt imboldul oamenilor de cultură, cunoscători ai valorii lui semantice latineşti, se impune din nou, pentru a deveni în franceza modernă aproape excluzivă. Argumentarea autoarei, bazată pe un material extrem de bogat şi de variat, mi se pare mai mult decît convingătoare. Deaceea nu mă îndoiesc că concluziile sale vor fi acceptate de specialişti.

Intrucît suf. *-bilis* apare, foarte des, şi în limba noastră (la neologisme franţuzeşti, dar şi la numeroase formaţii proprii, care se înmulţesc necontenit), studiul d-rei Hammar interesează, măcar indirect, şi pe lingviştii romîni.

A. G r a u r, *Mélanges linguistiques II.* Copenhague 1941. 43 pag. 8°.

Calităţile pe care i le-au recunoscut, cel puţin într'o vreme, mai toţi confraţii indigeni (ca să nu mai vorbesc de cei străini), şi anume pregătire ştiinţifică de primul ordin, înţelegere adîncă pentru problemele lingvistice şi um simţ neobişnuit de fin pentru limbajul uman, oricare i-ar fi forma de manifestare concretă sau practică, ies la iveală şi în această a doua serie de «Mélanges» (despre vol. I, v. *Buletinul* de faţă, III, pag. 228 urm.). Spre deosebire de prima, care con-

ţinea un număr de articole deja publicate prin reviste romîneşti şi străine. aici găsim numai contribuţii inedite. Deşi mai puţin numeroase decît ale seriei precedente, cuprinsul lor este aproape la fel de variat, iar prezentarea chestiilor tratate tot atît de interesantă ca şi acolo.

După un articol de metodologie, privitor la studiul limbilor dispărute, urmează cîteva note, scurte, de morfologie şi sintaxă romînească, apoi un număr de etimologii şi, înfine, trei mici articole, cu conţinut amestecat (despre prepoziţiile accentuate, despre topica adjectivului în limba noastră şi adăugiri de material la studiul, publicat în colaborare cu A. Rosetti, despre *kf* > *pf*). Toate se cetesc cu interes şi folos.

Cîteva observaţii. Pag. 19: *aniversare* provine, într'adevăr, din (*zi*) *aniversară*, al cărui dublet mai recent este, dar a fost simţit, cred, ca infinitiv lung (substantivat) al vb. *aniversa*, chiar dacă acesta s'a ivit mai tîrziu, după prefacerea lui *aniversară* în *aninersare*. Pag. 20: *ouălelor* (pentru şi alături de *ouălor*) a putut lua naştere graţie faptului că subiectele vorbitoare care-l întrebuinţează văd în *ouăle* un substantiv n e a r t i c u l a t (din cauza «scurtimii» lui *ouă*) [1]. Cît despre *ouălălor*, *-lă-* < *-le-* este un fenomen de asimilaţie (a lui *e* la *ă* precedent). Şi această variantă probează că *ouăle* este interpretat ca o formă fără articolul definit. Pag. 25: nu cred că *din cot* reprezintă un eufemism pentru *din cur*. Ca să se ajungă la o asemenea echivalenţă semantică, ar trebui ca între cele două noţiuni să existe un element comun, pe care eu nu-l găsesc. Tot aşa (*din*) *călcîiu*: acesta este, într'adevăr, sinonim (aproximativ, se înţelege) cu *din cot* (prin aspect şi, mai ales, prin existenţa unui os, foarte vizibil, la ambele). Se ştie că formula *din cot* este însoţită adesea de gestul corespunzător (arătarea cotului, care, deobiceiu, o face de prisos şi deaceea ajunge ea singură să exprime refuzul subiectului vorbitor). Pag. 33: varianta *pampon* este cunoscută şi aiurea (bănuesc că pretutindeni în vorbirea populară). Eu însumi n'am luat cunoştinţă de *pompon* decît relativ tîrziu, deşi cuvîntul l-am auzit adesea, în diverse oraşe oraşe ale ţării. Pag. 41: adjectivul pus înaintea substantivului se explică tocmai prin necesitatea de a atrage atenţia ascultătorului asupra î n s u ş i r i i unui obiect, nu asupra obiectului însuşi, cum susţine Graur. Dovadă, accentuarea adjectivului, cînd precede substantivul, şi lipsa lui de accent (sau existenţa unui accent mai slab) în ipoteza cealaltă.

Iorgu Iordan.

1. Il pun alături de *zile* ş. a.

Iorgu Iordan, *Nicolae Drăganu*. (Societatea Romînă de Lingvistică. Seria I. Memorii: 1.) Bucureşti, Institutul de Linguistică Romînă, 1942.

Societatea Romînă de Lingvistică din Bucureşti, înfiinţată la 22 Mai 1939, începe, cu prezenta broşură, o primă serie de publicaţii. O altă serie, din care deasemenea a apărut primul număr, cuprinde studii propriu zise. Spre a cinsti memoria celui dintîiu preşedinte al ei, Societatea a înţeles să-şi înceapă activitatea publicistică cu acest articol-necrolog scris de I. Iordan. Nu-i prima dată cînd directorul nostru evocă personalitatea acestui «muncitor conştiincios şi neobosit», dela care ştiinţa romînească aştepta, cu toată încrederea, un studiu asupra sintaxei, domeniu în care Drăganu lucrase, în tăcere, ani dearîndul.

Aproape nu este învăţat romîn care să nu fi fost impresionat de pierderea neaşteptată a celui mai bun cunoscător al problemei romîno-maghiare, şi care să nu fi scris în acest sens. Aşa, Sextil Puşcariu (*Dacoromania* X, pag. 1-7) aminteşte de «omul de o atît de mare distincţie sufletească», de «cinstea exemplară», de «simţul de răspundere», etc.; N. Cartojan (*Cercetări literare* IV [1940], pag. XIII-XIV) vorbeşte de «rara distincţie» şi «desăvîrşita obiectivitate»; Th. Capidan (*Langue et littérature* I [1940], pag. 122-124) îl defineşte ca un «spirit critic foarte ascuţit»; A. Rosetti (*Bulletin linguistique* VII [1939], pag. 186-187) vede în el un om de o «profundă onestitate profesională», «scrupulos şi corect», «cinstit din cale afară», etc., şi tot aşa atîţia alţii care l-au cunoscut şi apreciat ca pe o personalitate cu atît mai valoroasă, cu cît pierderea ei nu poate fi înlocuită deocamdată.

Iordan, definind personalitatea ştiinţifică a lui Drăganu, insistă asupra atitudinii obiective pe care o are învăţatul ardelean, chiar atunci cînd discută probleme care prezintă, prin forţa lucrurilor, şi un aspect politic, aspect care la unii dintre adversarii lui ocupă primul loc şi le întunecă, în felul acesta, orice posibilitate de-a descoperi adevărul. Citez: «Cine a cetit, fie şi din fugă, atît cartea lui Drăganu, cît şi studiile menite să-i răspundă, depildă ale d-lor Kniezsa, Tamás, etc., nu poate să nu admire spiritul în cel mai înalt grad obiectiv al compatriotului nostru, chiar şi fără să-l pună în opoziţie cu atitudinea de tăgadă sistematică şi îndărătnică pe care o manifestă, la tot pasul, oricare dintre adversarii săi. Deoparte, osteneală cinstită de a descoperi adevărul, într'un domeniu atît de dificil ca acesta, prin singurele mijloace pe care ni le pune la dispoziţie filologia: documentaţie bogată pînăla epuizarea materialului, metodă strict ştiinţifică, rezervă şi scepticism în cazurile îndoielnice»

din nefericire extrem de numeroase, un simţ foarte dezvoltat al relativităţii, chiar faţă de ceeace ar putea constitui probe mai mult sau mai puţin sigure în favoarea tezei susţinute ; de cealaltă parte, aproape totdeauna contrariul, mai ales cînd este vorba să se combată, aş putea zice a priori, mai toate afirmaţiile şi explicaţiile lui Drâganu. Punctul de vedere politic şovin domină în aşa măsură pe cel ştiinţific la adversari, încît aceştia nu şi-au pus măcar întrebarea de ordin pur logic şi atît de firească în asemenea împrejurări: este posibil ca într'o carte de peste 600 de pagini, deci extrem de bogată în fapte, discuţii şi interpretări, să fie greşit ori fals tot sau aproape tot ce spune autorul ei?» (pag. 10-11).

Mai mult filolog decît lingvist, Drăganu dădea dovadă de «o meticulozitate aş putea zice temperamentală, ajutată de acribia dobîndită prin pregătirea sa filologică, o pătrunzătoare înţelegere pentru atmosfera timpului cu influenţele culturale venite din atîtea direcţii, o curiozitate şi o pasiune mereu vii pentru probleme tratate, toate acestea nu puteau să nu ducă la bogăţia, puţin obişnuită, de fapte, care caracterizează lucrările lui de istorie literară şi culturală» (pag. 12).

Documentat ca nimeni altul dintre compatrioţii săi, obiectiv şi modest, Drăganu ar fi putut aduce încă mari servicii ştiinţei romîneşti, pe care a servit-o, vreme îndelungată, cu atîta credinţă şi cu dragoste nemărginită.

E. Petrovici, *Continuitatea daco-romînă şi Slavii.* (Extras din «Transilvania», anul 73, nr. 11.) Sibiu 1942. Institutul de arte grafice «Dacia Traiană». 15 pag. 8°.

De cînd revista «Transilvania» apare supt îngrijirea unui comitet format din profesori ai Universităţii din Cluj şi are ca redactor pe I. Breazu, am putut urmări în paginile ei o serie de studii dintre cele mai interesante, aproape toate în legătură cu problema Transilvaniei. Partea istorică este susţinută de S. Dragomir şi C. Daicoviciu, cea literară de D. Popovici şi I. Breazu, iar cea lingvistică de E. Petrovici şi D. Macrea.

In ultimul său studiu, E. Petrovici vrea să împace ideia continuităţii cu cea a simbiozei slavo-romîne pe pămîntul Daciei. De o bucată de vreme învăţaţii romîni care susţin continuitatea sînt din ce în ce mai numeroşi. Unii (mă gîndesc la C. C. Giurescu) se bazează pe documente istorice, alţii (cei mai mulţi) pe materialul pe care ni-l pune la dispoziţie lingvistica, în primul rînd *ALR.* Printre aceştia din urmă trebue trecut şi Petrovici, care, în

repetate rînduri, s'a exprimat, în mod hotărît, pentru continuitate. Iată ce susţine de data aceasta.

La sudul Dunării, Slavii au distrus oraşele reclădite după năvălirea Hunilor şi, dupăce s'au aşezat în sau lîngă ruinele rămase, ei au păstrat numele vechi pe care le-au învăţat dela populaţia romanică întîlnită acolo. (*Niş* aminteşte de Naissus, *Skoplie* de Scupi, *Vidin* de Bodonia, *Arciar* de Ratiaria, etc.) In Dacia, unde oraşele dispăruseră înainte de venirea Slavilor, ei n'au mai putut păstra din terminologia veche decît numele unor rîuri: *Marisius, Tibiscus, Alutus, Grisia, Ampeium, Samus.*

«Păstrarea pînă astăzi a numelor antice ale principalelor rîuri din Transilvania dovedeşte că pe teritoriul ei n'a fost niciodată un hiat etnic» (pag. 5). Numele de localităţi nu s'au putut păstra, din cauză că năvălirile barbare nu dădeau locuitorilor Daciei răgazul să locuiască în aşezări permanente. Aici autorul îşi însuseşte părerea lui I. Iordan (*Rum. Top.*, pag. 7): «Dispărînd vechile sate şi oraşe, dispărea în acelaşi timp şi amintirea acestor aşezări, adică numele lor». In locul foastelor oraşe romane, Slavii au găsit ruine pe care le-au numit *gradiţe*, iar mai tîrziu, întemeind oraşe nouă, le-au botezat slavoneşte. Unde a fost Apulum apare Bălgrad, peste Ampeium se ridică Zlatna. O mulţime de rîuri mai mici au primit şi ele nume slave: Cerna, Cernavoda, Belareca, Desna, Bistriţa, Tîrnava, etc. Multe rîuri cu nume slave au sus, la izvor, numai nume romînesc: Repedea (pt. Bistriţa), Frumoasa (pt. Sebeş), Rîul mare (pt. Dobra), etc., ceeace dovedeşte că numele slav este mai recent şi n'a putut fi impus peste tot, datorită tocmai faptului că Slavii, deşi au pătruns, adeseori, şi pe cursuri mai mici de ape şt nu s'au oprit numai la şesuri, n'au putut cuceri regiunile muntoase. Măcarcă mai numeroşi decît toate celelalte seminţii de năvălitori, Slavii au fost desnaţionalizaţi, cu timpul, din motivul că în nordul Dunării ei nu aveau, ca în sud, organizaţii de stat, şi limba lor nu putea avea prestigiul pe care l-a exercitat în sudul Dunării. Cu toate acestea urmele ei se văd şi în Dacia. Dela Slavi au învăţat Romînii agricultura, încă înainte de venirea Ungurilor. In calitatea lor de păstori, locuitorii Daciei au împrumutat dela năvălitori o mulţime de cuvinte în legătură cu noua ocupaţie, înainte de-a avea legături cu vecinii din vest. Dacă ar fi adevărat, cum susţin aceştia, că noi ne-am aşezat în Transilvania abia în sec. XIII şi că am devenit agricultori doar din sec. XIV şi XV, ar trebui ca terminologia noastră agricolă să fie nu slavă, ci ungurească.

Influenţa slavă se exercită însă şi în alte domenii. Foarte devreme Romînii împrumută dela conlocuitori nume proprii (Radu,

Mircea, Vlad, Dragomir, Oprea, Stan, Dragotă, Balotă, Dan, Nedelcu, Bratu, Dragotin, etc.).

Cînd au venit Ungurii, Slavii erau încă numeroşi în Dacia, dovadă faptul că au învăţat limba acestora, traducînd unele nume de locuri : *Fehérvár* (= Bălgrad, Alba Iulia), *Küküllő* (= Tîrnava), etc. Dacă Romînii n'ar fi convieţuit cu Slavii în Dacia, toponimice ca *Bălgrad, Tîrnava, Bistra,* etc. nu s'ar fi păstrat, şi am avea, în locul lor, numiri ungureşti, iar dacă ar fi adevărat că, la venirea noastră în Transilvania, Slavii nu mai existau şi Ungurii erau de mult stăpîni pe aceste locuri, cum le place acestora să susţină în tot felul de ocazii, numirile amintite nu s'ar putea explica.

Bazat pe particularităţile graiurilor pe care le vorbeau Slavii, autorul susţine mai departe că la baza toponimicelor din Transilvania stă o limbă slavă de factură bulgărească, fapt pentru care nu-i nevoie să ne refugiem în sudul Dunării, deoarece convieţuirea noastră cu Slavii, în Dacia, explică satisfăcător această influenţă.

Prin sec. XI-XII, Slavii au fost, probabil, total înghiţiţi de populaţia romînească : cele mai vechi documente ungureşti nu vorbesc nimic de dînşii, şi, în al doilea rînd, Saşii, care s'au aşezat în Transilvania în cursul sec. XII, nu au, în limba lor, niciun element slav împrumutat direct, ci numai din cele venite prin filieră romînească sau ungurească. Autorul încheie, afirmînd că forţa care ne-a susţinut atîta vreme şi nu ne-a lăsat să pierim, în împrejurări cu totul nepotrivite unui traiu liber, a fost tocmai continuitatea, «adică autohtonia elementului romînesc din Transilvania».

Punctul acesta de vedere am spus că l-a mai susţinut Petrovici şi alte dăţi. In articolul *Graiul romînesc depe Crişuri şi Someş* («Transilvania», anul 72, nr. 8), vorbind de diferenţierea graiului din nord-vest, o pune tocmai pe sama continuităţii : «Cei ce fac geografie lingvistică ştiu că ceeace caracterizează regiunile colonizate este graiul unitar răspîndit pe mari întinderi, cum sînt de ex. părţile orientale ale Germaniei, în comparaţie cu ţinuturile occidentale, sau cum e vasta întindere a teritoriului limbii ruseşti cu foarte mici deosebiri dialectale. Regiunea aceasta de nord-vest a teritoriului dacoromîn nu poate fi, prinurmare, o regiune de colonizare — şi încă recentă — romînească, cum pretind unii istorici vecini. Dimpotrivă, poporul romînesc din ţinuturile acestea de miazănoapte-a-pus este, poate în mai mare măsură decît cel din alte părţi, concrescut cu glia pe care o lucrează de secole» (pag. 557). Şi în «Transilvania», anul 73, nr. 2-3, unde se ocupă de «*Simbioza romîno-slavă în Transilvania*», autorul nostru susţine continuitatea în Dacia : «Această pătrundere a unui element slav important în structura graiu-

rilor dacoromîne de vest presupune prezenţa Romînilor în aceste regiuni apusene din timpuri străvechi, dinaintea desnaţionalizării Slavilor din aceste părţi; ea nu ar fi fost posibilă, dacă Romînii ar fi venit aici în secolul al XIII-lea, al XVI-lea sau chiar al XVIII, cum pretind istoricii vecinilor noştri din Vest» (pag. 156).

Părăsită o bucată de timp, în urma puternicelor argumente aduse de Philippide, ideia continuităţii începe să se bucure din nou de atenţie deosebită, şi, material inedit, de natură lingvistică mai ales, vine s'o susţină cu hotărîre, încît n'ar fi imposibil ca ea să se impună în mod definitiv.

G. Istrate.

CRONICĂ.

Giulio Bertoni †. La 4 Iunie 1942 a murit, în plină putere de creaţie ştiinţifică, fostul profesor de Filologie romanică dela Universitatea din Roma. Era unul dintre foarte puţinii reprezentanţi universali ai disciplinei noastre : lingvist, istoric şi critic literar, filolog (adică editor şi comentator de texte). In fond, un estet, cum se întîmplă adesea cu Neolatinii, în special cu Italienii, indiferent de domeniul pe care-l cultivă de predilecţie. Aşa se explică grija aproape excesivă pentru «il bel parlare» din scrierile, ca şi din conferinţele sale (pe conferenţiarul Bertoni mulţi 'dintre noi au avut prilejul să-l admire în primăvara anului 1935, cînd a vizitat centrele universitare romîneşti), şi tot aşa, aderarea relativ timpurie şi fără rezerve la doctrina estetică (= idealistă) a lui Vossler. In ultimii ani, supt influenţa parţială a lui Ferdinand de Saussure, a insistat în numeroase articole asupra deosebirii dintre 'limbă' şi 'limbaj', adică dintre «mijloacele comune de expresie» şi «modul personal de a se exprima al individului creator» (cf. volumele *Lingua e pensiero*, *Lingua e poesia*, *Lingua e cultura*). S'a interesat, într'o oarecare măsură, şi de 'limbajul' cîtorva scriitori romîni (Eminescu, I. L. Caragiale). Prin numirea ca membru al Academiei Italiei înaintea altor confraţi, Bertoni devenise oarecum reprezentantul oficial al filologiei neolatine din patria sa. In acelaşi sens vorbeşte şi calitatea-i de director al Institutului de Filologie romanică, în conducerea căruia a dovedit rare calităţi de organizator.

Reproducem mai jos o scrisoare pe care regretatul învăţat a adresat-o, cu un an şi ceva înainte de moarte, d-lui G. Bacci, fost elev al său şi în prezent lector de italiană la Universitatea din Iaşi. Această scrisoare, care a fost cetită în şedinţa dela 14 Noembrie a Institutului nostru, cu prilejul comemorării lui Giulio

Bertoni, prezintă un interes deosebit prin faptul că conţine, în esenţă, doctrina lui supt aspectul la care se oprise în ultimii ani ai vieţii sale. Deaceea socotim utilă imprimarea ei în acest loc.

Modena, li 29.IX.1940—XVIII
(Roma, via G. G. Belli, 36)

Caro Bacci,

Molto volentieri accedo al vostro desiderio. Io distinguo: 1°) la lingua della cultura e della conversazione colta, strumento di comunicazione nella Nazione, lingua che conquistiamo ogni giorno con i rapporti quotidiani, con la lettura, ecc. e soprattutto col nostro progredire morale; 2°) la lingua o linguaggio poetico, che è la prima lingua della cultura trasfigurata col nostro sentimento. Distinguo in questo linguaggio poetico, tutto vibrante, due fasi: lingua poetica, che è quella di ogni poesia grande o piccola, purchè sia poesia (Berchet, Prati e tanti altri per me sono poeti, perchè pervasi di un afflato sentimentale che conferisce loro una soggettività e una personalità tutta loro) e lingua artistica, che è una sublimazione, una rasserenazione in un' estasi incantata della lingua poetica, una oasi, una zona, in cui l'uomo si placa e adora e il dolore non duole, e il grido si fa canto e la parola non ha nè peso nè volume, ma diviene altra, tutta luce, trasparenza, musica, colore. Non c'è più lingua, c'è armonia e luminosità. Esempio: Dante è sempre poeta, non sempre artista nel senso sopra indicato. La poesia può essere anche logica (perchè anche la logica può essere agitata dalla passione, cioè dal sentimento mosso e acceso; l'arte, invece, ha una logica diversa, anzi non ha logica nel senso comune della parola, ma solo sovrapposizione d'immagini. Se il Foscolo avesse voluto finire in un complesso organico un' opera di pura arte, come le Grazie, non vi sarebbe riuscito per il fatto che la struttura logica esula dalla arte dove esiste solo la logica della bellezza, non dell'intelletto. Perchè, quando dalla poesia lo scrittore si solleva nel mistero dell'arte, il sentimento allora si trasforma. Diviene una creazione dell'artista, **il quale crea un nuovo sentimento** (e una nuova lingua) **che è tutto suo** e non è più quello che fa gioire o soffrire tutti gli uomini. È un altro sentimento, che è solo serenità. Dentro il mistero dell'arte non si gioisce nè si dolora. Si adora. Da questi principi discendono due modi di studiare la lin-

gua: come fatto (lingua della cultura) e come attività, linguaggio poetico e artistico. Grammatica naturalistica e grammatica i d e a l i s t a nel senso di s p i r i t u a l i s t a. Vi stringo, in fretta, la mano. Ricordi a Găzdaru. Affettuosamente. Ho scritto in fretta, caro Bacci, ma ho voluto accontentarvi. Auguri cordiali.

(ss) G. Bertoni.

Louis Gauchat †. Mai puțin cunoscut dincolo de cercul specialiștilor, între altele, fiindcă n'a scris prea mult și n'a cultivat, în mod obișnuit, decît l i n g v i s t i c a romanică, Louis Gauchat, profesor onorar al Universității din Zürich, este pus, cu drept cuvînt, printre înnoitorii acestei discipline. Născut și trăit într'o țară unde interesul pentru 'dialect' s'a transformat, de multă vreme, într'un fel de cult (Elveții de limbă germană, indiferent de poziție socială, întrebuințează curent vorbirea lor populară în relațiile de toate zilele), era firesc să-și îndrepte atenția, din capul locului, asupra graiurilor romanice ale patriei sale, pe care le-a studiat o viață întreagă la fața locului. Aproape tot atît de firesc, dacă nu uităm că-i vorba de un fost discipol al lui Heinrich Morf, filolog cu înțelegere largă pentru toate inovațiile de doctrină și metodă, era ca Gauchat să pornească la cercetarea acestor graiuri absolut liber de prejudecățile neogramaticilor în ce privește existența granițelor lingvistice, a legilor fonetice, a unității de vorbire în interiorul aceluiași dialect, etc. Rezultatul a fost aș putea spune senzațional. Cele două studii ale lui Gauchat: *Gibt es Mundartgrenzen?* (1903) și *L'unité phonétique dans le patois d'une commune* (1905) au anticipat, în multe privințe, constatările și concluziile la care aveau să ajungă ceva mai tîrziu, cu o documentație mult mai bogată, Gilliéron și elevii acestuia. Opera de care Gauchat și-a legat pentru totdeauna numele este însă *Glossaire des patois de la Suisse romande* (1924 urm.), model strălucit de lucrare lexicografică, unde sînt luate în considerație toate momentele din viața cuvintelor (istoric, geografic, sociologic și etnografic). Partea de contribuție a lui Gauchat la această întreprindere colectivă întrece pe a celorlalți colaboratori, ei înșiși personalități cunoscute în lumea romaniștilor, în așa măsură, încît el trebue socotit drept autorul ei principal, nu numai ca inițiator, ci și, în bună parte, ca realizator. Prestigiul și simpatia de care se bucura printre specialiști s'au văzut în 1926, cînd, cu prilejul celei de a 60-a aniversări, prietinii și elevii i-au oferit un impunător volum omagial. Deși ajunsese la o vrîstă înaintată (76 ani), putea încă să lucreze în momentul cînd și-a dat sfîrșitul (22 August 1942).

Kristian Sandfeld †. Dacă Bertoni şi Gauchat au fost romanişti propriu zişi, avînd contact mai mult indirect cu lingvistica romînească, regretatul învăţat danez şi-a cîştigat merite mari tocmai prin studiile privitoare la limba noastră. Este aproape un mister atracţia pe care a exercitat-o asupra lui, încă dela începutul activităţii sale ştiinţifice, acest idiom romanic, atît de îndepărtat, chiar din punct de vedere geografic. Născut şi format într'o ţară unde tradiţia comparatistă este, graţie lui Rask, mai veche şi, deci, mai puternică decît aiurea, Kristian Sandfeld s'a interesat din capul locului de particularităţile care pedeoparte deosebesc limba noastră de cele neolatine, pedealta o apropie de limbile din sudul Dunării. In modul acesta el a creat «lingvistica balcanică» (cf. *Balkanfilologien*, Copenhaga 1926 şi prelucrarea franţuzească *Linguistique balkanique*, Paris 1930), anticipînd astfel preocupările şi cercetările de mai tîrziu în legătură cu «uniunile de limbi» (idiome asemănătoare între ele n u din cauza unei înrudiri genealogice, ci datorită unei ambianţe etnologice şi geografice mai mult ori mai puţin comune tuturor). Pentru studiile lui privitoare la această problemă din ce în ce mai actuală, precum şi pentru *Syntaxe roumaine* I, Paris 1936,[1] scrisă în colaborare cu foasta-i studentă, d-ra Hedvig Olsen, nu numai lingviştii romîni, ci şi toţi compatrioţii noştri trebue să-i poarte o amintire plină de recunoştinţă.

Inainte ca Institutul de Filologie Romînă să-l comemoreze (în şedinţa dela 15 Decembrie 1942, odată cu Louis Gauchat), am primit dela colegul şi prietinul său Viggo Bröndal, decedat şi el între timp, următoarea notiţă necrologică.

Kristian S a n d f e l d, professeur à l'Université de Copenhague, est mort dans sa maison à Holte (près de Copenhague) le 22 Oct. 1942. Chargé de cours dès 1905, il était titulaire de l'une des deux chaires de philologie romane depuis 1914. Il était né à Vejle (Jutland) le 17 janv. 1873 et avait étudié á Copenhague chez Vilh. Thomsen, Kr. Nyrop, Otto Jespersen, à Leipzig chez Weigand, Brugmann, Leskien. Sa thèse sur l'infinitif en roumain et dans les langues balkaniques, soutenue en 1900, avait été publiée en allemand (*Jahresbericht* de Weigand). Oeuvres principales : *Syntaxe du français contemporain* I-II, Paris 1928-36 et *Syntaxe roumaine* I, ib. 1936. Un volume de mélanges linguistiques (contribution exclusivement scandinave), destiné à fêter son 70-e anniversaire, sera publié en sa mémoire.

(ss) Viggo Bröndal.

1. Să sperăm că va putea apărea şi continuarea (vol. II) a acestei opere, foarte utilă mai ales prin materialul pe care-l conţine.

Viggo Brőndal †. Mai tînăr, ba chiar mult mai tînăr, [1] decît cei ce l-au precedat, în cursul anului 1942, pe drumul din care nu se mai întoarce nimeni, fostul profesor de filologie romanică dela Universitatea din Copenhaga, unde a urmat, încă din 1928, pe Nyrop, are, ca savant, o fizionomie cu totul aparte, deosebită chiar de a compatriotului său Sandfeld. De acesta îl apropie, mai mult formal totuşi, preocupările comparatiste, care îmbrăţişează însă un domeniu foarte întins. Căci pe Brőndal îl interesa, în primul rînd, ceeace constitue trăsăturile fundamentale comune ale diverselor idiome (înrudite sau nu genealogic). Avea o excelentă pregătire pentru problemele de lingvistică generală, cum se vede din lucrarea sa privitoare la substratul etnic (teza de doctorat, 1917) şi, mai cu samă, din studiile de gramatică generală, adică, într'un anumit sens, de filozofie a limbajului, publicate sporadic prin reviste de lingvistică sau de filozofie şi care urmau să apară din nou, împreună cu unele inedite, în volumul *Essais de linguistique générale*, anunţat pentru toamna lui 1942 [2].

Date fiind dificultăţile pe care trebue să le învingă un veritabil «filozof al limbajului» (şi Brőndal era pregătit la fel de serios în filozofie, pentru care simţea o atracţie oarecum temperamentală), nu trebue să ne surprindă numărul relativ mic şi dimensiunile reduse ale lucrărilor sale. Se simte uşor că tot ce a publicat în această direcţie reprezintă mai mult un antrenament în vederea unei opere mari, pe care şi lingvişti şi filozofii erau în drept s'o aştepte dela el.

S'a remarcat, mai cu samă în ultimii ani ai vieţii, şi ca un admirabil organizator. A participat la numeroase congrese şi consfătuiri internaţionale, contribuind cu sufletul său generos la apropierea oamenilor de ştiinţă din toate ţările. Calităţile-i de adevărat om politic şi de diplomat în acest domeniu s'au vădit, cu toată strălucirea, la al IV-lea Congres internaţional de lingvistică (Copenhaga, 1936), organizat de un comitet al cărui secretar general a fost el.

In 1939 a înfiinţat, împreună cu compatriotul său Louis Hjelmslev, *Acta linguistica*, «revistă internaţională de lingvistică structurală». «Consiliul internaţional», cu concursul căruia apare această

---

1. Avea numai 54 ani.

2. Cred nimerit să reproduc titlurile (după prospectul editorului Einar Munksgaard, Copenhaga): *Le système de la grammaire ; L'autonomie de la syntaxe ; Structure et variabilité des systèmes morphologiques ; Omnis et totus, analyse et étymologie ; Définition de la morphologie ; Les oppositions linguistiques ; Langage et logique ; Le problème de l'hypotaxe ; L'originalité des prépositions françaises ; Linguistique structurale ; Le concept de «personne» ; Compensation et variation ; Constitution et variation du mot ; Théorie de la dérivation ; Formes fondamentales du verbe.*

publicaţie periodică, este format din specialişti aparţinînd mai tuturor ţărilor europene şi Statelor-Unite ale Americii de Nord. Apariţia ei trebue pusă în legătură cu discuţiile pe care le-a provocat şi continuă să le provoace «fonologia». Brøndal s'a arătat, dela început, plin de înţelegere pentru această nouă disciplină lingvistică, pe care a creat-o, în bună parte, regretatul N. Trubetzkoy. Admiraţia lui Brøndal pentru nefericitul savant rus, mort în împrejurări tragice supt toate raporturile, se vede din amănuntul, atît de înduioşător, că volumul *Essais de linguistique générale* «va fi dedicat memoriei prinţului Trubetzkoy» (aşa anunţă editorul). Bănuia oare autorul, care pe atunci se afla deja grav bolnav, că nu va trăi momentul apariţiei cărţii sale şi că dedicaţia va răsuna ca un glas de dincolo de mormînt? Dealtfel grija aceasta, de prietin şi de om într'adevăr mare, pentru alţii s'a manifestat la Brøndal şi în legătură cu moartea lui Sandfeld. Am reprodus mai sus «notiţa necrologică», pe care mi-a trimes-o pentru a o publica în *Buletin*, cu mai puţin de două luni înainte de a-şi da sfîrşitul (cînd se găsea de multă vreme pe patul de suferinţă şi în ajun de a fi operat pentru a nu ştiu cîta oară).

Brøndal a vizitat şi ţara noastră, în primăvara anului 1936, fiind invitat de reprezentanţii oficiali ai învăţămîntului superior. Cu acest prilej i-am putut asculta şi noi Ieşenii cele două conferinţe extrem de interesante: *Hamlet, prince de Danemark* şi *Le français, langue abstraite* (ultima a apărut în *Revista fundaţiilor regale*). Şi în amintirea acestui eveniment Institutul nostru a crezut că are datoria să-l comemoreze, prin glasul directorului (în şedinţa dela 9 Februarie 1943).

Dela administraţia «Buletinului». Dificultăţile cu care am avut de luptat la alcătuirea şi publicarea volumului precedent s'au făcut simţite, în bună parte, şi la acesta. Ba, în ce priveşte situaţia colaboratorilor, adică posibilitatea lor de a-şi trimete contribuţiile făgăduite, lucrurile au mers şi mai greu. Aşa se explică pedeoparte numărul relativ mic de pagini (este volumul cel mai redus dintre toate), pedealta întîrzierea apariţiei, deşi primele pagini au fost date la tipar încă din Aprilie 1942. Sîntem mulţumiţi totuşi că am putut continua tradiţia, care intră acum în al zecilea an, şi n'am fost siliţi, ca alţi confraţi de astăzi sau de odinioară, să renunţăm la o activitate publicistică, apreciată, în general, favorabil de către specialiştii romîni şi străini.

Pentru acoperirea cheltuielilor ne facem plăcuta datorie de a mulţumi Casei Şcoalelor şi a Culturii Poporului, care, prin admi-

nistratorul ei, D-l N. Bagdasar, a binevoit să cumpere volume de-ale «Buletinului» în sumă de 25.000 lei, şi Rectoratului Universităţii din Iaşi, care a plătit anticipat costul a 60 exemplare din prezentul volum (în valoare totală de 20.000 lei), menite, ca deobiceiu, schimbului cu străinătatea.

Iorgu Iordan.

ERRATA.

Pag. 47, r. 3 jos ; pag. 37 în loc de pag. . ;
„ 149, r. 9 jos : *cuspido e* în loc de *cuspido y* ;
„ 163, r. 15 : paranteza de linii trebue închisă după Ţîrnareca ; deci nu «localităţi, — sînt», ci «Ţîrnareca, — se găsesc» ;
„ 173, r. 2 de jos : nu «Meglenoromînii, care», ci «Meglenoromînii care» ;
„ 209, r. 17 de jos : nu «pe *Roschia*», ci «*pe Roschia*» ;
„ 210, r. 15 : nu «Ţibănaş», ci «Ţihănaş» ;
„ 212, r. 9 : nu «Romînaţi», ci «Rumînaţi» ; r. 22-23 : paranteza («lucrul e relevat şi de C. C. Giurescu, Istoria Romînilor II, pag. 200-201)» trebue tăiată.

INDICE.

a) MATERII [1]

Lingvistică generală.

argot: lexicul argot-urilor poate fi şi de origine dialectală 187; noţiunile curente din viaţa pungaşilor au o terminologie bogată 189

comoditate 85

decalcare 39 (*dărăbăni, filui*)

înrudire lingvistică: criteriile pentru determinarea înrudirii genealogice sînt vagi 60-62; cele pentru determinarea înrudirii structurale sînt numai începuturi, nu rezultate 62-63; înrudirea culturală reprezintă şi o înrudire lingvistică, care e mai puternică decît cea genetică 60; înrudirea culturală 63-65; aceasta ţine samă de aspectul semantic al limbilor 65; criterii pentru stabilirea înrudirii culturale 66-71; ele sînt potriviri în libertatea şi conştiinţa întrebuinţării mijloacelor lingvistice 66-61

lexic: noţiunile interzise sînt exprimate prin foarte mulţi termini 206

limbaj: ca expresie a logosului (a raţiunii din lucruri) 3-4; nu exprimă fiinţa intimă a lucrurilor 5-9; exprimă esenţa intimă a lucrurilor 11-13; totuşi cunoaşterea nu trebue să se bazeze pe el 17-18; limbajul este supus unei constrîngeri sociale 12-13; limbajul copiilor 151

lingvistică: Platon adversar al lingvisticii 17-18

onomatopee 15-16

reflexe 117-118, 119-120

simbolism fonetic 16

Lingvistică romînească, italiană, etc.

adjectiv: cum se explică adjectivul pus înaintea substantivului 219

adverbe în *-ura, -ără* 175, 177

analogie: extinderea lui *ie* în locul lui *e* în **veńu* 162, 166; influenţa reciprocă a formelor de singular şi plural ale lui *fînăr* 196

argot: argot-ul oraşelor cu viaţă intensă 104-107; militar sau cazon 87-104; terminii argotici sînt răspîndiţi prin militari de ca-

1. Lucrat de G. Ivănescu.

rieră 84; deformarea limbajului de către şcolari prin introducerea unor anumite silabe între silabele cuvintelor în romînă şi italiană 188

condiţionalul în romînă 203-204

contaminaţie: *junere* 202

derivare: neregulată 120; prin sufix zero (derivate verbale) 26-28, 29-31, 43-49; derivarea verbelor dela substantive se face în limba cultă prin *-a*, în cea populară prin *-i* 22-26; postverbale curioase: *izbuc* 130, *leş* 153

influenţe: latină: redarea frc. *-fier* prin *-fica* 32; derivarea în *-a* a verbelor din limba cultă 23; dubla derivare a unor verbe 30; derivarea verbelor nouă 56-58; (probabilă) engleză şi germană (derivate în *-iza*) 57; engleză 157; germană 121, 135; italiană (*gabier*) 110; maghiară (*lapoş*) 147; veche slavă 142; rusă (*mloc, mola*) 111; ruteană 118, 122, 142; rusă sau bulgară 123-124; sîrbă sau bulgară 131; germană sau polonă, ruteană, cehă (*smac*) 99; neogreacă (*malac*) 111, 125; turcă 129; rusă asupra argot-ului romînesc 106; franceză asupra argot-ului italian (*filer*) 190; ţigănească asupra argot-ului italian (*lovi*) 190; influenţa limbii culte romîneşti asupra graiurilor populare: păstrarea nealterată a labialelor 196; *sunt* 196-197; *orfan* 200; *amant*, *-ă* 201; *căsătorie* 201-202, 204; influenţa limbii savante asupra celei populare 206

limbaj: familiar romînesc 36, 38-43, 80; militar sau cazon 78; *eşti* «este» 198; limbajul minoritarilor evrei 76, n. 2, 79, 121; al minoritarilor unguri 78, n. 2

omonimie: înlăturarea ei (*maică*) 193, (*vară*) 195

prefixe: *a-* 32

pronume: formele conjuncte ale pronumelor personale pot purta accentul 184

schimbări fonetice: în vocalism) proteza lui *a* înaintea lui *r* în aromînă se explică prin *r* rulat 184; *ă'* > *ǫ'* în megl. 170-172, 177-178; dispariţia lui *ă* neacc. (*naş*) 202-203; dispariţia lui *-ă* 165-168; *e* neacc. > *i* 165, 166; *e* neacc. > *u* 165, 168; proteza lui *i* în *ieşche* 168; epenteza lui *i* între *e* sau *o* + *k'* 169-170; epenteza lui *i* în megl. 178; *i* > *e* în ruteană 209; metateza lui *i* în megl. 169; *i o* > *i* în ruteană 209; *o* neacc. > *u* 166; (în consonantism) metateza lui *r* (*bătărn*) 168; dispariţia lui *r* 178; epenteza lui *m* şi *n* 211; *c* interv. > *g* (*furnigă*) 168; *gz* > *z* în neologismele romîne acceptate de popor 130; *č* > *t*, *ǧ* > *dz* 163-164, 173-174; proteza şi epenteza lui *h* 208; dispariţia lui *h* şi *γ'* iniţiali şi intervocalici 164, 165, 168

stări fonetice: *-ă* în locul lui *-e* din limba scrisă 199; unde se pronunţă *ea* şi unde *ia* 195, 201; unde se pronunţă *oa* şi unde *ua* 195; *o* pronunţat ca *uo* 205; aria lui *i* 205; aria lui *pk'*, *pt* (*copchil*) 196; aria lui *dz*

199; sudura elementelor constitutive ale unui grup sintactic este în sardă mai desăvîrşită decît în alte limbi 183-184

substantiv: articolul *-u, -i* la Fărşeroţi 175, 177, 178; plurale caracteristice: *legene* 201, *părinfi* 193, *ursifori* 201; vocativul în *-le* 178

sufixe: *-aie* (în graiul copiilor) 185; *-anfi* 211; *-aş* 159; *-aţ* 211; *-ava* 211; *-eni* ca sufix toponimic arată strămutarea 207-208; slav *-eţ* 209; *-fi(c)a* 32-33, 55-56; *-in* 142; *-infi* 211; *-ios* 209; *-isa* 31-32, 55, *-isi* 29, n. 1, *-iza* 20-21, 28-31, 31, 49-54, 55 n. 1; *-oiu* (*văduvoiu*) 204; *-ofă* 208; *-ova* 211, *-ovo* 212; *-ţoiu*, variantă probabilă a lui *-oiu* 120

tendinţă: morfologică românească 72; limba românească alcătueşte o unitate desăvîrşită în ce priveşte tendinţele 22

verb: *-eam*, terminaţie de imperfect a verbului *a fi* 169, 175; *-ura, -ăra*, terminaţie de participiu prezent 175, 177; caracterul factitiv al verbelor româneşti nouă 32-35, 36-37; verbele româneşti nouă fac parte din limbajul tehnic-ştiinţific 36; verbele în *-iser* sînt foarte puţine în franceză în comparaţie cu celelalte derivate recente 57; legătura cu *-ism* şi *-ist* a verbelor în *-iza* 28, 35; participiul prezent al verbelor în *-iza* este întrebuinţat pentru adjectivele în *-ist* 35; viitorul indicativului 203-204

vocabular: elemente latine în limba română 144 (*jivur*); *legăna* 149; toponimice de origine pecenegă sau cumană în *-ui, -lui* 210; cuvînt creat de copii (*lele* şi *leliţă*) 150-152; româna recurge tot atît de des ca şi germana la construcţii nominale, franceza recurge mai des decît ele la construcţii verbale 69-70; marea unitate a vocabularului românesc, referitor la familie şi la evenimentele mai de samă ale vieţii 192-193; întrebări puse greşit de anchetorul ALR I, vol. II 193; inovaţiile unor termini aparţin ariilor periferice, deşi sînt adaptări ale terminilor mai vechi 199 (cu ocazia discuţiei lui *moaşă*)

Istoria Românilor.

Cumani sau Pecenegi în Teleorman, între două regiuni româneşti 212; Românii din imperiul romînobulgar erau Meglenoromîni 161; Românii din imperiul romînobulgar au migrat spre nord 210-211; Ruteni în Teleorman 209; Sîrbi în Oltenia şi Banat 211-212; stat slav în Oltenia (fără Vîlcea şi Romanaţi), Banat şi Haţeg 212

Etnografie, antropologie.

Asemănări de tip între Meglenoromîni şi unii Dacoromîni 174, n. 1; joc comun Românilor şi Italienilor 188; obiceiul de a umbla mascat în timpul sărbătorilor de iarnă 121; obiceiul Junilor 174, n. 1; obiceiuri de nuntă şi logodnă la Aromîni şi Meglenoromîni 179; reminiscenţe din cultul păgîn al lui Bacchus 124

b) AUTORI [1]

A

Aderca 157
A Gavriloaei 105
Alecsandri 43, 77
Antonescu, G. G. 45
Arghezi 40, 44, 45, 46, 47, 49, 54, 93, 128, 131, 136, 137, 153, 154
Aristofan 6, n. 2
Aristotel 2, 3, 4 n., 6, n. 2, 8, n. 9, n. 4
Armeanü 95, 105, 106, 109, 111, 113, 115
Ascoli 186

B

Baltazar 136
Banea 38
Bart, Jean 88, 89, 107 n., 110, 112
Barth, P. 18, n. 1
Bartoli 61, 181
Battisti 182
Bauche 160 n.
Băleanu, C. 134
Băleanu I. 93
Bărbulescu, I. 145
Berneker 122, 123
Bertoni 224 urm.
Biberi 131
Biondelli 185
Bîrsănescu 45, 53
Blaga 53
Bogdan, I. 209
Bogrea 151, n. 2, 152, n., 154, n., 159
Bogza 139
Boliac 40, 44
Bolintineanu 76, n. 3
Botez, I. 126
Böhne 181
Brăescu 72
Brătescu-Voineşti 75, 79
Bröndal 227, 228-9
Budimir 184

C

Candrea 170
Capidan 129, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 175, 176, 177, 178, 179, 220
Caracostea 48, 63
Caragiale, I. L. 34, n. 1, 77, 157, 158
Caragiale, M. 127, 145, 147
Caraman, P. 121, 128
Cartojan 220
Călinescu, G. 39, 40, 43, 44, 49, 50, 51, 52, 53, 125, 140
Ceuşeanu, A. 75
Celarianu 160
Cernat 105
Chautard 121, 136
Chelaru, Val. 106, 109, 114
Chendi 77
Chiappini 158, 160
Ciauşanu 129, 133, 147
Cicero 10, n. 2
Cihac 151
Cioculescu, Ş. 32, 43, 45, 53
Cioflec, R. 158
Ciomac, Em. 53
Ciprian, G. 126, 140
Ciureanu 95, 104, 105, 107, 109
Clemens 10, n. 1
Cocea, N. D. 76
Codreanu, M. 52
Cola 118, 132
Condiescu 125
Conea 130
Constant, P. 129
Cota 105, 186
Creangă 94, 114

D

Dan, P. 78, n. 1
Dan, S. 39
Demetrescu, Al. 92
Democrit 9, 10, 18
Densusianu, Ov. 31 n., 146, 151, n. 2, 161, 164, 165, 166, 168, 169, 171, 172, 173, 178
Densusianu, N. 164, 165, 166, 167, 174 n.
Dessila 88
Diaconu, I. 95
Dianu 39
Diculescu, L. 47
Diez 60
Dinu, T. 178
Diogene Laerţiu 6, n. 2, 11, n. 1
Diogene din Oinoanda 18, 19 n.
Donici, L. 88

1. Lucrat de studentul D. Gheorghiu, care este şi autorul indicelui de cuvinte.

Dosofteiu 125
Dragomir, Silviu 212
Dragoslav 191
Dragoş, G.-M. 136, 191
Drăganu 117, 131, 144, 151, n. 2, 220-1
Drăghici, M. 122

E

Eminescu 35, 43, 51
Epicur 18

F

Farago, Coca 121
Filimon 77
Florea-Rarişte 105

G

Galaction 131, 134
Gáldi, L. 125
Gamillscheg 178, 208
Georges 156
Georgescu, P. 207
Georgiade 27, 46
Gesticone 46
Gheorgheasa 124
Gheorghiu, V. 49
Gherasim, V. 138
Ghibu-Silviu, Otilia 158
Gilbert 5, n. 2
Giuglea 132
Giurescu, C. C. 212, 221, 230
Giurgea 108
Gomperz 10, n. 3
Gorgias 6
Gorovei, Artur 125
Gougenheim 57 n.
Graur, Al. 26, 27, 28, 127, 140, 190, 218-9
Grigorovitza 112
Grinţescu 50
Gudemann 6, n. 1

H

Hammar, E. T. 138, 217-8
Hasdeu 144, 145
Heraclit 2, 3, 5, 7, 8, 10, 11, 16, 17, 18
Herseni 51, 53
Herzog, E. 138
Hippias 7
Hjelmslev 228
Horaţiu 10, n. 2
Huxley 108

I

Iad 100
Ibrăileanu 79
Iordan, I. 68, 78, n. 1, 81, n., 97, 108, 168, 207, 209, 210, 220-1, 222
Iordăchescu, Val. 54
Iorga 31 n., 51, 52, 53, 127, 206 urm.
Istrati, Panait 108 n., 148
Ivanov 88
Ivănescu, G. 173

J

Jaberg 180
Jespersen 62
Jud 180
Junker 62, 63

K

Klaeber 69
Kluge 156
Knauer 57 n.
Kogălniceanu 155, 186
Kuen 185

L

Lacea 134, 135, 161, 162, 163, 164, 167, 170, 172, 173, 174 n.
Lalescu 76
Lassalle 5, n. 1
Lăzurică 126
Lerch 57 n.
Lesnea 114
Lombard 67, 68, 217
Lovinescu 50, 52, 53, 75
Löfstedt 138
Lucreţiu 18

M

Macedonski 28, 43, 45, 51, 54
Marc 137
Marian, S. F. 123 n.
Marinescu, I. M. 74
Mathesius 63
Meier, H. 155
Meillet 123, 154, 158
Menarini 185 urm.
Meyer, Gustav 156
Meyer-Lübke 132, 151, 156, 181, 182
Migliorini 58, n. 3
Mihăescu, Gib. I. 39, 44, 47, 49, 121, 139, 154
Minovici, Gh. 74
Mironescu, I. I. 120
Missir, I. 38, 42, 88
Mladenov 164
Moldovanu, Corn. 74
Morariu, Leca 52
Morf 226

Moroianu, E. 164, 165, 166, 167, 169
Muşatescu, T. 134

N

Nandriş 117, 118
Nădejde, Gh. Gh. 122
Negel 91
Negru, M. 105
Negulescu, I. Neagu 124, 140
Niedermann 184

O

Orăşanu, N. T. 118

P

Pagliaro 2, n. 1
Paiva Boléo 216-7
Pamfile, T. 53
Papadat-Bengescu, H. 41, 42, 46, 74, 146, 154
Papahagi, Pericle N. 174 n.
Papahagi, T. 40, 164, 165, 171, 177, 178
Parmenide 5, 6, 18
Pascu, G. 111, 141, 147, 159, 185
Paşca 105
Pauly-Wissowa 6, n. 3, 7, n. 3, 9, n. 2
Pellis 181
Peltz, I. 75, 128, 130, 158
Petrescu, Cez. 39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 53, 73, 100, 120, 129, 131, 133, 135, 138, 141
Petrescu, T. 49
Petrovici, Emil 191, 192, 221 urm.
Petrovici, I. 44, 196
Philippide, A. 117, 144, 168, 171, 209
Philippson 9, n. 4
Platon 2, 3, 7 n., 8 n., 9, 10, 11, 12, 13 n., 14, 15 n., 16 n., 17, 18
Pop, S. 82, n. 2, 127, 144, 191 urm.
Popa, Victor Ion 129, 135, 137
Popescu, Sp. 129
Proclos 3, n. 1, 9, n. 5, 10, n. 4
Procopovici 163, 164, 170, 172, 174, 178
Prodicos 7
Protagoras 6, 12
Protopopescu, Dragoş 48
Puşcariu 61, 70, 132, 141, 142, 153, 220

Q

Quintilian 6, n. 2

R

Ralea, M. D. 55
Rădulescu, Marta D. 121, 131, 157
Rădulescu-Motru 52
Rebreanu 38, 39, 40, 120
Riegler 150
Rigutini-Bulle 146
Robin 9, n. 1
Rohlfs 138, 182
Rosetti, Al. 45, 145, 178, 219, 220
Russo, Dem. 154 n.

S

Sadoveanu, M. 72, 130, 160
Sandfeld 227
Saussure, F. de 186
Savil 121
Sărmanul Klopştock 124, 129, 134, 147
Scriban 99, 108 n., 110, 111, 112, 113, 116, 117, 123, 124, 137, 138, 147, 153, 155, n. 1, 157, 160
Schrijnen 66
Schuchardt 119, 180
Serra, G.-D. 154
Simonescu, D. 128
Simu 50
Skok 118, 145
Slănic, C. M. 141
Slotty 82, n. 1
Someşan 132
Sorbul, M. 116
Spitzer 28, 119, 149, 150, 153, 185
Stahl, H.-Y. 39, 48, 51
Stancu, Z. 41
Stănoiu, Damian 131, 139, 155
Stinghe 162, 166, 169
Streinul, M. 54, n. 2
Suchianu 121

Ş

Şăineanu 110, 126

T

Tagliavini 151, 156, 186
Teodoreanu, Al. O. 50, 102, 139, n. 2, 154

Teodoreanu, I. 42, 44, 73, 74, 114
Teodorescu-Branişte 121
Teodorescu, Dem. 75
Tiktin 41, 42, 122, 123, 143, 153, 157, 200
Tita, Şt. 145
Tomescu, Mircea 212 urm.
Toro, M. de 148
Torouţiu 51
Trubetzkoy 62
Tudor, Stoian Gh. 122, 137, 157

U

Unbegaun 190

V

Vaida-Voevod, Al. 51, n. 2, 53
Vaillant 137
Vasiliu, Al. 105, 106, 186
Vasiliu-Barnoschi 38, 54
Vasmer 146
Văleanu 77
Vianu, T. 48
Vissarion, I. C. 120, 122
Vlasiu 72, 75

W

Wagner, M. L. 148, 151, 180 urm.
Wartburg, W. v. 136 181
Weigand 161, 164, 168, 173, 209

X

Xenophon 2, n. 2

Z

Zanne, Iuliu 103
Zeller 5, n. 3, 7, n. 1

c) CUVINTE ROMÎNEŞTI [1]

abanos 90
abrutiza 32
afar 165, 168
aglomera 27 n.
aiazmă 125
aine 165
aĭram 175
(a)lăutar 159
alăutaş 159
albie 144
(albină) lucrătoare 159
ama 168
amănunţi 38
amĭiroană 165, 166
aneantisa 55
angliza 25
aniversa 26, 37
Antigona 79
apă jioară 144
arĕa 175
arĕai 175
arĕam 175
arĕaţ 175
arde 189
arĭá 175
aurar 159
auraş 159
ăĭra 169
ăĭrai 169
ăĭram 169, 175
ăream 175
ărĭa 169
babă 150
banaliza 55
bandaş 159
bandolieră 104
bărbieri 189
bătărn 168
băut 138 n.
beat 138
belici 90
betonat 90, 91
bicicletă 107, 108
biciclist 91
bijog 82
birjări 38
blindat 90, 91
blonda 23
blondi 24, n. 1
boală 148
boale 67
boarfă 107, 108, 114
boli 67
braţili 165
breaz 82
brun 23
bruna 23
bruni 23, 24, n. 1
bucătări 38
bucătărisi 38

1. N'am trecut în această listă cuvintele dela pag. 29, 30, 31, 34, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, deoarece cetitorul le găseşte acolo în ordine alfabetică.

bucheta 38
bulcă 106
buleandră 113
bulgări 38
bulşoi 106
bunghi 114
bunică 125
buruiană de izmeană 95
buşchi 114
bute 153
butoiu 153
cabală 106
calitativiza 37
candelabru 101
capac 106
capacita 26
capot 91
capră 90
caput 91
carabană 108
caragialism 35
caragialist 35
caragializa 34
caraiman 106
carboavă 110, 111
carcalete 91
carină 107, 108
carte 120
cartelă 37
gasă 91
casnic 147
castanetă 91
categorisi 25, n. 2
catifela 28
catiuşcă 94
catiuşce 91
căînli 178
cămeşili 165
cărţili 165
cărţoiu 120
căţea 87, 106
căzătură 142
cea(lă) 118
cerneală 189
ceteraş 159
chenara 38
chenărui 38
chibiţa 38
chibiţ(u)i 38
chintă de Mizil 91
chintă de Vasluiu 92, n. 1
chiştoace 92
chiştocar 92
chiulotat 40
cilindru 108
cioc 95, 135
ciocălău 135
ciolovec 92
ciorchini 93
cipilindru 107, 108
ciupac 107, 108
ciuriu 107, 109
cînta 83
clift 107, 109
closet 92
coada ochiului 170
cochet 24
cocheta 25, 38
cocoşel 92
cojoc 189
colhoz 24
colhozi 24, 38
colivar 92
combinezon 92
compozita(t) 47, n. 1
confedera 26
configura 26
conglomera 27
conjuga 37
conştiinţă 64
copil 90
corela 27
costruş 82
cota 29, n. 3
cotoarbă 95
coţofeni 38
covăţi 38
cravată 189
crăcani 107, 109
cristov 124
crîngul anului 143
crîngul apei 143
crocodil 90, 93
cruci 38
crugul anului 142, n. 1
ctitori 38
cuconi 36, 38
cujbi 38
cură de slăbire 84
curăţi 189
curcubeiu 162
curună 162, 166
dadacă 125
dadă 150
dalac 122, 148
daş 168
dărăbani 39
dăsar 165
delaolaltă 135, 136
deloc 155, 156
denghi 106
deputăţi 39
dezaxa 44, n. 1
dezechilibra 27
dezinteresa 27
diaconi 39
diavol 148
diblaş 159
diftong(h)iza 36, n. 1
digita 27
dihanie 141
dimon 148
dirijabil 93
disculţei 107, 109
disproporţiona 27

doc 115
Dominte 184
domni 36, 39
dornic 147
dorobanţ 109
drac 148
drăniţi 39, 42
drîglă 82
drumui 39
duducă 125
duhori 39
dumnezei 39
Dumnidzale 178
după 165, 168
dupîn 165
durńi 166, 168
dupri 165
ecsact 130
ecsaltat 130
ecsamen 130
egzaltat 130
eminescianism 35
eminescianist 35
Englez 25, 93
englezi 25
eſam 169, 175
eream 169, 175
erona 27
esact 130
esamen 130
ezact 130
ezamen 130
ezecut 130
ezemplu
ezista 130
fascist 95
fascizant 35
făr 162
felicitare 93
fereca 39
ferestrui 35
feti 39
fetili 165
fetiţă 93
fierui 35, 39
fila 189
filui 39
fîş=fîş 107, 109
flaut 95
flăcăi 39
flocosul polonez 90, 93
fluieraş 159
foaie 189
foiţă 189
for 162
franţuzi 25, 39
frate 107, 109
frigări 39
funda 37, 107, 109, 110
furcă 82
furci 39
furnigă 168
gabier 107, 110
gabor 189
gambetă 103
gargară 93
gaze(i)fica 33
găităna 39
găităniza 51 n.
gălăgi(e) 39
ghemotoci 39
ghiară 146
ghibirdic 110
ghibirdisi 110
ghirdic 107, 110
givorniţă 142, n. 3
glas subţire 84
gloanţe 107, 110
gloti 40
glumici 40
goază 111
golomoc 118
golomoz 118
gozomete 111
gozor 107, 111
gozură 111
grad 23
grada 23, 30
gradua 30
grădinări 40
grădui 23, 40
grăniţa 40
grăniţui 40
guri 40
hai 106
haiduci 40
haimana 139
harbuz 116
hatie 116
hazmodie 116
hăis 117, 118, 119
hălălăi 118
hălălăială 118
hălălău 118
hălămog 118
hălăoiu 118
hăpău 118
hărup 118
hispanist 35
hispanizant 35
hitlerist 35
hitlerizant 35
hîrdău 113, 189
hîrşim 120
hîrşum 120
hîrtie 120
hîrţălog 120
hîrţoagă 120
hîrţulie 120
hleampăt 120
hlobar 82
hoïzăr 121
holeră 121
holoviţă 122
holtei 40
hondrăni 122

hondroni 122
hop 119
hopa 119
hoşchi 114
hoşti 114
hotarnic 147
hotri 122
hoţi 40
hraspă 123
(h)raşpă 123
hrăchi 123
hrămui 124
hrăpi 123
hrepcui 40
hrisov 124
hup(a) 119
husîn 106
huşchi 114
huşti 114
iaiacă 125
iapă 125
ĭara 169
ĭarai 169
ĭaram 169
iarbă 126
iavaşa 126
icioglan 127
icre 93
idea 27
idioţi 51 n.
iepar 127
iepaş 127
iepure 107, 111
ieşche 168
ieşcle 168
iezi 131
ifor 165
iĭ 162
iĭe 165
iĭu 162
imacula 27
in 165
independentiza 37
indezira 27
indoeuropenist 35
indoeuropenizant 35
ine 162, 165
inel 24
inela 24, 40
infecte 93
infirma 52, n. 1
inglez 25 n. 1
iniper 128
inovat 165
interfera 27
internat 189
intersecta 27
intra 127
investiga 27
iobăgi(re) 40
iordănitor 128
iper 128
ipsosar 128
irĭa 175
iridocă 128
iris 52, n. 2
iriza 52, n. 2
iscodaciu 128
iscodelnic 129
işi 166, 168
işia 166
işit 166
iu 172
iuniper 128
iureş 129
iuruc 129
iuşcă 129
iuşniţă 129
iţili 165
ivan 94
iz 131
izăltat 129
izbi 130
izbuc 130
izgoană 131
izi 131
izmenit 40
izmui 131
izni 131
îmbeti 131
îmblăciug 132
îmboldi 137
îmbufna 139
împăia 132, 133
împărţi 133
împărţitură 133
împeliţat 148
împîcli 133
împreună 136
împrieteni 41
împrumută 134
împungit 134
împupăza 134
împuşcat 37
înălţător 94
(în)chenăra 23
(în)chenărui 23
înciocăla 134
înciocola 134 n.
încontra 135
încontreală 135
încresta 135
încrîştit 135
îndeajuns 136
îndelaolaltă 135
îndestul 136
înfipt 138
înflori 136
înfunda 136
îngeri 136
îngerie 136
îngreuia 136
îngreuna 136
înnegri 24, n. 1
însăgeta 137
înspicat 133

înstăpîni 46, n. 1
însuliţa 137
înşulări 137
înşuruba 23
înşurubui 23
întîiu 138
(în)totdeauna 136
înţelept 138
înţeles 138 n.
înţepa 137
înţepat 138
înţîfna 139
înviosa 139
jagardea 139
jale 141
jambirboc 140
janchiţă 140
jap 140
japiţă 140
jarcalău 139
jarcalete 139
jarcă 140
jălalnic 140, 141
jăpăi 140
jăpălău 140
jeg 139
jegăraie 139
jevenie 142
jigală 141, 142
jiganie 141, 142
jigărit 139
jigodie 139
jihală 142
jilip 141
jioară 144
jivalanie 142
jivină 142
jivinuţă 145
jivur 142, 143, 144
jîvalaie 141
jîviniţă 144
judecat 138
juhală 142
umătăte 145
june 145, 164
junel 145
junic 145
junică 145
jupîn 145
juvalaie 141
juvălaie 142
labaiană 94
labalaică 94
labă 146
laie 147
lainic 147
Lainici 147
Lainicul 147
laiu 147
lampă 189
lapoş 147
lapte de bou 147
lapte de buhaiu 148
larg 148
laţ 111
laur 148
laurea 27
laz 155
lăcătui 35
lălîu 152 n.
lămurat 148
lămurit 148
lăsa 148
lătra 148
lăţel 95, 97
leasă 152
legat 148
legăna 149
legătoare 149
legionară 98
legisla 27
lehamite 153
leit 149
lela 151, 152
lele 150, 151
lelea 151
leleu 152 n.
leliţă 150
lemn 152
lemnărie 152
lepăda 152
lepădătură 142
lesoiu 152, 153
leş 153
leşia 153
leşina 153
leşui 153
lichefi(c)a 33
lichelie 153
lichelism 153
limbă 153, 154
limbric 154
lingăcios 154
linguş 154
linguşelnic 154
lipit pămîntului 155
litra 24, 40
litruică 155
livadă 155
lînă laie 147
loază 157
loc 155
logofeţi 30
lola 152
lopăta 40, 157
lopăţi 157
lot 157
lotcaş 157
lovi 130
loză 157
lozi 157
lozie 157
lubeniţă 158
lucra 158, 189
lucraş 159
lumina ochiului 159

lumină 159
luminiță 159
lumînare 159, 189
lumînărică 160
lunetist 95
lup 160
lupan 160
luțăndră 160
luțernă 160
luxa 23, 25
luxi 23
macedoni 26, 40
madam 79
Madam Flaut 95
Madam Manlicher 95
maică 125
maimuță 95
malac 111
mamaie 185
mamă 150, 151
mami 76, n. 2
mandata 37
mare 83, 84
marinari 95
mastroacă 95
material 107, 112
măici 40
măînli 178
Melinte 184
menstrua 27
mici 40
miel 95
mĭergu 172
mimă 79
minciuni 40
mistrui 40
mititică 89, 96, 107, 112
mitrui 40
mĭĭńli 178
mînă 146
mînz 82
mînzoc 82
mîrștină 82
mîrștoagă 82
mloc 112
mogorogi 40
mola 112
moliciune 142
moliftui 40
monoftong(h)iza 30, n. 2
Morlac 189
motănaș 96, 99
motorină 107, 112, 113, 189
movili 41
muscălaș 159
muș(i)uc 95
muzicaș 159
muzică 108
muzicuță 108
nanaie 185
nană 150
năi 34, n, 1, 41
năiaș 159
nămeți 41
năvalnic 141
neant 55
neantisa 55
negreală 189
negustori 41
nemți 25
nene 151
neneacă 125
nimeri 130
noastă 178
noaten 82
nodoros 96
nost 178
nostă 178
nostrifica 33
nostu 178
nuntă 183
ńerg 172
ńergia 166
obiele 96
ocarină 108
ochelari 113
ochelarist 95
ocoli 42
oĭchi 170
omorî 192
opera 189
orășeni 41
ortodoxi 24
otreapă 140
oțu 165
paar 165
pacĭcă 106
paiu 132
Panainte 184
pantaloni scrobiți 114
pantofi de codoș 114
papagal 97
papaie 185
papă 150, 151
parali 190
parașutist 87, 97
parașutistă 95, 97
parte 155
pașaporta 41
păcurar 159
păcuraș 159
păduche 96, 189
pensiune 189
pepene 158
pepene galben 116
pepene verde 116
perfecta 30, n. 6
perfectiva 30, n. 6
perfecționa 30, n. 6
petec 95
pieri 192
picior 146
pirograva 27
pistrui 41
pîrlac 113

pîrnae 107, 113
platonist 35
platonizant 35
plăcintă 97
pleca 83
ploşniţă 97, 189
plotonier de lînă 97
podinar 82
poetifica 30, 56
poetiza 30, 56
pohod 41
pohodi 41
pojgheţui 41
poleit 150, n. 1
poluţie 47, n. 2
pontif 56
pontifi(c)a 56, n. 1
pontifice 56
pontoane 115
porcăi 36, 41
posibilita 27
potloagă 140, 141
potlogări 41
precursa 47, n. 3
precursor 47, n. 3
predestina 37
prieteni 41
privată 97
privilegia 27
prost 106
protocola 25
protocoli 25
protos 97
prundi 41
puhoi 41
pui-standard 107, 113
punct de vedere 65
puncta 37
pungaş 187
pungăşi 41
purchiţili 165
puşcaş 159
puşlă 147
rablă 82
rană împuşcată 37
raspel 123
raşpel 123
raţiona 37
răboji 41
răftui 41
Rămăńi 178
rămuri 41
răsucită 91, 98
răţoiu 107, 113
rebelă 98
regisa 28
repara 107, 115
repartiza 32
Reveïca 170
risic 30, n. 6
roïche 170
roïchi 170
Romăńi 178
romîniza 34
roua 41
rufană, 113, 114
rufean 113, 114
rufen 107
Rumăńi 178
runc 155
rusifica 33, 34
sacul cu oasele 98
salariza 42
saramura 41
saramurare 25
săcuri 41
săltat 129, 130
sărit 130 n.
scara pisicii 90, 98
scorţa 41
scorţi 41
scruma 41
scrumbieră 98
scrum(u)i 41
scuipătoare 98
sidefa 41
silaba 24, n. 2
silabisi 25, n. 2
silabiza 25, n. 2
simbria 41
simbriaş 41
simţit 138
sîfloiu 95
slab 84
slavist 35
slavizant 35
slăbătură 82
slută 99
smac 99
smălţa 23
smălţui 23
smochini 42
socialist 35
socializant 35
solda 37
solidifica 33
solzi 42
stafidi 42
statue 48, n. 3
străjeri 24, 42
streïche 170
streşăni 42
streşini 35
strîjnic 82
studia 37
subţire 83, 84
suspensor 90, 99
suspicia 30
sutaş 159
şase 106
şăgalnic 141
şcoli 26, 42
şcrabe 107, 114
şest 189
şindili 35, 39, 42
şindilui 42

şiret 111
şleampăt 120
şmac 98
şmah 98
şmecheri 42
şnur 102, n. 1
şomeră 99
şpriţui 42
ştaif 107, 114
şt'eza 42
ştiucă 99
ştiuci 114
ştoarfă 140
ştreang 111
şular 137
şumuiogi 42
şuti 106
talan 122, 148
tamburina 39
tamburiza 39
tare 83
tataie 185
tată 150, 151
tati 76, n. 2
tăifăsui 42
Tănase 152 n.
telegui 42
teleleu 152 n.
temel(u)i 42
terfel(o)g(ă) 120
terinul apei 143
tîrfă 140
tîrîe-oghială 114
tîlhări 41, 42
tîrcoli 42
tîrîtură 142
toromoc 114
trafora 28
trage concluziuni 70
transfigura 28
trepăduşi 42
tretin 82
Trifon 152 n.
tripartit 32
tripartiza 32
trisa 44, n. 2
trubue 165
trubuies 165
tulpinar 82
turci 25, 34
Tuţei 75, n., 78, n. 2
ţaţă 150
ţăndări 42
ţăpoiu 82
ţelor 163, 174
ţigăni 25
ţilindru 108
ţine 83
ţintat 82
ţipilindru 108
ţîfnoşi 42
ţocăi 42
ţucălar 100
ţurcălaie 95
uără 163
ucenici 42
uleia 42
Unchiul Sam 94
ureche 170
ureche furcită 39
urieşi 43
urît 189
uşchi 107, 114
uşti 114
vacă cu lapte 100
valvîrteji 143
vaporiza 55
vasîlcă 100
vărui 43
veĭche 170
vertebra 28
verui 36, 43
*vieĭu 162, 172
vifor 142, 144
viiaş 159
vinifica 33
vin şampanizat 54
virgin 107, 114
viu = curgător 144
vivor 142
vîntui 43
vîrfar 82
Vlaşi 179
voinici 43
vost 178
vulnera 28
yine 166
zăbreli 35, 43
zădufi 43
zăgăzui 43
zămos 116
zăpădi 43
zeiche 170
zeifica 33
zemui 43
zgaĭr 169
zgărda 43
zicaş 159
zimţa 23
zimţui 23
zmag 99

LATINEŞTI

aqua 144
claudo 70
concludo 70
conscientia 64, 67
generabilis 138
generans 138
hostis 65
ilico 156
*impalliare 132
incredibilis 138
incredulus 138
lingua 154
loco 156

locus 156
nuntiare 184
palium 132
traho 71
ubi 156
vivulus 144
volo cantare 68

FRANŢUZEŞTI

annelé 40
barboteur 189
castagnette 91
chandelier 160
chandelles 159
confédérer 26
conscience 64
cracher 150
débarboteur 189
déifier 33
enfoncer 136
filer 189
fleurir 136
gazon 126
hostile 65
hôte 65
huiler 43
Languedoc 154
lavaliser 28
lot 157
lues 155
ost 165
point de vue 65
privilégier 27
repartir 32
russifier 33
tambouriner 39
tirer des conclusions 70
triparti(r) 32
vinifier 33

PROVENSALE

luec 156
ninoy 185

ITALIENEŞTI

abbajare 148
aló 156
babolare 148
balla 189
barbottor(e) 189
battänt 189
bęl = bello 189
benzenna 189
borsaiolo 187
brott 189
bruśer 189
buiol 189, 190
buiouśa 189
coparopo mipiopo 188, n. 1
carducceggiare 59
čapull 188
čua 188
dabbene 189
dannaggia 188
danneggé 188
dannunzieggiare 59
delega 188
diret 188
fer 190
fer a stiafa 188, n. 2
filer 190
Firenze = al fiore 189
gaber 188
g'ăn 190
g'ovana 189
grinfia = granfia 146
g'uvanela 190
imbunimänt 188
inspurker 188
kaské 188
kaval 188
kol 190
kravata 190
krest 188
kuleğ 190
lala 151
lalla 150
lalli 151
lalle 151
lampadem 190
lampanti 190
lampen 190
lavurir 190
leler 151
lelo 151
lingua 154
lolo 151
lollo 151
lollu 151
lovi 190
lullu 151
marca 126
murlak(a) 190
nato 150
nene 151
nigarten 190
nigren 190
noná 188
nonna 151
oto 190
paraval 188
pulé 190
sfoiia 191
sfuiousa 191
śgubber 190
skorza 190
skrana 188
spell 188
sputato 150
travai 190
Torino = al tor 189
ϑàte 147
zemśa 191
zgrinfe 146

SARDE

babbai 185
baulai 148
bolle 184
ddedda 151
kanta(n)t 183
kaput 183
liare 149
listra 184
mamai 185
nanai 185
nuntas 184
ponne 184
sočalistru 184
tatta 151

SPANIOLE

dejarse 148
de ninguna part 155
florecer la almenda 136
garras 146
hueste 65
leño 152
luego 156
upa 119

CATALANE

enlloc 155
lligadura 149
ninoi 185

PORTUGHEZE

cuspir 149
escarrar 149
logo 156
lombriga 154
marca 126
nenhur(es) 155
tomar lingua 153
ubreira 159

SLAVE COMUNE

golvьńa 122
języků 154
koža 191
sъvěd 65

BULGARE

chrakati 123
gostъ 65
iznisamъ 131
Jurúkъ 129
sъvěstъ 65

CEHE

host 65
kledиště 65
svědomí 65
šmak 90
vědeti 65

RUSEȘTI

boli 67
chrakatь 123
chrapětь 123
golovnja 122
gostь 65
gusínyi 106
kobelь 106
koby'la 106
molóki 112
pačka 105
sověstь 55
šestь 106
šutitь 106
točka zrenia 65
vědatь 65
žigalo 142
žilьia 67
žily 67

RUTENE

hołóvńa 122
lan 147
žihalo 142

SÎRBEȘTI

jèzina 131
Jùruk 129

GERMANE

Bewusstsein 67
Bösewichte(r) 67
-isieren 57
entjuden 50 n.
Entjudung 50 n.
Gast 65
Geschmack 99
Gesichtspunkt 65
Gewissen 65, 67
Häuser 121
hausieren 121
Hausierer 121
kaputt 91
Muti 76, n. 2
ninnei 185
nirgends 155
Schluss 70
Schlüsse ziehen 70
schulen 26
sehen 65
tschachel 135
wissen 67
wollen 68

GERMANICE

hwer 156

ENGLEZEȘTI

bryanize 28
consciousness 67

fletcherize 28
hooverize 28
host 65
-ize 57
lot 157
point of view 65
to draw conclusions 70
will 68

TURCEŞTI

yürük 129

IRANIENE

*fšupāna 146
supān 146

UNGUREŞTI

lapos 147

GRECEŞTI

ἄνθρωπος 15
ἀπολούων 15
γιαγιά 125
γλίσχρον 16
γλοιῶδες 16
γλυκύ 16
γογγύλον 16
δαίμονες-δαήμονες 15
δοῦν 15
ἔνδον 16
ἐντός 16
ἐρεικειν 16
ἔρως 15
ζέον 16
ἥρως 15
θεῖν 15
θέος 15
θρύπτειν 16
ἰέναι 16
ἴεσθαι 16
ἰόν 15
κρούειν 16
λαλᾶς 151
λεῖον 16
μαλακός 111
μέγας 16
μῆκρος 16
ῥεῖν 16
ῥέον 16
ῥοὴ 16
ῥυμβεῖν 16
σείεσθαι 16
σεισμός 16
συν-είδησις 64
τραχύς 16
τρόμος 16
ὕαλος 144
ψυχρόν 16

La rugămintea „Societăţii geneveze de lingvistică“ publicăm bucuros ce urmează.

Cahiers Ferdinand de Saussure publiés par la Société genevoise de linguistique, No. 1, Genève, librairie Georg, 1941, 104 p. in-8 avec un portrait de Saussure hors-texte, 6 francs suisses.

Sous la direction de MM. Charles Bally et Alb. Sechehaye, les linguistes de Genève se groupaient, fin 1940, en une association : une année plus tard, la Société genevoise de linguistique, forte de 89 membres répartis dans le monde entier, commence la publication de son organe. Outre une vingtaine de pages consacrées aux origines de la société et aux sept premières séances (avec les résumés des communications, le procès-verbal des discussions, les statuts et la liste des membres), le numéro 1 comprend quatre articles de fond. M. Bally, à propos d'une étude de M. Lerch, qu'il corrige sur plus d'un point, établit à l'aide d'exemples empruntés au français les rapports entre *Intonation et syntaxe*. M. Henri Frei (*Qu'est-ce qu'un Dictionnaire de phrases ?*) expose une nouvelle méthode d'enquête, qu'il a expérimentée d'abord en Extrême-Orient sur le chinois et sur le japonais, et qu'il compte étendre à nos lan-

gues. *L'introduction à l'étude de l'interjection*, de M. Serge Karcevski, est un pénétrant travail de linguistique générale basé sur les faits de la langue russe. Dans *Les classes de mots et l'imagination*, M. Sechehaye soutient vigoureusement contre la thèse logicienne de M. Broendal „le point de vue biologique, c'est-à-dire sociologique et psychologique". Le numéro se termine par les comptes rendus des publications présentées en séance ; les plus importants portent la signature de M. Bally. Comme il appert de ce volume à la fois critique et constructif les linguistes séparés par la tourmente conservent dans la Société genevoise de linguistique, fidèle à la mission de Genève et de la Suisse, un dernier lieu de rencontre pour échanger leurs idées et se tenir au courant des progrès de leur discipline dans les pays respectifs.

H. F.